تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [٥]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی [٩]

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی پێنجەم

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی (٩)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری ڕەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان .
- نووسینی : مەلا مەحموودی گەلاڵەیی .
- چاپی یەکەم .
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشک .
- تیراژ : (٥٠٠) دانە .
- ژمارەی سپاردن : (١٧٠)ی ساڵی (١٩٩٩) .

- چاپ و پیت چنینی : مەڵبەندی کۆمپیوتەری ئاوێزە – سلێمانی .

پێشوویانو، دەفەرموێت: ئێمە ئەگەر پاشگەز ببینەوەو بگەڕێینەوە بۆ سەر ئایینی ئێوە ﴿قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّهِ كَذِباً إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللّهُ مِنْهَا﴾ ئەوە بێگومان بوختانمان بۆ خودا هەڵبەستووە، بەدرۆو بێ بەڵگە هاوەڵمان بۆ خودا بڕیار داوە، ئەگەر ئێمە دوای ئەوەی خودا لەشیرکو بیروباوەڕی بەتاڵ رزگاری کردوین بگەڕێینەوە بۆ سەر ئەو بیروباوەڕە بەتاڵو پوچە، ئەوە ئێمە بە دەستی ئەنقەستو لەگەڵ ئەوەدا کە دەزانین ئایینی خۆمان راستەو ئایینی ئێوە پووچە ئیفتیرا لە سەر خودا دەکەینو بە ناحەقو بێ بەڵگەی عەقڵی ونەقڵی هاوەڵی بۆ دادەنێین! ئای کە بوختانێکی گەورەیە ئێمە لە سەر خودا هەڵی دەبەستین ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەر ئایینی ئێوە!!؟ ئای کە تاوانێکی گەورەیە!! چونکە کوفرو داپۆشینی حەق لەگەڵ زانین خراپترن جۆری کوفرە، ئیفتیرا کردن بە خوداو هاوەڵدانان بۆی، گەورە ترین بوختانو تاوانێکە کە بە هیچ جۆرێک پاساوی نادرێتەوە!

کە دەفەرموێت: (إِذْ نَجَّانَا) بە شێوەی تەغلیب حەزرەتیشوعەیب خۆیخستۆتە ریزی شوێنکەوتوەکانی، ئەگینا هەر شوێنکەوتوەکانی مەبەستە، چونکە پێغەمبەران لە کوفر پارێزراون!

﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا﴾ هەرگیز بۆ ئێمە نابێو لە شانی ئێمە ناوەشێتەوە کە لە ئایینی خۆمان پاشگەز ببینەوەو بگەڕێینەوە بۆ سەر ئایینی پڕوپووچی ئێوە، هیچ هێزێک نیە بتوانێ ئێمە لە بیروباوەڕی خۆمان پەشیمان بکاتەوە، چونکە ئێمە دڵنیاین کە ئایینی خۆمان حەقەو ئایینی ئێوە بەتاڵە﴿إِلاَّ أَن يَشَاءَ اللّهُ﴾ مەگەر خودا بیەوێ ئێمە بێینەوە سەر ئایینی ئێوە! چونکە بڕوای پتەومان بە مەشیئەتو ئیرادەی خودا وامان لێ دەکات کە هەموو شتێک حەواڵەی پەروەردگار بکەین، خودا هەموو شتێک دەزانێو حیکمەتو دانایی لە هەموو شتێک دا رەهاو موتڵەقە.

ئەگەر ویستی شتێک ئەنجامبدا ئەوە عائید بەخۆیەتی چونکە هەر زاتی پاکی هەڵسوڕێنەری کاروباری ئێمەیە!

ئەمەش جەخت کردنەوەی حەزرەتی شوعەیبە لەسەر رەتکردنەوەی داواکاری گەلەکەیو حەزرەتی شوعەیب. پێی راگەیاندن کە بەهیچ جۆرێک

داواکارییەکەیان جێ بەجێ ناکا، چونکە پەروەردگار بۆ خۆی وادەی داوە (وادەی ئەویش حەقەو پاشگەزبوونەوەی نیە) وادەی داوە کە بەندە موخلیصەکانی لەسەر ئیمانو باوەڕ دەهێڵێتەوەو ناهێڵێ بگەڕێنەوە بۆ گومڕایی. بێگومان خودا زۆر لەوە دوورە کە پێی خۆشبێ موسوڵمانان بگەڕێنەوە بۆ سەر کوفرشەوە زۆر لە حیکمەتو دانایی خودا دوورە، هەرگیزخودا دابو نەرێتی خۆی ناگۆڕێ، بەڵگەی خۆی پووچ ناکاتەوە! کەوابێ دەستی خۆتان بن سەری خۆتان بدەنو بەتەمای ئەوە مەبن!

﴿وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ پەروەردگار هەموو حیکمەتو بەرژەوەندییەک دەزانێ، زانیاری رەهاو موطلقە، فەضلو بەخششی زۆرو زەبەندەیە، هەموو کاروکردەوەیەکی حیکمەتو داناییە، ویستو ئیرادەی هەموو حیکمەتو خێرو بێرە بۆ مرۆڤ! ئیرادەی بە گوێرەی حیکمەتی لە کاردایە.

بە کورتی پەروەردگار زانایە بە هەموو شتێک: ئەوەی بووەو ئەوەی دەبێ، هیچی لێ هون نابێ، حاڵو چۆنیەتی بەندەکانی دەزانێ، دەزانێ چۆن گۆڕانکاری بەسەر دڵو دەروونیاندا دێ، چۆن دوای دڵ نەرمی دڵڕەقیان بەسەردا دێ، دوای لەشساغی نەخۆش دەبن، دوای ئیمان هێنانو باوەڕ پەیداکردن کافر دەبنەوەو بە پێچەوانەشەوە! کەوابێ پێویستە کەس لە مەکری خودا ئەمین نەبێ، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێت: ﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾ ئێمە وێرای ئەوەی کە هەرچی خودا لە سەری پێویست کردوین پابەندی دەبینو بەلێبوردوییەوە پارێزگاری شەرعو ئاینەکەی دەکەین ﴿عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنَا﴾ لە هەموو کارو بارێکماندا پشتمان بەخودا بەستووە، پشتی پێ دەبەستین کە لەسەر بیروباوەڕی راست راگیرمان بکا، توفیقمان بدا بۆ زێدە یەقینو بڕوا دامەزران پشتگیری ئەومان بەسە بۆ بەرەنگار بوونەوەی هەڕەشەی ئێوە. ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ الطلاق/٣، مەرجی تەوەککولی راستو دروستیش ئەوەیە: بەگوێرەی شەرعو بە بەرچاوگرتنی سونەتی بونەوەربێ، کەسێک هۆکارە مادییەکان بە بەرچاو نەگرێو سوننەتە کەونییەکان پاشگوێ بخا ئەوە

نەزانێکی لەخۆبایی بووە، نەک خاوەن تەوەککولێکی خاوەن پاداش لای خودا! ئەی ئەوە نەبوو کاتێک کابرا عەرەبە دەشتەکییەکە عەرزی پێغەمبەری کرد ﷺ وتی: قوربان ئەرێ وشترەکەم ببەستمەوە یان تەوەککولم لەسەر خودابێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (اِعْقَلْهَا وَ تَوَكَّلْ) رواه الترمذي.. بیبەستەوەو، تەوەککولیشت لەسەر خوابێ.

هەروەها پەروەردگار کە خیطاب ئاراستەی پێغەمبەر دەکاو فەرمانی پێ دەکات، کەراوێژ لەگەڵ هاوەڵانی بکا، دەفەرموێت ﴿فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ﴾ دیارە عەزمو جەزم کاتێک دەبێ، کە هۆکارە مادییەکان فەراهەم هێنرابن. کەرەسەی پێویست دەستەبەر کرابێ. ئەو کاتەی ئەم ئایەتە نازڵبوو، پێغەمبەر ﷺ دوو زرێی پۆشیبوو چەک تفاقی پێویستی بۆ جەنگان لەگەڵ دوژمندا دەستەبەر کردبوو! بەگوێرەی دەستوورو باوی ئەو رۆژگارە لەشکری موسوڵمانانی سازو تەیار کردبوو؛ ئەمجار لەگەڵ هەبوونی ئەو هۆکارە مادییانە فەرمانی پێکردن کە پشت بە خودا ببەستنو تەوەککولیان لەسەر ئەوبێ!

بەکورتیو پوختی حەزرەتی شوعەیب بەهەموو جۆرێک داواکارییەکانی گەلەکەی رەت کردەوەو هەموو هەوڵو تەقەڵلاو هەڕەشەکانی پووچ کردنەوە!.

ئەمجار حەزرەتی شوعەیبکە نائومێد بوو، لە ئیمانهێنانی گەلەکەی دەستی دوعای بۆ قاپی کردگار بەرز کردەوەو، دوعای لێکردنو، وتی: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ پەروەردگارا! ئەتۆ بەحەقو راستی حوکم بکە لەنێوان ئێمەو گەلەکەمان دا، خوایە! بەگوێرەی سونەتی نەگۆڕاوی خۆت لە بونەوەردا کە دادگایی نێوان پێغەمبەرانو کافران دەکەی، لەنێوان خاوەن بەرنامەی حەقو خاوەن بڕوای پوچدا بڕیار دەدەی، خودایە! بەو قانوونە دادوەرانەی خۆت کێشەی نێوانمان کۆتایی پێبهێنەو، لە نێوانماندا حوکم بدە! بێگومان زاتی پاکی تۆ باشترین دادوەرو چاکترین حاکمە بۆ یەکالاکردنەوەی کێشەی نێوانمان، چونکە تۆ زانای بە هۆکاری کێشەو نیزاعی هەموو تاقمو گرۆهەکان هەرگیز حوکمی ستەمکارانە نادەیو،

بەهەوانتە حوکم ناکەی! ئەمجار کە کافرەکان نائومێد بوون، لە پاشگەز بوونەوەی شوێنکەوتوانی حەزرەتی شوعەیب بۆ سەر ئایینی ئەوان پەنایان برد بۆ هەڕەشەو تەهدید ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ﴾ ئەشرافو پیاو ماقوڵەکانی گەلەکەی شوعەیب ئەوانەی ئینکاری ئایاتی خودایان دەکردو پێغەمبەرەکەیان بە درۆ دەخستەوەو رۆچوویوون لە گومراییدا، بە هەڕەشەو شوێنکەوتوانی شوعەیبیان گوت: ئەگەر ئێوە شوێن شوعەیب بکەونو چیتان پێ دەڵێ: بەقسەی بکەنو خودا بەیەک بناسنو شوعەیب بە پێغەمبەری ئەو بزانن؛ ئەوە بێگومان ئێوە خەسارەتمەندنو مایە پووچ خۆتانن!

خەسارەتمەندی مەعنەوی دەبن، بەم جۆرە شەرەفو کەسایەتی خۆتانو باوکو باپیرانتان لە دەست دەچێ، چونکە ئایینی دێرینی خۆتانو باوکو باپیرانتان لەدەست دەدەنو بناغەی خۆتان دەڕوخێنن، ئیعتراف بەوە دەکەن کە پێشینانی ئێوە گومڕاو سەرلێ شێواو بوون، بەمەش رابردووی خۆتان ریشەکێش دەکەنو رەگەی خۆتان دەبڕنەوە!

خەسارەتمەندی مادیش دەبن، چونکە قازانجی تەرازو بازیی و فرتو فێڵ کردنی سەوداو مامەڵەتان نامێنێ، رێگای چاوبەستەکی لە غەریبیو نەزانانتان لێ دەگیرێو ناهێڵێ ماڵو کاڵای خەڵک کەم نرخ بکەنو بەهەرزان بیکڕنو بەگران بیفرۆشنەوە!

بەکورتی: پەروەردگار یەکەمجار وەصفی قەومی شوعەیبی بەگومڕابوو کرد، پاشان وەصفی بەگومڕاکەرو رێلێتێکدەر کردن، ئەمجار وەصفی کردن بەوە کە تیرۆرستو راوەدونەری موسوڵمانەکان بوون، ئەمجار بەشوێن نمایش کردنی ئەم هەڵوێستو رەوشتانەیاندا کۆتایی ژیانو چۆنیەتی سزادانیانو لەناوبردنیان دیاری دەکاو دەفەرموێت: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾ بوومەلەرزە لێی دانو هەریەکەیان لە ماڵی خۆیدا سەرەنگرێو قونگەو تلوور کەوتنو لەناوچوونو مردن..

تێبینی ئەوە دەکرێ پەروەردگار لەم سورەتەدا جۆری عەزابەکەیانی بە

[رجفة- بوومەلەرزە] دیاریکرد لەسورەتی هوددا بە [صیحة- نەڕەو ناڵەوگرمە] دەست نیشان کرد، چونکە بوومەلەرزە بێگرمەو ناڵە نابێ لە سورەتی (شعراء)دا قورئان ئەوە دەگەیەنێ کە پەروەردگار حەزرەتی شوعەیبی بۆ سەر ((اَصْحَابُ ٱلأَيْكَةِ)) ناردووە، کەلە رەچەڵەکو نەژاددا برای (اَصْحَابُ مَدْيَن) بوون سزادانی دانیشتوانی مەدیەن بە (صیحة)و (رَجْفَة)بووە. سزادانی (اَصْحَابُ ٱلأَيْكَة) بەرەشەبای ئاگراویو گڕوگرمای بەهێز بووە.

ئەوە بوو: هەورێکی بۆ ناردن، هەموویان لەخۆشیان چوونە ژێر سێبەرەکەیەوە وایانزانی گەرمای بەتینیخۆریان لێ کەم دەکاتەوە، ئیتر هەورەکە هەورێکی ئاگراویو پڕ لە بریسوو چەخماخەبوو ئاگری غەزەبی خودای بە سەردا باراندن.

کەوابێ قەومی شوعەیب هەموو ئەم جۆرە عەزابو سزایانەیان بەسەردا هێنراوە، عەزابی هەوری ئاگراویو ئاگربارانو شریخو هوڕو گرمەو ناڵە لەئاسمانەوە بومەلەرزەو راتڵەقاندن لەزەوییەوە، هەموو ئەمانە لەقەومی شوعەیب کۆبوونەوەو زەندەقیان چوو لاشەکانیان سلار بوونەوە چوونە زبڵدانی مێژووەوە، سزای دوا مردنیشیان بۆ هەتاهەتاییهەر خودا دەزانێ چۆنە!.

دەی بابزانین کێ خەسارەتمەند بوو؟ شوێنکەوتوانی شوعەیب، یان ئەوانی بڕوایان پێ نەکرد؟

لە راستیدا ﴿الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا﴾ ئەوانەی حەزرەتی شوعەیبیان بە درۆ خستەوە، هەر ئەوان خەسارەتمەندو چارە رەش بوون! ئەوانە ریشەکێش کرانو لەناوبران هەر دەتگوت: قەتقەت ئەوانە لەو شارو هەرێمەدا هاتوچۆیان نەبوەو لەو خانو بەرەی خۆیاندا نیشتەجێ نەبوونو پشوویان نەداوە!!

ئەم بەشەی ئایەتەکە وەلامدانەوەی کافرەکان بوو کەبە شوعەیبو شوێنکەوتوانی ئەویان گوت: ﴿لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا﴾ ئەوەتا ئەمانە بە هیلاک چونو گوندەکەشیان وێران بوو، هیچ

سوودیان لێنەبینی وەلامی ئەو هەڕەشەیەشیان کەوتیان: ﴿لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ﴾ بەشەکەی تری ئایەتەکەیە: کە دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ واتە: ئەوانەی شوعەیبیان بەدرۆ خستەوەو پێیان وابوو هەرکەسانێک شوێن شوعەیب بکەوێ خەسارەتمەندو چارەڕەشو بەدبەختن! دونیاو قیامەتیان لە کیس چوو، شوێن کەوتوانی حەزرەتی (شوعەیب)یش سەرفرازو سەرکەوتوو بە مراز گەیشتوون! وەکوو لە شوێنێکی تردا دەفەرموێت: ﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ، فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾هود/٩٤ ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەشی تێدایە کەهەرکەسێک زێدەڕەوی بکا لەنیشتمان خۆشەویستی داو بیەوێ جگە لەخۆی کەسی تر تێیدا هەوا هەڵنەمژێو تێیدا دانەنیشێ، زۆرو ستەم لە حەقخوازان بکا تێیدا، ئەوە سەرەنجام بۆ خۆی لەو نیشتمانە بێبەش دەبێ، هەر وەکوو چۆن هەرکەسێک هەڵپەی خواردنی ماڵی خەڵکی هەبێ بەشێوەی ناڕەواو نەگونجاو، ئەوە بۆ خۆی لەماڵو سامانی جیهان بێبەش دەبێ.

ئەوەش دەگەیەنێ کە هەموو کاتێ سەرەنجام بۆ تەقواکارانە، حەلاڵ بخواو خۆ دورە پەرێز بگرێ لەماڵی حەرام، هەروەها فەوتانو لەناوچوونو ئیفلاس بوون بۆ ئەو کافرو خوا نەناسانەیە کە رۆدەچن لە حەرام خواردنو،ماڵی خەڵک بەناڕەواو ناحەق دەخۆن!

جا کە ئەو عەزابو سزایانە تووشی گەلە کافرەکەی شوعەیب بوو ﴿فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ﴾ پێش هاتنی عەزابەکە، حەزرەتی شوعەیبو شوێنکەوتوانی لەو ناوچەیە چونە دەرێو عەزابەکە نەیگرتنەوە، ئەمجار بەدڵێکی ناخۆشەوە ﴿قَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ﴾ ئەی گەلو هۆزەکەم! ئەمن بەدڵسۆزیەوە پەیامی خودای خۆمم پێ راگەیاندن ئەو ئەرکەی پێم سپێرا بوو پێتان بگەیەنم ئەنجامم دا، زۆرم ئامۆژگاری کردنو هەولم لەگەڵ دان، بەلام بەداخەوە گوێتان لێ نەگرتمو بەقسەتان نەکردم، تا بەو دەردە چوون کە پێی چوون!! ﴿فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ﴾ چۆن

من غەم بۆ قەومی کافرو خوانەناس دەخۆم؟ واتە: من خەفەت بۆ لەناوچوونی گەلو هۆزێکی ناخۆم کە ئینکاری تاکو تەنهایی خودایان دەکردو پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوەو بڕوایان پێنەکرد!!

ئەمەی بەسەرتان هاتووە ئاکامی کردەوەی ناپەسەندی خۆتانەو، پاداشی پڕاوپڕی سەرپێچیو لوتبەرزیو لەخۆبایی بوونی خۆتانە، دەبخۆنو بیچێژن عەزابی سەختی نەبڕاوەو هەتاهەتایی! نەفرەتی خودا لەستەمکاران!

پەروەردگار پێش ئەوەی نەتەوەیەک لەناوبەرێ بەخۆشیو ناخۆشی بەتاقییان دەکاتەوە

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّآ أَخَذۡنَآ أَهۡلَهَا بِٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمۡ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلۡنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلۡحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَواْ وَّقَالُواْ قَدۡ مَسَّ ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذۡنَٰهُم بَغۡتَةٗ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ﴿٩٥﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار حاڵەتی پێغەمبەرانی لەگەڵ گەلەکانیان باس کرد، شێوەی عەزابو چۆنیەتی لەناوبردنی گەلەستەمکارەکانی رونکردەوە، ئەمجار دێ لەم ئایەتانەدا ئەوە رادەگەیەنێ کە بەهیلاکدانو ریشەکێش کردن تەنیا هەر بۆ ئەو چەند گەلو نەتەوانە نەبووەو تایبەت نەبوە بەو رۆژگارانەوە بەڵکو لەگەڵ هەموو ستەمکارو سەرپێچیکارێکدا پەروەردگار دابو نەریتوسوننەتی خۆی نەگۆڕیوە..

ئەوەش روون دەکاتەوە کە سوننەتی یەزدانی دەرحەق بەو کەسانەی پێغەمبەریان بەدرۆخستونەوە وا هاتووە: لەسەرەتادا تووشی نەخۆشیو بێ بارانیو جۆرەها نارەحەتی ترمان کردوون بۆ ئەوەی بەخۆیاندا بچنەوە، پابەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانمان بن، ئەمجار خستومانەتە حاڵەتی خۆشیو هەرزانیەوە، بۆ ئەوەی بیرێک لەخۆیان بکەنەوەو لەنازو نیعمەتی ئێمە وردبنەوەو دەست بکەن بەخودا پەرستی، ئەمجار ئەگەر هەر لەسەر کوفرو سپڵەیی خۆیان بەردەوام بن، ئەوە عەزابی بنبڕکەرو ریشەکێشو دوا

بڕوامـان بەناگـەهان بـۆ نـاردوون، تاســزای بــێ ڕەزاو کوشــندەمان یەخــەی پێنەگرتوون بەخۆیان نەزانیوە.

ئەمەش هەرەشەیە لەقورەیشیەکانو هی تریش، هەڵنانیانـە بـۆ ئیمـان هێنان بەپەیامی پێغەمبەری ئیسلامو دەفەرموێت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ﴾ واتـە: سـوننەتی ئێمە لەبونەوەردا ناگۆڕێو نەگۆڕاوە، ئێمە هەرکاتێ پێغەمبـەرێکمان بـۆ سـەر گەلو نەتەوەیەک ناردبێو بەدرۆیان خسـتبێتەوە ئێمـە یەکسـەر عـەزابمان بـۆ نـەناردونو لـەناومان نـەبردون، بـەڵکو بـۆ ماوەیـەک مۆڵـەتمان داونو بــەڵاو موصیبەتو گیروگرفتمان تووش کـردون، توشـی گرانـیو هـەژارییو نەخۆشـی جۆراوجۆر بوون، بۆ ئەوەی بـەخۆیاندا بچنـەوەو دڵیـان نـەرم بـێو بەندایـەتیو ملکەچیو زەلیلی خۆیان رابگەیەننو هاوارمـان لێ بکـەن ئـەو ناخۆشیانەیان لەسەر لابەرین!

چونکـە بەئـەزموونو تاقیکردنـەوە لای زانایـان چەسـپاوە کـە تـەنگو چەڵەمـەو گیروگرفت خـەڵک بـاش پـەروەردە دەکـا، ئـەخلاقو رەوشـتیان مشتومالْ دەکا!!

﴿ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا﴾ پاشان لەشوێن ئەو حالە ناخۆشەی تیّی کەوتبوون، لـەجیاتی ئـەو تـەنگو چەڵەمـەی تووشیان بوبـوو، خێرو خۆشیمان پێداون، لەباتی هەژاریو نەخۆشیو قـاتو قڕیو کێشـەو شـەڕو هـەرای ناویـان هـەرزانیو تەندروستیومالو سـامانی زۆرو برایـەتیو ئاشـتیو تەباییمان خستە ناویان ﴿حَتَّى عَفَوْا﴾ هـەتا ژمارەیـان زۆر بـوو، لەشساغو تـەڕدەماغ بـوون، ماڵومنداڵیـان پـەرەی سـاندو وەچـەو نـەوەی زۆریـان لێ کەوتەوە، زەویان ئاوەدان کردەوە، خانو باڵەخانەیان هەڵچنیین.

نـەی ئـەوە نیـە هـەر کـەمێک پێش ئێستا لـەم سورەتەدا لــەچیرۆکی حەزرەتی هودا باسی نازو نیعمەتی خودا دەکات بەسەر ئەو گەلـە ستەمکارە داو لەسـەر زوبـانی حـەزرەتی هـود دەفـەرموێت: ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُوا آلاَءَ اللَّهِ

﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾الأعراف/٦٩ هەروەها حەزرەتی (صالح)یش بەقەومەکەی گوت: **﴿وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ، تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُوراً وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتاً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾**الأعراف/٧٤.

ئێمە ئەو گەلو نەتەوانەمان بەخۆشیو ناخۆشی بەتاقی کردنەوە بۆئەوەی بەخۆیان دا بچنەوەو بگەڕێنەوە بۆ لای خودا بەلاّم پەندیان وەرنەگرتو تەمبێ خواردو نەبوون **﴿وَقَالُوا﴾** بەبێ ئەوەی ئەو روداوانە کاریان تێبکەن، وتیان: **﴿قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ﴾** بێگومان باوک باپیرانیشمان ئاوا توشی ناخۆشیو خۆشی هاتوون، دەمێک هەژارو لەش بەبارو دەربەدەرو بێ لانەو خانە بوون، کاتێکیش لەنازو نیعمەتدا گوزەراندویانە، خاوەن ماڵو ساماندارو لەشساغو تەڕدەماخ لەژێر باڵی ئاشتیو تەباییدا ژیاون، ئەوە هەڵوێستی رۆژگارە، لەگەڵ ئادەمیزاد دا، کەوابێ نە تەنگو چەڵەمەو ناخۆشی سزاو تۆڵەی تاوانە، نەهەرزانیو ئاشتیو لەشساغی پاداشی کردەوەی چاکەیە!!

بەکورتی ئەوانەی لەسوننەتو دابو نەریتی پەروەردگار لەبونەوەردا حاڵی نەبوون، هۆکاری خۆشبەختیو کامەرانی، یان هۆکاری بەدبەختیو چارەڕەشی ئادەمیزاد تێنەگەیشتوون، ئاگایان لەیاسای خودا نیە کە دەفەرموێ: **﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾**الرعد/١١ جاکە ئەو گەلو نەتەوانە، بەو گۆڕانکارییانە پەندیان وەرنەگرتو تەقەلوباتی رۆژگار کاری تێ نەکردنو بەخۆیاندا نەچونەوە، گوێیان نەدایە نەصیحەتو ئامۆژگارییەکانی پێغەمبەرەکەیان، سەرەنجام **﴿فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾** لەنکاوێکو بەناکەهان عەزابمان بەسەردا دانو تێکمانەوە پێچان بەبێ ئەوەی هەست بەئەوە بکەن کە سزایان بۆ نازڵ دەبێ، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێت: **﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ، فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾**الأنعام/٤٤

خوێنەری هێژا! مامۆستا سەیید دەفەرموێت: سیباقی قورئان لێرەدا روداو ناگێڕێتەوە، بەڵکوو سوننەتی پەروەردگار روون دەکاتەوە، مێژوو ژیاننامە نمایش ناکا بەڵکو هەنگاوەکانی قەزاو قەدەری خودا رادەگەیەنێ.. ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکا: کەقانوونو یاسایەک هەیە بونەوەر بەگوێرەی ئەو یاسایە لەکاردایەو هەڵدەسوڕێ، لەسەر ئەو ڕێووشوێنە کارەکان ئەنجام دەدرێن، مێژووی ئادەمیزادیش لەسەر زەوی بەو قانونە گۆڕانکاری تێدا رو دەدات، ئەرکی پێغەمبەرایەتی (بەو هەموو گەورەییەی) هۆکارێکە لەهۆکارەکانی ئەنجامدانی ئەو یاسا گشتییە یەزدانییە.

ئەوەمان پێ رادەگەیەنێ: کە کاروباری بوونەوەر بەهەوانتە ئەنجام نادرێن، ئادەمیزاد بەتەنیا لەم زەویەدا بەرەڵا نەکراوەو بۆ خۆی بەتەنیانیە (وەکوو مولحیدەکانی ئەم رۆژگارە بۆی چوون) بەڵکو هەرچی لەم بونەوەرەدا رو دەدا بەتەگبیرو تەقدیری خودایە، لەحیکمەتو دانایی خوداوە سەرهەڵدەداو بەرەو ئامانجێک دەڕوا........

پێویستە ئەوەش بزانین کە پەروەردگار زۆر لەوە دورە کە بەهەوانتەو بێهۆ بەندەکانی تووشی گیروگرفتو ناخۆشی بکاو رقو قینی خۆی بەبەندەکانی بڕێژێو تەنها مەبەستی تۆڵەو دامرکانەوەی رقو کینە بێ، بەڵکو پەروەردگار کە سەرپێچیکارانو بەدرۆخەرەوەی پێغەمبەرەکانی بەتەنگەو چەڵەمەو قاتو قڕیو نەخۆشی بەتاقی دەکاتەوە بۆ مشتومالکردنی دڵو دەرونیانە، بۆ ئەوەی ویژدانیان بەئاگا بێتەوە، ئەگەر خێر لەدڵو دەروونیاندا مابێ، بۆ ئەوەیە دڵیان نەرم بێ، بۆ ئەوەیە بەندە بێ هێزەکان روو بکەنە بارەگای خودای بەتواناو دەسەلات، لێی بپاڕێنەوە، داوای رەحمەتو لێخۆشبوونی لێبکەن، ئیعلانی زەلیلیو ملکەچیو بەندایەتی خۆیان بۆ خودا رابگەیەنن،ئاشکراشە خودا پەرستیو بەندایەتی کردن بۆ زاتی کردگار مەبەستێکی سەرەکییە لەدروست کردنی ئادەمیزادو جندۆکەدا وەکوو دەفەرموێت: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونَ﴾ خۆ ئەگەر ئادەمیو جندۆکە هەموویان بەیەکدڵو یەک زویان طاعەتی خودا بکەن چ لەگەورەییو دەسەلاتی خودا زیاد ناکەن، ئەگەر هەمووشیان تێکرا لەخودا

یاخی بن‌و سەرپێچی فەرمانەکانی پەروەردگار بکەن تۆزقاڵێک لەخودایەتی‌و گەورەیی کەم نابێتەوە.. کەوابێ گەردنکەچی بۆ خوداو پاڕانەوەی بەندەکانی لەقاپی رەحمەتی‌و ئیعلانکردنی بەندایەتی خۆیان بۆ خودا سوودی بۆ خۆیان هەیە، ژیان‌و بژێوی خۆیان پێ زیاد دەبێ، بەختەوەریی قیامەتیان دەستگیر دەبێ، هەرکاتێ بەتەواوی لێبڕان بۆ خودا پەرستی‌و ئیعلانی بەندایەتی خۆیان بۆ پەروەردگار کرد، ئەوە لەبەندایەتیکردن بۆ شەیتان‌و قوتابیەکانی رزگاریان بووە، وازیان لەبەندایەتیکردن بۆ هەواو ئارەزۆی سەرکەشی خۆیان هێناوە، رێگای سروشتی‌و خوداپەسندیان رەچاو کردوە. بۆیە مەشیئەت‌و ویست‌و سوننەتی خودا واهاتووە کەئەهل‌و دانیشتووی هەرشارو کۆمەڵگایەک پێغەمبەریان بۆ نێردرا بێ‌و بەدرۆیان خستبێتەوە کە خودا بیانگرێ‌و تووشی تەنگ‌و چەڵەمەیان بکا، بەلاو موصیبەت لەگیان‌و جەستەو زەرەرو زیان لەماڵ‌و سامانیان بدا، بۆ ئەوەی بەئازاری ئەو بەلاو موصیبەتانە دڵیان زیندو بیتەوە، چونکە ئازارو ناخۆشی بەهێزو کاریگەرن بۆ پاڵفتەکردن، زۆر بەباشی هەست‌و شعور مشت‌و ماڵ دەکەن، کانیاوی خێریان تێدا دەتەقێنێتەوە ئەگەر خیریان تێدا بێ!

هەڵنانی ئادەمیزادان بۆ ئیمان‌و ترساندنیان لەکوفر!

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُواْ مَكْرَ ٱللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ أَهْلِهَآ أَن لَّوْ نَشَآءُ أَصَبْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ

وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار ئەوەی روون کردەوە: کە ئەو گرۆهانەی لەخوا عاصی بوونو بەلاّو موصیبەت نەرمی نەکردنو نازونیعمەت نەیکردن بەسوپاسگوزاری خودا؛ پەروەردگار بەناگەهان غافلّگیری کردنولەناوی بردن، لەم ئایەتانەی تێرش دا ئەوە روون دەکاتەوە کە ئەو گرۆو دانیشتوانەی شارو کۆمەڵگاکان ئەگەر بۆ خودا لیّ ببڕانایەو بەندایەتی پەروەردگاریان بکردایە، خودا دەرگای خێری لیّ دەکردنەوەو لەهەموو لایەکەوە خێرو خۆشیان بەسەردا دەڕژا!

ئەمجار بۆ دووبارە کردنەوەو جەخت لەسەر کردنەوەی مانای ئایەتەکانی پێشوو ئادەمیزادان دەترسێنیّ لەهاتنی سزای زوو دەستلەجیّ ئەگەر پەیامی پێغەمبەران بەدرۆبخەنەوەو، فەرمووی: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ ئەگەر دانیشتوانی مەککەو دەوروبەری، هەروەها دانیشتووی هەموو شارو شارۆچکەیەک ئیمانیان بەخودا بهێنایەو بڕوایان بەفریشتەکانی، بەکتێبەکانی، بەپێغەمبەرانی خودا بهێنایەو رۆژی قیامەتیان بەراست بزانیایە، خۆیان بپاراستایە لەو شتانەی خودا نەی لیّکردووە: وەک هاوەڵدانان بۆ خوداو بەرپا کردنی فیتنەو ئاشووب لەسەر زەوی، ئەوە پەروەردگار خێرو بێری زۆری لەئاسمانەوە بەسەردا دەباراندن، بارانی پڕپیتو بەرەکەتی لەکاتی پێویست دا بۆ دەڕژاندن، لەزەوی خێرو خێراتی بۆ دەردەهێنان، کانو گەنجو خەزینەی نیشان دەدان، زانستو زانیاری فێردەکردن، بۆ ئەوەی لەسوننەتی بونەوەر حاڵی ببن!

بەکورتی ئەگەر ئەو خەڵکە بڕوایان بکردایەو موسوڵمان بوونایە پەروەردگار هەموو خێرو بێرێکی بۆ دەستەبەر دەکردن، رزقو رۆژیی بۆ زۆر دەکردنو بیری تیژو فکری رونی دەدانیو، لەژیانی دونیاو قیامەتدا بەختەوەرو کامەران دەبوون، ئەمە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە ئیمانو باوەڕی راستو دروست هۆکاری هەرزانیو لەشساغیو کامەرانییە!!

﴿وَلَكِنْ كَذَّبُوا﴾ بەلاّم دانیشتووی ئەو شارانە لەجیاتی ئەوەی ئیمان بهێننو بڕوا بەپێغەمبەرەکانیان بکەن بەدرۆیان خستنەوەو ئیمانیان پێ نەهێنان، خۆیان لەنەهی‌یەکانی خودا نەپاراستو تەقوای پەروەردگاریان نەکرد، ﴿فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ تۆڵەمان لیّ ستاندن بەلەناوبردن، بەهۆی ئەو هەڵوێستو بیّگوێی‌یەی کە بەرامبەر پەیامی پێغەمبەرەکەیان نواندیان، لەسەر شەریکێ دانان بۆ خوداو ئەنجامدانی تاوانی وا کە یاسای کۆمەڵی ئادەمیزاد تێکێ دەدا، ژیانی دانیشتوان تاڵ دەکا!

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە سزاو تۆڵە ئاکامێکی سەد دەرسەدی تاوانو سەرپێچی کردنی فەرمانی خودایە!

ئەمجار پەروەردگار جارێکی تر هەڕەشەو ترساندنی ئادەمیزادانی دووبارە کردەوە؛ جارێکی تر هەڕەشەی لەناوبردنو ریشەکێش کردنی لیّکردنو لەئاکامو سەرەنجامی گوێ نەدان بەفەرمانی خودا ترساندنیو سەیری بەبیّ ئاگایی‌و نەفامی ئەو خەڵکە هاتو فەرموی: ﴿أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتاً وَهُمْ نَائِمُونَ﴾ ئایا دانیشتوانی مەککەو دانیشتوانی شارو کۆمەڵگای تریش، ئەوانەی بانگەوازی ئیسلامیان پیّگەیشتووە؟! کەمتەرخەمی دەکەنو ناترسێن لەوەی عەزابی کوشندەو ریشەکێشکەری ئێمەیان بۆبیّ لەکاتی بیّئاگایی‌و پاڵدانەوەیاندا؛ لەکاتێکدا کە ئەوان لەشیرین خەودابن! ئایا دانیشتوانی شارو گوندەکان ئەمینو دڵنیان لەوەی کە عەزابی خودایان بۆ نایە؟ (ئەوە دابونەریتی خودایە لەبوونەوەردا؛ ئادەمیزاد تاقی دەکاتەوە بەخۆشی‌و ناخۆشی ئەوە پاشماوەو شوێنی سەرپێچی کارانو بەدرۆخەرەوەکانە ئەوانەی کە لەپێش ئێوەدا لەو شارو گوندانەدا نیشتەجیّ بوونو تیّیدا هاتوچۆیان دەکردو کاروباری رۆژانەی خۆیان ئەنجام دەدان، دوایی بەجێیان هێشتوو چوونە زبڵدانی مێژووەوە) ئایە ئەو خەڵکە دڵنیانو ناترسن لەوەی کەخودا لەنکاوێکێ غافڵگیریان بکاو، عەزابی لەناوبردنیان بۆ بنێریّ؟! عەزابی کوشندەی زەندەق بەر، خۆیان لەناوبچنو شارو گوندیان ژێرو زەبەر بکریّ لەکاتێکدا ئەوان لەشیرین خەودابن، چونکە ئادەمیزاد لەخەودا

ئاگای لەهیچ نییە، هیچ شتێکی پێ لەخۆ دوور ناخرێتەوە، تەنانەت ناتوانێ مێشوولەو مێرولە لەخۆی دووربخاتەوە ئەی دەبێ چی بکا لەبەرامبەر عەزابی سامناکی پەروەردگار کە ئادەمیزاد لەکاتی بەئاگایی‌و خۆئامەدەکردنیش دا کەمترین بەرەنگاری لێ پێ ناکرێ!

بێگومان عەزابی خودا زۆر لەوە بەهێزترە کە ئادەمیزادان خۆی بۆ رابگرن‌و بەرەنگاری بکەن: نوستبن یان بەئاگابن، خۆیان بۆ بەرەنگاری کردن ئامادە کردبێ یان بێ ئاگابن، وەلێ قورئان لێرەدا ئەو کاتانە دیار دەکات کە مرۆڤ لەئەو پەڕی بێ دەسەڵاتی‌دایە، بۆ ئەوەی ویژدانی ئادەمیزاد بەهێز راتڵەقێنێ! ترس‌و بەئاگایی بخاتە دڵ‌و دەروونیانەوە! ﴿أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ﴾ یان ئەوە دانیشتوی ئەو شارو گوندانە ناترسن لەوەی عەزابی ئێمەیان بۆبێ لەچێشتەنگاودا؛ لەکاتێکدا ئەوان خەریکی گاڵتەوگەپن، سەرقاڵی ئەنجامدانی کاروباری خۆیانن کە وەکوو گاڵتەی منداڵان وایە کە چ سودێکی لێ‌پەیدا نابێ

﴿أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ﴾ ئایا هۆی ئەوەی کە ئەمینن لەعەزاب، ئەوەیە کە ئەمینن عەزابی ئێمەیان بەشەو یان چێشتەنگاو لەکاتی غەفڵەت دا بۆبێ، یان هۆکەی ئەوەیە لە مەکری خودا ئەمینن‌و لەگرتن‌و تۆڵەستاندنەوەی ناترسن؟ بێ ئاگان لەوەی کە خودا دەتوانێ سزایان بۆ بنێرێ بەجۆرێک کە بەخۆیان نەزانن؟! ئەگەر هۆیەکە ئەوەبێ ئەوە بابزانن کە خۆیان خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت کردوە، چونکە ﴿فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾ کەس لەمەکری خودا ئەمین نابێ مەگەر قەومی خەسارەتمەندو بەدبەختو چارەڕەش؛

ئاکامی ئەمین بوون لەمەکری خوداو غافڵ بوون لەتۆڵەی خودا خەسارەتمەندییە، کەسێک لەمەکری خودا ئەمین دەبێ کە شیاوی ئەو خەساروتمەندییەبێ!!

ئایا وەندە نەفامن لەمەکری خودا ئەمین بوون؟ لەکاتێک دا ئەوان میراتگرو جێ‌نشینی گەل‌و نەتەوەیەکن کە لەپێش ئەوانەوە بوون‌و بەهۆی

تاوانو بیّئاگایی‌یان لەمەکری خودا لەناوچون، ئایا پاشماوەو ئاساری ئەو گەلە لەناوچوانە نابێتە بیرخەرەوە بۆیانو رایان ناچڵەکێنێ‌و، بەهۆش خۆیان ناهێنێتەوە؟!

ئایا لەناوبردنی ئەو گەلو نەتەوە سەرپێچیکارانە نەبۆتە پەندو عیبرەت بۆ ئەمان.؟!

ئەمجار پاش رونکردنەوەی حاڵی ئەو کافرانەی خودا لەبێخ ریشەکێشی کردنو لەناوی بردن پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە: کە مەبەست لەگێڕانەوەی ئەم چیرۆکو بەسەرهاتانە پەند لیٚوەرگرتنو تەمیٚخواردوبوونە بۆ هەموو کەسێک کە موکەلەفو بەرپرسیار بێ، بۆ ئەوەی بەرژەوەندیی خۆیان دەربارەی ئایینو خودا پەرستی لیٚ رەچاو بکەنو فەرمووی: ﴿أَوَ لَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا؟﴾ ئایا ئاشکرا نەبوە بۆ ئەوانەی جێگیری‌و میراتگراتنی زەوییان پێبڕاوەو دوای لەناوچوونی دانیشتوە ستەمکارەکانی پێش ئەمان، ئاوەدانکردنەوەی زەوییان پیٚ سپێراوە بەتایبەتی ئەو قورەیشی‌یانەی کە زیدو نیشتمانی گەلو نەتەوە لەناوچووەکانیان پێبڕاوەو لەشوێنی ئەوان نیشتەجیٚ بوون!؟ ئایا بۆیان مەعلووم نەبووە ﴿أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ؟﴾ کە دابو نەرێتی ئێمە لەگەڵ ئەمانیش هەمان سوننەتو یاسایە کە لەگەڵ ئەواندا بەکارمان هێنا؟ ئەگەر مەیلمان هەبێ‌و بمانەوێ دەیانگرینو عەزابیان بەسەردا دەدەین، تۆڵەی تاوانو کردارە خراپەکانیان لیٚ دەستێنین!

چۆن عەزابو سزامان بەسەر گەلو نەتەوە سەرپێچیکارەکانی پێش ئێوە دادا، ئەگەر حەزمان لیٚبیٚ میراتگرەکانیش وەکوو میرات لیٚ گیراوەکان دەفەوتێنین!

خۆئەگەر بەهیلاکیان نەبەینو بەعەزاب ریشەکێشیان نەکەین ئەوە دەرگای دڵیان دادەخەینو مۆری دەکەین، بەجۆرێک کە نەصیحەتو ئامۆژگاری نەبیسیٚ، قبووڵی رێنومایی نەکاو لەعاست بانگەوازی حەقو راست دا کەرو کوێر ببن!

وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێت: ﴿وَمَا تُغْنِي الآيَاتُ وَالنّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾یونس/١٠١

پێویستە ئەوە بزانرێ: کە پەروەردگار بەم هەڕەشەو ترساندنە، نایەوێ کە ئادەمیزادان هەمیشە لەترسو دڵەڕاوکێو زەندەق چوون دابن، هەمیشە بەترسو لەرزو هەناسە سواریەوە چاوەڕوانی بەهیلاکچوونو ولاّت وێران بوون بن؛ شەوو رۆژ لەخەیاڵی ئەوەدابن ها ئێستا نائێستا بومەلەرزەو زریانو رەشەبای سەختو ئەو جۆرە عەزابانە لەناویان دەبەنو تێکیانەوە دەپێچنو لەناودەچن!!! چونکە ترسی هەمیشەیی لەعەزابێکی مەجهوولو دیارنەبوو، دڵەراوکێ لەئایندەی نزیکو دوور، بەتەمابوونی وێرانیو ولاّت تێکچوون لەهەموو ئانو ساتێکدا، هێزو توانای ئادەمیزاد پەکئ دەخاو پەرتەوازەی دەکا، سەرەنجام نائومێدیو رەشبینی لەکارو بەرهەمهێنان دا پەیدادەبێو پەرە دەسێنێ، لەمپەڕ دەخاتە بەردەم ئاوەدانکردنەوەی ولاّتو ناهێڵێ ژیارو شارستانیەتو ژیان گەشە بکا، ئەمەش پێچەوانەی رێبازی ئیسلامە!!
پەروەردگار بەئەم هەڕەشەو ترساندنانە دەیەوێ موسوڵمانان هەمیشە وریاو هەستیارو تەقواکاربن، چاوەدێری نەفسو هەوای خۆیان بکەنو، پەند لەئەزموونو بەرسەهاتی رابوردوان وەربگرن، بەچاوێکی وردبینیەوە سەیری حەرەکاتی مێژووی مرۆڤایەتی بکەن، هەمیشە بەخوداوە پەیوەست بنو پەیوەندیان بەو هێزە رەهایە بەهێز بکەن، بەخۆشگوزەرانیو هەرزانیو هاتو هەبوونی دەسەلاّت لەخۆیان بایی نەبن!

چونکە پەروەردگار هەمیشە وادەی ئاسایشو دڵئارامیو رەزامەندیی خۆیو سەرکەوتنو سەرفرازی دونیاو قیامەت بەموسوڵمانان دەدا، بەمەرجێک بەئیخلاصەوە بەندایەتی بکەنو تەقواکاربن، پێویستە بەم جۆرە لەهەڕەشەو مەکری خودا بترسین! دەبێ بزانین خودا نایەوێ ئێمە هەمیشە هۆشیار بینو هەستیار بین، رەوڕەوەی ژیان پەکئ نەخەین بەڵکو پارێزگاری بکەین نەهێڵین لەجادەی راستو دروست لابدا، پشت ئەستوور بین بەرەحمەتی خودا لەرەحمەتی بەرفراوانی نائومێد نەبین، نایەوێ لەتاست هاتنی عەزابی ئەو لەقەلەقو دڵەڕاوکێ دا بژین بەڵکو دەیەوێ موسوڵمانان پەند لەرابوردوو وەربگرن،

هەڵەی گەلو نەتەوەستەمکارەکان دوبارەنەکەنەوە، لەشوێنەوارو پاشماوەی ئەوان عیبرەت پەیدا بکەن. قورئانی پیرۆز لەزۆر ئایەت دا ئەم راستییە دوبارە دەکاتەوە؛ یەکێ لەو شوێنانەی ئەوەیە: کە دەفەرموێ: ﴿أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ، إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى﴾طه/١٢٨.

پەند وەرگرتن لەچیرۆکو بەسەرهاتی دانیشتوانی شارو شارۆچکەکان

تِلْكَ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار چیرۆکو بەسەرهاتی قەومی نوحو هوودو لووطو شوعەیبی بۆ پێغەمبەر ﷺ گێرایەوە، شێوەی ناردنی عەزابو بەهیلاک بردنی کافرەکانو رزگار کردنی موسوڵمانەکانی روون کردەوە، ئەمجار پەروەردگار دەیەوێ دڵنەوایی پێغەمبەر بکا، بۆ ئەوەی بەردەوام بێ لەسەر بانگەوازیەکەیو خۆگرییێ لەبەرامبەر کافرەکانی قورەیش دا، هەروەها بۆ ئەوەی پەندو عیبرەت لەبەسەرهاتی ئەو گەلو نەتەوانە وەربگرێ، ئەوەی بۆ دوبارە دەکاتەوە؛ کە ئەو ئازارو ناڕەحەتیەی لەگەلەکەی تووشی دەبێ شتێکی تازە بابەت نیە، بەڵکو دابو نەریتێکی کۆنە، زۆر لەگەلو نەتەوە پێشینەکان بەرامبەر پێغەمبەرەکانیان نواندویانە: دەفەرموێ: ﴿تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا﴾ ئەوەی باسکرا بەسەرهاتی شارو شارۆچکەی ئەو پێنج نەتەوانەیە کە دوای لەناوچونو وێران بوونو رۆژگارێکی دوورو درێژیان بەسەردا تێپەڕیوە، بڕێ لەبەسەرهاتەکانیان بەسەر تۆدا (ئەی محمد!) دەخوێنینەوە،

بۆ ئەوەی ببێتە پەندو عیبرەت بۆ خۆت بۆ قەومەکەت؛ بۆ ئەوەی تۆ زیاتر لەسەر بانگەوازی خۆت خۆڕاگریتو سوربی، قەومەکەشت بەخۆیاندا بچنەوەو پەندو عیبرەت لەو نەتەوە لەناویراوانە وەربگرن، سەیری شوێنەوارو پاشماوەی شارو گوندەکانیان بکەنو فام بکەنەوە، پەروەردگار بۆیە چیرۆکو بەسەرهاتی شارو شارۆچکەی ئەم پێنج نەتەوانەی بەتایبەتی گێڕایەوە، چونکە ئەوان بەهۆی ئەوەوە کە خودا مۆڵەتی دانو نازو نیعمەتی زۆرو زەبەندەشی بەسەردا ڕشتبوون، وایانزانی لەسەر حەقنو ڕێبازیان راستو دروستە؛ ئیتر پەروەردگار ئەم بەسەرهاتەی گێڕایەوە بۆ ئەوەی قورەیشی‌یەکانو هی‌تریش وەهۆشی خۆیان بێنەوەو خۆبپارێزن لەو کردارو کارانەی ئەوان ئەنجامیان داوە، هەروەها چونکە زێدو نیشتمانی ئەم قەومانە لەولاتی عەرەبدا بووە، یان جیرانیان بوون..

لەلایەکی ترەوە دانیشتوانی مەککە بڕێ چیرۆکو بەسەرهاتی ئەم نەتەوانەیان بۆ یەکتر دەگێڕایەوە، تێکڕای چیرۆکەکانیش یەک شێوەو شێوازبون، لەوەدا کەهەریەکێک لەو نەتەوانە پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستۆتەوەو سەرەنجام عەزابی ریشەکێشو بنبڕکەریان بەسەردا نازل بووەو لەناوچوون، پەندو عیبرەت وەرگرتن لەهەموویاندا وەکوو یەک وایە. بۆیە لەمەودوا لەچیرۆکو بەسەرهاتی حەزرەتی مووسادا بەدرێژی چیرۆکی مووسا دەگێڕێتەوە چونکە قەومەکەی مووسا ئیمانیان هێناو موسوڵمان بوون، ئەوانەی کەبڕوایان پێ‌نەکرد فیرعەونو دارو دەستەکەی بوون!

هۆی سزادانو لەناو بردنی ئەو گەلو نەتەوانە سەرپێچی کردنیان بووە بۆ پەیامی پێغەمبەرەکانیان...

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ بێگومان ئەو نەتەوانە یەک بەدوای یەکدا هەرنەتەوەیەک پێغەمبەرێکیان بۆ سەر هاتووە، بەڵگەی بەهێزو پێزیان پێ‌بوە لەسەر راستی‌پەیامەکەیان، بەهەموو جۆرێک بەبەڵگەو دەلیل گەلەکانیان بۆرداوە، بەلاّم ئەو ملهوڕو نەفامانە ﴿فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ﴾ لەو گرۆهانە نەبوون کە بڕوا بەپەیامی پێغەمبەرەکەیان بکەن بەهۆی حەق بەدرۆخستنەوەیانو سووربوون لەسەر ئەو باوەڕە بەتاڵەی کە

پێش هاتنی پێغەمبەرەکەیان لەسەری بوون، واتە: بەردەوام بوون لەسەر ئایینی خۆیانو هەر لەسەرەتای ئاراستەکردنی بانگەوازی بۆیان کە یەکتاپەرستی ئەنجام بدەنو بەدڵ عیبادەتی خودا بکەنو پێش هاتنی موعجیزەکان ئەوانە لەسەر بڕوای پووچی خۆیان بوون لێی پاشگەز نەبوونەوە، بەڵگەو موعجیزەکان کاریا تێنەکردن.

یان مانای ﴿فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ﴾ بەم جۆرەیە: ئەو گرۆهانە لەوانە نەبوون ئیمان بێنن، تاتەمەنیان تەواو بوو بەکافری مردن؛ بەهۆی ئەو هەڵوێستەی کە یەکەم جار لەکاتی هاتنی پێغەمبەر بۆ سەریان نواندیان کە بریتی بوو، لەوە پێغەمبەرەکەیان بەدرۆ خستەوەو بڕوایان پێ نەکرد، لەسەر ئەو کوفرەی پێشوویان بەردەوام بوون تامردن! وێڕای پەندو ئامۆژگاری پێغەمبەرەکانیان کە بەردەوام خەریکیان بوون نەصیحەتیان دەکردنو موعجیزەیان نیشان دەدان بەڵگەیان بۆ دەهێنانەوە ئەوان لەبیروباوەڕی پڕوپووچی خۆیان پاشگەز نەبوونەوە پێیان لەکەللەی شەیتان نەهێنایە خوارێ!!!

ئەمە دەستووروو باوی سەرپێچی کارانو حەق بەدرۆزانانە؛ ئەوانەی پێغەمبەران بەدرۆ دەخەنەوە بەملهوڕیو بەئەنقەست یان بەلاسایی کردنەوەو شوێنکەوتنی کوێرانە! ئەوانە یان ئینکارو سەرڕەقو گومڕان، دەزانن پەیامی پێغەمبەرەکە حەقەو بەئەنقەست بڕوای پێناکەن، یان شوێنکەوتوو لاسایی کەرەوەن، لەشت ورد نابنەوەو ژیرانە بیرناکەنەوە. ﴿كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ﴾ هەر بەو شێوەی کە خودا دەرگای دڵی کافرەکانی گەلە پێشینەکانی مۆر کردوە، دڵی هەموو کافرێک کە خودا لەعیلمی خۆیدا بەکافری داناوەو دەزانێ کە هەرگیز ئیمان ناهێنی مۆر دەکاو هیچ نەصیحەتو ئامۆژگارییەک وەرناگرنو لیکۆڵینەوەو باسکردن لەگەڵیان بێسودەو چی لێ شین نابێ! ئەوانە وەکوو پارچە دراوێک وان کە لەکاتی توانەوە لەبۆتەی خۆیدا نوسراوێکی تایبەتی خۆی لێ دراوەو ئیتر لەوەبەولاوە ئەو نوسراوە ناسڕێتەوەو قبوڵی هەڵوەشانەوە ناکا!!

ئایەتەکە دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایەو هەڵنانە بۆ ئەوەی کە لەسەر بانگەوازی خۆی بەردەوامبێ،؛ هەواڵی ئەوەی پێرادەگەیەنێ: کە سەر رەقیو یاخی بوونی ئەهلی مەککە شتێکی تازەبابەت نیەو نمونەیان لەمێژووی گەلونەتەوە پێشینەکاندا زۆرو زەبەندەیە. کەوابێ ئەی موحەممەد! بەسوربونیان لەسەرکوفر دڵ گران مەبەو خەفەتی پێ مەخۆ! تۆ پەیامی خۆت بگەیەنەو ئەرکی سەر شانت ئەنجام بدە، چونکە تۆ هەر راگەیاندنت لەسەرەو بەس!

﴿وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ﴾ ئێمە لەزوربەی زۆری ئەو گەلو نەتەوانە نەمان بینی وەفا بەعەهدو پەیمانی خۆیان بکەن، جا ئەو عەهدو پەیمانە عەهدو پەیمانی فیترەت بێ؛ ئەو عەهدو پەیمانەی کە لەپشتی باوە ئادەمیاندا لیّی وەرگرتوون، یان ئەو عەهدەی کە خودا سروشتی ئادەمیزادی وا دارشتووە: کە هەست بەدەسەلاتێکی نهێنی بکەن کە لەژورر هەموو دەسەلاتەکانەوەیە، هەروەها هەستی ئەوەی تێدا خولقاندوە: کە شتی باش هەڵبژێرنو خۆ لە خراپە بپارێزن، حەزیان لەشتی کامڵوتەواوبێو کەموکوڕییان پێناخۆش بێ....

وێ دەچێ ئەو عەهدە عەهدی ئیمانهێنانی پێشینانیانبێ کە ئیمانیان بەپێغەمبەرەکەیان هێنا، دوای ئەوان چینو وەچەکان وردە وردە لەو رێبازە لایانداو پاشگەز بوونەوە، تاوایان لیّ هات لەعەهدی ئیمان دەرچوونو گەڕانەوە سەر دابو نەرێتی جاهیلیەت!

﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴾ بێگومان ئێمە زوربەی ئەوانەمان بەسنور بەزێنو دەرچوو لەعەهدو پەیمانی سروشتیو شەرعیو عورفی دەست کەوت، ئەوانە پەیمان شکێنو سنووربەزێنو تاوانبارن!

کە لەئایەتەکەدا وشەی ﴿اکثر﴾ واتە: زۆرینەی بەکار هێنا، ئاماژەیە بۆ ئەوە کە برێک لەو گەلو نەتەوانە ئیمانیان هێناوەو هەموو عەهدو

باقی مەندەی چیرۆکی حەزرەتی شوعەیب

﴿قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ ٱفْتَرَيْنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُم بَعْدَ إِذْ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا ٱفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِٱلْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾

وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾

ئەم ئایەتانە پاشماوەی چیرۆکی حەزرەتی شوعەیبە لەگەڵ گەلەکەیداو ئەو چیرۆکە تەواودەکەن.

باسی یەکەم: گفتوگۆی حەزرەتی شوعەیبە لەگەڵ ریش سپیو سەرانی گەلەکەیدا، بانگەوازیکردنو تێکۆشانیەتی لەگەڵیاندا بۆ ئەوەی پێ لەکەللەی شەیتان بهێننە خوارێو ئیمان بێنن..

باسی دووەم: دەست نیشانکردنی سەرەنجامی کافرەکانو نازڵبوونی سزای گشتیو ریشەکێشکەر بۆ سەریان.گفتوگۆ یەکە، بەم شێوە دەست پێ

دەکاتو دەفەرموێت: ﴿قَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا﴾ ئەشرافو پیاوماقووڵی گەلەکەی، ئەوانەی لوتبەرزییان کرد لەئیمان هێنانو پابەند نەبوون بە فەرمانو جڵەوگیری لیّ کردن لەئاشووبگێریو فیتنە جۆیی!

ئەو پیاو ماقوڵو ئەشرافانە هەڕەشەیان لەحەزرەتی شوعەیبو شوێنکەوتوانی کردو وتیان: سوێندبێ ئەگەر واز نەهێنی‌ئەی شوعیب! لەم هەڵوێستەت پاشگەز نەبیەوە، خۆتو شوێنکەوتوانت لەولاّت دەردەکەینو ناهێڵین تیّیدا دانیشن! واتە: ئێوە ئێستا دوو ڕێگاتان لەبەردەمدایە: یان دەگەڕێنەوە بۆ سەر ئاییینی خۆمانو باوکو باپیرمان، یان لەولاّت دەرتان دەکەینو ناهێڵین تیّیدا دانیشن!!

حەزرەتی شوعەیب لەبەرامبەر ئەم هەڕەشە ئاشکرابێ پەروایەی گەلەکەی‌دا رویتێکردنو بەسەر سوڕمانو پرسیاری ئینکار ئامێزەوە ﴿قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ؟﴾ پیّی گوتن: ئایا ئێوە داوای ئەوەمان لیّدەکەن بگەڕێینەوە سەر ئاییینی ئێوەو لەئاییینی خودا پەسندی خۆمان پاشگەز ببینەوە تەنانەت ئەگەر پێشمان ناخۆش بێ ئێوە لەسەر هەڵوێستی خۆتان سوورنو پێکێشی‌مان لیّدەکەن کە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ سەر ئاییینی ئێوە؟ ئەگینا دەرمان دەکەن؟؟ دەتانەوێ بەتۆبزیو زۆرەملی ئێمە پاشگەز ببینەوەو بیّینەوە سەر ئاییینی ئێوە؟! بەراستی ئێوە تیّنەگەییشتوونو کەمفامن! ئێوە نازانن کە ئایین بریتییە لەبیرو باوەڕو کردەوە، بەسۆنگەی ئاییینەوە مرۆڤ لەخودا نزیک دەبێتەوە؟ ئێوە نازانن ئاییینی ئێمە چۆن لەدڵو دەروونماندا چەسپیوەو چەند کاریگەرە لەژیانماندا!

ئێوە نازانن خۆشەویستی زێدو نیشتمان تەنگ بەبیروباوەڕمان هەڵناچنیّو ناچین بۆ ئەوەی لەولاّت دەرنەکرێین واز لە عەقیدەو بیروباوەڕمان بێنین! ئێمە هەرگیز ڕەزامەندی خوداو بەندایەتی بۆ کردنی ناخەینە تای تەرازووی زێدو نیشتمانەوە، هیچ شتێک نیە بەبڕوای ئێمە هاوتای ئایینو بیروباوەڕ بکا؟ بۆ هیچ شتێک ئێمە واز لە ئاییینی خودا پەرستی ناهێنین!

ئەمجار بێ پەروا ئەوە ڕەت دەکاتەوە کە بگەڕێنەوە بۆ سەر ئاییینی

پەیمانێکیان لەگەڵ خوداو بەندەکانی خودادا جێبەجێ کردوە

پێچەوانە جوولانەوەی عەهدو پەیمانی فیترەتی راستو دروست کە لەسەر دانانان بەیەکتاپەرستی سەرچاوەی گرتبێ هەروەها پەرستنی غەیری پەروەردگار بەبێ بەڵگەو دەلیل هەردوکیان بەهۆی کاریگەری بیئەو دەوروبەر دێنەکایەوە

ئیمامی موسلیم حەدیثێک ریوایەت دەکا، کە دەفەرموێت: ﴿يقُولُ ا للهُ تعالى: اِنيّ خَلَقْتُ عِبَادِيَ حُنُفَاءَ،فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا أَحْلَلْتُ لَهُمْ﴾ پەروەردگار دەفەرموێ: مـن بەندەکانم بەخواناس دروست کردون، هەموویان بەسروشت خوداناسن، شەیاتینی پەلاماریان دانو لەئایینی سروشتی خۆیان لایان دان، ئەو شتانەی بۆم بەحەلاڵ دانابوون ئەوان لێیان حەرام کردن!

لە(صەحیحەین)یش هاتووە دەفەرموێ: ﴿كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ﴾ واتە: هەموو کەسێک لەسەر فیطرەتی خودا ناسی لەدایک دەبێ باوکو دایکی دەیکەنە جولەکە، یان مەسیحی، یان ئاگرپەرست یان ....هتد

پێغەمبەرانیش هەموویان هەر لەیەکەم پێغەمبەرەوە تا پێغەمبەری ئاخر زەمان ﷺ هەموویان جڵەوگیرییان لە دژایەتیکردنی فیطرەتی سەلیم کردووە، جڵەوگیرییان لەهاوەڵدانان بۆ خودا کردوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلاَّ نُوحِي اِلَيْهِ أَنَّهُ لاَ اِلَهَ إلاَّ أَنَا فَاعْبُدُون﴾الانبياء/٢٥ یان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً انِ اعْبُدُوا اللّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾النحل/٣٦.

چیرۆکی حەزرەتی مووسا لەگەڵ فیرعەونو پیاو ماقولانی تاقمی فیرعەون

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرْعَوْنُ إِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِـَٔايَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا۟ إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحْنُ ٱلْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا۟ ۖ

فَلَمَّآ أَلْقَوْا۟ سَحَرُوٓا۟ أَعْيُنَ ٱلنَّاسِ وَٱسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

ئەمە شەشەمین چیرۆکە لەچیرۆکی پێغەمبەران کە لەم سورەتەدا باس کراون، ئەم چیرۆکە گەلێک رونکردنەوەو شیکردنەوەی تێدان کە لەچیرۆکەکانی تردا نین، چونکە موعجیزەی حەزرەتی موسا لەهی پێغەمبەرەکانی تر گەورەترن، سەررەقیو نەفامی نەتەوەی فیرعەون کە مووسایان بۆ سەر نێردرابوو، زۆر لەهی نەتەوەکانی دیکە زیاتر بوو، لەلایەکی ترەوە حەزرەتی مووسا نێردراو بوو بۆ سەر گەلی خۆیو غەیری گەلی خۆیشی، بەلاّم پێغەمبەرەکانی پێشوو تەنیا بۆ گەلو نەتەوەی خۆیان نێردرا بوون! حەزرەتی مووسا لەقورئاندا زیاتر لە سەدوسی جار ناوی هاتووە، چیرۆکو بەسەرهاتی سەیرو سەمەرەی بەسەر هاتووە! هەر لەرۆژی لەدایکبونیەوە تا رۆژی لەدونیا دەرچوونی ژیانی پڕە لەرووداوی سەرسوڕهێنەر!

ئەو سەردەمەی ئەو لەسکی دایکیدا بوو دارو دەستەی فیرعەون منداڵی نێرینەی بەنوئیسرائیلیان دەکوشتنو مێینەکانیان دەهێشتنەوە، کە مووسا لەدایک بوو، دایکی بەئیلهامی خودا خستیە صندوقێکەوەو دەم روباری نیلیدا، پاشان خودا مووسای گەڕاندەوە بۆلای دایکی بۆئەوەی شیری پێبدا!! هەروەها وەکوو دەرچوونی لەمیسرو رۆیشتنی بۆ ولاّتی مەدیەن لەکاتی گەنجیدا، ئەوەش لەئاکامی کوژرانی پیاوێکی میسری بەدەستی ئەو، کە ویستی یارمەتی کابرایەکی عیبری بدا کە هانای بۆ هێنا؛ ئەم بەسەرهاتە لەسورەتی (**القصص**/٢٢-٢٥)و سورەتی (**طه**/٤٠) باس کراوە. ئەمجار ئاودانی ئاژەڵەکانی کچەکانی حەزرەتی شوعەیب، ئەمەش لەسورەتی (**القصص**/٢٢-٢٥) دا باسکراوە ئەمجار زاوا بەندیەتی بۆ حەزرەتی شوعەیبو رێک کەوتنی لەگەڵیدا.. **القصص**/٢٦-٣٨. **طه**/٤١ ئەمجار دە ساڵ شوانی کردنی بۆ حەزرەتی شوعەیب لەجیاتی مارەیی کچەکەی. پاشان لەکاتێکدا کە دەچوو ئاگر بێنێ بۆ ئەوەی لەگەڵ خێزانەکەیدا خۆیانی پێ گەرم بکەنەوە کرا بەپێغەمبەر ونیگای بۆ هات. ئەم چیرۆکە لەم شوێنانەدا باس کراوە: سورەتی **الأسرا**/٢-٣. **طه**/٩-١٦و١٧-٣٦و ٤٢-٤٧. **القصص**/٤٥-٤٦و ٢٩-٣٥. **الفرقان**/٣٥-٣٦. **الشعراء**/١٢-١٦. **النحل**٧-١٢. **السجدة**/٢٣-٢٥. **النازعات**/١٥-١٩.

ئەمجار گەڕانەوەی بۆ میصر لەگەڵ هارونی برایداو بانگەوازی کردنی فیرعەون بۆ ئیمانهێنان بەپەیامەکەی ئەمەش لەسورەتی (**الأعراف**/١٠٤-١٠٥)، سورەتی **الشعراء**/١٧-٢٢. باس کراوە.

ئەمجار گفتوگۆ کردنی لەگەڵ فیرعەوندا دەربارەی پەروەردگاریەتی خودای مەزنو، نیشاندانی موعجیزەی بەهێزو ئاشکرا لەسەر راستی پێغەمبەرایەتیەکەی. سورەتی **طـه**/٥٥، سورەتی **الشعراء**/٢٤-٢٨ هەروا هەڵوێستی فیرعەونی ملهوڕو خۆ بەخودا زان لەئاستی پەروەردگار وەردێتی خودای مەزندا، هەروا فەرمانکردنی فیرعەون کە هامانی وەزیری باڵەخانەیەکی بەرزی بۆ دروست بکا، پێیدا سەربکەوێ بۆ ئاسمانو خودای موسا ببینێ!!! سورەتی **القصص**/٣٨، سورەتی **غافر**/٣٦-٣٧ بەدەرخستنی موعجیزەی گۆچانو دەستی موبارەکی لەبەرچاوی فیرعەون. لەسورەتی **الأعراف**/١٠٦-١٢٦. **یونس**/٧٥-٨٩. **طـه**/٥٧-٧٦. **الشعراء**/٢٩-٥٢. هەڵوێستی فیرعەون بەرامبەر ئەم موعجیزاتەو بەردەوامبوونی لەسەر ملهوڕیو لوتبەرزی خۆی **الأعراف**/١٠٧-١٢٩. **غافر**/٢٣-٢٧.

رێکخستنی پیلان لەلایەن دارو دەستەی فیرعەونەوە بۆ لەناوبردنی مووساو داکۆکی کردنی موسوڵمانێک لەموسا. سورەتی **غافر**/٢٨-٣٥و ٣٨-٤٦. گاڵتەپێکردنی فیرعەون بەموسا. سورەتی **الزخرف**/٥١-٥٤. **النازعات**/٢٢-٢٦.

ئەمجار هەندێ نیشانەو موعجیزە کە بوونە عەزاب بۆ فیرعەونو دارودەستەکەی: کە بریتی بوو لەگرانی، کەمبونی ماڵو دارایی، کەم بوونەوەی گەراو رەچەڵەکیان، کەمبوونی بەروبووم، هەڵقولانی ئاو، کوللە، ئەسپێ، بۆق، خوێن.

باسی ئەم موعجیزەو نیشانانە لەسورەتی: **الأعراف**/١٣٠-١٣٥. **الأسراء**/١٠١-١٠٢. **طـه**/٥٩. **النحل**/١٣-١٤. **القصص**/٣٦-٣٧. **الزخرف**/٤٦-٥٠. **القمر**/٤١-٤٢. **النازعات**/٢٠-٢١. ئیتر بەو شێوە زنجیرەی بەرەنگاریکردنی فیرعەون یەک بەدوایەکدا دەست پێدەکەن، هەر

لەزنجیرەی بەرەنگاریکردنی فیرعەونو دارودەستەکەی بۆ پێغەمبەرایەتی مووساو ساحیرەکان، زاڵبوونی حەق بەسەر بەتاڵدا، ئیمانهێنانی سیحربازەکان بەپەروەردگاری بونەوەرو، هەڕەشەکردنی فیرعەون لێیانو، سووربوونی باوەڕهێنەرەکان لەسەر عەقیدەی خودا پەرستیو، وازهێنان لەبیروباوەڕی فیرعەون خودایی!!!

ئەمجار چەوساندنەوەی بەنوئیسرائیلی‌یەکانو نازڵبونی سزای جۆراو جۆر بۆ سەر فیرعەونو دارووەستەکەی بەگرانیو کەمبوونی بەروبووم، ئەمجار هەڵقولانی ئاو لەژێریان کولله بارینو ئەسپێ بارینو پەیدابوونی بۆقو خوێناوی بوونی شتومەکیان، لەهەموو جارێکیشدا هاواریان بۆ حەزرەتی مووسا دەهێنا: کە بۆیان لەخودا بپاڕێتەوە ئەو سزایەیان لەسەر هەڵبگرێ. کە سزاکەیان لەسەر لادەچوو دەگەڕانەوە بۆ سەر حاڵەتی پێشوویان لەخودا یاخی دەبوونەوە، ئەمجار ئەوەیان ڕاگەیاند کە بەهیچ شێوەیەک ئیمان ناهێنن، تا لەسەرەنجامدا فەرمانی خودایان لەسەر چەسپاو هەموویان لەئاوی دەریادا خنکان، بەهۆی بەدرۆخستنەویان بۆ ئایاتی خوداو، بێ ئاگاییان لەحیکمەتی تاقیکردنەوەیان بەجۆرەها خۆشیو ناخۆشی: پێش لەناوبردنیان.

ئەمجار جێگیرکردنی نەتەوەی مووسا لەشوێن دارو دەستەی فیرعەون لەپاساوی خۆڕاگرییان لەسەر بەلاّو تەنگو چەڵەمەی کە توشیان هات لەسەر خودا پەرستی، تێپەڕبوونیان لەو ڕۆژگارو دەردە سەرییە.

دەی با بزانین قورئانی پیرۆز لێرەدا چۆن ئەم چیرۆکەمان بۆ دەگێڕێتەوەو چۆن نمایشی دەکات. دەفەرموێت: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا﴾ واتە: ئەمجار پاش ناردنی ئەو پێغەمبەرانەی کە لەوە پێش باس کران (موسا)مان کردە پێغەمبەرو بەبەڵگەو موعجیزەی راستو دروستەوە ناردمان بۆ سەر فیرعەونو دارودەستەکەی: بەلاّم ئەوان بەپیر بانگەوازییەکەیەوە نەهاتنو ئینکاریان کردو، بڕوایان بەپەیامەکەی مووسا نەکرد، ستەمیان لەخۆیان کرد، ستەمیان لەپەیامەکە کردو مافی شیاوی خۆیان نەدایە، بەڵکو ستەمیان لەهەموو مسکێنو بۆرەپیاوەکانی ژێر دەسەلاّتی خۆیان کرد، چونکە فیرعەونو دارودەستەکەی ئیمانیان بهێنایە

هەموو میسرییەکان ئیمانیان دەهێنا؛

﴿فَانْظُرْ كَيْفَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ ئەی موحەممەد! سەیر بکەو بڕوانە ئاکامو سەرنجامی ئاشووبگێڕانو فیتنە جۆیان لەسەر زەوی چۆن بوو؟ چییان لیّ هات؟؟ ئەوانەی خەڵکیان لەڕێگای خودا مەنع کردو نەیانهێشت موسوڵمان ببن، پێغەمبەری خودایان بەدرۆ خستەوە!!

ئەی موحەممەد! سەرنج بدە چمان پیّکردن! چۆن لەناومان بردن، لەبەر چاوی مووساو نەتەوەکەی چۆن ئەو ستەمکارانەمان لەناوی دەریادا خنکاندن؟! بۆ ئەوەی سزاکە لەسەر فیرعەونو دارودەستەکەی بەئێش تریێ، هەروەها بۆ ئەوەی مووساو بڕوادارانو شوێنکەوتوانی زیاتر دڵیان ئارام بگرێو برینی دڵیان ساڕێژ ببن: بەوە کە بینییان دوژمنی سەرسەختیان ئاوا لەناوچوو!

ئەمجار پاش ئەم سەرنج ڕاکێشانە، دوای ئەم ئاگادار کردنەوەو بەتەماکردنە، پەروەردگار چیرۆکەکە لەسەرەتاوە تا کۆتایی دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ مُوسَى يَافِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، حَقِيقٌ عَلَىَ أَنْ لَا أَقُولَ إِلَّا الْحَقَّ﴾ واتە: حەزرەتی مووسا ﷺ پەیامی خۆی بەفیرعەون گەیاندو وتی: ئەی فیرعەون! من ڕەوانەکراوم بۆ سەر ئێوە لەلایەن پەروەردگاری بونەوەرەوە، لەلایەن خودای هەموو کەسەوە، لەلایەن بەدیهێنەرو هەڵسوڕێنەری هەموو کاروبارێکی بونەوەرەوە. ئەوەی لەسەر من پێویستەو نابێ لیێ لابدەم، ئەوەیە: کە دەربارەی پەروەردگار نابێ جگە لەحەقو ڕاستی هیچ شتێکی تر بڵێم: نابێ بەدەم خوداوە درۆ هەڵبەستم، چی حەقەو چی ڕاستە دەبێ ئەوە بڵێم. حەزرەتی مووسا بەم وتەیەی بیروباوەڕی یەکتاپەرستیو عەقیدەو باوەڕی پێغەمبەرایەتی ڕاگەیاندو بەگوێیفیرعەونو خەڵکەکەی دادا، کە ئەو پێغەمبەرە، پێغەمبەرایەتییەکێ کە خودا بەرەخساندنی موعجیزە پاڵپشتی لیّدەکاو پێویستە بەشێوەیەکی ڕاستو ڕەوان لەلایەن پێغەمبەرەکەوە ئەنجام بدرێ!

ئەمجار حەزرەتی مووسا باسی موعجیزەو بەڵگەی ڕاستی پێغەمبەرایەتیەکەی دەکاو دەفەرموێ: ﴿قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ئەمن

هاتووم بۆ سەر ئێوە بەصیفەتی پێغەمبەریو بەڵگەی بەهێزم پێیە لەلایەن پەروەردگاری ئێوەوە لەسەر راستی پەیامەکەمو راستی ئەوەی کە پێتانی دەڵێم. کەواتە: ئەی فیرعەون ﴿فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ هیچی تر نەتەوەی بەنی ئیسرائیل مەچەوسێنەوەو بەندیان مەکەو مەیانکەرە کۆیلەو ژێردەستە، وازیان لێ بێنە با لەگەڵ خۆمدا بیانبەمەوە بۆ خاکی پیرۆز: بۆ فەلەستین کە زێدو نیشتمانی خۆیانەو شوێنی لەدایک بوونی باوکو باپیرانە، بۆ ئەوەی لێ ببرێن بۆ خودا پرستیو بەندایەتی کردنی خودای منیشو ئێوەش، چونکە ئەم گەلە، نەتەوەو وەچەی پێغەمبەرێکی بەرێزن: کە (یەعقوبی کوری ئیسحاقی کوری حەزرەتی ئیبراهیم). کە بە (**خلیل الرحمن**) بەناوبانگە. ئەوەش وەکوو لەمێژوودا هاتوە: کاتێ حەزرەتی یوسف لەدونیا دەرچوو کورو کورەزاو کچەکانی لەدونیا دەرچوون، فیرعەون بەسەر نەتەوەی بەنو ئیسرائیلدا زاڵ بوو، کردنی بەبەندەو کۆیلەی خۆی، تا لەناکاما پەروەردگار لەسەر دەستی حەزرەتی مووسا لەچنگی فیرعەون رزگاری کردن. نێوان ئەو رۆژەی حەزرەتی یوسف چووە میسرو ئەو رۆژەی حەزرەتی مووسا هاتە ناوی چوار سەد ساڵ بووە.

فیرعەون لەوەلامی حەزرەتی مووسادا ﴿قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ وتی: ئەگەر ئەتۆ بەنیشانەو موعجیزەوە هاتوویو لەلایەن ئەو کەسەی کە تۆی ناردوە بەڵگەی بەهێزت هێناوە وەکوو دەڵێی: دەموعجیزەکانت بنوێنەو نیشانم بدە: بزانم چینو چۆنن؟ ئەگەر تۆ راستگۆیو لەپێری راستانیو حەق بێژی!!

حەزرەتی مووسا دەستبەجێ بەکردەوە وەلامی دانەوە (نەک بەقسە) ﴿فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ﴾ عەصاکەی (گۆچانەکەی) کەبەدەستی راستیەوە بوو لەبەردەم فیرعەوندا هاویشتییە سەر زەوی ئیتر خێرا لەنکاوێک بوو بە نێرینە مارێکی زەبەللاحو بەئاشکرا هەموو خەڵکەکە بەچاوی خۆیان بینییان دەجولایەوە لەگۆرەپانەکەدا دەهاتو دەچوو وەکوو ئەژدیهایەکی راستی لەم شوێنەوە دەکشا بۆ شوێنێکی تر.

﴿وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ﴾ ئەمجار دەستی خستە باخەڵیەوەو دەری هێنایەوە سپی بوبوو بەجۆرێکی وا دەدرەوشایەوەو چاوی بینەرانی لەبەرهەڵنەدەهات، لەبەر ورشەو بریسکانەوەی دەتگوت: خۆرەو روناکی لێ هەڵدەقوڵێ، بەبێ ئەوەی سپیبوونەکەی لەبەر نەخۆشیو بەڵەکی بوبێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێت: ﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ﴾النمل/١٢.

شتێکی سەرسوڕهێنەر بوو، روداوێکی گۆزو گوممەت بوو: گۆچان بوو بەئەژدیهایەکیڕاستیو گومان لە(مار)ێتیدا نەبوو، لەلایەکی ترەوە، دەستی گەنم رەنگی دەخاتە باخەڵیەوەو دەری دەهێنێتەوە، وەکوو خۆر دەدرەوشایەوە، بەبێ ئەوەی هۆی سپی بوونەکەی نەخۆشی بەڵەکی بووبێ، کە دەستی دەخستەوە باخەڵیەوەو دەری دەهێنایەوە وەکوو جاری پێشوو دەچوەوە سەر حاڵی گەنم رەنگیو وەکوو خۆی لێ دەهاتەوە!

بەڵام ئایا فیرعەونو دارودەستەکەی تەسلیم بوونو ملکەچی خۆیان راگەیاند، دانیان بەپەروەردگارێتی خودا دانا؟؟ دیارە فیرعەون شتی وا ناکا، چونکە ئەم ملهوڕە خۆی بەخودا دەزانێ، ئەگەر ئیعتراف بەپەروەردگاریەتی خودا بکا؛ تاجو کورسیو فەرمانڕەوایی نامێنێ، دارو دەستەکەی پلەوپایەیان لەکیس دەچێ!

ئەگەر بانگەوازی حەزرەتی مووسا بێتەجێو زاتی (الله) بەپەروەردگاری بوونەوەر بناسرێو فەرمانڕەواییو حاکمییەت تەنها بۆ خودا بێ!! ئەدی فیرعەونی ملهوڕی خۆ بەخودازان بۆ کوێ دەچێ؟ بۆیە وێڕای ئەو موعجیزە گەورەو ئاشکرایانەی حەزرەتی مووسا، فیرعەونو دارودەستەکەی هیچ سەرخۆیان نەهێناو موعجیزەکان کاریان تێ نەکردن. بەڵکوو ﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ﴾ دارودەستەی فیرعەونو هەوادارانی وتیان: ئەم کابرایە سیحربازێکی شارەزاو لێزانە، هەموو جۆرە سیحرێک دەزانێو خەتەرە لەسەر ئێمە؛ بەهۆی ئەم سیحرو جادوگەریەوە خەڵک هەڵدەگەڕێتەوە لێمانو لەئاکاما ﴿يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ﴾ دەیەوێ

بەهۆی ئەم سیحربازییەوە بەسەرماندا زاڵ ببێو دەسەڵاتو فرمانڕەواییمان لێ داگیر بکاو لەخاکو زێدی خۆمان وەدەرمان دەنێ!!! فەرمانتان بەچیەو چی بکەین باشە؟؟ هەموو ئەم قسانەی فیرعەونو دارودەستەکەی بەئاشکرا لەشوێنی تری قورئاندا تۆمار کراون. ئەوەتا روبەڕوی مووساو هارون ﴿**قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ**﴾یونس/٧٨، ئەمەش رەنگدانەوەی قسەکانی فیرعەونە کە خودا لەسەر زوبانی ئەو دەفەرموێ: ﴿**قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُۥٓ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِۦ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ**﴾الشعراء/٣٤-٣٥، ئیتر هەر ئەم قسانەی فیرعەون بوون داروده‌ستەکەی دەیانجوونەوەو ئەمیان بۆ ئەوی تریانی دەگێڕایەوە، چونکە دابو نەرێتی ئادەمیزاد وایە قسەو ئاخاوتنی پاشاو سەرۆکەکانیان بۆ یەکتر بگێڕنەوەو بلاوی بکەنەوەو بەیەکتری رابگەیەنن!

ئەمجار دوای ئەوەی پیاوەکانی فیرعەون گفتوگۆی نێوان خۆیانیان تەواو کردو قسەی فیرعەونیان بەلاوە راست بوو، بۆچوونەکەی ئەویان چووە دڵەوە، کەوتنە راو تەگبیر لەناو خۆیاندا؛ چی بکەن باشە! چۆن پیلانی کوژاندنەوەی چرای بانگەوازی حەزرەتی مووسا دابڕێژن؟! بەترسەوە دەیانڕوانیە بانگەوازیەکەیو دەترسان خەڵکی لی کۆببێتەوەو بانگەوازییەکەی پەرەبستێنێ! هەموو قسەیان هاتە سەر ئەم بڕیارەی کە پەروەردگار لێیان دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: ﴿**قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ**﴾ دارودەستەکەی بەفیرعەونیان گوت: جارێ بڕیاری خۆت دەربارەی مووساو براکەی دوا بخە، بنێرە بۆ شارو ولاتەکانی ژێر دەستت یا کاربەدەستو پۆلیسو یاساوڵەکانیان هەوڵ بدەن چی سیحربازو جادوگەر هەیە، کۆیان بکەنەوە بیانهێنن بۆ ئێرە. چونکە لەو رۆژگارەدا دیاردەی سیحربازیو جادوگەری باوبوو، لەهەموو شارێک کۆمەڵێک سیحرباز هەبوون، واشیان دەزانی کە موعجیزەکانی مووسا لەجۆری سیحرو جادو بازی ئەو ساحیرانەیە؛ بۆیە لەهەموو لایەکەوە بەتواناترین سیحربازیان بۆ کۆکردنەوە، بۆ ئەوەی بەربەرچی مووسا بدەنەوە! وەکوو پەروەردگار لەسەر زوبانی فیرعەون

دەفەرموێ: ﴿قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَامُوسَى! فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ، فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِداً لاَنُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلاَ انْتَ مَكَاناً سُوىً. قَالَ: مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ، وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسَ ضُحًى، فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ واَتَى﴾طه/٥٧-٦٠. بەفیرعەونیان وت: قوربان! ئەگەر بەڕێزتان یاساوڵەکانت بنێری بۆ شارەکان ﴿يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ﴾ هەرچی سیحربازی لێزانو لێهاتوو هەیە لەوڵاتدا کۆیان دەکەنەوەو، دەیانهێنن بۆ ئێرەو، بەئاسانی بەربەرچی مووسا دەدەنەوەو، راستی ئەوەی مووسا هێناویەتی ئاشکرای دەکەنو ئیتر کەسی پێ هەڵناخەڵەتێ!!

سیحر بریتییە لەکرداری ناوازەو سەرسوڕهێنەرو فرتوفێڵ؛ کە حەقیقەتو راستی ئەو کردارانە لەجەماوەرەکە هون دەکرێ، چونکە هۆیەکانی نازانن.

سیحرو جادوبازی فەننێک بووە، لەو فەننانەی کە لەرۆژگاری کۆندا، میسرییەکان لەتەک زانستی تری گەردونناسی لەقوتابخانەو فێرگەکانیاندا دەیانخوێندنو، فێری دەبوون، بابلیەکانو هیندییەکانیش چاویان لیٚ کردنو، گرنگیان بەفێربوونو کارپێکردنی سیحر دەدا. تەنانەت تا ئێستاش هیندییە بتپەرستەکان سیحری وا دەکەن مرۆڤ سەری لیٚ سوڕدەمێنیٚ.

بڕێ لەلێکۆڵەرەوە ئینگلیزەکان گرنگیان بەتوێژینەوە دەربارەی سیحرداوەو، ویستوویانە حەقیقەتی سیحر بزانو رونی بکەنەوە، پەییان بەهۆکاری هەندێک سیحر بردو، بۆ زانینی هۆکاری زوربەی زۆریشیان دەستەوەسانو کۆڵەوار مانەوە!

سیحربازیی بەزۆری لەناو کۆمەڵگای نەخوێندەوارو نەفامدا گەشە دەکاو، پەرەدەسێنیٚ، پێیان وایە شتێکی حەقو راستە. وەلیٚ لەناو گۆمەڵگاو ولاتانی پێشکەوتودا ئەو گرنگیەی پیٚ نادرێو، بەخەیاڵو فرتوفێڵو چاوبەستەکیٚی حلێب دەکەن .

سیحر سیٚ جۆری هەیە:

١- بەهۆی بەکارهێنانی هۆکاری سروشتیەوە کە لەلای سیحربازەکەوە

ئاشکرایەو خەڵکانی تر پێی نازانن، وەکوو ئـەوە کـە دەڵێـن: سـیحربازەکانی فیرعەون جیوەیـان کردبـوە نـاو گۆچـانو حـەبلو گوریسـەکانیانەوە، بۆیـە کـە دەیانهاویشتن دەجولأنەوە..!

ئەگـەر لـەرۆژگاری ئێمـەدا زانـا شـارەزاکانی زانسـتی سروشـتی‌ناسو کیمیاگـەرو تەکنـەلۆجیا ئیدیعـای سـیحرو جادوبازییـان بکردایـە بەتایبـەتی لەوڵاتـە دواکـەوتوەکاندا کـە سـیحر بـاوی هەیـە لـەناویاندا، شـتی وا سەیروسەمەرەیان دەخستە روو نیشانی خەڵکیان دەدا، ئەگەر لافی خودایەتیو پێغەمبەرایەتیان لیّ بدایـە، خەڵکەکـە باوەڕیـان پـیّ دەکـردنو گەردنکـەچیان دەبوون.

٢- سیحربازیـیەکێ کە بەهۆی دەست سوکیو شاردنەوەی هەندیّ شتی تر ئەنجام دەدریّ! کابرای ساحیر هـەندیّ شت نیشـانی بینـەرانی دەداو هـەندیّ شت هون دەکاو هەندێکیان لەسەر غـەیری رەنگـو شـێوازی خۆیـان دەردەخـاو چاوبەستەکیّ لەبینەران دەکات!

٣- سـیحربازی وا هەیـە: ئەنجامدانەکـەی بـەهۆی کاریگـەری نەفسـی ئیرادە بەهێز لەنەفسی زەعیفـو زەبوون کە ئامادەباشی ئەوەی تێدایە قبووڵی ئەوهامو خەیاڵاتی پڕو پوچ بکاو کاری تـیّ بکریّ، زانایـانی دەروونناسـی بـەم جۆرە نەفسە زەبوونانە دەڵێن (نەفسی هەستیری).

بۆ ئەنجامدانی ئەم جۆرە سیحرە، سیحربازەکان پەنادەبەنـە بـەر گیـانی شـەیاتینیو جندۆکـە، هەیانـە نوشـتەی رەشو ویفـقو تەلەسم دەنووسـنو بـۆ خۆشەویستی یان بۆ بوغضاندن لەنێوان ئەمو ئەودا چل دانـەو فـاڵ دەگرنـەوە، نووشتە دەنوسن!........هتد

ئەوەی ئەمرۆ بەناوی زانستەوە دایانهێناوەو پیّی دەڵێـن: خەولێخسـتنی موگناتیزی جۆرێکە لەم بەشەی سیحرو فڕی بەسەر زانستەوە نیە! [1]

جیاوازی نێوان سیحرو موعجیزە ئەوەیە: موعجیزە حەقیقەتێکە لەسـەر

[1] تەفسیری مەنار ج٩/٥٦-٥٧ تەفسیری مونـیر ج٩/٤٣ تەفسـیری مـەراغی بـەرگی سێهەم ج٩/٢٦-٢٧.

دەستی کەسێک پەیدا دەبێ کە ئیدیعای پێغەمبەرایەتی دەکاو خودا پشتیوانی لێ دەکاو زوربەی کات لەناکامی تەحەداکردنی کافرو سەرپێچیکارانەوە لەسەر دەستی پێغەمبەر پەیدا دەبێ.

بەلاّم سیحر دیاردەیەکی خەیاڵیەو حەقیقەتێکی عیلمی نیەو لەسەر دەستی مرۆڤێکی فلسیق پەیدا دەبێ.

ئیمامی ئەبو بەکری رازی ناسراو بە (**الجصاص**) دەفەرموێ: ئەوانەی پێیان وایە کە پێغەمبەرﷺ سیحری لێ کراوەو سیحرەکە کاری تێ کردوە بەجۆرێک کە فەرمویەتی: (**اِنَّهُ يُخَيَّلُ اِلَيَّ اَنِي أَقُولُ الشَيْءَ وَافْعَلُهُ، وَلَمْ أَقُلْهُ وَلَمْ أَفْعَلْهُ**) واتە: وام لێهاتووە پێم وایە شتێکم گوتووە شتێکم کردووە کەچی لەراستیدا نەگوتوومەو نەکردومە. هەروەها دەڵێن: ئافرەتێکی جولەکە سیحری لێ کردوە لەتوێکڵی دار خورماو شانەو ئەو موانەی کە لەکاتی سەربەشانە کردندا بەددانی شانەکەوە دێن. شانەو موەکان خراونە ناو توێکڵەکەوە ئەمجار جیبریل هاتووەو پێی گوتوە کەسیحری لێ کراوەو سیحرەکە لەژێر ئەو بەردەدایە کە ئەو کەسەی ئاو لەبیرەکە هەڵدێنجێ لەسەری دەوەستێ، ئیتر چوون لەژێر بەردەکە سیحرەکەیان دەرهێناو دیاردە نەخۆشیەکە لەسەر پێغەمبەر ﷺ لاچوو.

ئیمامی ئەبو بەکر دەفەرموێ: ئەمە شتێکی بێ بناغەیەو لەراستییەوە دوورە، ئەم جۆرە چیرۆکانە لەلایەن مولحیدو خوانەناسانەوە دروست کراوەو دەیانەوێ پلەو پایەی پێغەمبەران بکەنە گاڵتەوموعجیزەی پێغەمبەرانﷺ بەتاڵ بکەنەوە، دەیانەوێ ئەوە بخەنە دڵی خەڵکەوە کە جیاوازی لەنێوان موعجیزەو سیحردا نیە هەردوکیان یەک جۆرن.

بەڵێ: بابگەرێینەوە بۆ سەر تەفسیری ئایەتەکانو، چیتر درێژە بەباسی لاوەکی نادەین!

فیرعەون ناردی ساحیرەکان گردبوونەوەو، هاتن بۆ لای فیرعەونو، لەبارەی روبەڕوبوونەوەی مووسا وتو وێژ کرا، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ﴾ لەهەموو لایەکەوە ساحیرەکان هاتن بۆ دەرباری

فیرعەونو، ئەرکی سەر شانیان پێ راگەیاندرا، مەبەستی بانگ کردنەکەیان تێ گەیاندرا، ﴿قَالُوا﴾ ساحیرەکان وتیان: ﴿اِنَّ لَنَا لَأَجْراً إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ؟﴾ ئایا ئێمە پاداشمان دەدرێتەوە ئەگەر سەرکەوتینو مووسامان بۆردا؟ ﴿قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ فیرعەون وتی: بەڵێ: ئێوە پاداشی گەورەو بەنرخ وەردەگرن لەپاساوی ئەو کارە گرنگەتاندا، وێرای پاداشی ئەوانەی کە هەمیشە لێم نزیکن لەدەرباری مندا رێزدار دەبنو پلەوپایەی بەرزتان پێ دەدرێ، ئێوە هەم ماڵو داراییتان پێ دەدرێ هەم پلەوپایەی کاربەدەستیو رێزداریتان دەدەمێ! بەمەش خۆشبەختی دونیاتان دەست دەکەوێ!

ساحیرەکان بەم وادەو بەڵێنە دڵخۆش بوونو خۆیان بۆ رۆژی بەرامبەریکردن ئامادەکرد، رۆژی دیاری کراو هاتو هەموویان لەشوێنی دیاریکراودا کۆبونەوەو روبەڕوی حەزرەتی مووسا وەستانو، زۆر بەخۆشیان رادەپەرموو، ئیقەی تەواویان بەخۆیان هەبوو، لەروانگەی ئەم بڕوا بەخۆبوونەوە ﴿قَالُوا يَامُوسَى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ﴾ وتیان: ئەی مووسا! سەرپشکیە، یان تۆ لەپێشدا مارەکەی خۆت بهاوێژەو موعجیزەکەی خۆت بنوێنە، یان ئێمە مارەکانی خۆمان دەهاوێژین!

حەزرەتی مووسا وەلاّمێکی زیرەکانەی دانەوە، ﴿قَالَ اَلْقُوا﴾ فەرموی: ئێوە لەیەکەم جاردا گوریسو حەبلەکانی خۆتان بهاوێژن، هەڵبەتە حەزرەتی مووسا بۆیە ئەوەی هەڵبژارد کە خۆی دوا بکەوێ، چونکە ئەو کەسەی دوا دەکەوێ لەکاری ئاوادا بەتەواوی ئاگاداری هەوڵو تەقەلاّی بەرامبەرەکەی دەبێو، دەبینێ چۆن کارەکەی ئەنجام دەدا، لەهەمان کاتدا حەزرەتی مووسا بڕوای تەواوی بەموعجیزەکەی خۆی هەبوو دەیزانی سەد دەر سەد بۆریان دەدا، بۆیە بەبێ ئەوەی گرنگیان پێ بدا ﴿قَالَ: اَلْقُوا﴾ فەرمووی: ئێوە لەپێشدا گوریسو حەبلەکانتان بهاوێژن، ئەوەی دەتانەوێ بیهاوێژن، دەبیهاوێژن! حەزرەتی مووسا بەم قسەیەی مەبەستی ئەوە بوو: خەڵکەکە نیشەکەیان ببینێو تێیان بفکرنو ساحیرەکانیش ئەو پەری هێزو توانای خۆیان

بخەنەکار کە ئەوان کاری خۆیان ئەنجامداو ئەوەی پێیان بوو خستیانە گەڕو شەعوەزەو فرتوفێڵی خۆیان نواند؛ ئەمجار نۆرەی ئەوە هات: ئەم موعجیزەی حەقو بەهێزی خۆیبنوێنێ، بۆئەوەی زیاتر کار لەخەڵکەکە بکا، ﴿فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ، وَاسْتَرْهَبُوهُم، وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ﴾ کە ساحیرەکان گوریسو حەبلەکانی خۆیان هاویشتو، وەکوو مار دەجولاّنەوە، چاوبەستەکیان لەخەڵکەکە کرد، بینەران وایان هاتە پێش چاو کەکارەکەیان حەقیقەتی هەیەو شتێکی راستە! تەنانەت حەزرەتی مووساش وا هاتە پێش چاوی کە حەبلو گۆچانەکان بوونە ماری راستیو ترسێکی لەدڵدا پەیدا بوو، وەکوو لەشوێنێکی تردا قورئان لەم بارەوە دەفەرموێ: ﴿قَالَ: بَلْ أَلْقُوا، فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى. فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى، قُلْنَا لَاتَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا، إِنَّ مَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ، وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾طه/٦٦-٦٩، بەراستی ئەوان سیحری گەورەیان ئەنجامدا کاریگەری لەبینەران کرد، خەڵکەکەیان سەرسام کرد، بەڵام حەزرەتی مووسا زۆر زوو ئەو ترسەی کە هەیبوو رەوییەوە ئیقەی تەواوی بەخۆی پەیدا کردو دەیزانی کە موعجیزەکەی موعجیزەی خوداییەو، لەجۆری سیحر نیە. وەکوو پەروەردگار لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قَالَ مُوسَى: مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ، إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ، إِنَّ اللَّهَ لَايُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ. وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ﴾يونس/٨١-٨٢ واتە: مووسا وتی: ئەوەی ئێوە هێناوتانە سیحرەو خودا پووچی دەکاتەوە، بێگومان خودا کردەوەی موفسیدو ئاشوبگێران پەرە پێ ناداو سەریان ناخا، هەر حەق دەچەسپێنێ، با تاوانباران پێیان ناخۆش بێ.

ئیمانهێنانی ساحیرەکان بەخودای مەزن

﴿وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَلۡقِ عَصَاكَۖ فَإِذَا هِيَ تَلۡقَفُ مَا يَأۡفِكُونَ ١١٧ فَوَقَعَ ٱلۡحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ١١٨ فَغُلِبُواْ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُواْ صَٰغِرِينَ ١١٩ وَأُلۡقِيَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ١٢٠ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٢١ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ١٢٢﴾

ئەمە دیمەنێکی ترە لەدیمەنەکانی بەسەرهاتی حەزرەتی مووسا لەگەڵ فیرعەوندا، موفاجەئەو روداوێکی ترە لەپێش چاوی فیرعەونو دارودەستەکەی، لەپێش چاوی ساحیرو کاهینەکان، لەپێش چاوی جەماوەری بینەرانو لەو گۆڕەپانەی کە ئەو سیحرە گەورەیەی تێدا ئەنجام درا، دیمەنێکە حەقو بەتاڵی تێدا دەردەکەوێو، لێک جیا دەبنەوە، با بزانین قورئانی پیرۆز چۆن ئەمم دیمەنە نیشان دەدات؟!

کە ساحیرەکانی فیرعەون حەبلو گۆچانەکانی خۆیان هاویشتو خەڵکەکەیان سەرسام کردو، تەنانەت حەزرەتی مووساش ترسێکی لیّ نیشت، چونکە سیحرەکەیان شتێکی ئاسایی نەبوو، بەڵکوو سیحرێکی گەورە بوو؟! بەسە بۆ گەورەیی ئەو سیحرە قورئان بە(**سحر عظيم**) ناو بردوە، سیحرێک بوو جەماوەرەکەی سەرسام کرد، ترسی خستە دڵیانەوە، بەڵام کاری بەتاڵ چەندێک سەرسوڕهێنەر بێ، ئاکامی پوچانەوەیە، بڵقی سەر ئاوەو پایەدار نیە، ئاگری کەرەگەڵایەو زوو دادەمرکێتەوەو بەردەوام نابێ، ئەوەتا قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاَوحَينَا اِلَى مُوسَى اَنَّ اَلقِ عَصَاكَ﴾ پەروەردگار نیگای بۆ مووسا کردو فەرمانی پیّکرد؛ بەهاویشتنی عەصاکەی دەستیو فەرموی: عەصاکەت بهاوێژە! ﴿فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَايَأْفِكُونَ﴾ لەپڕێکا ئەو عصایە بووە مارەنێرینەیەکی زەبەلاحی وا کە مارە درۆزنەکانی ساحیرەکانی قووتدا، ئەو شتانەی رووکەشیان کردبوو، بەحەقو راستییان حلێب کردبوو هەمووی تێکەوە

پێچانو قووتی دان.

ئیبنو عەباس دەفەرموێ: عەصاکەی حەزرەتی مووسا بەلای هەر یەکێک لەعەصاو حەبلی ساحیرەکاندا برۆیشتایە یەکسەرقووتی دەدان، هەندێک لەراڤەکەرانی قورئان پێیان وایە: ﴿تَلْقَفُ مَايَأْفِكُونَ﴾ مانای ئەوەیە: یەکە یەکە سیحرەکەیانی ئاشکرا کرد، حەقیقەتی سیحرەکەیانی بۆ بینەران روون کردەوە، چاوبەستەکیو فێڵەکەیانی پوچ کردەوە، ئیتر ساحیرەکان بۆیان دەرکەوت کە ئەمە شتێکە لەئاسمانەوەیەو سیحرو چاوبەست نیە، بۆیە یەکسەر سیحربازەکان چوونە سوجدەو وتیان ئیمانمان بەخودای بوونەوەر هێناو پایەندی فەرمانو جڵەوگیریەکانی دەبین.

بەڵێ ﴿فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ حەقو راستی چەسپا وەکوو خۆر ئاشکراو نمایان بوو، فێڵو چاوبەستەکی ساحیرەکان پوچایەوەو، کاریگەری نەما، بۆیان دەرکەوت موعجیزەی مووسا لەژوور سیحرەوەیەو، شتێکی خودا کردە!

﴿فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ﴾ ساحیرەکان بۆڕدران، لەپێش چاوی ئەو جەماوەرە زۆرو بینەرە، سیحربازەکان بەزینو بەزەلیلیو تێشکاوی فیرعەونو قەومەکەی لەمەیدانی روبەڕوبوونەوەدا خۆیان دزیەوەو پاشەکشەیان کردو بۆڕدرانو هیچیان بەدەستەوە نەما خۆی پیڕانوێنن. بەڵام دیمەنی گرنگو روداوی چاوەڕوان نەکراو بۆ فیرعەونو داردەستەکەی ئەوە بوو، کە ﴿وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ﴾ ساحیرەکان بەسوجدەدا کەوتنو ئیمانیان هێنا، چونکە حەقو راستی، ئەوانی سەرسام کردو هەڵینان بۆ سوجدە بۆ خودا بردنو ﴿قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ وتیان: بڕوامان هەیەو ئیمانمان بەخودای بونەوەر هێنا؛ ﴿رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ﴾ خودای مووساو هارون، خودای هەموو شتێک لەدروستکراوان، خودای ئادەمیزادو جندۆکەو شتی تریش.

بەراستی ئەو ساحیرانە راستگۆ بوون لەگەڵ نەفسی خۆیان، عاقڵانە هەڵسو کەوتیان کرد، سەرپێچییان نەکردو لووتبەرزیان نەنواند، بەڵکو حەقیقەتیان بۆ دەرکەوت درۆیان لەگەڵ خۆیان نەکرد، بوێرانە دانیان بەحەقدا

نا و ملکەچی واقیـع بـوون!! وەکـوو دەڵێـن: فیرعـەون لـەپێش دەسـتپێکردنی موبارەزەکـەو روبەڕوبونـەوەیان لەگـەڵ حـەزرەتی مووسا، بـانگی مامۆسـتاو ساحیرە گەورەکانی کرد، وتی: چیتان ئامادەکردوە، وتیان سیحرێکمان ئامادە کردەوە؛ ساحیری هـەموو دونیـای پـێ بـۆڕ دەدەیـن، مەگـەر کـاری ئاسمـانو شتێکێ لەئاسمانەوە بێ ئەوە ئێمە توانای بەرەنگاری ئاسمانمان نیە.

چونکـە سـاحیرەکان لەزانسـتی سیحردا کاراماو لێهـاتوویوون دەسـت رەنگینو لێزان بوون، بۆیەکە بۆیان دەرکەوت موعجیزەکـەی مووسا کـارێکی لەتوانا بەدەری ئادەمیزادەو شتێکی ئاسمانییـە یەکسـەر لەحاڵـەتی کوفـرەوە چوونە ناو نوری ئیمانەوە.

هەڕەشەی فیرعەون لەساحیرەکانو سوور بوونیان لەسەر بڕوا بەخودا

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِي ٱلْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۚ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

ئەمەش بەشێکی ترە لەچیرۆکی حەزرەتی مووسا لەگەڵ فیرعەون. لێرەدا پـەروەردگار هەڕەشـەی فیرعــەون لەسـاحیروکانو خۆڕاگـری سـاحیرەکان را دەنوێنێ: کـە دەفـەرموێ: ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ﴾ فیرعەون ئیمانهێنانی ساحیرەکانی زۆر لەسەر شان گران بـوو، ئـەو کۆمـەڵـەی کە لەم روبەڕوبونەوەیەدا پشتی پـێ بەستبوون لەکیسـی چوون، پـێی وا بـوو ئـەوان هـەرگیز لەفـەرمانی دەرنـاچن، وەیدەزانـی ئـەوان کوێرانــە ئیطاعــەی دەکەن، تەنانەت ئەگەر ئیمانیش بهێنن دەبێ ئەو ڕێگایان بداو فەرمانیان پـێ

بکا!!

بۆیــە بەسەرسوڕمانەوە وتــی: ئــەوە ئێــوە ئیمانتــان هێنـا پێش ئــەوەی روخصەت لەمن بخوازنو منیش ڕێگاتان پێ بدەم؟! ﴿إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا﴾ ئـەم سیحر کردنـەتانو زاڵبونـی مووسا بەسەرتاندا لەم ڕۆژەداو سەرەنجام ئیمانهێنانتان بـە موسا نەخشـەو پلانێکـە لەوەپێش لەسەری ڕێك کەوتوونو خۆتان پێی ڕازی بوون!! وەکوو لەئایـەتێکی تردا دەفـەرموێ: ﴿إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ﴾طـه/٧١، ئێـوە خۆتان ئەم پیلانەتان دارشتووە بۆ ئەوەی بەم سیحرەتان میصریەکان لەم شـارە وەدەرنێنو، خۆتان لەگەڵ بەنوئیسرائیلیەکان تێیدا نیشتەجێ بن؛ ﴿فسـوف تعلمون!﴾ لەوە بەولاوە دەزانن چیتان لێ دەکەم؛ دەبینن چ سزاو تۆڵەیـەکتان توش دێ لەسەر ئەم پیلانەو چۆن عەزابتان دەدەم!؟!

ئەمجار شێوەی عەزابـو سزاکەیان بۆ شی دەکاتەوەو دەڵـێ: ﴿لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ﴾ سوێند بێ من ڕاستو چەپ دەستو قاچتان دەبڕم، دەستی ڕاستـو قـاچی چـەپتان دەبڕمـەوەو بەپێچەوانەشـەوە. ﴿ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ پاشان بەدەستو قـاچ قرتـاوی هـەڵتان دەهاوەسم، نـەك یەکێو دو بەڵکو یەکە یەکە هـەموانتان بەسـەر دار خورمـاوە هەڵدەهاوەسم!! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فِي جُذُوعِ النَّخْلِ﴾طه/٧١، بۆیـەتان هەڵدەهاوەسم تابینە پەندو عیبرەت بۆ هەرکەسێك پیلان لەئێمە بکاو بیـەوێ لەژێر دەسەڵاتی ئێمە دەرچێ.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: فیرعـەون یەکەم کـەس بـووە کـە بەمەبەستی سـزادان دەسـتو قـاچی ناحـەزانی خـۆی بەپێچەوانـەوە بڕیـوەو دوایـی هەڵیواسیون!!

هەڵبەتـە فیرعـەون ئـەم قسانەی بـۆ چەواشـەکاری بـوو، بـۆ داپۆشـینی تێشکانو بۆڕدانەکەی بوو، بۆ ئـەوەی بـوو کـە سـاحیرەکانی تـر شـوێن ئـەوان نەکەونو ئەوانیش نەچنـە ڕیزی سـاحیرە ئیمانهێنەرەکانـەوە، چونکـە بۆخـۆی دەیزانی ئەم قسانەی بۆشو بێ بناغەن! هەر ئەو بوو یاساوڵەکانی خۆی نـاردن

بۆ شارەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی بۆ کۆکردنەوەی ساحیرەکان لەناوچەکانو هێنانیان بۆ دەربارەی ناموبارەکی! خۆی کۆبونەوەی لەگەڵ کردنو وادەی بەخششو دیاری بەنرخی پێدان ئەگەر سەرکەوتن! حەزرەتی مووسا هیچ کەسی لەو ساحیرانە نەناسیوەو لەوە پێش کەسیانی نەدیبوو کۆبوونەوەی لەگەڵ هیچ کامیان نەکردبوو!

ساحیرەکان کە گوێیان لەم هەڕەشەیەی فیرعەون بوو زۆر نەترسانەو بوێرانە ﴿قَالُوا اِنَّا اِلىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴾ وتیان: ئێمە گوێ بەکوشتن نادەینو لەمردن ناترسین! چونکە ئێمە دڵنیاین لەوە کە دەگەڕێینەوە بۆ لای خودای خۆمانو پاش لەدونیا دەرچونمان زیندو دەکرێینەوە لەرۆژی قیامەتدا پاداشی دەستو قاچی بڕاومانو کوشتنمان لەلایەن تۆوە لەخودا وەردەگرینەوە، ئێمە دەمانەوێ گیانی خۆمان بەخت بکەین بۆ ئەوەی لەعەزابی خودا رزگارمان بێ، سزای پەروەردگار زۆر لەسزای تۆ بەئێش ترە؛ رقو غەزەبی خودا لەسەر ئەو شتەی داوامان لیێ دەکەی ئەنجامی بدەین، ئەو سیحرەی بەزۆر پێمان دەکەی، زۆر لەقینو قاری تۆ بەهێز ترە، ئەمڕۆ ئێمە لەسەر سزای تۆ خۆڕاگر دەبین بۆ ئەوەی لەسزای دۆزەخی سامناک رزگارمان بێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قَالُوا: لاَضَيْرَ، اِنَّا اِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ. اِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا اِنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ﴾الشعراء/٥٠-٥١.

زومەخشەری دەڵێ: دەگونجێ مانای ئایەتەکە بەم جۆرە بێ: ئێمەو تۆ ئەی فیرعەون دەگەڕێینەوە بۆ لای خودا، ئەو لەنێوان ئێمەو تۆدا حوکم دەکا. بەمەش ئیماندارەکان ئاماژە بۆ دوو شت دەکەن: یەکەم بەدرۆخستنەوەی فیرعەون کە لافی خودایەتی لیێ دەداو دەیگوت: من پەروەردگارو باڵا دەستی ئێوەم. دووەم ئاماژە بۆ ئەوە دەکەن کە ئەوان پاداشی لای خودایان هەڵبژاردوەو پاداشی فیرعەونیان ناوێو لەخودا دەترسن منەتیان لە فیرعەون نیە.

﴿وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا اِلاَّ اَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا﴾ ئەمجار ساحیرەکان (پاش ئیمانهێنانیان) ئەوەیان درکاند کە زۆرانبازی نێوان ئەوانو

فیرعەونو دارودەستەکەی زۆرانبازی عەقیدەو بیروباوەڕە، بۆیە رقی لێ هەڵگرتون چونکە ئیمانیان بەخودای بونەوەر هێناوە، وتیان: تۆ هیچ خراپەیەک لەئێمەدا نابینی جگە لەباوەڕهێنانمان بەئایاتی خودای خۆمان، کەبریتییە لەپەیامی حەزرەتی مووساو بۆمان هات کە لەراستیدا ئەم ئیمان هێنانەمان باشترین کردەوەو هەڵوێستە، بنەمای هەموو چاکەو خێرو بێرێکە؛ جێگای فەخرو شانازیمانە، بەمەش ئیعلانی بڕیارێکیان کرد کەگەڕانەوەی تێدا نیەو لەناخی دڵیانەوە بەبڕوایەکی پتەوەوە ئەم رێبازەیان هەڵبژاردوە وەکوو ئەوە دەڵێن: تازە تۆ بەهیوای ئەوە مەبە ئێمە لەئیمانهێنانی خۆمان پاشگەز ببینەوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَاقْضِ مَا اَنْتَ قَاضٍ﴾طه/٧٢، چیت لەدەست دێ بیکەو بێ منەت بە.

ئەمجار دەستی نزایان بۆ لای ئاسمان بەرز کردەوەو وتیان: ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْراً وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ پەروەردگارا! هێزو توانای خۆڕاگریمان پێببەخشە، صەبرو خۆگری فراوانمان بەسەردا بڕێژە، لەسەر بیروباوەڕی خودا ناسیو ئایینی خۆت بەردەوامان بکە، بەصەبرو ئارام دامان بپۆشە! ﴿وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ بەموسوڵمانی بمان مرێنە، لەحاڵێکدا گیانمان بکێشە کە بەردەوامبین لەسەر ئیسلامەتی، پابەندی پەیامی پێغەمبەرەکەت بین کە حەزرەتی مووسایە.

ئیبنو عەبباس فەرمویەتی: ساحیرەکان دەمەویەیانیو سەرەتای رۆژ ساحیرو خوا نەناس بوون، دەمەو ئێوارە خواناسو شەهیدبوون! وا دیارە فیرعەون هەڕەشەکەی خۆی بەجێ هێناو دەستو قاچی ساحیرە باوەڕهێنەرەکانی لەکەنار چۆمو رووبارێک بڕیەوەو ئەو سزایەی ترساندبوونی لێی بەسەریدا سەپاندن! چونکە پەروەردگار لەسەرەتای چیرۆکەکەدا دەفەرموێ: ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ کە مەبەستی بە(مفسدین) فیرعەونو داردەستەکەیەتی.

وتوویژی فیرعەونو دارودەستەکەی دەربارەی مووساو شوێنکەوتوانی، ئامۆژگاریکردنی مووسا بۆ قەومەکەی

وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ لِيُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَءَالِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْىِۦ نِسَآءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

ئەمە بەشی پێنجەمە لەچیرۆکی حەزرەتی مووسا لەگەڵ فیرعەون. لێرەدا پەروەردگار ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە فیرعەونو پیاوانی دەرباری پاش ئیمانهێنانی ساحیرەکان دەستیان کرد بە وتوویژو پیلان دانان بۆ تۆڵە ستاندنەوە لەموساو شوێنکەوتوانی. بەتایبەتی کە ساحیرەکان ئاوا بەکۆمەڵو بەئاشکراو لەپێش چاوی بینەران ئیمانیان هێناو لەژێر دەسەڵاتی فیرعەون چوونە دەرێ! ئیتر یاساوڵو چڵکاوخۆرەکانی فیرعەون بەئەندازەی فیرعەون بەڵکو زیاتریش ترسیان لێ نیشتو هەستیان بەخەتەری پەیامی مووسا کرد، بۆیە سەرەتا ئەوان دەستیان بەئاخاوتن کردو ئەوان دەدەنەی فیرعەونیاندا کە نابێ ئاوا دەستەونەژنۆ دابنیشێو بهێڵێ مووساو شوێنکەوتوانی پەیامی خۆیان پەرە پێ بدەن! ئەوەتا قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ لِيُفْسِدُوا فِي ٱلْأَرْضِ﴾ واتە: پیاو ماقوڵو دارودەستەکەی قەومی فیرعەون وتیان: ئەوە تۆی خاوەن شکۆ رێگە دەدەی مووساو شوێنکەوتوانی ئاوا بەئازادی بێ ترس پەیامی خۆیان بڵاوبکەنەوەو بەو جۆرە مسکێنو رەعییەتت تێک بدەنو لەئایینی تۆ ژێوانیان بکەنەوەو

بیانخەنە سەر ئایینی خۆیان؟؟ یان بیانخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوەو لەژێر دەسەڵاتی تۆ دەریان بهێنن؟ ئایا لێیان دەگەڕێی ئاوا بانگیان بکەن بۆ پەرستنی خودای خۆیانو واز لەپەرستنی تۆ بهێنن! ئایا دەهێڵی ئەوان واز لەخۆتو خواکانت بهێننو عیبادەت نەکەنو سەرپێچی فەرمانەکانت بکەن؟؟

شتێکی چەسپاوە لەمێژووی میسری کۆندا کەمیسرییەکان چەند خودایەکیان بۆ خۆیان دانابوو، یەکێ لەو شتانەی بەخودایان دادەنا (خۆر) بوو پێیان دەگوت: (رع) بەلای میسرییەکانەوە فیرعەون کوڕو وەچەی خۆر بووە.

شێخ حەسەنی بەصری دەفەرموێ: فیرعەون بۆخۆی بتپەرست بووە، واتە: بۆخۆی بتی دەپەرستو خۆشی دەپەرسترا.

ئیمامی تەیمی دەفەرموێ: شتێکی لەملی خۆی کردبوو ئەو شتەی دەپەرست.

فیرعەون لەوەلامی پرسیاری داروودەستەکەی خۆیدا ﴿قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ﴾ وتی: لەئێستا بەولاوە کوڕەکانیان دەکوژین، نێرینەکانی نەتەوەی ئیسرائیل لەناودەبەینو مێینەکانیشیان بەزیندوویی دەهێڵینەوە وەکوو لەوە پێش پەیڕەومان دەکرد، ناهێڵین ژمارەیان زیاد بکا، ئاوا هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەکەین هەتا بەیەکجاری ئاسەواریان نامێنێو بەتەواوی دەفەوتێن. ﴿وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ﴾ ئێمە بالادەستیمان بەسەر ئەواندا هەیە، دەتوانین سەرکوتیان بکەین، ناتوانن فەساد لەخاکی ئێمەدا بلاوبکەنەوە، توانای ئەوەیان نیە زیانمان پێ بگەیەنن؛ دەسەلاتی ئەوەیان نیە لەژێر دەسەلاتی ئێمە بچنە دەرەوە.

لەمەوقیفێکی تردا قورئان ئەوە دەگەیەنێ کە فیرعەون پاش ئیمانهێنانی ساحیرەکان ویستی حەزرەتی مووسا بکوژێ، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ﴾غافر/٢٦. جا کە فیرعەون بڕیاری ئەوەیدا کە نێرینەکانی نەتەوەی ئیسرائیل بکوژێو مێینەکان مەرەخەس بکاو بەئاشکرا رایگەیاند، ئیسرائیلییەکان ئەمەیان بیستو زانییان، ترسیان

لیٚنیشت خورپەیان پیٚکەوت ﴿قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللهِ وَاصْبِرُوا﴾ حەزرەتی مووسا دلّنەوایی کردنو ئامۆژگاری کردن، وتی: پشت بەخودا ببەستنو داوای کۆمەگیو یارمەتی لەزاتی پاکی ئەو بکەن، لیٚی بپاڕێنەوە کە فیرعەون ئەم هەڕەشەیەی بۆ ئەنجام نەدریٚ، خۆڕاگرو ورەبەرزبن! خودا پشتو پەنای بیٚ دەسەلاٚتانەو یارمەتی دەریانە لەکاتی تەنگەو چەلّەمەدا، بەصەبرو ئارام بن، چونکە صەبر چەکی بەکاری موسولّمانانە کلیلی دەرگای خۆشییە. دلّنیابن کە ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ بەراستی زەوی فەلەستین، یان هەموو زەوی ملّکی خودایە، بەئارەزۆی خۆی بەمیرات دەیدا بەبەندەکانی خۆی، ئەم ولاٚتە دەکەویٚتە ژیٚر دەستی ئیٚوەی خاوەن باوەڕەوە، ئەمەش وادەپیٚدانیان بوو بەسەرکەوتن.

﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ دلّنیابن کە سەرەنجام ژیانی بەختەوەریو سەرفرازی بۆ کەسانیٚکە کە تەقواکارو لەخوا ترسن، سەرکەوتن بۆ خوداپەرستانە نەکَ بۆ فیرعەونو دارودەستەکەیەتی!

بەلاٚم ئەم پەندو ئامۆژگارییانە کاری تیٚ نەکردن، ئەو ترسو بیمەی لەفیرعەون چوبوە دلّیانەوە نەڕەوییەوە، بەلّکو بەدلّ لەهەڕەشەکانی فیرعەون دەترسانو هیٚشتا ئازارو ئەشکەنجەی لەوەپیٚشیان بەدەست فیرعەون لەیاد دا مابوو، ﴿وَقَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا﴾ وتیان: ئیٚمە پیٚش لەدایکَ بوونی تۆو پیٚش هاتنی تۆ بەناوی پیٚغەمبەریو دوا هاتنیشت تووشی جۆرەها ئازارو ئەشکەنجە بووین، ئەوەی پیٚکردین کە تۆ بە چاوی خۆت دەتبینی، کوڕەکانی دەکوشتین، ئازارو ئەشکەنجەی دەداین، دڕندانە لەگەلّمان دەجولاٚیەوە بەوپەڕی دلّڕەقیو ستەمکارییەوە هەلّسو کەوتی لەگەلّمان دەکرد، وا ئەمڕۆش دەیەویٚ هەمان کارەساتو چەوساندنەوەو ڕەشەکوژیو گەڕا بڕینەوەمان دەست پیٚ بکاتەوە! کە ئەمەیان بەموسا گوت: لەوەلاٚمدا ﴿قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾. حەزرەتی مووسا وەلاٚمی دانەوە، دلّنیای کردن کە کۆمەگی خودایان بۆدیٚ، لەو تەنگەو چەلّەمەو چەوساندنەوەیە ڕزگاریان دەبیٚو

فیرعەون لەناد‌ەچێ! وتی: ئۆمێدم بەخودا وایە داواکـارم لەپـەروەردگاری خۆم کە دوژمنی سەرسەختتان لەناوبەرێ؛ فیرعەونو دارودەستەو رژێمی سەرەنگون بکا! ئیوە بکاتە جێگرو جێنشینی ئەوان لەخاکی میسردا، فەرمانڕەوایی ئـەم ولاتە بەئێوە ببەخشێ، ئەمجار سـەیری کـاروکردەوەی هەڵوێستتان بکـا چـی دەکەنو چی ناکەن! سوپاسگوزار دەبن، یان سپڵەو پێ نەزان! بەگوێرەی کردارو گوفتارتان پاداش دەدرێنەوە، چاکە بەچاکەو خراپە بە خراپە.

ئاوا بەو جۆرە پێغەمبەری خودا: (حـەزرەتی مووسـا) بەیارمـەتی خـودا هیواداریان دەکا، مژدەی لەناوچوونی دوژمنەکەیان پێ دەدا، وادەی جێنشـین بوونیان لەشوێنی ئەو دوژمنە سەرسەختەیان دەداتێ.

حەزرەتی مووسـا پێغەمبـەرەو بـەچاوی پێغەمبەرییـەوە سـەیری روداوی رابردوو داهـاتوو دەکـا، دڵنیایـە لـەدابو نـەریتی پـەروەردگار لەبونـەوەردا، دەزانێ: کە ئەم دابو نەرێتە بەگوێرەی وادەی ئەزەلی خۆی بۆ خاوەن صـەبرو خۆگـرانو بـەگوێرەی هەرەشـەی خـۆی لەسـەرپێچیکاران ئـەنجام دەدا ،بۆیـە گەلەکەی هەڵدەنێ بۆ ئەوەی بچنە سەر رێبازی خودا پەسند، تا دابو نـەریتی خودایان بەسەردا جاری ببێ بەو شێوەی کە دەیەوێ!

ئـەو پێغەمبـەرەو دەزانـێ جێنشینکردنیان لەسـەر زەوی بـۆ ئـەزموونو تاقیکردنەوەیـە، بـۆ ئەوەیـە پـەروەردگار دەریبخـا کـە کرانەجێنشـین چـۆن هەڵسوکەوت دەکەنو رەفتاریـان چۆن دەبـێ. ئاشکراشـە پـەروەردگار هـەموو شتێک دەزانێ چی شتێک روبـدا، پێـش ئـەوەی روبـدا ئاگـای لێیـەتی. بـەلام دابـو نـەرێتی خـودا وا هـاتووە کـە هیـچ کـەس نەخاتـە بـەر لێ پرسـینەوەو حیساب لەگەڵ کردن هـەتا بەئاشـکرا ئـەو شـتەی کەلەزانستی بـێ سـەرەتای خـودادا چەسپاوە ئـەوان ئـەنجامی نـەدەنو نـەی هێننـە ئـاراوە. هـەرکاتێ بەویستی خۆیان کارەکەیان کرد ئەمجار حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکا.

جۆرەکانی سزادانی پەروەردگار لەدونیادا بۆ فیرعەونو داروودەستەکەی.

وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ فَإِذَا جَآءَتْهُمُ ٱلْحَسَنَةُ قَالُوا۟ لَنَا هَٰذِهِۦ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا۟ بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ ۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا۟ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِۦ مِنْ ءَايَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

خوێنەری هێژا ئێستا سیاقی قورئانەکە پەردە بەسەر دیمەنی مووساو شوێنکەوتوانی‌دا دەداتەوە، بۆ ئەوەی لەلایەکی ترەوە پەردە لەسەر دیمەنێکی تر هەڵداتەوە: دیمەنی فیرعەون داروودەستەکەی، کە خودا بەهۆی بوغراب‌ونو ستەمکارییانەوە لەناویان دەبا، وادەی مووسا بۆ قەومەکەی دەهێنێتە جێ، ئەو بەڵێنەی کە لەوەپێش مووسا بەشوێنکەوتوانی دابوو دێتە جێ!

دیمەنێکە بەهێدیو لەسەرەخۆ دەست پێ دەکات، بەڵام وردەوردە ڕەشەبای مەرگی ستەمکاران تێیدا هەڵدەکا، پێش ئەوەی پەردەکە دابدرێتەوە ڕەشەباو زریانەکە پەردەسێنێو هەموو شتێک ڕاپێچ دەکاو لوولی دەداو لەناوی دەبا، سەر ڕووی زەوی لەبوغراو ملهوڕو ستەمکارو داروودەستەکانیان خاڵی دەبێو پاک دەبێتەوە!! ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە نەتەوەی ئیسرائیل صەبرو ئارامیان گرتو پاداشتی خۆیان وەرگرتەوە، فیرعەونو داروودەستەکەی یاخی بوون سزای یاخی بوونەکەیان لەناوچون بوو! پەروەردگار وادەو هەڕەشەکانی هێنانەدی، دابو نەریتی خۆی لەئەنجامدانی لەناوبردنی بەدرۆخەرەوەکان دووبارە کردەوە، پاش ئەوەی ستەمکارانی

بەناخۆشیو خۆشی بەتاقی کردەوە، جۆرەها گۆڕانکاری لەژیانیاندا ئەنجامداو ئەوان پەندیان وەرنەگرتو نەهاتنە سەر ڕێبازی حەقو ڕاستی! ئەمجار لەناوی بردنو ئاسەواری بڕینەوەو خستنیە زبڵدانی میژووەوە. دەی بابزانین پەروەردگار چۆن ئەم دیمەنە نمایش دەکاو چۆنی رادەنوێنێ؟! بابەدڵێکی هوشیارەوە گوێ بۆ قورئان بگرینو بەوریاییەوە سەیری دیمەنەکە بکەین؛ کە دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾. پاش ئەوەی کە حەزرەتی مووسا ﷺ مزگێنی بەقەومەکەی خۆیدا کە هومێد وایە پەروەردگارمان دوژمنە سەرسەختەکەمان لەناوبەرێ، لێرەدا جۆری عەزابەکەی (کە پێش عەزابی لەناوبردنو خنکاندنیان) بۆیان نێردراوە رون دەکاتەوە، بۆ ئەوەی بینەرانو بیسەران لەهەموو رۆژگارێکدا لەسزای خودا بترسێنێو خۆبپارێزن لەکوفرو سەرپێچی کردنو بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرانو پەیامەکەیان، دەفەرموێ: بەراستی ئێمە دارودەستەکەی فیرعەونمان بەگرانیو کەم بارانیو هەژاری گرت بەروبومیان کەم کردنەوە، بەڵکو بیرێک لەوەزعی خۆیان بکەنەوە، هەست بەبێ دەسەڵاتیو زەبوونی خۆیان بکەن لەبەرامبەر هێزی رەهای پەروەردگار، بۆیان دەربکەوێ کە فیرعەونی ملهوڕو پاشایانو خودا درۆزنەکانیان چەند بێدەسەڵاتن لەبەرامبەر دەسەڵاتی خودای باڵادەستو بێ هاوەڵدا. بۆ ئەوەی وازبێنن لەستەم کردن لەنەتەوەی ئیسرائیلو بەپیر بانگەوازییەکەی مووساوە بچنو موسوڵمان ببن! چونکە بەتاقیکردنەوە دەرکەوتووە کە بەڵاو موصیبەتو ناخۆشی دڵ نەرم دەکاو سروشت پاڵفتە دەکاو دەروون والێ دەکا هانا بۆ پەروەردگار بەرێو هەوڵی وەدەستهێنانی رەزامەندی زاتی پاکی خودا بداو پاڕانەوەو لالانەوە تەنیا ئاراستەی ئەو بکاو بەندایەتیو ملکەچی هەر بۆ ئەو بنوێنێ.!

پەروەردگار لەسورەتی (**الإسراء**)دا ئەوە رادەگەیەنێ: کە جۆری سزاکان نۆ جۆر سزای ئاشکراو نومایان بوون؛ دەفەرموێ: ﴿**وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ**﴾الإسراء/١٠١، بەڵام لێرەدا حەوت جۆر سزای تری دیاری کردوە کە دەفەرموێ: ﴿**وَقَالَ مُوسَى: رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالاً فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ، رَبَّنَا**

اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ، وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الأَلِيمَ﴾یونس/٨٨، ئەم جۆرەش دەخرێتە پاڵ حەوتەکان! بەیضاوی دەفەرموێ: نۆ جۆرە ئایەتەکانی کە درابوون بەموساو پێیان نێردرابوو بۆ سەر نەتەوەی ئیسرائیل هەندێکیان بریتی بوون لەچەند حوکمو یاسایەک فەرمانیان پێ کرابوو کە پابەندیان بن، هەروەها هەنێکیشیان نیشانەو ئایاتی سزابوون فیرعەونو دارودەستەکەی پێ سزا دران، نۆ ئایەتەکە ئەمانە بوون: عەصا، دەستی سپیو ورشەدار، کوللە، ئەسپێ، بۆق، خوێن، هەڵقولانی ئاو لەبەردی رەق، لیک جودابوونەوەی ئاوی دەریا، راگرتنی کیوی طوور لەژوور سەری نەتەوەی ئیسرائیل. هەندێک لەجیاتی ئەو سێ نیشانەی دوایی سێ شتی تریان دەست نیشان کردوە (**طۆفان - گرانی - کەمبوونی بەروبووم**).

تەفسیری مونیر دوای راگواستنی بۆچونەکەی بەیضاوی دەفەرموێ: لەراستیدا لێک جیابونەوەی ئاوی دەریا لەدوای تەواوبوونی نیشانەکان بووە، هەڵقولانی دوازدە سەرچاوە لەبەردەکە پاش لەناوچوونی فیرعەونو دارودەستەکەی بووە، ناگونجێ بکرێ بەنیشانەو بەڵگە بۆ فیرعەونو قەومەکەی کە ئیمان بەموسا بێنن! عەصاو دەستی سپیو شوعلەوەر موعجیزەی حەزرەتی مووسا بوون، نیشانەی سزا نەبوون. کەوابێ سەرجەم ئایەتەکانی بەم جۆرە ریزبەند دەکرێن. گرانی، کەمبوونی ماڵو سامانو کەمبوونی ژمارەیخودی خۆیانو کەمبوونی بەروبوم، طۆفان، کوللە، ئەسپێ، بۆق، خوێن.

حەوت نیشانە لێرە واتە لەسورەتی (**الأعراف**)دا دەست نیشان کراون، نیشانەیەک لەسورەتی یونسدا باس کراوە،

بابێینەوە سەر باسی راڤەکردنی ئایەتەکانی ئێرە کە دەفەرموێ: ﴿**وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ**﴾ دارودەستەکەی فیرعەونمان گرتن بەکەم بارانیو گرانیو برسیایەتی، بەکەمبوونەوەی بەروبومو میوە؛ لەلادێکاندا کشتوکاڵ کەم بویەو بەروبوومی نەدەدا، لەشارەکاندا میوەو بەروبووم کەم بووەوە. بەم تەنگو چەڵەمانە بەتاقیمان کردنەوە ﴿**لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ**﴾ بەڵکو بەخۆیاندا بچنەوە، پەندو عیبرەت وەربگرن،

لەکوفرو سەرپێچی کردن پاشگەز ببنەوە، پێغەمبەرو ئایەتەکانی خـودا بـەدرۆ نەخەنەوە، واز لەستەمکاریو چەوساندنەوەی نەتەوەی ئیسرائیل بهێنـن، بـڕوا بەخودایەتی پەروەردگار بکەنو بەپیر بانگەوازی مووساوە بچن، چونکـە دابـو نـەریتی خـودا وا هـاتووە کەبـەندەکانی بـەجۆرەها بـەڵاو موصیبـەت تـاقی بکاتەوە تادڵیان نەرم ببیّو بەخۆیاندا بچنەوەو بگەڕێنەوە بۆ لای خودا.

جا ئەگـەر گەڕانـەوەو ڕێگـای هیدایـەتیان گـرت ئـەوە خێرو بەرەکـەتو خۆشییان بەسەردا دەبارێ، ئەگەر هەر لەسەر کوفرو بێدینـی خۆیـان بـەردەوام بـوون ئـەوە گرانـیو بـەڵاو موصیبـەتیان لەسـەر توندتـر دەبـیّو لـەئاکاما لەناوچوون.

بێگومان فیرعەونو دارودەستەکەی پشتیان لەبانگەواز هـەڵکردو گوێیـان بەهەرەشەو ئامۆژگاری مووسا نەدا، ئـەوە بـوو سەرەنجام ریشـەکێش کـرانو لەناوچوون !! ئەمجار پەروەردگار ئـەوە روون دەکاتـەوە کـە ئـەو هـەموو بـەڵاو موصیبەتانە کاریان لەفیرعەونو دارودەستەکەی نەکرد، بەڵکو زیاتر شـێتگیر بـوونو یـاخی بـوونو سـەرپێچیکردنیان پـەرەپێدا تەنانـەت ﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ﴾ ئەگەر هەرزانیان بۆ دەهاتو رزقو رۆژیان زۆر دەبوو، ئاژەڵیان زاووزێیان باش دەبوو لەنەخۆشیو بەڵاو موصیبەت پارێزراو دەبـوون؛ دەیـانگوت: ئەمـە مـافی خۆمانـەو بـەکردەوەو زانیـاری خۆمـان بەدەسـتمان هێنـاوە، شـانمان هـەڵی دەگـرێ، ﴿وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ﴾ ئەگـەر بـەڵاو ناخۆشـیەک روی تێکردنایـە، گرانـیو هـەژاریان تـووش بوایـە، ﴿يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ﴾ رەشبینییان بەموساو شوێنکەوتوانی دەکردو وایاندەزانی سوچی موسایە؛ واتە: دەیانگوت: ئەمـە شـومی مووسـاو دارودەسـتەکەیەتی، ئەمە پیّو قدومی ئەوانـە ئێمـە تووشی ئـەم هـەموو بەدبـەختیو نەگبەتیانـە بووین! لەوە بێئاگابوون کە دەبوایە ئەوان سوپاسـگوزاری نیعمەتـەکانی خـودا بوونایـەوکوفرانی نیعمـەتیان نەکردایـە؛ بـێ ئاگـان لـەوە کـە ئـەو بـەڵاو موصیبەتانە بەهۆی خراپـەکاری ئـەوانو شـەڕەنگێزیو دڵو دەروونـی پیسـیان توشیان بوون!

نموونەی ئەم ئایەتە ئایـەتێکی تـرە کـە هەڵوێستی کافرەکانی مەککـە بەرامبـەر پێغەمبـەری ئیسلام دیاری دەکاو دەفـەرموێ: ﴿وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا: هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللهِ، وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا: هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ: كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللهِ﴾النساء/٧٨.

ئەمجار پەروەردگار بۆچونە بـێ بناغەکەی داروودەستەی فیرعـەون رەت دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿الَا اِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ الله﴾ ئاگـادار بنـەوە هـەرچی کە توشیان دێ لەخێرو شەڕ ئەوە بەقەزاو قەدەری خودایـە، پـەروەردگار خـێرو خۆشی کە دەدا بەبەندەکانی بـۆ ئەوەیـە دەری بخـا کـێ سوپاسگوزارەو کـێ سپڵەو پێنەزانە، کە بەڵاو ناخۆشی بەسەر بەندەکانیدا دێنێ بۆ تاقیکردنـەوەو ئیمتیحانە بۆ ئەوەیە: دەری بخا کێ خۆگـرو بەصەبرو ئارامـە، کـێ نـاڕازیو گلەیی بازە، بۆ ئەوەیەتی سەرپێچیکاران لەگومڕاییو فەسادو سەرلێشێواوی خۆیان پاشگەز ببنەوە، واز لەکرداری چەوتو ناقۆڵا بێنن، بەخۆیاندا بچنەوەو روبکەنە خوداو پابەندی فەرمانو نەهی‌یەکانی ببن.

زومەخشەری دەڵێ: مانای (طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللهِ) واتـە: هۆکـاری خـێرو شەڕ کە توشیان دەبێ لای خودایە کە بریتی‌یە لەبڕیارو ویستی زاتی بێچونی!

واتە: هەرچی توشیان دەبێ لەخێرو شـەڕ ،لەخۆشـیو ناخۆشـی بـەگوێرەی قەزاو قەدەری خودایە، چونکە پەروەردگار یاساو نیظامی بۆ کەون داناوە، بـۆ هەموو شتێک هۆکاری خۆی بۆ دیاری کردوە، هەموو مەعلوماتێک عیللەتی خۆی هەیە، بەگوێرەی ئەم یاساو نەخشەیە بەڵاو موصیبەتیان بۆ دێنو بەتاقی دەکرێنـەوە، بـۆ ئـەوەی تۆبـە بکـەنو بـۆ لای خـودا بگەڕێنـەوە، دەسـت لەستەمکاریو چەوساندنەوەی ژێر دەستەکانیان هەڵبگرن، زێدە رەوی نەکەن!!

﴿وَلَكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَايَعْلَمُونَ﴾ بـەڵام زوربـەی زۆری ئـەوان حیکمـەتو نهێنـی کارەکـانی پـەروەردگار لەبوونـەوەردا نــازانن، هۆکــاری خــێرو شــەڕ نادۆزنەوە، ئەوە نازانن کـە هـەموو شـتێک لەبوونـەوەردا بەویسـتو ئـیرادەی خودا دێتـە جـێ.کـەوابێ ئـەو بـەڵاو ناخۆشـییانەی تووشـی قـەومی فیرعـەون هاتووە بەهۆی شـوومی مووسـاو قەومەکـەی نیـە، هۆکارەکـەی خراپـەکاریو سپڵەیی خۆیانە!!

جا وێڕای ئەم هەموو گۆڕانکارییەی بەسەریان هات، ئەو هەموو خۆشیو ناخۆشی‌یەی پی‌ی تاقی کرانەوە ئەوان پەندو عیبرەتیان وەرنەگرتو ئەوەی پێویست بوو بەرامبەر بەخودا بیکەن ئەنجامیان نەدا، بەڵکو رۆژ لەدوای رۆژو سات لەدوای سات زیاتر شێتگیر دەبوونو پەرەیان بەیاخی بوونو سەرپێچی کردندا؛ بەرەنگاری حەقو راستی بوونەوەو لەسەر بیروباوەڕی بەتاڵو پوچی خۆیان سوور بوونو بەئاشکرا ئەم سوور بونەی خۆیان راگەیاند. ﴿وَقَالُوا﴾ بەحەزرەتی مووسایان گوت: ﴿مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ چەندێک تۆ بەڵگەو نیشانەو ئایەتمان بۆ بێنی! هەرچی بەڵگەو نیشانە هەیە بیهێنی بۆ سەلماندنی ئەوەی کە تۆ لەسەر حەقیو بانگەوازییەکەت راستەو بتەوێ ئێمە ئیقناع بکەی‌و لەئایینی خۆمان لابدەین‌و بێینە سەر ئایینی تۆ؛ ئێمە رەتی دەکەینەوەو قبوڵمان نیەو بڕوات پێ ناکەین، بەهیچ جۆرێک بڕوا بەقسەو پەیامەکەت ناکەین‌و شوێنت ناکەوین!.

بۆیە پەروەردگار لەتۆڵەی بەردەوام بوونیان لەسەر کوفرو سوور بوونیان لەسەر هەڵوێستی ناقۆڵاو تاوانکارییان جۆرەها سزای بۆناردن وەکوو دەفەرموێ: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ﴾ لەسزای ئەو تاوانکارییەیاندا ((تۆفان))مان بۆ ناردن، واتە: ئەوەندەمان باران بۆ باراندن کە کوشتوکاڵی لەناوبردن، زەوی‌و زاری تێک دان، گژوگیاو بەروبومیان هەموو بەئاو کەوتو رزی‌و پۆڵکا،

﴿وَالْجَرَادَ﴾ کوللەمان ناردنە سەر، هەرچی کشتوکاڵیان هەبوو هەموویان خوارد، تەنانەت دەرگاو هەلاشی خانوەکانیشیان خواردن، تەنانەت پۆشاکیشیان خواردن، بەلاّم هیچ کامێ لەم کوللانە نەچوونە ماڵی نەتەوەی ئیسرائیلی‌یەکانەوە.

دوایان لەحەزرەتی مووسا کرد کە داوا بکا ئەم بەلاّیەیان لەسەر هەڵگرێ، ئەویش بۆیان لەخودا پاڕایەوەو ئەو بەلاّیەیان لەسەر لاچوو لەوادەی خۆیان پەشیمان بونەوەو وتیان ئێمە لەئایینی خۆمان لانەدەین!

﴿وَالْقُمَّلَ﴾ ئەمجار پەروەردگار ئەسپی‌ی بەسەردا زاڵ کردن هەرچی

مابوەوە لەخواردەمەنیو کوللە نەیگەییشتبویە ئەوان خواردیان، ئەم ئەسپیێیە جۆرێـک بـووە هـەرچی شـیناوەردو کشـتوکاڵێک مـابوەوە کوللـەکان نەیانخواردبوو ئـەوان روتاندیانـەوەو قـەلاچۆیان کـرد.. دوبـارە هانایـان بـۆ حەزرەتی مووسا بردەوە داوایـان لیٚ کـرد لـەخودا بپاڕێتـەوە ئـەم بەلاٚیانـەیان لەسەرلابەرێ! ئەویش نزای بۆ کـردنو بـەلاٚیان لـەکۆڵ بـوەوە، کـەچی دووبـارە ژێوان بوونەوەو وادەی خۆیان نەبردە سەر، ئەمجار یەزدان ویستی بەبەلاٚیـەکی تـر بـەتاقیان بکاتـەوە، وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿وَالضَّفَادِعَ﴾ واتـە: بۆقمـان ناردنەسەر، هەموو ماڵەکانیان پڕبون گۆزەو دیزەو قـاپو مـەنجـەڵیان پڕبـوون لەبۆق. تەنانەت ئەگـەر یـەکێکیان بیویستایە قسـە بکـا خێرا بۆقیـک بـازی دەدایـە نـاو دەمیـەوەو دەمـی دەگـرت! کـە بـۆق هەراسانیان لیٚ هـەڵگرتن، مـەنجەڵیان لەسەر ئاگر دەکولاٚ، تەنووریان لەکڵی ئاگردا بـوو بۆقـەکان خۆیـان تـیٚ فـرێ دەدانو بەهـەموو جۆرێـک تینیـان بـۆ هێنـان ئـەوانیش هانایـان بـۆ حـەزرەتی مووسا بـردو وتیـان: ئەگـەر ئـەمجار رەحمـان پـیٚ بکـەی، ئیـتر تۆبەیـەکی راستالاٚنە دەکـەینو ژێـوان نابینـەوە، ئـەویش وادەو بـەڵێنی لیٚ وەرگرتنو بۆیان لەخودا پاڕایەوە، خودا بەلاٚی لەسەر لابردن، کەچی سەر لەنوێ پەیمانی خۆیان شکاندو پابەندی بەڵێنەکانیان نەبوون!! ئەمجار یەزدان بەخوێن سزای دان وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَالدَّمَ﴾ واتە: بـەخوێن سزامان دان، هـەرچی ئاوی هەیانبوو بوو بەخوێن، لەجۆگەو جۆبار ئاویان هەڵدەگرت دەبوو بـەخوێن، لەهەر شوێنێک ئاویـان هەڵنجایـە یەکسـەر دەبـوو بـەخوێن! لـەلای فیرعـەون شەکوای حاڵی خۆیان کرد ئـەویش وتـی: ئـەوە سیحری لیٚ کـردون، تەنانـەت ئەگەر قیبطی‌یەکو ئیسـرائیلی‌یەک لەیـەک مـەنجـەڵ ئاویـان هەڵێنجایـە لای قیبطی‌یەکە دەبوو بەخوێن!

هەموو ئەم نیشـانانە ((آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ)) نیشـانەی ئاشـکراو نمایـان بوون، هەموو خاوەن عـەقڵێک دەیزانی کە لەخوداوە ئاراستە کراونو کەسی تر ئەو دەسەلاٚتەی نیەو ئەوە خودا بۆیان دەنێرێ بۆ ئـەوەی پـەندی لیٚوەربگـرنو تۆڵـەی سـووربونیانە لەسـەر کوفـر! بەڵگـەی ئەوەیـە: کـە حـەزرەتی مووسـا پێغەمبەرەو هەڕەشەکانی یەکە یەکە دێنە جیٚو پێویستە بـەخۆیاندا بچنـەوەو

ملکەچی فەرمانو نەهیەکانی بن!!

شایانی باسە لەوە پێش حەزرەتی مووسا یەکە یەکە هەرەشەی بەهاتنی ئەم بەلاّیانە لیّ کردبوون. بەلاّم ئەوان ﴿فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْماً مُجْرِمِينَ﴾ بەردەوام بوون لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان، لەئاستی عیبادەت کردن بۆ خودا لوتبەرزیان کردو گەلو نەتەوەیەکی تاوانبار بوون بەرامبەر خۆیان خەلّکانی تریش، سوور بوون لەسەر تاوان کردنو ملهوڕی.

هانا بردنیان بۆموسا بۆلابردنی بەلاّو پەیمان شکێنییانو خنکاندنی فیرعەونو قەومەکەی

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ ٱلرِّجْزُ قَالُواْ يَـٰمُوسَى ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا ٱلرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَـٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَـٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُواْ عَنْهَا غَـٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾

لەم ئایەتانەشدا پەروەردگار بەشێکی ترمان لەچیرۆکی حەزرەتی مووسا لەگەلّ فیرعەوندا بۆ دەگێڕێتەوە، ئەم بەشەی چیرۆکەکە ئەوە باس دکا: کاتێک ئەو بەلاّو موصیبەتانەی لەوەپێش ئاماژەمان بۆ کردن یەک لەدوای یەکو لەکاتی جیا جیادا نێردرانە خواریّ بۆ سەر فیرعەونو قەومەکەی، ژیانیان لیّتێک چوو هەراسانیان لیّ هەلّگیراو تەنگیان پیّ هەلّچنرا، داوایان لەحەزرەتی مووسا کرد لەخودا بپاڕێتەوە ئەو سزایەیان لەسەر لابەریّ، پەیمانیان دایە کە ئەگەر سزایان لەسەر هەلّبگیریّ بڕوا بەپەیامەکەی دەکەن، کە حەزرەتی مووسا دوعای بۆ دەکردنو بەلاّکەیان لەسەر لادەچوو هەموو جارێک پەیمانەکانی خۆیان هەلّدەوەشاندەوە، تا لەناکامدا خودا لەدەریادا خنکاندنیو لەناوی بردن. وەکوو دەفەرمویّ: ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا

﴿يَامُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ﴾ کە سزای بەئێشو نارەحەتیان هاتە سەر، ئەو جۆرە عەزابانەی کە لەئایەتەکانی پێشوودا ئاماژەیان بۆ کرا یەک بەدوای یەکدا هاتنە سەریان، ئیتر ژیانیان لێ دەشێواو ترسیان لێ دەنیشتو بەتەواوەتی تینیان بۆ دەهاتو هەموو جارێ هانایان بۆ حەزرەتی مووسا دەبردو دەیانگوت: ئەی مووسا بۆمان لەخودا بپارێرەوە، بەهۆی ئەو وادەو بەڵێنانەی پێی داون، بەهۆی ئەو ئەرکەی خستویەتیە سەر شانت کە پێغەمبەرایەتیو رابەرایەتییە، لەبەر ئەو رێزو پلەوپایەی پێی داوی، لەبەر ئەوە تۆ خۆشەویستی لای خودا، بۆمان بپارێرەوە کە ئەم تەنگو چەڵەمەو بەڵاو ناخۆشیانەمان لەسەر لابەرێ. سوێندیان بۆ خوارد وتیان: ﴿لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ﴾ ئەگەر ئەم سزاو نارەحەتیەمان لەسەر لابەرێ، بڕوا بەپەیامەکەت دەکەین، ئیمانت پێ دەهێنینو شوێن رێبازی تۆدەکەوین. ﴿وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ وێڕای ئەوەش نەتەوەی ئیسرائیلت لەگەڵدا دەنێرین بۆ خاکی فەلەستین کە بەقسەی خۆتان زێدیخۆتانەو نیشتمانی وادە پێدراوتانە! بۆخۆت لەوە پێش داوای ئەوەت لێ کردبووین، ئێمە رێگەیان دەدەین بگەڕێنەوە بۆ زەوی وادە پێدراویان بالەوێ بەئارەزوی خۆیان خودا پەرستی بکەن!

کەچی وێڕای ئەو هەموو وادەو بەڵێنانەی کە بەموسایان دەدان ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ﴾ هەموو جارێ کە عەزابمان لەسەر هەڵدەگرتن بۆ ماوەیەکو (تاکاتی هاتنی ئەجەلێک کەپێی دەگەن کە خنکاندنیانە) دەکەوتنەوە حاڵی پێشوویان، ئەو ناکەسبەچانە وادەو بەڵێنی خۆیان هەڵدەوەشاندەوەو، ژێوان دەبوونەوە.. واتە: ئێمە عەزابمان لەسەر لابردن تاماوەیەکی دیاریکراو، کە ماوەکە تەواو بوو کاتی دیاریکراو هات؛ عەزابمان لەسەر هەڵگرتن بەڵکو بەخنکاندن بەهیلاکمان بردن!

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: لێرەدا قورئان عەزابەکانی وا رادەنوێنێ کە بەیەکجاری هاتبنو ژێوان بوونەوەکانیشیان یەکجار روویدابێ، چونکە تاقیکردنەوەکان هەموویان یەک بوون، ئاکامەکانیشیان یەک بوون! ئەمەش

جۆرێکە لەڕانواندنی قورئانی پیرۆز بۆ چیرۆکەکان، سەرەتاکانیان کۆدەکاتەوە چونکە لێکێ دەچن کۆتاییی‌و ئاکامەکانیشیان کۆدەکاتەوە چونکە لێکێ دەچن! چونکە دڵی داخراوو کوێرەوە بوو تاقیکردنەوە جۆراو جۆرەکان بەیەکێ جۆر دەزانێ‌و هیچ کەڵکی لێ وەرناگرێ‌و پەندئامێز نابێ!

ماوەتەوە بزانین ئەم نیشانەو عەزابەو سزا جۆراو جۆرانە چۆن بونو چۆن توشی فیرعەونو قەومەکەی بوون! جگە لەدەقەکەی قورئان، هیچ سەرچاوەیەکی ترمان بەدەستەوە نیە، بۆیە ئێمە لەم جۆرە باسانەدا جگە لەدەقەکانی قورئانو فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ پشت بەهیچ سەرچاوەیەکی تر نابەستین، بۆ ئەوەی خۆمان لە چیرۆکئو قسەوباسی بێ بناغەی جولەکە بپارێزین، قسەو ریوایەتی پڕوپوچو نەخەینە نێو تەفسیری قورئانەوە، کە بەداخەوە زۆر لەو چیرۆکە ئیسرائیلیانەو قسەو باسە بێ بناغانە خزاونەتە نێو تەفسیرە کۆنەکانی قورئانەوەو تەفسیرێکێ نیە لەم خەرافاتە خاڵی بێ، تەنانەت تەفسیری پیرۆزی طەبەری لەگەڵ ئەو بەنرخی‌یەی‌و تەفسیری ئیبنو کەثیر لەگەڵ ئەو پلە بەرزییەی کە هەیەتی لەم دیاردە زیان بەخشەیە رزگاریان نەبووە!! بێگومان ریوایاتو سەرگوروشتەی جوێ جوێ لەم بارەوە لەئیبنو عەباسەوە لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەوە لەقەتادەوە لەئیبنو ئیسحاقەوە گێڕدراونەوە ئیبنو جەریری طەبەری لە تەفسیرەکەی‌داو تاریخەکەی‌دا گێڕاونیەوە، ئەمەی دوایی یەکێکە لەو ریوایەتانە! ((ئیبنو حەمید بۆی گێڕاینەوە، وتی: یەعقوبی قوممی بۆی باس کردین، ئەوەیش لەجەعفەری کوڕی موغەیرەوە لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەوە، وتی: کاتێ حەزرەتی مووسا هاتە سەر فیرعەون وتی: نەتەوەی ئیسرائیل مەرەخەس بکە بالەگەڵم دابێن بۆ فەلەستین، فیرعەون نەیکرد، خودا تۆفانی بۆ ناردن: بارانێکی بەلێزمەو درێژخایەنیان بەسەردا بارێ، ترسان کە ئەو بارانە عەزاب بێ، بەحەزرەتی مووسایان گوت: بۆمان لەخودا بپارێرەوە با ئەم بارانەمان لەسەر لابەرێ ئیمانت پێ‌دەهێنینو بەنو ئیسرائیلی‌یەکانت لەگەڵ دنێرینەوە بۆ فەلەستین حەزرەتی مووسا بۆیان لەخودا پاڕایەوە، بارانەکە وەستایەوە کەچی ژێوان بوونەوە ئیمانیان نەهێناو جولەکەکانیشیان مەرەخەس نەکردن، لەو ساڵەدا

کشتوکاڵیان هاتی بوو! هەرگیز لەوە پێش کشتوکاڵو زەراعەتی وایان بەخۆوە نەدیبوو، ئەمە ئەو زەرعاتو بەروبومەیە کە ئاواتە خوازی بووین! پەروەردگار سنو کوللەی ناردنە سەریّ، کشتوکاڵەکەیانی خوارد، کەدیتیان وا کولله دەمی ژەنیوەتە کشتوکاڵیان، زانیان کە هیچ شتێکیان بۆ پاشەکەوت ناکریّ وتیان: ئەی مووسا! بۆمان لەخودا بپاڕێرەوە ئەم سنو کوللەیەمان لیّ دوور بخاتەوە ئیمانت پیّ دەێنین نەتەوەی ئیسرائیلیشت لەگەڵ دەنێرینەوە، ئەویش لەخودا پاڕایەوەو سنو کوللەی لیّ دوور خستنەوە، کەچی پاشان لەوادەو بەڵێنی خۆیان ژێوان بوونەوە؛ ئیمانیان پیّ نەهێناو جولەکەکانیان مەرەخەس نەکردن. کشتوکاڵیان دروێنە کردو وە بەرهەمیان هیناو لەماڵدا پەزمەندەیان کردو هەڵیانگرتو وتیان: سەرکەوتنمان بەدەست هێنا! ئەمجار خودا ئەسپیّی بۆ ناردن دانەوێڵەکەیان لەعەمبارو کەندودا ئەسپیّ لیّیدا، پیاوی وایان هەبوو (١٠) قسناغ گەنمی دەبرد بۆ ئاش بیهاڕیّ سیّ گوێلکی ئارد نەدەهێنایەوە! وتیان: ئەیموسا! بۆمان لەخودا بپاڕێرەوە بائەم سزایەمان لەسەر هەڵبگریّ ئیمانت پیّ دەهێنینو جولەکەکانیشت لەگەڵ دەنێرینەوە بۆ فەلەستین، حەزرەتی مووسا دوعای بۆ کردنو سزاکەیان لەسەر لاچوو کەچی لەوادەو بەڵێنی خۆیان پاشگەز بوونەوەو جولەکەکانیان لەگەڵ نەناردنەوە بۆ خاکی وادەپێدراویان!! ئەمجار پەروەردگار بۆقی بۆ ناردن، وەکوو ریوایەت کراوە دەڵێن: کاتێک حەزرەتی مووسا لای فیرعەون دایشتبوو گوێی لەدەنگی بۆقێک بوو، بەفیرعەونی گوت: ئاخۆ خۆتو گەلەکەت لەم دەعبایە چیتان تووش دیّ؟ فیرعەون گوتی: جا دەبیّ ڕۆڵی ئەم گیاندارە بیّ هێزە چی بیّ؟! ئەو رۆژە هێشتا ئێوارە دانەهات بۆق هەراسانی کردن تەنانەت پیاو هەبوو دادەنیشت تا بینەقاقای بۆق دایان پۆشی بوو، پیاو هەبوو دەمی دەکردەوە قسەبکات خێرا بۆقێک خۆی فڕێدەدایە ناو دەمیەوە!! تینیان بۆ هاتو داوایان لەحەزرەتی مووسا کرد بۆیان لەخودا بپاڕێتەوە، ئەم بۆقانەیان لەکۆڵبکاتەوە، ئیتر ئیمانی پیّ دەهێنینو جولەکەکانیشی بۆ مەرەخەس دەکەین بڕۆنەوە بۆ فەلەستین. پەروەردگار ئەو سزایەشی لەسەر هەڵگرتن کەچی ئیمانیان نەهێناو لەبەڵێنی خۆیان پەشیمان بوونەوە. ئەمجار

پەروەردگار سزای خوێنینی بۆ سەر ناردن، بەجۆرێک لەهەر سەرچاوەو بیرو جۆگاو روبارێک ئاویان بخواردایەوە یان بیان کردایە دەفرو گۆزەو دیزەو مەرکانەی خۆیانەوە یەکسەر ئاوەکە دەبووە خوێنێکی گەش! هاواریان بۆ فیرعەون برد، وتیان: ئەم دیاردەی خوێنە تەنگی پێ هەڵچنیوین، ئاومان دەست ناکەوێ بۆ خواردنەوە، فیرعەون وتی: دڵنیام سیحری لیٚ کردون! وتیان: سیحری چی؟! لەکوێ سیحری لیٚ کردوین. ئێمە لە هیچ شوێنێک ئاومان دەست ناکەوێ جگە لەخوێنی گەش! ئەمجار وتیان: ئەی مووسا! دوعامان بۆ بکە ئەم سزیامان لە سەر لابەرێ وئەم دیاردەی خوێنەمان لەسەر نەمێنێ! ئیتر ئێمە ئیمانت پێ دەهێنین و نەتەوەی ئیسرائیلیشت لەگەڵ دادەنێرینەوە، حەزرەتی مووسا دوعای کردو سزاکەیان لەسەر لاچوو کەچی ژێوان بونەوەو ئیمانیان پێ‌نەهێناو جولەکەکانیشیان بۆ مەرەخەس نەکردن))[٢] ئەمجار بەگوێرەی سوننەتی خودا لەتاقیکردنەوەو گیرۆدە کردنی بەدرۆخەرەوەکان بەخۆشی‌و ناخۆشی، پاش ئەوەی کەهاتنی جۆرەها سزایە بۆ سەریانو رزگار بوونیان لەو سزایانەو تەنبێ نەبوونیانە، ئاکامی سەرنج راکێشیان دێو کارەسات دەقەومێ، پاش ئەوەی پەروەردگار ترساندنی، مۆڵەتی دانو سودیان لیٚ نەبینی‌و فرسەتیان لەکیس‌چوو گەیشتنە ئەجەلی خۆیان کە دەبوایە پێی بگەن! کاتی لەناوبردنیان هات ﴿فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ﴾ تۆڵەمان لیٚ ستاندن، بەو جۆرە کە ﴿فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي ٱلْيَمِّ﴾ لەدەریادا خنکاندمانو ئاسەوارمان بڕینەوە ﴿بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ چونکە ئەوان ئایاتی جۆراو جۆری ئێمەیان بەدرۆخستنەوە، بەهیچ شتێک بڕوایان نەدەکردو بیریان لەنیشانەکانی خودایەتی ئێمە نەدەکردەوە، رویان لیٚ وەرگێڕانو هیچ گرنگییان پێ نەداون ﴿وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴾ وەکوو کەسێک وابوو کەغافڵ بێ! واتە: ئەوان لەکاتی هاتنی هەموو ئایەتێکدا، لەو ماوەدا کە عەزابەکەیان لەسەر بوو، ئیمانی خۆیان دەردەخست، وادەی ئیمان هێنانیان دەدا، کە عەزابەکەیان لەسەر نەدەما ژێوان دەبوونەوە! تاماوەی دیاریکراو تەواو بوو ئەجەلیان هات،

[٢] في ظلال القرآن ج٣/٦١٨-٦١٩ بەدەستکارییەوە.

ئیتر تۆڵەمان لێستاندنو لەناومان بردن، چونکە ئەوان هەموو ئایەتەکانیان بەدرۆخستنەوەو بێ ئاگا بوون لەوەی کە بەدرۆخستنەوەکەیان دەبێتە هۆکاری سزای دونیاو قیامەت بۆیانو خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت دەبن. چونکە ئەو موعجیزەو ئایەتانە بەڕاو بۆچوونی زوریەیان شتێک بوون لەجۆری سیحرو دەستکرد! بۆخۆشیان لەبواری سیحرو سیحربازیدا گەیشتبونە پلەو پایەیەکی بەرز، بۆیە لەگەڵ هاتنی هەر ئایەتێکدا هەوڵیان دەدا کەساحیرەکانیانو زاناکانیان بەرهەڵستی بکەنو دژی بوەستێنو وێنەی بخەنە روو، شتی وا بکەن، کە بۆشیان نەدەکرا دەیانگوت : خەتای مووسایەو ئەو لەسحربازیدا بەسەر ساحیرەکان دا زاڵە، پێیان وابو کە حەزرەتی مووسا هەموو شتێک بۆ خودا دەگەڕێنێتەوەو پاڵ ئەوی دەدا، وەکوو ئەو پاڵدانەی ئەوانە کە لەڕێگەی لاسای کردنەوەوە شتەکانیان پاڵ خودا درۆزنەکان دەدا، لە کاتێکدا حوکەماو پیاوە عاقڵەکانیان بروایان بەو خودا درۆزانەیان نەبوو، بەلاّم بۆ ژێردەستەکردنی رەشەخەڵکەکە پارێزگارییان لەو ئاینە پووچەی خۆیان دەکرد.

بەلاّم هەندێکیان بەڵگەو موعجیزەکانی حەزرەتی مووسایان لەدڵدا چەسپابوو، برێکیان لەوانە کە گەورە ساحیرکان بوون بەئاشکرائیمانیان بە پەیامی مووسا هێناو سوژدەی بەندایەتییان بۆ خودا برد، هەشیان بوو بەدزییەوە لەدڵیخۆیان دا موسوڵمان بووبوون

وەکوو ئەو کەسانە کە لەناو دارودەستەی فیرعەوندا پەنجەی نارەزامەندییان هەڵبڕی دژی تیرۆر کردنی حەزرەتی مووسا. هەشیان بوو بەئەنقەستو لەبەر لوتبەرزییو ئینکاری پەیامی مووسایان کرد وەکوو فیرعەونو گەورە لێپرسراوانی دەرباری فیرعەونو وەزیرەکانی.

جاوەکو چۆن دارودەستەی فیرعەونو کاربەدەستەکانی یارمەتیدەر بوون بۆ رەشەخەڵکەکە لەسەر بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕی پووچو پەرەپێدانی لەناویاندا، دەسەلاّتدارەکانی جیهانی ئیسلامیو حکومەتەکانی بەناو موسوڵمان هاوکاری رەشەخەڵکەکە دەکەن بۆ هەرشتێک کە لەئایینڕا پەیدای بکەن. با لەئایینیشدا نەبێ، بۆ نمونە حکومەتە ئیسلامیەکان ماڵو سامانێکی زۆر خەرج دەکەن بۆ ئاهەنگە بیدعەتە ئاساییەکان کە ساڵانە

ئەنجام دەدرێن و بەئاهەنگی ئیسلامی حلێب دەکرێن وەکوو ئاهەنگی مەولوودنامە کە هەر لە مامۆستا ئاینییەکانەوە تارەشەخەڵکەکە تێکڕابەشداری تێدادەکەن.لەکاتێکدا ئەم جۆرەئاهەنگانە چەند تاوانی گەورەیان تێدادەکرێ بەئاشکرا ئایینی ئیسلام دژی ئەو تاوانانەیەوکەسێ بەلایەوە تاوان نەبن بەکۆڕای زانایانی ئیسلام لەئایین دەردەچێ و دەچێتە ریزی کافرو هەڵگەراوە لە ئایین! زوربەی جەماوەر بێئاگان لەزیانی ئەم جۆرە بیدعەتانە کەکراون بەشەعائیری ئیسلامو ئاهەنگیان بەبۆنەوە دەگێڕدرێو سەفەری دورو درێژیان بۆ دەکرێو ماڵو سامانی زۆرو زەبەندەیان تێدا خەرج دەکرێ، جارێ وادەبێ گەورەترین شەعائیری ئیسلام کەنوێژە بەبۆنەی گێڕانی ئەو جۆرە ئاهەنگانەوە پاشگوێ دەخرێ، خوێندنو فێرکردنی زانیاری پێویست لەمزگەوتو خوێندنگاکاندا رادەگیرێ![3]

من خۆم کاتێ قوتابی کۆلێژی (**ئیمام ئەعظەم**) بووم لەبەغدا ساڵانی (١٩٧٢ی ز)و لەوە پاشیش لەئاهەنگی مەولوودا لەئەعظەمییە دیاردەی ناپەسەندی وام بینیوە کە لەو ئاهەنگەدا ئەنجام دەدران پیاو شەرمی بەخودا دەهاتەوە، لێم روون بوو کە دەستی کوفرو نەزانی ئەو ئاهەنگە هەڵدەسوڕێنێ. تەنانەت تا ئێستاشو لەوە پێشیش هەموو ساڵێ ئەم ئاهەنگە بەو شێوە ناشەرعییە ئەنجام دەدرێ، هەر لەگۆڕەپانی عەنتەرەوە تا مزگەوتی (**أعظمية**) ئەو هەموو کوڕوکچە بەتێکەڵاویو بێ پەردە پاڵەپەستۆو ترانجاندنو خۆلێک خشاندنیانە، هەر لەنوێژی عەسرەوە تانیوە شەوێکی درەنگ دەورویەری مزگەوتی (**أعظمية**)بەو حەشاماتە زۆرەوە لەکوڕی گەنجو ئافرەتی سفوور ئاپوورە دەدرێو غەزەببارینە!

ڕەنگە لەولاتانی وەکوو مەغریبو میسر ئەم دیاردەیە زۆر لەهی (**أعظميه**)ی تێپەڕاندبێ! بۆیە مامۆستای خوالێخۆشبوو، مامۆستا محمد غزالی کتێبێکی نوسیوە ناوی ناوە ((**ثَلَاثَةٌ لَيْسَ مِنَ ٱلْأِسْلَامِ**)) سێ شت لەئایینی ئیسلامدا نین یەکێک لەو سێ شتانەی کە ئایینی ئیسلام لێیان

[3] بۆ زێدە زانیاری لەم بارەوە سەیری (تفسير المنار ج٩/٩٦) بکە.

بەرییەو لەئایین‌دا نین بەئاهەنگی مەولوودی لەقەڵەم داوەو زۆر بەتوندی دژی ئەنجامدانی ئاهەنگی مەولوودی بەو شێوە ناشەرعییە دواوە. کەسێک مەبەستی بێ باسەیری کتێبی ناوبراو بکا.

نەتەوەی ئیسرائیل دوای فیرعەونەکانو عەمالیقەکان خاکی میسرو شام بەمیرات دەگرێ

وَأَوْرَثْنَا ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَـٰرِقَ ٱلْأَرْضِ وَمَغَـٰرِبَهَا ٱلَّتِى بَـٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا۟ ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا۟ يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

ئەمە بەشێکی ترە یان بڵێین بەشی دەیەمە لەچیرۆکی حەزرەتی مووسا لەگەڵ فیرعەون‌دا.

لێرەدا سیباقی قورئان لاپەڕەیەکی تر دەخاتە سەر شاشەو نمایشی دەکا، ئەویش لاپەڕەی جێگیر کردنی هەژارو بێ نەوایەکانە لەسەر زەوی.

جا هەرچەندە نەتەوەی ئیسرائیل لەو رۆژگارو سەرو بەندانەدا کە برێک لەخۆشی‌دا بوونو هێشتا بەتەواوی لەخودا یاخی نەبووبوونو ژێر دەستەو پەرتەوازە نەبووبوون، ئەوان دانیشتوی ولاتی میسر نەبوونو لەخاکو نیشتمانی فیرعەونو داروودەستەکەی‌دا نیشتەجێ نەبوون، بەڵکو ئەوان لەولاتی شام‌دا نیشتەجێ بوون! دوای دەیان ساڵ لەرووداوی خنکاندنی فیرعەونو لەناوچوونی، ئەمجار خاکی میسریان بەمیرات دەست کەوتوە.. دوای وەفاتی حەزرەتی مووسا دوای رێ لێ‌تێکچوونو سەر لێ شێوانیان لەدەشتە کاکی بەکاکی‌یەکەدا بۆ ماوەی چل ساڵ، ئەمجار بوونە جێگیرو میراتگری فیرعەونو لەولاتی میسرو شام‌دا نیشتەجێ بوون! بەڵام لێرەدا سیباقی قورئانەکە رۆژگارو رووداوەکانی دەپێچێتەوەو لولیان دەداو خێرا لاپەڕەی میراتگرتنو جێگیر بوونیان نمایش دەکا بۆ ئەوەی لاپەڕەی دیمەنە لێک جیاکان (فەوتانی فیرعەونو جێنشین بوونی نەتەوەی ئیسرائیل لەو شوێنو

جێگایانە) پێکەوە بگونجێنیو دەفەرموێ: ﴿وَأَوْرَثْنَا ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ ٱلْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا ٱلَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا﴾ بەمیرات خاکی پڕپیتو بەرەکەتو پیرۆزمان دا بەنەتەوەی بێ دەسەلاتو چەوساوەو ژێردەستەی ئیسرائیل. ئەو نەتەوەیەی کە فیرعەون دەیچەوساندنەوە، کوڕەکانی دەکوشتن، نەی دەهێشت نێرەکانیان دوای لەدایکبوون بژین، مێیەکانیشیانی دەهێشتەوە، کارەکەریو خزمەت چییەتی پێ دەکردن، سەرانەو مەڕانەی لێ دەستاندن، ئەو پیاوانە کە بەزیندویی دەیهێشتنەوە خزمەتکاری پێ دەکردن!

خاکی پیرۆزی میسرو شاممان دا بەئەو نەتەوە ژێردەستە زەبوونەو کردمانن بەجێنشینی فیرعەونی ملهوڕو داروودەستەی ستەمکاری. خۆرهەلاتی ئەو خاکە پیرۆزە کە لەسنوری شامەوە دەست پێ دەکا تا خۆرئاوای کەسنوری میسرە هەمووومان خستە ژێر دەسەلاتی ئەوانەوە، ئەو خاکەی کە بەپیرۆزمان داناوە، خاکی پڕپیتو بەرەکەتو بەروبووم‌و میوەجاتە، خاوەنی سەرچاوەو کانیاوو جۆگەو جۆبارو روبارە، ولاتێکی دڵگیرو هەوا سازو پڕ باخ‌و دارستانە، ئەوەش بۆ بەجێهێنانی وادەو بەڵێنی خۆمان کە لەوەپێش دابوومان بەنەتەوەی ئیسرائیل!

وادەو بەڵێنەکەش ئەوەیە کە دەفەرموێ: ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا فِي ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَارِثِينَ، وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ، وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾القصص\٥-٦.

١- شێخ حەسەنی بەسریو قەتادە: لەراقەکردنی ﴿مَشَارِقَ ٱلْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا ٱلَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا﴾ فەرموویانە مەبەست بەو خاکە خاکی ولاتی شامە.

٢- زەیدی کوڕی ئەسلەم دەفەرموێ: مەبەست گوندەکانی شامە. عەبدوڵڵای کوڕی شەوذەب دەڵێ: مەبەست خاکی فەلەستینە.

٣- کە عەبولئەحبار دەڵێ: پەروەردگار پیرۆزیو بەرەکەتی خستۆتە

ولاّتی شامەوە لەفوراتەوە تا ((عریش)).

ئەوەی کە پاڵپشتی ئەو ریوایە تانـە دەکـا فـەرمودەی پـەروەردگارە: کـە لـەچیرۆکی حـەزرەتی ئیـبراهیمدا دەفـەرموێ: ﴿وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ﴾.

یان لەچیرۆکی حەزرەتی سـولەیماندا دەفـەرموێ: ﴿وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا﴾ یـان لەباسـی شـەورەوی پێغەمبەردا دەفەرموێ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ﴾.

٤- ئیمـامی لـەیثی کـوڕی سـەعد دەفـەرموێ: مەبەست بـە **(الأرض)** لەئایەتەکەدا خاکی میسرە، ئەو خاکەی کە نەتەوەی ئیسرائیلی تێدا بوون.

٥- بڕێ راڤەکەرانی تر دەفەرمون: مەبەست بە **(الأرض)** خاکی میسرو فەلەستینە.

٦- بڕێکـی تـر پێیـان وایـە: مەبەست بـە **(الأرض)** جینسـی زەوییـە، چونکـە حـەزرەتی داودو حـەزرەتی سـولەیمان کـە لەنەتـەوەی ئیسـرائیلن فەرمانڕەوایی هەموو زەویان کردوە!!

﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا﴾ واتـە: جێبـەجێ کـراو رەهـابوو کەلیمـەی خـودای تـۆ بـەئاکام گەیشـت. مەبەسـت بە(کەلیمە) لێرەدا وادەو بەڵێنی پەروەردگارە بۆ نەتەوەی ئیسرائیل بـەوە کـە دوژمنیان بۆ لەناو بەرێو خۆیان ببنە جێگرو میراتگری دوژمنـەکانیان لەسـەر زەوی، ئـەو وادەو بەڵێنـەی کـە قورئـان ئامـاژەی پـێ دەکـاو لەسـەر زوبـانی حـەزرەتی مووسـا دەفـەرموێ: ﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ..﴾الأعراف/١٢٩، هەروەها ئەم وادەیەی کە ئایەتی ﴿وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ﴾القصص/٥.

بەڵێ: ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا﴾ فەرمانی پەروەردگاری تۆ جێبەجێ بـوو، وادەو بـەڵێنی خـودای تـۆ بەباشـی‌و تەواوی هاتە جێ بەسـەر نەتـەوەی ئیسـرائیلدا، بـەمرادی گـەیاندن‌و رزگـاری

کردن، چونکە لەبەرامبەر ستەمکاری فیرعەونڈا خۆیان گرتو بەصەبرو ئارام بون، زۆریان ئەزیەتو چەرمەسەری لەدەستی فیرعەونو دارودەستەکەی بینی! بەلام ئەوان خۆیان راگرتو گوێ بیسی حەزرەتی مووسا بوون: کە فەرمانی پێکردن: داوای کۆمەکی لەخودا بکەنو خۆگر بن ﴿قَالَ مُوسَى: إِسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا﴾الاعراف/١٢٨، بەڵێ صەبرو ئارام گرتن لە بەرامبەر بەلاو تەنگانەدا کلیلی رزگاربوونە! کەسێک لەبەرامبەر بەلاو موصیبەتدا دادو فیغانبکاو هاواری لێ هەڵستێ، پەروەردگار کۆمەکی پێ ناکاو بەبەلاکەی دەسپێرێ.

کەسێکیش لە بەرامبەر بەلاو موصیبەتدا بەصەبرو ئارام بێ، پەروەردگار رێگای رزگاربوونی بۆ دەستەبەر دەکاو سەرئەنجام بەمراز دەگا. ﴿وَدَمَّرْنَا مَاكَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَ قَوْمُهُ وَمَاكَانُوا يَعْرِشُونَ﴾ ئەوەی فیرعەون و دارودەستەکەی بنیاتیان نابوو روخاندمان تێکماندا هەرچی باڵەخانەو خانوو بەرەی دروستیان کردبوو، هەرچی باغو داری بەرداری پەروەردەیان کردبوو، هەرچی کە پرو ساباتی دروستیان کردبوو بۆ دارە بەردارەکانیان، بۆ باغەکانیان دارەکان لقو پۆپی خۆیان بەسەر ئەو کەپرانەدا پەخش دەکەن. هەمومان تێک روخاندن! هەروەها هەرچی فرتو فێڵو سیحربازییەکی بەکاریان هێنا هەموومان پووچەڵ کردنەوەو لەناومان بردن!

هۆکاری ئەم روخاندنو تێکدانە چەند شتێکن:

١- ئەو ئایەتو نیشانانەی کە پەروەردگار بۆ پاڵپشتی کردنی حەزرەتی مووسا نیشانی فیرعەونو قەومەکەی دان وەکوو تۆفانو کوللەو خوێنو گرانیو ئەسپێو ئەم جۆرەشتانە.

٢-رزگارکردنی نەتەوەی ئیسرائیل لە چنگی فیرعەون، مەحروومبوونی فیرعەنو داروودەستەکەی لەبەکارهێنانو چەوساندنەوەی نەتەوەی ئیسرائیلو سوود نەبینیان لەکارو کردەوەیان.

٣-لە ناوبردنی فیرعەونو داروودەستەکەیو مەحرومبوونی گەلو ولات لەبەروبومی ئیشو کارەکەیان لە بواری ئاوەدانبوونەوەی ولاتدا.

خوێنەری هێژا! سەیربکە قورئانی پیرۆز چۆن پەردە بەسەر دیمەنەکاندا

دەداتەوە، لەلایەکێ پەردەی دیمەنی لەناوچونی فیرعەونو دارودەستەکەیو روخانی خانوبەرەو قەصرو باڵەخانەو، وێرانبونی باغو رەبانی کەپرو ساباتی نێو باغەکان کە بۆ دارەبەردارەکان دروستکرابوون؛ دەداتەوە!!

لەلایەکی ترەوە دیمەنی جێگریو میراتگرتنی نەتەوەیەکی ژێردەستەو چەوساوە لە ولاتێکی پڕپیتو بەرەکەتدا ڕادەنوێنێ کە دەبنە میراتگری فەرمانڕەوایەکی ستەمکارو ملهوڕ! ئەوەتا لە چاولێکنانێکدا لەدوتوێی چەند وشەیێکدا دیمەنی لەناوچونی فیرعەونی ملهوڕو ستەمکارو دارودەستەکەی بەهۆی خنکانیان لەناو دەریادا، ڕوخانو وێرانبوونی خانو بەرەو باڵەخانەو باغو باغاتیان هەموو ئەمانە ڕادەنوێندرێو لاپەڕەی روڕەشی مێژوویان دەپێچرێتەوەو دەبنە پەندو عیبرەت بۆ هەتاهەتایە!!

پەند وەرگرتن لەم ئایەتانە بەدووجۆرە:

١-دەبێ ئێمە کە ئەم ئایەتە پیرۆزانە دەخوێنینەوە ئەوەمان بۆ دەربکەوێ کە بیروباوەڕی ڕاستەقینە چ ڕۆڵێکی کاریگەری هەبووە لەهەڵسوکەوتی حەزرەتی مووساو حەزرەتی هارونی برایدا (دروودی خوایان لێ بێ) کە بەوورەو تینی ئەو بیروباوەڕەیان بەگژ پاشایەکی ملهوڕی ستەمکاری وەکوو فیرعەوندا چوونەوە. بەئاشکراو بێ پەردە داوایان لێ کرد کە واز لەستەمکاریو کوفرو یاخی بوون بێنێ. چیدی نەتەوەی ئیسرائیل بەکۆیلە سەیر نەکاو نەیانچەوسێنێتەوە، نەکێ هەر ئەوەندەو بەس! بەڵکو هەڕەشەیان لێ کردو ترساندیانو بەردەوام بوون لەسەر بەربەرەکانی کردنیو بەڵگە هێنانەوەو بۆڕدانی! تا سەرەنجام بەسەریدا سەرکەوتنو نەتەوەی ئیسرائیلیان لەچنگی خۆیو دارودەستەکەی رزگار کرد. کەوابێ پێویستە موسوڵمانان؛ ئەوانەی بروایان بەخوداو پێغەمبەر هەیە کە سەرنجی ئەم جۆرە روداوو سەرگوروشتانە دەدەن، بیر لەوادەو بەڵێنی پەروەردگار بکەنەوە کە لەسەر زوبانی پێغەمبەران بەڵێنی یارمەتی دانو کۆمەکی پێ کردنو سەرکەوتنی پێداون بەمەرجێکێ پابەندی فەرمانی خودا بنو شوێن پەیامی پێغەمبەر بکەون، نابێ جگە لەخودا لەهیچ هێزێکێ بترسن، چونکە هێزی ڕاستەقینە تەنها هێزی پەروەردگارە، ئەو هێزەیە کە گەورەترین دیکتاتۆرو

ملهوڕی بەدوو کەس لەناو برد! گەورەترین دەسەڵاتو حوکومەتی ئەو ڕۆژگارەی بەدوو کەس ژێرو زەبەر کرد!.

پەروەردگار بۆ خۆی دەفەرموێ: ﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ﴾ هەروەها دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾

٢- عیبرەتی دووەم: ئەوەیە: لەرۆژگاری ئێمەدا ململانییەکی سامناک لەگۆڕێیە لەسەر ئەو خاکەی پەروەردگار بەخاکی پیرۆزو موقەددەسی داناوە. ئەوەتا: ئێستا ئەو خاکە پیرۆزە بەدەستی جولوکەوەیە، موسوڵمانانی لێ وەدەر نراونو جولەکە داگیری کردوە، مزگەوتی قودس کە یەکەم قیبلەی موسوڵمانانو سێیەم حەرەمی پیرۆزە کەوتۆتە ژێر چنگی ئەو خوانەناسو ناپەسەندو ئاشوبگێڕانەوەو کردویانە بەپایتەختی فیتنەو ئاشوبو، گاڵتە بەهەستو شعوری زیاد لەملیارێک موسوڵمان دەکەنو، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاترو زیاتر دەسەڵاتی خۆیان دەسەپێننو فراوانی دەکەنو هەوڵی دامەزراندنی حکومەتی ئیسرائیلی گەورە دەدەنو دەیانەوێ هەموو وڵاتی نێوان نیلو فورات کۆنترۆڵ بکەن! ڕۆژانە خەڵکی موسوڵمانی فەلەستینی لەزێدو نیشتمانی خۆیان وەدەردەنێن،خانو بەرەیان داگیر دەکەنو دەڕوخێنن، لەهەر چوار لای دونیاوە جولەکە کۆدەکەنەوەو بەرەو فەلەستین ڕاکێش دەکرێنو کۆمەڵگای هاوچەرخیان بۆ دروست دەکرێو نیشتەجێ دەکرێن!

هۆکاری ئەمەش ئاشکراو نمایانە، هەموو موسوڵمانێکی خاوەن بیرو هۆش دەزانێ کە هۆیەکەی دورکەوتنەوەی موسوڵمانانە لەپەیامی قورئان، وازهێنانە لەجیهاد، دروست بوونی پارتو ئەحزابی عیلمانیو بێگانە پەرستە، کە وەکوو داردەستو مقاش وان بەدەستی داگیرکەرانەوە، موسوڵمانان بۆ خۆیان بوونە دەیەها حکومەتو سەدەها تاقمو حیزبو گرۆهو ڕێکخراوی جیا جیاو هەریەکەیان لەهەوایەک دەخوێنێو شادە بەلایەک دێنێ، هەموویان لەناو خۆیاندا شەڕو هەراو کێشەو نیزاعیانە: بڕبڕ بوونو تێک بەر بوون، دوژمنیان پاڵی لێ داوەتەوەو سەیریان دەکا، کابرا وتەنی: ئەگەر مێشان کێشەیان تێکەوێ پیاو خەوی لێ دەکەوێ!

قورئانیش بەئاشکراو نمایان فەرمان بەموسوڵمانان دەکا کە پەرتەوازە

نەبن، کێشەیان تێ نەکەوێو دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ﴾ بەکورتی هەتا ئەو گیانەی کە عومەری کوڕی خەططابی هەڵناو هات قودسی رزگار کرد، هەروەها ئەو گیانەی کە (صلاح الدین)ی هەڵنا بۆ رزگار کردنەوەی قودس لە چنگی خاچ پەرستان نەگەڕێتەوە بۆ ناو موسوڵمانانو بەو بیروباوەڕەوە جارێکی تر ڕانەبنەوە موسوڵمانان حەسودیان پێنابرێو قودسی پیرۆزیش رزگاری نابێ!!

سپڵەیی نەتەوەی ئیسرائیل بەرامبەر نیعمەتەکانی خودا

وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۖ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار جۆرەکانی نیعمەتی خۆی کە دابوونی بە نەتەوەی ئیسرائیل رون کردنەوە، بەم شێوە دوژمنی سەرسەختی لە ناوبردنو خاکوولاتو شارو دێهاتی فیرعەونو قەومەکەی بەمیرات پێدانو، کردنی بەجێگری ئەوان. ئەمجار بەشوێن ئەوەدا باسی نیعمەتێکی تری گەورە دەکا کە پێی بەخشین؛ ئەویش بریتی بوو لەوە کە بەسەلامەتی لە دەریا پەڕاندنیەوە! کەچی لەجیاتی شوکرانە ژمێریو سوپاسگوزاری هەڵگەڕانەوە، داوایان لە حەزرەتی مووسا کرد بتپەرستی بکەنو بتیان بۆ دیاری بکا.

ئەمەش دڵدانەوەی پێغەمبەری ئیسلامە بۆ ئەوەی بەهەڵوێستی جولەکەکانی مەدینە دڵتەنگ نەبێ، چونکە ئەوان لەگەڵ پێغەمبەری خۆیان:

(حەزرەتی مووسا) کاری خراپتریان کردوە، هەڵوێستی ناشیرینتریان نواندوە؛ لە هەمانکاتدا هەڵنانی موسوڵمانانی تێدایە بۆ ئەوەی سوپاسی خودا بکەن لەسەر نیعمەتەکانیو وەکوو نەتەوەی ئیسرائیل سپڵەو ناکەسبەچە نەبن.

بەڵێ پەروەردگار نەتەوەی ئیسرائیلی لە چنگی فیرعەونو داروودەستەکەی رزگارکرد، بەسەلامەتی لە دەریا پەڕینەوە بەسەر بنکی دەریادا بەڕۆیشتن- بەبێ کەشتیو بەلەم پەڕینەوە! ئەمەش دوای ئەوەی کە یەزدان نیگای بۆ حەزرەتی مووسا کرد کە لەدەریابدا، ئەویش لیێ داو دەریا ڕێڕێو کۆلاّن کۆلاّن بوو، ئاوەکەی نێوان ڕێگاکان وەکوو کێوی گەورە بەرز بوەوە، حەزرەتی مووساو نەتەوەی ئیسرائیل بەرێبازەکاندا ڕۆیشتنو ئەو بەرکەوتن، فیرعەونو لەشکرەکەی شوێنیان کەوتن ویستیان پێیان بگەن، هێشتا سەرەتای لەشکری فیرعەون نەگەیشتبوونە کەناری ئەوبەرو پاشەتاکەشیان لەبەر چوو بوونە ناو دەریاکەوە، ئیتر دەریا وێکهاتەوەو ئاو دایپۆشینو خنکان! پەروەردگار ئەم ڕوداوە سەرسەوڕهێنەرەی لەشوێنێکی تردا باسکردوە دەفەرموێ: ﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ، فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ. وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ، وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَجْمَعِينَ، ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ، إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ﴾الشعراء/٦٣-٦٧، لێرەشدا زنجیرەیەکی تر لەچیرۆکەکە دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ﴾ لەتەک حەزرەتی مووسادا نەتەوەی ئیسرائیلمان لەدەریا تەویەر خستن، بەسەلامەتیو بێ دەردیسەری لەدەریا تێپەڕین، زۆر نیشانەی گەورەیی خودایان بەچاوی خۆیان بینی، دەریا بۆیان شەق بوو ڕێبازی تێکەوتن، بەوشکانیدا ڕۆیشتن، بەچاوی خۆیان بینییان فیرعەونو لەشکرەکەی لەناو دەریادا خنکان. پاش پەڕینەوەیان لەدەریا، ﴿فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَّهُمْ﴾ بەلای گەلو نەتەوەیەکدا تێپەڕین کە بتیان دەپەرستن. -دەڵێن: ئەو نەتەوە بتپەرستە عەرەبە کەنعانیەکان بوون- جا کە دیتیان ئەو قەومە بتەکانیان دەپەرستن ئەوانیش یادی بت پەرستی کۆنی خۆیان کردەوە، داوایان لە حەزرەتی مووسا کردو ﴿قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَل لَّنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ﴾ وتیان: ئەی مووسا! بتو

صەنەممان بۆ پەیدابکە بۆ ئەوەی بتپەرستی بکەین! وەکوو چۆن ئەوگەلە بتیان هەنو دەیانپەرستن!

وادیارە سروشتی نەتەوەی ئیسرائیل- وەکوو قورئان لە چەند شوێنێکدا رای دەنوێنێ- سروشتێکی لاوازی لە قوڵ بووە، گیانێکی لەرزۆکو دڵێکی راڕایان هەبووە، رێگای هیدایەتیان دۆزیوەتەوە کەمێک پێیدا رۆیشتوونو خێرا رێگایان لێ گوم بووە، تۆزێک بەرزبوونەوەو ئاهێکیان تێگەڕاوەتەوە کەچی لەپڕ سەریان لێ شێواوەتەوەو کەتونەتە زەلکاوی گومڕایی‌یەوە! ئەگینا چۆن بەو جۆرە هەڵسوکەوتیان دەکرد!؟ ئەوەتا لەگەڵ ئەوەدا کە حەزرەتی موسا بیست ساڵ لەهەندێ ریوایەتدا بیستو سێ ساڵ بوو هەمیشە دەرسی دادەدانو فێری خودا پەرستی دەکردن، کەچی هەر بەوەندە کە ئەو گەلەیان بینی، هەموو موعجیزەو نیعمەتەکانی خودایان لەبیر چووەوەو داوایان لەموسا کرد بتیان بۆ دیاری بکا بیپەرستن!

سەیرە! ئەگەر هەر بۆ خۆیان بتێکیان دیاری بکردایەو بیان پەرستایە کارەکەیان ئەوەندە سەرسوڕهێنەر نەدەبوو، بەڵام لێرەدا سەیرەکە لەوەدایە کە داوا لەحەزرەتی موسا بکەن پێغەمبەرو فروستادەی خودا کە ئەو رازیبێ بەبت پەرستیانو بۆ خۆشی ئەرکی دەسنیشان کردنی بتەکەیان بۆ بگرێتە ئەستۆ! ئەو لەجیاتی خودای پەروەردگار بتو صەنەمیان بۆ دیاری بکاو بیان پەرستن. بەڵام دەڵێی چی ئەوە نەتەوەی ئیسرائیلەو ئەوە هەڵسوکەوتیان بووە! پاش زیاد لەبیست ساڵ بانگەوازی حەزرەتی موسا بۆیانو دەرس دادانو فێرکردنیان هەر ئەوەندە لەیەکتا پەرستی حاڵی بوونو ئەوەندە فێری خودا ناسی بوون! ئاشکرایە ئەم جۆرە داوایانە نیشانەی گێلیو نەزانیو زەبونی ئادەمیزادە لەهەموو چەرخو رۆژگارێکدا، بۆیە هەندێ لەهاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کەتازە موسوڵمان بوون داوایەکی لەم جۆرەیان لەپێغەمبەرﷺ کرد چونکە هێشتا دەماری بت پەرستی لەناخیاندا مابوو!

ئیمامی ئەحمەدو نەسائی لەئەبو واقیدی لەیثی‌یەوە دەگێڕنەوە دەڵێ: لەخزمەت پێغەمبەردا بەرەو حونەین رۆیشتین بەلای درەختێکی سیدردا

تێپەڕین، وتم قوربان تۆیش ئەم درەختەمان بۆ بکە بە(خاوەن نۆط)[٤] وەکو چۆن کافرەکان درەختی (خاوەن نۆط)یان هەیە، پێغەمبەرﷺ فەرموی : **(الله أكبر)** ئەم داوەیەت دەق وەکوو داواکاریەکەی نەتەوەی ئیسرائیل وایە کە بەحەزرەتی مووسایان گوت: ﴿إِجْعَلْ لَنَا إِلهاً كَمَا لَهُمْ آلهَةٌ﴾ ئێوە بە ڕێبازی ئەو نەتەوانەی پێش‌خۆتاندا دەڕۆن.

بەداخەوە ئێستاش موسوڵمانان ئەم ڕەگە بتپەرستی‌یە‌یان تێداماوە، لە میسر داری حەنەفی‌و داری **(ست المنصورة)** بەناوبانگ بوون، خەڵکی ڕێزی لێ گرتوون‌و بەپیرۆزیان زانیون تا لەم ساڵانەی دواییدا داری حەنەفییان لە بێخ دەرهێنا.[٥] نازانم درەختی **(ست المنصورة)** ماوە یان‌نا؟! لەسلێمانی خۆشمان دارێک لەمزگەوتی گەورەدا هەبوە نزیک ئارامگای کاک ئەحمەدی شێخ خەڵکی بەپیرۆزیان دەزانێ، لەدوای ساڵانی: ١٩٦٥ی زاینییەوە کە مزگەوتەکە تازەکرایەوە دارەکەش سەری تێدا چوو بەڵام تا ساڵی ١٩٧٨ی‌ز کۆلکە دارەکەی بنکی مابوو، خەڵکی تەلاش لێیان دەکردەوە بۆ موتفەرک، تەنانەت من بۆخۆم بەچاوی خۆم بینیومە پرو‌پیرێژن زەوییەکەیان بۆ هەڵدەکۆڵی‌بۆ ئەوەی بەئەندازەی نینۆکێکیان لەبنە تۆڵەکەی وەگیر بکەوێ بۆ ددان هێشەو سکەهێشەو منداڵبوون‌و ئەم جۆرە شتانە بەکاریان دەهێنا. چونکە بەموتفەرکیان دەزانی! باش بوو لەدەوروبەری ساڵی١٩٨٣ی‌ز دا شوێنەکەیان کۆنکرێتو کاشی کردو ئاسەواری نەماو لەبیرچووەوە.

نەک هەر ئەوەندە بەڵکو ئێستاش لەزۆر شوێنی جیهانی ئیسلامی‌دا خەڵکی ئارامگایەک یان درەختێک یان بەردێک بەپیرۆز دەزانن لەدەوری کۆدەبنەوە، بەدەوریدا دێن‌و دەچن، ماچی دەکەن، خۆی تێ هەڵدەسوون دەیلێسنەوە لێی دەپاڕێنەوە نەخۆشیان بۆ چاک بکاتەوە، دوژمنیان بۆ

[٤] کافرەکان لەدەوری درەختی سیدر رمەکانیان دەمانەوە، شمشێرو رمەکانیان پێدا دەکەن بەم جۆرە درەختیان دەگوت: (ذات أنواط).

[٥] تفسير المراغي ج٣/جزمی٩/٥٢.

لەناوبەرێ، نەزۆک منداڵی ببێ فلان سوودیان پێبگەیەنێ، فیسارە زیانیان لێ دوور بخاتەوە. لەکاتێکدا ئەمانە بەنەصصی قورئانو بەگوێرەی فەرمودەی پێغەمبەرﷺ حەرامن ئایین بەناپەسندیان دەزانی، ئەمە بیانەوێو نەیانەوێ جۆرێک لە بتپەرستیو شەریک بۆ خودا دانانە، چونکە حەقیقەتی عیبادەت بریتیە لە وتنی قسە، یان کردنی کار: کە ئاراستەی رێز لێ گیراوێکی بکەیو هێوای سودت پێبێ یان ترسی زیانت لێ هەبێ!

حەزرەتی مووسا کە ئەم داوا نابەجێیەی لەنەتەوەکەی بەرگوێ کەوت رقی هەڵساو توڕەبوو ﴿قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾ وتی: بەراستی ئێوە گەلو نەتەوەیەکی نەفامو تێنەگەیشتوون پلەو پایەی خودایەتیو یەکتاپەرستی نازانن، بەتەواوی گێلو گەوجن، تائێستا فێری ئەوە نەبوون کە تەنیا خودا شیاوی پەرستنەو هەر ئەو عیبادەتی بۆ دەکرێ. ئەمجار حەزرەتی مووسا درێژە بەرەتکردنەوەی داواکاریەکەیان دەداو زیاتر نەزانیو گەوجییان دەستنیشان دەکاو هەوڵ دەدا وەهۆش خۆیان بێنێتەوە لەهەڵوێستیان ژێوان ببنەوە نەوەکو بەدبەختو چارە رەشی دونیاو قیامەت ببنو فەرموی: ﴿إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ بێگومان ئەو بتپەرستانەی کە لەدەوری بتەکانیان کۆبوونەوەو بتپەرستی دەکەن، بڕیاری لەناوچوونیان دراوەو سەرئەنجام بەرەو فەوتان دەڕۆنو کردەوەکانیان پووچو بەتاڵەو هیچ سوودی لێنابینن، ئەو دیاردەی بتپەرستیەی کە ئەوانە ئەنجامی دەدەنو ئەو فرە خوداییو شەریک دانانو لادان لە یەکتاپەرستیو پەیڕەو کردنی رای پووچو هەڵانە هەموویان بەتاڵنو دەفەوتێنو بەرقەرار نابن.

ئەمە مژدەیە کە لەحەزرەتی مووساوە: کە ئەو وڵاتە بتپەرستی تێدا نەمێنێ! مژدەکەش وەدی هاتو شکور بتپەرستی لەو خاکەدا ئاسەواری نەماوە.

ئەمجار حەزرەتی مووسا زیاتر غیرەت دەیگرێو سەرسوڕمانی زیاتر لێ دیاری دەداو پێی سەیرە کە گەلەکەی ئاوا بەزویی ئەو هەموو نیعمەتو بەخششانەی خودایان لەیاد کردو ئارەزۆی بتپەرستیان کەوتۆتەوە سەرو ﴿قَالَ

أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ فەرمووی ئایا چۆن دەگونجێ من جگە لەخودای پەروەردگار پەرستراوێکی ترتان بۆ دیاری بکەمو ڕێگە بدەمو ڕازی بم ئێوە بتپەرستی بکەن، لەحاڵێکدا کە پەروەردگار بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوییە، ئەم هەموو نازو نیعمەتانەی بەئێوە بەخشیون، لەدەستی دوژمنو ستەمکارو ملهوڕی وەکوو فیرعەون ڕزگاری کردن، بەهۆی یەکتاپەرستیو خودا ناسینەوە بەسەر هەموو ئادەمیزادانی هاوچەرخی خۆتاندا ڕێزداری کردون، بەکورتی: حەزرەتی مووسا سەرەتا وەڵامەکەی بەوە دانەوە کە ئەوان نەفامو نەزانو گێلن، پلەو پایەی خودایەتی یەکتاپەرستی نازانن، ئەمجار ئەوەی روونکردەوە: کە ئەوەی ئەوان داوای دەکەن بەتاڵو پوچەو پایەدارنیەو لەناودەچێ، ئەمجار ئەوە دەچەسپێنێ کە عیبادەتکردن بۆ غەیری خودا شتێکی نەگونجاوو نادروستە، بەهیچ شێوەیەک نابێ بیر لەوە بکەنەوە، جا پەرستراوەکە مەخلوقێکی ڕێزدار بێ وەکوو فریشتەو پێغەمبەران؛ یان دروستکراوێکی بێڕێز بێ وەکوو بتو صەنەم، ئەمجار ناڕەزامەندی خۆی دەربڕی بەرامبەریان کەوەندە گێلن داوایان لێ کرد ئەو خۆی بتو صەنەمیان بۆ دیاری بکا! بۆ ئەوەی تێیان بگەیەنێ کە داواکردنی ئەم جۆرەکارانە نیشانەی ئەوەیە هێشتا لە مانای پێغەمبەرایەتی تێنەگەیشتوون ئەمجار پەروەردگار باسی منەتو نیعمەتەکانی خۆی بەسەر نەتەوەی ئیسرائیلدا دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَنجَيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ﴾ ئەی نەتەوەی ئیسرائیل! یادی ئەو نیعمەتە گەورەیەی ئێمە بکەنەوە: کە بەهۆی ناردنی مووساو پاڵپشتی کردنمان بۆی، ئێوەمان ڕزگار کرد لەچنگی فیرعەونو دارودەستەکەی: کە سزای بەئێشیان پێ دەچەشتنو دەیانچەوساندنەوە بەم جۆرە دڕندانە کە ﴿يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ﴾ هەر منداڵێکی نێرینە لە دایک بوایە خێرا دەیانکوشتو لەناویان دەبرد ﴿وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ﴾ منداڵی مێینە یان دەهێشتەوە بۆ ئەوەی زیاتر هێزو تواناتان کەم بێتەوە باشتر ئامادە باشیتان تێدابێ بۆ خزمەتکردن، ﴿وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾ لەو سزاو ئازاردانەتان بەوشێوە

دڕندانەو نامرۆڤانەیە، ئەمجار رزگاربونتان لە چنگی ئەو ملهوڕە ستەمکارەو ڕێزدارکردنتان بەسەر هەموو ئادەمیزادانی هاوچەرخی خۆتانو جێگیربونتان لەسەر خاکی پیرۆز، تاقیکردنەوەیەکی گەورەیە بۆ ئێوە، پەروەردگار بەو ئالوگۆڕە تاقیتان دەکاتەوە، بەڕاستی بەتاقیکردنەوەیەکی مەزنو بەسوودە لەلایەن خودای خۆتانەوە!

ئای کە جێی خۆیەتی ئێوە سوود لە روداوی مێژوو وەربگرن، چونکە کەسێک دوای ناخۆشی خۆشی بدرێتێ، لە کۆیلایەتی رزگاری ببێو ئازادیو سەرفرازی دەست بکەوێ پێویستە سوپاسگوزاری خاوەن نیعمەت بێ. دەی لە هەموو شتێک سەیرتر ئەوەیە: کە سەرباری ئەو هەموو نیعمەتو خۆشییەی خودا بەئێوەی داوە، دوای ئەو هەموو موعجیزەو نیشانانەی بەچاوی خۆتان بینیتان لە سەر دەستی مووسا کەچی بێن داوای ئەوەی لێبکەن کە لە پەستترین مەخلووقات صەنەمتان بۆ دەست نیشان بکا بۆ ئەوەی بیپەرستن، بۆ ئەوەی بیکەنە واسیتەو وەسیلە لەنێوان خۆتانو پەروەردگاردا!!

گفتوگۆ کردنی حەزرەتی مووسا لەگەڵ پەروەردگاردا

قَالَ يَـٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَـٰلَـٰتِى وَبِكَلَـٰمِى فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُۥ فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا۟ بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُو۟رِيكُمْ دَارَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار کۆمەڵێک نیعمەتی خۆی بەسەر نەتەوەی ئیسرائیلدا ژماردن، وەکوو رزگار کردنیان لەکۆیلایەتی کردنی فیرعەون، وەدەستهێنانی سەربەخۆییو سەرفرازی، ئەمجار لێرە باسی هاتنە خوارەوەی تەورات دەکات بۆ سەر مووسا، ئەو تەوراتەی کە دەستوورو یاسای ژیان بوو، روونکەرەوەی شەریعەتو حوکمی خودا بوو بۆیان..

وەکوو ریوایەت کراوە: حەزرەتی مووسا هێشتا لە میسر بوو، وادەی

بەبەنو ئیسرائیل دا: کە ئەگەر خودا دوژمنــی سەرسەختی لـەناوبرد، لەلایـەن خوداوە پەراوێکیان بۆ دەهێنێ هەموو یاساو حوکمێکی تێدا بێ چی دەکـەنو چی ناکەن تێیدا روون کرابێتـەوە؛ جا کـە فیرعـەون بـەهیلاکچوو، حـەزرەتی مووسا داوای نامەی ئاسمانی لەپەروەردگاری خۆی کرد.. ئیتر ئـەم ئایەتانـەی ئێرە باسی چۆنیەتی هاتنە خوارەوەی تەورات دەکەنو دەفەرموێ: ﴿وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلاَثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً﴾

واتـە: پـەروەردگار وادەی گفتوگۆ کردنـی لەگـەڵ مووسـادا دوای تـەواو بوونی (سی) شەو، فەرمانی پێ کرد کە ئەو سی رۆژە بـەرۆژوو بـێ، ئـەویش بەرۆژوو بوو، سـی رۆژەکـە لـەمانگی (**ذي القعيدة**)دا بـوو، کـە تـەواو بـوو مووسا بۆنـی دەمـی خۆی پـێ نـاخۆش بـوو بـە لقـە دارێـک سیواکی کـرد، پەروەردگار فەرمانی پێ کرد کە دە رۆژی تر لەمانگی (**ذي الحجة**) بـەرۆژوو بێ، کاتی ئاخاوتنو گفتوگۆ کردن لەگەڵ پەروەردگاردا بەرۆژوو بێ. ئیتر کـاتی گفتوگۆکە کەوتە کۆتایی تەواو بوونی چل شەوەکە.

ئێستا قۆناغی یەکەم لەو ئەرکەی حـەزرەتی مووسـای بـۆ روانـە کرابـوو تەواو بوو، قۆناغی رزگار کردنی نەتـەوەی ئیسـرائیل لـەژیانی کولـە مـەرگیو چەوسـانەوەو ئـازار چەشـتن بەدەست فیرعـەونو دارو دەستەکەیەوە کۆتـایی هات، لەژیانی ژێر دەستەیو بەندایەتی رزگاری کردن بەرەو سارای بـەرفراوانو هەوا ساز رەوی پێ کردن بۆ خاکی پیرۆز... بەڵام هێشتا ئەو گەلە تـازە رزگـار کراوە ئامادە باشی ئەوەیان تێـدا نـەبوو کەئـەرکی جێنشـینی بگرنـە ئەستۆو پابەندی ئایینی پەروەردگاریان بن..!

ئەی ئەوە نەبوون بینیمان هەر بەوەندە کە چاویان بەگەلێک کەوت بتیـان دەپەرستن ئەوانیش خێرا دڵیان بۆ بتپەرستی کورکاندیو ئـارەزۆی هاوەڵدانـان بـۆ خودایـان جـولا، ئـەو بیروبـاوەڕەی مووسـا فـێری کردبـوون دەربـارەی یەکتاپەرستیو خودناسـی کرمـۆڵ بـوو لێیـان تێکچـوو! بۆیـە پێویسـت بـوو کتێبێکـی فراوانیـان بۆبـێ، پـەیرەو پرۆگرامێکـی دوورو درێژیـان بخرێتـە بەردەستو بەسەریاندا بخوێندرێتەوەو لەژێر رۆشنایی ئەو نامـە ئاسمانییـەدا پـەروەردە بکرێـن، ئامـادە بکرێـن بـۆ ئـەو ئەرکـە گرنگـەو کارەگەورەیـەی

لەپێشیانە، جا بۆ دەستەبەربوونی ئەم پەڕاوە پیرۆزە پەروەردگار وادەی بەحەزرەتی مووسادا کە بچێتە سەر کێوی (طور) بەخودا بگاو پەیامی لێ وەربگرێ؛ ئەم وادە پێدانەی پەروەردگار بۆ حەزرەتی مووسا بووە قۆناغێک کە مووسا خۆی تێدا ئامادە بکا بۆ ئەو مەوقیفە سامناکە گەورەیەو ئامادەباشی ئەوەی تێدا بێ لەپەروەردگار پەیامی ئاسمانی وەربگرێ.

ماوەی خۆئامادە کردن سی شەو بوو دوایی دەشەوی تریشی خرانە سەر، ماوەکە بوو بەچل شەو، لەو ماوەدا حەزرەتی مووسا پەراوەی بەنەفسی خۆی دەکرد بۆ ئەو موقابەلە پیرۆزەی کەوادەی پێ درابوو، لەو ماوەدا لەگشت مەشغەڵەتێکی دونیایی گۆشەگیر بوبوو، لەکاروباری سەر زەوی دابڕابوو بۆ ئەوەی رۆیچێ لەنیگای ئاسمانیدا، لەو ماوەدا دوورەپەرێز بوو لەدروستکراوان بکەوێتە حاڵەتێکەوە رۆیچێ لەوەرگرتنو بیستنی کەلامی دروستکەرو بەدیهێنەری تاکو تەنیا، بۆ ئەوەی گیانی مشتو ماڵ ببێ، چاوی دڵی رووناک ببێ، هێزو تواناو عەزیمەتی بگاتە ئاستێک بتوانێ روبەڕوی ئەو مەوقیفە چاوەڕوانکراوە ببێتەوە، ئامادەباشی ئەوەی تێدا بێ ئەرکی وەرگرتنو گەیاندنی پەیامی وادەپێدراو لەئەستۆ بگرێ!

جا پێش ئەوەی حەزرەتی مووسا بەنو ئیسرائیلیەکان بەجێبێڵێو بڕوا بۆ سەر کێوی ((طور)) حەزرەتی هارونی برای کردە جێنشینی خۆیو ئامۆژگاری کرد ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴾ واتە: حەزرەتی مووسا کاتێک ویستی بۆ گفتوگۆ کردنی پەیام بڕوا بۆ سەر کێوی ((طور)) بەحەزرەتی هارونی برای گوت کە لەتەمەندا بالاتر بوو، ئەی برای خۆشەویستم ببە بەجێنشینمو تا دێمەوە لەشوێنی من کاروباری قەومەکەم بەڕێوەبەرە، هەر پرسیارو کاروبارێکی ئایینی هاتە پێشیان بۆیان رون بکەرەوەو شتی ناڕێکوپێکیان بۆ راست بکەرەوە، ئاگات لەخۆت بێو وریابە شوێن رێبازی ئاشوبگێڕان مەکەوە لەخراپەکاریو فیتنە جۆییدا هاوبەشییان مەکە».

هەڵبەتە حەزرەتی مووسا دەزانێ کە هارون پێغەمبەرەو لەخوداوە رەوانە کراوە، بەلام پێویستە موسوڵمان ئامۆژگاری برای موسوڵمانی بکا، کەوا بێ

ئەم ئامۆژگــاریو وەسـییەتنامەیەی مووسـا بـۆ هـارون ئاگادارکردنـەوەو وەبیرهێنانـەوەو جەخت کردنـە وەیـە. ئـەگینا حـەزرەتی هـارون لای خـودا پێغەمبەرێکی ڕێزدارو خاوەن پلەوپایەیەو لەسەر داواکاری حەزرەتی مووسا، هارون کرا بەوەزیرو یارمەتدەرو پاڵپشـتی؛ وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿وَاجْعَلْ لِي وَزِيـراً مِـنْ اَهْلـي، هـارُونَ اَخِـي اشْـدُدْ بِـهِ أَزْرِي، وَاَشْـرِكْهُ فِي أَمْرِي﴾طه/٢٩-٣٢.

سـەرۆکایەتی نەتـەوەی ئیسـرائیل بەحـەزرەتی مووسـا سـپێردرابوو، حەزرەتی (هارون)یش وەزیرو یارمەتیدەری بوو!!

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ﴾ کاتێک مووسـا هـات بـۆ ئـەو شوێنەی بۆی دیاری کرابـوو، بـۆ ئـەوەی ئاخاوتن لەگـەڵ خـودای خـۆی بکـاو شـەریعەتی بداتـێ، پـەروەردگاری خـۆی بـەبێ نـاوەندو واسـیتەی فریشـتە لەگەڵیدواو بەشێوەیەک ئاخاوتنی لەگەڵدا کرد کە بـەرێکو پێکـی لەهـەموو لایەکەوە دەنگەکەی دەبیست.. ئیتر نەفسی حەزرەتی مووسـا هێمـن بویـوەوە بەتەواوی ئولفەتی بەخوداوە گرتو ئارامی گرت! ئەمجار ئارەزۆی ئەوەی کـرد کە پەروەردگار خۆشی نیشان بدا، بۆیە عەرزی بارەگای بێ نیازی کردو ﴿قَالَ رَبِّ اَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ﴾ وتی: پەروەردگارا! خۆتم نیشان بدە، با بۆت بـڕوانمو بەدیدارت شاد بم، زاتی پیرۆزت بینم، هێزو توانام بدەرێ بتوانم تێت بـڕوانم! ﴿قال لن تراني﴾ پەروەردگار فەرموی: ئەتۆ ئێستاو لەرۆژگاری داهاتۆش دا من نابینی، چونکە ئادەمیزاد لەدونیادا توانای ئەوەیان نیـە بڕواننـە مـنو بم بینـن! ئـەمجار پـەروەردگار نـەرمو نیانییـەکی لەگـەڵ بـەکاردێنیو بـۆی شـی دەکاتـەوە کـە هـۆی چیـە نـاتوانێ ببینـێ، بۆ ئـەوەی کـەمێک لەقورسـایی وەڵامی پرسیارەکەی کەم بکاتەوە، ئـەو شتەی کـە دەربارەی سونەتی خـودا نەیزانیبوو فێری ببێ، بۆی ئاشکرابێ کە هیچ شتێک لەبونەوەردا نیە بتوانـێ خـودا ببینـێ! وەکـوو لەحـەدیثی ئـەبو مووسادا هـاتووەو ئیمـامی موسـلیم ریوایەتی کردو دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (حِجَابُهُ النُّورُ، لَوَ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سَبَحَاتُ وَجْهِهِ -أنـوارهـ- مَـاانْتَهَى اِلَيْـهِ بَصَـرَهُ مِـنْ خَلْقِـهِ).

فەرمووی: ﴿وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي﴾ وەلیّ: ئەتۆ بڕوانە بۆ ئەو کێوە، پرتەوی زاتی خۆمی نیشان دەدەم ئەگەر لەکاتی دەرکەوتنی زاتی مندا بۆی، لەشوێنی خۆی مایەوەو خۆی ڕاگرت، ئەوە تۆیش لەوە بەولاوە دەمبینی، جا ئەگەر کێوەکە بەو هەموو پتەویو سەختیەوە خۆی ڕانەگرت ئەوە تۆ چۆن خۆرادەگری بۆ پرتەوی زاتی من!! ﴿فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا﴾ جا کاتێک پەروەردگار کەمێک لەجیلوەی نووری خۆی نیشانی کێوەکەدا، کێوەکەی وردو خاش کردو بوو بەخۆڵەمێش، وەکوو سورمەی چاو نەرم بوو! ﴿وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا﴾ حەزرەتی مووسا کە ئەمەی بینی لەهەیبەتا لەرزەگرتیو لەهۆش خۆی چوو بەرەو دەم کەوتو بێ ئاگابوو! ﴿فَلَمَّا أَفَاقَ﴾ کاتێ مووسا وەهۆش خۆی هاتەوەو بەخۆیدا ڕوانیو هێزو توانای خۆی بۆ دەرکەوتو زانی کە ئەو لەپرسیار کردنەکەدا زێدە ڕەوی کردوەو لەسنوری تێپەڕاندوە ﴿قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ وتی: پەروەردگارا! ئەتۆ پاکو بێ باکو گەورەو بێ هاوەڵو بێ وێنەی. ئەمن تۆبەم کردو پەشیمانم لەداواکردنی بینینی زاتی پاکت، هەرگیز شتێک داوا ناکەم کە نەگونجێ بێتەجێ! ئەمن یەکەم کەسم لەنەتەوەی ئیسرائیل لەسەر دەمی خۆمدا کەبڕوام هەیە بەگەورەییو بەرزیو شکۆمەندی زاتی پاکت.

ئیبنو عەباس دەفەرموێ: واتە: من یەکەم کەسم کە بڕوام هەیە لەدونیادا کەس ناتبینێ تارۆژی قیامەت.

ئەمجار پەروەردگار دڵدانەوەی حەزرەتی مووسای کردو ڕێزو پلەو پایەی کە هەیەتی لای خودا ئاشکرای کردو﴿قَالَ يَامُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي﴾ فەرمووی ئەی مووسا! من تۆم هەڵبژاردوە بەسەر ئادەمیزادانی سەردەمی خۆتدا زێدە لەهەموو کەس بەبێ ناوەندو فریشتە گفتوگۆم لەگەڵدا کردی، پلەو پایەی پێغەمبەرایەتیم پێ بەخشیوی شەریعەتو یاسام پێ داوی ﴿فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ ئەو شەریعەتو یاسایەی پێم داوی -کە تەوراتە- بەباشی وەری بگرەو جێبەجێیان

بکەو کاریان پێ بکە، لەتاقمو کۆمەڵی سوپاسگوزاران بە: سوپاسی نیعمەتەکانی من بکە کە داومە بەتۆو بەگەلەکەت؛ چاکەو فەضلی من بەسەرخۆتەوە ببینەو یادیان بکەرەوە!

﴿وَكَتَبْنَا لَهُ فِي ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ واتە: چەند پارچە تەختەیەکمان پێدا، لەهەموو جۆرێك حوکمو ئامۆژگاری کاریگەرمان بۆ تێدا نوسیبوو، کاروباری ئایینمان لەحەڵاڵو حەرامو بنەمای عەقیدەو ئاداب بۆ رون کردبوەوە، بەدورو درێژی نەصیحەتو ئامۆژگاری پێویستمان تێیدا بۆ شی کردبوەوە، هەرشتێك ئادەمیزاد هەڵبنێ بۆ طاعەتو لەتاوان دووری بخاتەوە، تێیدا بوو. ئەم پارچە تەختانە تەوراتیان تێدا نووسراو بوو، یەکەم شەریعەتو یاسا بوو، درا بەموسا!

﴿فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ﴾ پێمان گوت: ئەمە وەسییەتو بنەمای شەریعەتی ئێمەیە بەهێزی دڵو نیشاطی جەستەوە وەری بگرە، بەعەزم نییەتێکی راستەقینەوە پەیرەوی بکە! ﴿وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا﴾ فەرمان بەگەلەکەشت بکە فەرمانو نەهییەکانی پەیرەو بکەن، لەپەندو ئامۆژگارییەکانی ورد ببنەوە، شتە جوانەکانی وەربگرن -هەرچی تێیدایە جوانو بەکەڵکە- پەیرەوی فەرمانەکانی-وەکوو قیصاص، لێبووردن، یارمەتیدان، خۆراگرتن...هتد- بکەن. بەراستاڵی خودا پەرستی بکەن، چونکە خوداپەرستی راستی عەقڵ جوان دەکاو نەفس مشتوماڵ دەکا. ﴿سَأُرِيكُمْ دَارَ ٱلْفَاسِقِينَ﴾ واتە: ئەگەر ئێوە پابەندی ئەو پەیامە نەبن کە بۆمان ناردوون، شوێن یاسا جوانەکان نەکەون، ئەوە دەچنە پێڕی سەرپێچیکارانو لادەران لەرێبازی خوداو دەبن بەهاونشینی فاسقان، ئەو سزایەی بەسەر فاسقاندا درا کە داروودەستەی فیرعەون بوون، دەکەوێتە سەر ئێوەش.

لەوە بەولاوە خانوو بەرەی فاسقە لەدین دەرچووەکانتان لەقیامەتا نیشان دەدەم چۆن سزا دەدرێن؛ یان لەدونیادا لەکاتی هاتوچۆیان لێرەو لەوێ بەولاتاندا شوێنو نیشتمانی لەئایین دەرچووەکانتان نیشان دەدەم؛ هەتا بزانن چۆن وێران بووەو دارو بەردی بەسەریەکدا ترشاوە.

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: مانای ﴿سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ﴾ واتە: لەوە بەولاوە سەرەنجامی ئەوانەتان نیشان دەدەم کە سەرپێچی فەرمانی ئێمە دەکەن، بەچاوی خۆتان دەبینن چۆن لەناویان دەبەین و خانوو بەرەیان خاپوور دەکەین!

قەتادە دەفەرموێ: واتە خانوو بەرەی ئەو کافرانەتان نیشان دەدەم کە لەپێش ئێوە ژیاون لەناومان بردون، وەکوو جەبابیرەو عەمالیقەکان.... بۆ ئەوەی پەندیان لێ وەربگرن، مەبەست شوێنەواری گەلی عادو ثەموودو گەلەکانی ترە کە بەهۆی فیسقو خراپەکاری لەناوبراون.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: وا پێدەچێ **(دار الفاسقين)** ئاماژەبێ بۆ خاکی پیرۆز **((الأرض المقدسة))** کە لەو رۆژگارەدا بتپەرستی تێدا نیشتەجێ بوون، ئەوە مژدە بووە بۆ نەتەوەی ئیسرائیل کە دەچنە ناوی. هەرچەندە لەسەردەمی مووسادا نەتەوەی ئیسرائیل نەچوونە ناو ئەو خاکە پیرۆزەوە، چونکە هێشتا پێویستیان بەپەروەردەکردنو پێگەیاندن هەبوو، ئەوە بوو لەسەر سنووری ئەو خاکە راوەستانو قاچیان چەقاندنو بەپێغەمبەرەکەیان گوت ﴿**يَامُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْماً جَبَّارِينَ. وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا، فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ**!﴾المائدة/٢٢.

پاشان کە دوو پیاوە موسوڵمانە لەخودا ترسەکان پێکێشییان لێکردنو سەرکۆنەیان کردنو هەڵیان نان بۆ هێرش بردنو وەڵامی موسایان بەشێوەیەکی ناشرین دایەوە، وەڵامێکی ترسنۆکانەو حیزانە: ﴿**قَالُوا: يَامُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَداً مَادَامُوا فِيهَا، فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلا، إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ**!!﴾المائدة/٢٤، بەراستی ئەم جۆرە هەڵوێستەی نەتەوەی ئیسرائیل رەنگدانەوەی تێک روخاوی و داوەشاوی ئەو کۆمەڵگایە بوو، نیشانەی ترسنۆکیو بێ هێزیو هیچ لەبارانەبووی ئەو گەلە بوو، کە پێویست بوو عەقیدەو شەریعەتێکی وایان بۆ بێ دەرمانی دەردەکانیان بکا، بۆیە کە پەروەردگار تەوراتی دا بەحەزرەتی موسا پێی فەرموو: بەهێزو توناو نیشاتەوە ئەم شەریعەتە وەربگرە، فەرمان بە گەلەکەشت بکە کە بەتەواوی بەنیشاتو دڵسۆزییەوە پابەندی فەرمانو

نەهیەکانی بن‌و خۆیان وا ئامادە بکەن: لەئاستی ئەو ئەرکەدابن!

بەڵێ: ئاشکرایە، دەبێ شەریعەت بەعەزیمەت‌و هێزو تواناو نیشاتەوە وەربگیرێ، بەلێهاتویی‌و لێبوردوویی‌یەوە جێبەجێ بکرێ، بۆ دروستکردن‌و دامەزراندنی نەتەوەی خوداپەرست بەشێوازێکی تازە بابەت! یەکەم کەسێکیش کە ئەنجامدانی ئەم ئەرکەی بەوشێوە لێ چاوەڕوان دەکرێ، پێغەمبەرو بانگەوازیکەری ئەو شەریعەتەن، دەبێ بەکرداو گوفتار مامۆستاو رابەرو پێشەنگ بن، ئەمە سوننەتی خودایە بۆ بەڕێوەچوونی هەموو ئینقلابو شۆڕشێک؛ بۆ تازەکردنەوەو دامەزراندنی هەموو سیستەمێکی کۆمەڵایەتی یان رامیاری..... تەنانەت ئەگەر سیستەمەکە ئایینی بوو ئەوە زۆر زیاتر پێویستی بەوە هەیە کە ئینقیلاب لەناوەوەو دەرەوەی ئادەمیزادەکاندا بکا!

بێگومان سەلەفی صالحی ئێمە قورئانیان بەحەزم‌و عەزیمەتەوە وەرگرتووە، بەوپەڕی لێهاتوویی‌و لێبوردوویی‌یەوە کاریان پێ کردوە، بۆیە فێری بوون کاری پێ بکەن، نەک بۆ موتفەرکەو تەبەروکو بەدەنگ خوێندنی لەتەعزییەو موناسەباتدا، یان لەپەڕۆیەکیەوە پێچن‌و لەلای ئافرەتی زەییستان داینێن بۆ ئەوەی شەوە دەست لەزارۆکە ساواکەی نەوەشێنێ‌و، ئافرەتە نەخۆشەکە نەترسێنێ!؟

بۆیە موسوڵمانان لەماوەیەکی کورتدا لەژێر رۆشنایی قورئاندا هەموو ئەو گەل‌و ئیمپڕاتۆرییەتە خاوەن هیزو تواناو چەکو جبەخانەیان خستنە ژێر رکێفی خۆیانەوەو، ژیانی کامەڕانی‌و خۆشبەختی دونیاو قیامەتیان بەدەست هێنا!! بەلام کاتێ پشتیان لەپەیامی قورئان هەڵکردو پابەندی فەرمان‌و نەهیەکانی نەبوون ئاکامیان بەم حاڵە گەیشت کەپێی گەییشتوون!

سزای لوتبەرزیو کوفر ئەوەیە کە دڵی لوتبەرزو کافرەکان لادەدرێ لەتێگەیشتنی بەڵگەکانی نیشانەی خودایەتی

سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَـٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَـٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلْـَٔاخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

ئەم ئایەتانە باسی سروشتی لوتبەرزەکانی رابوردوو هاوچەرخ دەکەن. کە لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار ئەوانەی رون کردەوە. کە بەسەر فیرعەونو قەومەکەی هات، بەهۆی لوتبەرزیو ستەمکارییەوەو سەرەنجام لەناوچوون! ئەوە باس دەکا کە ئیمان نەهێنانی قورەیشییەکان بەپێغەمبەرﷺ لەبەر لوتبەرزیو خۆبەزل زانینیانە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە هۆی پشت هەڵکردن لەئیمان هێنانو سووربوون لەسەر مانەوەی بەکافری خۆبەزلزانینو لوتبەرزییە. لوتبەرزیی نادەمیزاد لەحەق لادەداو هەڵیان دەنێ بۆ بەدرۆخستنەوەی حەقو وا دەکا لوتبەرز لەنیشانەکانی خودایەتی خودا بێئاگا بێو تێیان نەفکرێو لێیان وردنەبێتەوە.

واتە: ئەم ئایەتانە روونکردنەوەی سوننەتی خودان لە بوونەوەردا دەرحەق بەو نادەمیزادانەی بەهۆی لوتبەرزییەوە بانگەوازیکەرانی حەقو خێر (پێغەمبەرانو شوێنکەوتوانیان) بەدرۆ خەنەوەو گوێ بۆ ئامۆژگاریو پەیامەکەیان ناگرن. چونکە رەوشتی لوتبەرزیی هەمیشە دەبێتە هۆکاری ئەوەی خاوەنەکەی رو لەتێفکرینو بەڵگەی حەقو راست وەربگێڕێو شوێنی پەیامی خودا نەکەون، لەبەڵگەو نیشانەکانی خودایەتی خوا بێ ئاگابن! ئەمە دیاردەیەکی ئاشکراو حاڵو چۆنیەتی پاشاو سەرۆکو ملهوڕە گومڕاکانی

وەکوو فیرعەونو دارودەستەکەیو نەمروودو ستەمکارانی مێژووە. دەفەرموێ:
﴿سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ لەوە بەولاوە-وەکو لەوەپێشەوە کردوومانە- دڵی لوتبەرزو خۆبەزلزانەکان: ئەوانەی لوتبەرزیی دەکەن لەبەندایەتی کردن بۆ منو لەئاستی ئادەمیزادان خۆیان بەزل دەزانن، دڵیان لادەدەین لەتێگەیشتنی بەڵگەو دەلیلی جۆراو جۆر لەسەر گەورەییو بەدەسەلاتیو خودایەتی خۆم، چاوی دڵیان کوێر دەکەین بەجۆرێک کەهیدایەتی ناو شەریعەتی ئێمە نابینن، سوود لەئامۆژگاری پێغەمبەر وەرناگرن، بەپیر بانگەوازی پێغەمبەرەوە نایەن، چونکە ئەوان بەهۆی لوتبەرزیی خۆیانەوە روویان لەبانگەوازی خودا وەرگێڕاوە، خوداش دڵی ئەوان لەحەق لادەدا وەکوو دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾الصف/٥.

خیطابی ئایەتەکە هەموو نەتەوەو تاکێک دەگرێتەوە بەمەرجی لوتبەرزیی بکەن.

بۆ نموونە فیرعەونو دارو دەستەکەی چونکە لوتبەرزییان کرد پەروەردگاریش دڵی لادان لەوەی کە لەموعجیزەو نیشانەکانی راستی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی مووسا حاڵی ببن! وادەبێ لەهەندێکی حاڵی دەبن، بەڵام لەبەر لەخۆبایی بوونو خۆبەزلزانین تینکاری دەکەنو گوێی پێ نادەن، حەقو راستی لای ئەوان نرخی نیەو بایەخی پێ نادەن نایانەوێ تێی بگەن، بۆیە پەروەردگار دەرحەق فیرعەونو تاقمەکەی دەفەرموێ: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْماً وَعُلُوّاً﴾النمل/١٤، هەروەها کافرەکانی قورەیش دڵنیا بوون کە پێغەمبەر ﷺ رەوانە کراوی خودایەو پێغەمبەرایەتیەکەی حەقو راستە، وەلێ لەبەر لوتبەرزیو خۆپەسندییان دڵیان نەدەدایە موعجیزەکانیو تێیان نەدەفکرین. بیرو بۆچونیان وابوو: کە ئەوان لەپێغەمبەر بەرزترن، پێیان وابوو: ئەوان پیاو ماقوڵو سەرۆکو دەوڵەمەندی قورەیشن، کەوابوو شایانی ئەوان نیە: کە شوێن کەسێک بکەون لەتەمەنو هێزو تواناو سامانداریو کەسداریدا لەوان نزم تربێ.

ئەمجار پەروەردگار حاڵو رەوشتی خۆبەزلزانو لوتبەرزەکان دیاری دەکاو

دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَايُؤْمِنُوا بِهَا﴾ ئەو لوتبەرزو لەخۆباییبوانە رەوشتیان وایە هەر ئایەتو موعجیزەیەک ببینن کە بەڵگە بێ لەسەر حەقو حەق سەپێن بێ، ئەوان بڕوای پێناکەن، چونکە موعجیزە سوود بەکەسێک نابەخشێ کەئامادەباشی تێدا نەبێ بۆ تێگەیشتنو تێفکرینو وەرگرتنی حەقو راستی! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَايُؤْمِنُونَ، وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾يونس٩٦-٩٧.

پەروەردگار دەربارەی ئەوانەی بەناحەق لەسەر زەوی لوتبەرزی دەنوێنن ئیعلانی ویستو دابو نەرێتی خۆی دەکا: دڵیان لادەدا لەورد بوونەوە لەحەقو تێگەیشتنی راستی، هیدایەتیان نادا بۆ تێگەییشتنو پێگەییشتن، هەر بەندەیەک لەبەندەکانی خودا بەناحەق لەسەر زەوی خۆبەزل بزانێ بەربەرەکانی خودا دەکا، چونکە (تکبر) صیفەتێکە تەنها بۆ خودا دەشێ کەسی تر مافی تەکەبور کردنی نیە، خراپترین لوتبەرزیو خۆبەزل زانی ئەوەیە کابرا ئیدیعای مافی خودایەتی بکاو حەقی تەشریع دانان بدا بەخۆیو جەخت لەئادەمیزادان بکا پابەندی ئەو یاساو تەشریعە بن کە ئەو بۆیان دادەنێ، زۆریان لێ بکا واز لەشەریعەتو یاسای حەقو راستی ئاسمانی بهێننو پابەندی شەریعەتو یاسای بەتاڵو دەستکردی پووچی ئەوبن!

رەوشتێکی تری ئەو لوتبەرزانە ئەوەیە ﴿وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَايَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا﴾ ئەوانە ئەگەر رێبازی هیدایەتو سەرفرازی بەدی بکەن لێی لادەدەنو لێی دوور دەکەونەوە، نایکەنە رێبازی خۆیان، شەقامەرێی سەرفرازیو رزگاربون واز لێدێنن، ﴿وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا﴾، هەندێکیان بەئەنقەستو هەندێکیان بەنەزانی رێگای گومڕایی دەگرنە بەر، ئەوانەی رەوشتیان بەو جۆرەیەو ئەوە هەڵسو کەوتیانە، ئەوانە خودا دەرگای دڵی داخستوونو گوێچکەی هاختیونو مۆری کردونو، پەردەی بەسەر چاودا هێناون، رێبازی حەق لایان ناخۆشو قێزەونە، روی تێ ناکەنو پێیدا ناڕۆنو رقیان لێیەتی. بۆیە هەر لەگەڵ رێبازی گومڕاییو فەسادیان چاو

پێ دەکەوێ خێرا دەیگرنەبەرو پێیدا دەڕۆن، شوێن هەواو هەوەسی خۆیان دەکەون... ئەمجار هۆکاری ئەم حاڵو چۆنیەتەی تێی کەوتوون دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ﴾ ئەو وازهێنانەیان لەرێگەی حەقو گرتنەبەریان بۆ رێبازی گومڕاییو هیدایەت نەدانی ئێمە بۆیانو دڵ لادانیان لەحەق، بەهۆی ئەوەوەیە کە بەڵگەو نیشانەکانی خودایەتی ئێمەو راستی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، بێ ئاگان لەتێفکرینو وردبوونەوە لەئایەتەکانی خودا!

بەکورتی پەروەردگار ئەو لوتبەرزو بەفیزانەی وا دروست نەکردوە کە بەسروشت ئاوێتەی کوفرو گومڕایی بووبن! بەڵکو ئەو حاڵەتەیان بەهۆی کردەوەو هەڵوێستی خۆیان بۆ هاتۆتەدی، ئەوان بەویستو ئیرادەی خۆیان بەڵگەو نیشانەو موعجیزەی پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستۆتەوەو، بەحەزو ئارەزۆی خۆیان نغرۆی شەهوەتو گومڕایی بوون، پەردەیان بەسەر چاوو دڵو ئامێری بیستنی خۆیان داداوەتەوە! حەق نابیسنو راستی نابینن و وازیان لەشەقامەرێی بەختەوەریو رزگار بوون هێناوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيراً مِنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ، لَهُمْ قُلُوبٌ لاَيَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لاَيُبْصِرُونَ بِهَا، وَلَهُمْ آذَانٌ لاَيَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلّ، أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾الأعراف/١٧٩، ئەوانە بەئەنقەست دڵو چاوو گوێچکەی خۆیان لەکارخستووە، دڵیان هەیە بۆ تێگەیشتن بەکاری ناهێنن، چاویان شتی پێ نابینن، گوێچکەیان شتی پێ نابیستن ئەوانە وەکوو ئاژەڵ وەهان! بەڵکو لەئاژەڵیش زیاتر بێ هۆشو هەستو تێفکرینن! ئەوانە نیشانەکانی بوونی خودا (کە هەموو بوونەوەر نیشانەی هەبوونی خودایە) بەدرۆ دەخەنەوە، موعجیزەی هاوکاتی پێغەمبەران رەتدەکەنەوە، ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الآخِرَةِ﴾ ئەوانەی ئایەتە نێردراوەکانی ئێمەیان بەدرۆ خستەوەو دەخەنەوە ئەو ئایەتانەی بەحەقو راستی ناردومانن بۆ سەر پێغەمبەرانمانو ئەوان رەتیان کردۆتەوەو پابەندی ئامۆژگارییو فەرمانو نەهیەکانی پەیامی پێغەمبەران نەبوونو سەرەنجام زیندوبوونەوەو سزاو پاداشی رۆژی قیامەتیشیان بەدرۆ لەقەڵەمدا،

ئەوانە ﴿حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ﴾ کردەوەکانیان پوچەڵ کراونەوەو ماندوبوونیان بەفیڕۆ دەچێ چونکە ئەوان کردەوەکانیان بۆ غەیری خودا بوون، خۆیان لەشتێکدا ماندو کردوە کە خودا پێی رازی نەبوە، کردەوەکانیان دەبنە هۆی سزاو نارەحەتی بۆیان. ﴿هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ئایا ئەوانە پاداشیان دەدرێتەوە جگە لەوەی لەدونیادا دەیکەن؟ واتە ئەوانە سزاو پاداشیان نادرێتەوە جگە لەو کارانەی بەردەوامن لەسەرئەنجامدانیان، ئەوانە بەردەوامن لەسەر کوفرو سەرپێچی کردنی فەرمانی خودا؛ کەوابێ هەر سزای خراپەکاری خۆیان وەردەگرنەوە، کوفرو بێدینی دڵو دەروونو روحی پیس کردونو تێکی داوە، سوننەتی خوداش وەها هاتووەو وا دەبێ سزاو پاداش لەقیامەتدا بەگوێرەی کردەوەی دونیا دەبێ: چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە خودا-تەنانەت- بەئەندازەی گەردیلەیەکیش ستەم لەکەس ناکا!!

چیرۆکی بەخودا دانانی گوێلەکە لەلایەن سامیرییەوە

وَٱتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ ٱتَّخَذُوهُ وَكَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِىٓ أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا۟ أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا۟ قَالُوا۟ لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا چیرۆکی گفتوگۆ کردنی مووسای لەگەڵ پەروەردگاردا بۆ گێڕاینەوە، باسی نازڵبوونی تەوراتی کرد بۆ سەر مووسا! ئەمجار لێرەدا باسی ئەو روداوە سەیرو سەرنج راکێشە دەکا کەلەکاتی گفتوگۆکەدا لەناو گەلەکەی رویدا؛ کەبریتی بوو لەوەی سامیری لەخشڵو گەواهێر لاشەیەکی دروست کرد لەوێنەی گوێلەکەو، وتی: ئەمە خودای مووساو ئێوەیەو مووسا لێی هون بووە!! ئیتر بڕوایان پێ‌کردوو دەستیان کرد بەگوێرەگە پەرستن. بەڕاستی هەڵوێستێکی سەیرەو روداوێکی سەرنج راکێشە،

ئەوەتا لەو کاتەدا کە حەزرەتی مووسا ﷺ لە خزمەت پەروەردگاردا یەو خەریکی گفتوگۆ کردنە لەگەڵ زاتی حەق ئالەو مەوقیفە بێ وێنەیەدا کە دڵو هەستو شعوور لە هەوڵی تێگەیشتنو بەدیکردن دانو چاو کوڵەوارە لە دیتن، روح هەستی پێدەکاو هۆش تێیدا سەرگەردانە، لەو کاتە ناوازەو نرخدارەدا کە حەزرەتی مووسا راستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ پەروەردگاردا بەو شێوە بێوێنەیە هەیەو سەرگەرمی ئاخاوتنو وەرگرتنی پەیامو یاسای یەزدانی یە... گەلەکەی سات بە سات نزم دەبنەوەو دیاردەی خوێڕیەتیو گێلیو نەفامیان زیاد دەکا، لەجیاتی خوداپەرستیو سوپاسگوزاریو شوکرانە ژمێری، لاشە گۆلەکەیەکی بێگیان. کە بۆڕەبۆڕی لێوە دێ دەیکەنە خودای خۆیانو دەیپەرستنو، واز لە خوداپەرستیو، یەکتاپەرستی دەهێنن!

لێرەدا سیباقی قورئان دیاردەیەکمان نیشان دەدا کە زۆر لە دیاردەو حاڵەتی ئایەتەکانی پێشوو جیاوازە، گواستنەوەو گۆرانکارییەکی سەرنج راکێش دێنێتە گۆڕێ، لە کەشو هەوایەکی بەرزو عالەمێکی بالآی بارەگای ئەقدسییەوە، لە باسی پلەوپایە بەرزکردنەوەی حەزرەتی مووساوە کە خودا گەیاندیە ئەوە گوفتوگۆ لەگەڵ زاتی حەقدا بکا، سیباقە قورئانییەکە دەمانگوێزێتەوە بۆ کەشو هەوایەکی پیسو پۆخەڵی نوغرۆبوو لەگومڕاییدا، دیمەنی گەلو نەتەوەیەکی سەرلێ شێواو پڕوپووچو خوێڕیو سپڵەمان بۆ دەکێشێو دەفەرموێ: ﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَداً لَهُ خُوَارٌ﴾ واتە: نەتەوەی ئیسرائیل -دوای ئەوەی حەزرەتی مووسا لەسەر وادەی پەروەردگار چوو بۆ سەر کێوی (طور) بۆ گفتو گۆ کردن لەگەڵ خودای مەزندا- لەخشڵی زێرو زیوی قیبطیەکان کە بەئەمانەت لێیان وەرگرتبوون لاشە گوێرەکەیەکیان دروست کرد بۆڕە بۆڕی لێوە دەهات! دەنگو رەنگی لەگوێرەکە دەچوو! دەستیان کرد بەپەرستنی! وەکوو دەڵێن: ئەو خشڵە هی قیبطیەکان بوو دوای ئەوەی پەروەردگار فیرعەونو قیبطیەکانی خنکاند لەلای نەتەوەی ئیسرائیل مابوبوەوە!

سامیری کە پیاوێکی قسە رۆیشتوو بوو لەناو نەتەوەی ئیسرائیلدا ئەو زێرو زیوەی کۆکردەوەو لاشەی گوێرەکەیەکی لێ پێک هێناو بۆڕە بۆڕی لێوە

دەهات! وتی: ئەمە خودای مووسایەو لێی هون بووە، ئیتر ئەوانیش دەستیان کرد بەگوێرەکە پەرستن!!

لێرەدا پرسیارێک دێتە کایەوە: دەگوترێ: سامیری خشڵەکەی کۆکردەوەو لاشەی گوێرەکەکەی لێ پێک هێنا، ئەدی بۆچی کارەکە وەپاڵ هەموان دراوە؟؟ لەوەڵامدا دەڵێن: چونکە سامیری ئەو کارەی بەرای زوربەیان ئەنجام داو، کەسیان نارەزایی بەرامبەر کارەکەی سامیری دەرنەبڕیو هەموویان رایان لەسەر بوو، ویستیان ئەو لاشە گوێرەکەیە بپەرستنو پێی رازی بوون! کەوابێ جێی خۆیەتی کە کارەکە پاڵ هەموویان بدرێ!

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: راڤەکەرانی قورئان، دەربارەی ئەم لاشەو گوێرەکەیە کێشەیان تێ کەوتووە: لەوەدا ئایا ئەو جەستەیە، بووە بەگۆشتو ئیسقانو خوێنو گیانی تێدا بوەو، بۆڕەکەی سروشتی بووە؟؟ یان لاشەکە، هەر بەزێڕوزیوی ماوەتەوەو، ناوەکەی بۆش بووەو کە بەرەو هەوا دانراوەو هەوای تێ چووە؛ دەنگی لێوە هاتووەو وەکوو گوێرەکە بۆڕاندویەتی!؟ دوو را هەیە:

١- قەتادەو حەسەنی بەصری کۆمەڵێکی تر پێیان وایە: کە لاشەکە بووە بەگۆشتو خوێنو ئێسقانو گیانی تێکەڕاوەتەوەو بۆڕە بۆڕەکەی سروشتی بووە. دەڵێن: ئەو کاتەی نەتەوەی ئیسرائیل لەدەریا دەپەڕنەوە سامری حەزرەتی جوبرائیلی بینی سواری ئەسپێک بوو، ئەسپەکەی قاچی لەهەر شوێنێک دابنایە یەکسەر ژیانی تێ دەگەڕاو گیاو کژی لێ شین دەبوو؛؛ سامری هەندێک گڵی لە شوێن پێی ئەسپەکە هەڵگرت، جا کە دوایی جەستەی گوێرەکەکەی دروست کرد لوێچێ لەو گڵەی هاویشتە ناو جەستەکەو لاشەکە بوو بەگۆشتو خوینو ئێسقانو جارێک بۆڕاندی، سامری وتی: ئەمە خودای ئێوەو خودای مووسایە!

٢- زوربەی زۆری راڤەکەرانی موعتەزیلە پێیان وایە: کە کارەکەی سامیری چاوبەستەکی تێدا بووەو شێوە سیحرێک بووە، سامیری لاشەکەی ناو کلۆر دروست کردبو، لەژێر ئەو شوێنەی کە لاشە گوێرەکەکەی لێ داندرا بوو بەنهێنی ئادەمیزادێکی لێ بوو فووی پێدا دەکرد دەنگێکی وەکوو بۆڕەی گوێرەکەی لەکلۆرایی لاشە لەخشڵ دروستکراوەکەدا پەیدا دەکرد.

٣- هەندێکی تر پێیان وایە بۆڕەکە لەوەوە پەیدا دەبوو کە هەوا دەچووە ناو کلۆرایی لاشەکەو لەدەمیەوە دەردەچوو ئەو شێوە بۆڕەیەی لێوە دەهات: دەڵێن: سامیری پەیکەری گوێرەکەیەکی دروست کردبوو ناوەوەی کلۆر بوو، بەشێوەیەکی فەننیو کارسازی چەند بۆرییەکی تێدا دانابوو، بەرەو هەوا دانرابوو کە هەوا دەچووە ناو کلۆرایی پەیکەرەکەوە دەنگێکی لێوە دەهات لەبۆڕەی گوێرەکە دەچوو، ئەمجار سامیری ئەوەی خستە دڵیانەوە: کە ئەم گوێرەکەیە خودای ئەوانو خودای مووسایە، ئیتر جگە لەحەزرەتی هارون- هەموو بەنو ئیسرائیلی‌یەکان دەستیان بەگوێرەکە پەرستن کرد!!

مامۆستا سەیید قوطب دەفەرموێ: کە بەنو ئیسرائیلی‌یەکان ئەو لاشە گوێرەکەیان بینیو گوێیان لەبۆڕەو قۆڕەی بوو لی‌ی کۆبوونەوەو دەوریان‌دا؛ کە سامری پی‌ی گوتن: ﴿هَٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسَىٰ﴾ ئەمە خودای ئێوەو خودای مووسایەکە چووە بۆ ئاخاوتن لەگەڵی‌دا. مووسا مەوعیدەکەی لیٚ تێک چووە- رەنگە بەهۆی زیاد کردنی دە رۆژەکەی کۆتای بوویٚ کە سی شەوەکە، کرا بەچل شەو، بەنو ئیسرائیلی‌یەکان بەمەیان نەدەزانیو، حەزرەتی مووسا دوای سی شەوەکە نەگەڕایەوە ناویانو، دە رۆژی تر دواکەوت! ئیتر سامیری پی‌ی گوتن: مووسا، موعیدەکەی لەگەڵ خواکەی‌دا لەبیر چۆتەوەو، ئەمە خوداکەیەتی! ئیتر هەموویان دەستیان کرد بەگوێرەکە پەرستن!!!

سەیرە بەنو ئیسرائیلی هەموو راسپێریو وەسێتەکانی حەزرەتی مووسایان لەبیر کردو ئەوەیان لەیاد چووە، کە مووسا پی‌ی گوتن: ئێوە خودایەکێ دەپەرستن کە بەچاو نابیندرێو پەروەردگارو بەدیهێنەری بوونەوەرە، هیچ لەحەقیقەتی ئەم لاشە گوێرەکەیە ورد نەبوونەوە کە سامیری بۆی دروست کردبوون. بۆیە پەروەردگار ئەو گومڕایی‌یەیان رەت دەکاتەوەولۆمەو سەرزەنشتیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لَايُكَلِّمُهُمْ وَلَايَهْدِيهِمْ سَبِيلًا﴾ ئایا ئەوانە لەوە وردنەبوونەوە کە ئەو گوێرەکە هیچ صیفەتێکی خودایەتی تێدا نیە، زمانی ئاخاوتنی نیە، ناتوانیٚ قسەیان لەگەڵ بکا، شارەزایان ناکا بۆ رێبازی خێرو چاکە، ناتوانیٚ خۆشبەختی دونیاو قیامەتیان

بۆ دابین بکا؛ ﴿اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ﴾ ئەوان ئەو گوێرەکەیەیان لەروی بەڵگەو دەلیلەوە بەخودا نەزانی، بەڵکو لەروی لاسایی کردنەوەی میصریە کۆنەکان کە لەوەپێش گوێرەکە پەرست بوون، هەروەها لاسایی کردنەوەی ئەو قەومەی کە بینیان بتیان دەپەرستن لەفەلەستینا! کەوابێ ئەوان کە ئەو گوێرەکەیان بەخودا داناو پەرستیان ستەمیان لەخودی خۆیان کرد، چونکە شتێکیان پەرست کەسوودی پێ نەدەگەیاندن بەڵکو زیانی بۆیان هەبوو! ئەوان هەرچەندە حەزرەتی هارون (دروودی خوای لیٚ بیٚ) لەناویاندا بوو هەوڵیدا لەو گەوجیو گومڕاییەیە بیانگێڕێتەوە هەوڵەکانی بێ سوود بوون، هەندێ عاقڵ مەندی تریشیان ویستیان بەرگری لەم کارە ناپەسەندە بکەن بەلام هیچیان بۆ نەکرا، بەتایبەتی کە گوێرەکە لەئاڵتون دروستکرابوو، نەتەوەی (ئیسرائیل)یش بەسروشت ئاڵتونپەرستن.

﴿وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا﴾ کاتێک بەهۆش خۆ هاتنەوەو حەقیقەتیان بۆ روون بوەوە، زانیان هەڵەیان کردوەو گومڕابوون. ئەمجار نۆرەی پەشیمانیو پەنجە شکاندنەوە هات، پەشیمان بوونەوەو شەرمەزارو خەفەتبار بوونو نەیاندەزانی چۆن ئەم هەڵەیەیان چاک بکەنەوە، دانیان بەهەڵخلیسکانی خۆیاندانو ﴿قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ وتیان: ئەگەر پەروەردگارمان بەزەیی پێماندا نەیەتەوەو لێمان خۆش نەبیٚو تۆبەمان لیٚ وەرنەگرێ ئەوە ئێمە ماڵوێرانی دونیاو قیامەت بووین، دەچینە پێڕی ئەوانەی خۆشبەختیو کامەرانی دونیاو قیامەتیان لەدەست داوە؛ لەدونیادا سەربەخۆیو سەرفرازیو ئازادی وادە پێدراومان لەخاکی پیرۆزدا لەکیس دەچێ، لەقیامەتیشا نازو نیعمەتی بەهەشتمان نادرێتێ!

مامۆستا سەیید لێرەدا دەفەرموێ: ئەم گەڕانەوەو دان بەهەڵە دانانەیان ئەوە دەگەیەنێ کە تائەو کاتە برێ ئامادە باشییان تێدا بووە بۆ صالح بوون، وا دیارە تا ئەو کاتە نەگەیشتوونەتە ئەو دڵرەقییەی کە پەروەردگار دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً﴾.

رق هەڵسانی مووساو سەرزەنشت کردنی بۆ هارون لەسەر گوێرەکە پەرستی نەتەوەی ئیسرائیل!!

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِأَخِي وَأَدۡخِلۡنَا فِي رَحۡمَتِكَۖ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾

لەوە پێش پەروەردگار چیرۆکی سامیریی باس کرد: کە گوێرەکەی کرد بەخودا بۆ نەتەوەی ئیسرائیل، دوا بەدوای ئەوە باسی کاریگەری ئەم رووداوە دەکا لەسەر دڵی حەزرەتی مووسا!! چونکە ئەو کە گەڕایەوە ماندوو شەکەت بوو، هێشتا ئەو لەسەر کێوی طوور بوو پەروەردگار ئەم هەواڵەی پێ راگەیاند، جاکە ئەو واقیعە تاڵەی بینی لەقەومەکەی، رقی هەڵساو خەفەتی زۆری خوارد، پەلاماری حەزرەتی هارونی برایدا، بەقسە سەرزەنشتی کردو، بەدەست سەری گرتو رایکێشا! وتی: بۆچی هێشتت نەتەوەکەم لەخودا پەرستی هەڵبگەڕێنەوەو گوێرەکە پەرستی بکەن!؟؟

بەڵێ: وەکوو لەسورەتی (**طه**)داهاتووە: هێشتا حەزرەتی مووسا لەسەرکێوی **طوور** بوو، پەروەردگار هەواڵی هەڵگەڕانەوەی قەومەکەی پێ‌ڕاگەیاندن؛ وەکوو دەفەرموێ: ﴿**قَالَ: فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ، فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا، قَالَ: يَاقَوْمِ! أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْداً حَسَنًا، أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ، أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ، فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي**﴾طه:٨٥-٨٦.

لێرەشدا دەفەرموێ: ﴿**وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا**﴾ کاتێ حەزرەتی مووسا، لەکێوی طوورەوە بەغەمباری گەڕایەوە بۆ ناو

قەومەکەی؛ بەرەق هەڵساوی لەهارونی برای توورە بوو، چونکە هێشتا هەر لەمیقاتدا بوو، خەریکی گفتوگۆ بوو، لەخزمەت پەروەردگاردا، زاتی حەق هەواڵی پێدا کە قەومەکەت پاشگەز بوونەوەو دەستیان کردوە بەگوێرەکە پەرستی! بەوحاڵەتە تورەیی‌و غەمبارییەوە گەیشتەوە ناو قەومەکەی، کە ئەو واقیعە تاڵەی پاشگەزبونەوەی بەچاوی خۆی بینی؛ ئەوەندەی‌تر ڕەقی هەڵساو توورەبونی زیادبوو؛ دەهری بوونو تورەیی لە گفتارو کرداری‌دا دیاری‌دا: حەزرەتی مووسا، مافی خۆی بوو کەتورەبێ‌ڕوداوەکە سامناکە، گۆرانکارییەکە زۆر کاریگەرە، بۆیە: رویکردە گەلەکەیی‌و ﴿قَالَ: بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي﴾ وتی: بەراستی بە ناشیرنتر شێوە، بەخراپترین‌کار، دوای چونم بۆ خزمەت بارەگای خودا جێگای منتان گرتەوە، کە من لێرە نەبوم کاری ناشیرینتان کردو، جێگری خراپ بوون! من بەجێم‌هێشتن هیدایەتدراوو ئایین پەروەربوون، کەچی دوای من گومڕابون، سەرتان لێ شێوا، من بە خودا پەرستی جێم هێشتن، ئێوە جێگری منتان بە گوێرەکە پەرستی ئەنجامدا؛؛ ئامۆژگاری منتان لەیادچووەو شوێن سامیری کەوتن!! وازتان لەعیبادەتو یەکتاپەرستی پەروەردگار هێنا، دەستتان کرد بەگوێرەکە پەرستن! ئەمن یەکتاپەرستی‌و خوداناسیم فێرکردن، دڵودەروونم لە بتپەرستی‌و هاوەڵدانان بۆ خودا پاککردبوەوە، ترساندبوومن لەوەی وەکوو ئەو نەتەوە بتپەرستەی کە دوای رزگاربونتان لە چنگی فیرعەون بەلایاندا تێپەڕین‌و بینیتان پەیکەری مانگایان دەپەرستو ویستیان ئێوەش چاو لەئەوانە بکەن‌و بتپەرستی بکەن! داواتان لێ کردم بتێکتان بۆدەست نیشان بکەم‌و بیپەرستن. لەبیرتانە چۆن نەهیم لیکردن‌و ئامۆژگاریم کردن‌و خودا پەرستی‌و یەکتاپەرستیم فێرکردن؟!

کوێرا ئەو ئامۆژگارییانەتان لەبیر خۆتان بردەوەو لەئایین پاشگەز بونەوە؟!

﴿أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ﴾ واتە: ئایا پەلەتان لەهاتنی وادەی خودا کرد خۆتان رانەگرت؟ چونکە ئەوان کە حەزرەتی مووسا لەسەری سییەمین شەو نەهاتەوە، وایان مەزەندە کرد مردوە؛؛ بەوەیان نەزانی بوو کەماوەی مانەوەی

مووسا لەمیقاتا دە شەوی تری لیٚ زیاد کراوەو بووە بە چل شەو!! واتە: پەلەتان کرد بەوە کە زوو بڕیاری مردنی منتاندا.

زومەخشەری دەفەرمویٚ: واتە: پەلەتان لەفەرمانی خودا کرد کە بریتی بوو لەوە چاوەڕوانی حەزرەتی مووسا بکەنو پاریٚزگاری عەهدو پەیمانەکانی بکەنو پەیڕەوی ئامۆژگارییەکانی بکەن. کەچی ئیٚوە دوای تەواو بوونی سی شەوەکە واتان مەزەندە کرد، ماوەی مانەوەی من لەمیقاتا تەواو بووە، نەگەڕاومەوە بۆ ناوتان، ئیتر -بەبیٚ بەڵگە- منتان بەمردوو داناو، بۆ خۆتان پاشگەز بوونەوە، وەکوو چۆن نەتەوەی پیٚش ئیٚوە دوای لەدونیا دەرچوونی پیٚغەمبەرەکانیان لەئاینەکەیان هەڵگەڕانەوە!

ریوایەت کراوە کەسامیری گوێرەکەکەی بۆ دروست کردن وتی: ﴿هَـٰذَآ إِلَـٰهُكُمْ وَإِلَـٰهُ مُوسَىٰ﴾طه/٨٨. ئەمە خودای ئیٚوەو خودای مووسایە، وتی: مووسا، تازە ناگەڕیٚتەوە بۆ ناوتانو ئەو لەدونیا دەرچووە،

ئەی قەومەکەم! ئیٚوە فەرمانتان پیٚ کرا کە من ڕۆیشتم بۆ میقات، ئیٚوە لەشوێنی خۆتان، لەسەر ئایینی یەکتاپەرستی، لەسەر یاساو حاڵو چۆنیەتی خۆتان بەردەوام بن، دەی بۆچی وا خۆتان بەدبەختو چارە رەش کردو دڵی منیشتان بریندار کرد؟

ئەمجار تووڕە بوونەکەی زیاتر بوو، رقی هەڵساوی گەییشتە ئەو تەندازەیە: کە ﴿وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيْهِ﴾ ئەو لەو حانەی کە پەروەردگار پیٚی دابوونو ئادابی ئایینیان تیٚدا بوو فڕیی دانو پەرتو بڵاوی کردنەوە، پەلاماری حەزرەتی هارونی داو، قژی سەری گرتو، بۆلای خۆی ڕایکیٚشا! چونکە پیٚی وابوو: حەزرەتی هارون کەمتەرخەمی کردووەو، ئەرکی پیٚویستی سەرشانی خۆی ئەنجام نەداوە، بەرگری لەقەومەکەی نەکردووە: بەم جۆرە نەهیٚڵیٚ گوێرەکە پەرستی بکەن! سەرزەنشتی بکردنایەو گوێرەکەکەی لەناو ببردایە: وەکوو چۆن حەزرەتی مووسا بۆخۆی پەیکەری گوێرەکەکەی سوتاندو فڕیٚیدایە ناو دەریاوە. یان کە هیچ نەبیٚ شوێن حەزرەتی مووسا بکەوتایە بۆ سەر کیٚوی طوور.... وەکوو لەشوێنیٚکی تردا قورئان ئاماژەی بۆ کردوەو دەفەرمویٚ: ﴿قَالَ: يَـٰهَـٰرُونُ!

مَامَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا إِلاَّ تَتَّبِعَنِ، أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي؟؟﴾طه/٩٢.

حەزرەتی مووسا کە گەیشتەوە ناو قەومەکەی باسی گوێرەکە پەرستی لەنزیکەوە بیستو، بەچاوی خۆی بینی: گەلەکەی سەرگەرمی گوێرەکە پەرستنن!! عەرزی بەچاوی خۆی نەدیو لەتاوی ئایینەکەی جامی غەزەبی پڕ بوو، بەتەواوی غیرەتی جوولا! چونکە حەزرەتی مووسا هەر لەسروشتی خۆیدا پیاوێکی رق ئەستوور بوو، حەزرەتی هارون لەئەو نەرمو لەسەرەخۆتر بوو، بۆیە لەناو نەتەوەی ئیسرائیلدا هارون خۆشەویستر بوو،

ئیبنو ئەبی حاتەم لە ئیبنو عەبباسەوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: خودا رەحم بە مووسا بکا، بیستن وەکوو دیتن نیە، پەروەردگار لەسەر کێوی طوور هەواڵی پێدا کە گەلەکەی توشی فیتنەیی کراونو سامیری گومڕایی کردون، کەچی بەبیستنی ئەو هەواڵە لەوێ لەوحەکانی فڕێ نەدان، کەهاتەوەو بەچاوی خۆی بینی قەومەکەی گوێرەکە دەپەرستن لەوحەکانی فڕێدان!

لەوحەکانی فڕێدانو قژی سەری حەزرەتی هارونی برای گرتو بۆ لای خۆی راکێشی کرد؛ ئەم هەڵسو کەوتە نیشانەی تووڕەبوونێکی زیاد لەئەندازەبوون، چونکە لەوحەکان پەیامی خودایان تێدابوو، هیدایەتو رەحمەتی یەزدانیان تێدا تۆمار کرابوو، هەڵبەتە ئەگەرتووڕەبونی حەزرەتی مووسا نەگاتە ئەوپەڕی ئینفیعال، ئەو لەوحانە فڕێ نادا!؛ هەروەها پەلاماردانی بۆ حەزرەتی هارونی برایو پێغەمبەرو بەندەی ڕاستاڵی خودا، بەوجۆرە قژ راکێشانیو سەرزەنشتکردنی، نیشانەیەکی تری ئەوەیە: کە رق هەڵسانەکەی گەیوەتە ئەوپەڕیو لەتاوانا کەوا پاش ئەو هەموو ماندوبوونەی لەگەڵ قەومەکەیدا، ئاوا پاشگەزبوونەوە، نەیتوانیوە دان بەخۆیا بگرێو بەشێوەیەکی هێمنانە بەرەو روی واقیعەکە ببێتەوە!

هەڵبەتە حەزرەتی مووسا عوزری هەبوە، ئەو لەبەر خاتری حەق رەقی هەڵساوەو روداوەکە ئەوەی هێناوە ئەو پێغەمبەرە ئاوا بەوجۆرە بەرەو رووی بێتەوە، ئەوەتا پێغەمبەری ئیسلام حەزرەتی موحەممەد ﷺ لەبەر خودی خۆی رقی هەڵنەساوە، بەڵام هەرکاتێ بیدیتبا سوکایەتی بەئاینی خودا

دەکرێ، بەوپەڕی رق هەڵساوییەوە بەرەنگاری بوەتەوە.

بەلاّم حەزرەتی هارون لەبەرامبەر ئەو هەڵسو کەوتەی حەزرەتی مووسادا، هەڵوێستێکی نەرمو نییانی نواند، جارێ سۆزی برایەتی دەخاتە کارو وەکوو ئاوێکی سارد بۆ دەروونی گەرمی حەزرەتی مووسا بەکاری دێنێ، بۆ ئەوەی رقەکەی بنیشێنێتەوە. ئەمجار راستی هەڵوێستی خۆی لەبەرامبەر کاری ناهەمواری گەلەکەیاندا بۆ حەزرەتی مووسا شی دەکاتەوە: بۆی روون دەکاتەوە: کە ئەو هیچ کەمتەرخەمی نەکردوە، وەکوو پێویست ئەرکی سەر شانی خۆی ئەنجام داوەو، توانای خۆی بەکار هێناوە: !

﴿قَالَ: يَا ابْنَ أُمَّ! إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي﴾

حەزرەتی هارون لەوەلاّمدا وتی: ئەی کوڕی دایکم! تۆ مۆڵەتم بدە با رووداوەکەت بۆ روون بکەمەوە، پەلە مەکە لەسەر زەنشت کردنم، لێم تووڕە مەبە، وا مەزانە کەمتەرخەم بووم بۆ ئەنجامدانی ئەرکی سەرشانم بەرامبەر خوداو ئایینی خودا، چونکە من دژیان وەستام بەرەنگاری کارەکەیانم کرد، ئامۆژگاریم کردن، بەلاّم ئەم گەلە چەقاوە سووە هیچ بایەخیان بە ئامۆژگاریەکانم نەدا، بەتەنیا بووم دەرەقەتیان نەهاتم، گوێیان بەقسەکانم نەدا، بەبێ هێزو تواناو بێ پاڵپشتو کەسو کاریان زانیم، تەنانەت ئەوەندەم کێشمە کێشم لەگەڵدا کردن نزیک بوو دەستم بۆ درێژ بکەن بمکوژن؛ ئیتر من لەبەر بێ دەسەلاّتیو ناتەوانی خۆم وازم لێ هێنان!!

ئەی برای شیرینم : ﴿فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ، وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ کارێکی وەهام لەگەڵ مەکە دوژمن پێم خۆش بێ، هیواو ئاواتیان مەهێنە دی، مەمخەرە ریزی ستەمکارانەوە ئەوانە گوێرەکەیان پەرستو لەپێری ئەوان حلێبم مەکە، رقت لەمن هەڵنەستێ وەکوو لەوان رقت هەڵساوە، من لەهیچ شتێکدا لەگەڵ ئەوان نیمو لێیان بەرییم!!

ئەمجار پەروەردگار کاریگەری ئەم سکالاّیەی حەزرەتی هارون لەدڵی مووسادا دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ کە مووسا لەواقیعەکە حاڵی بوو، گەڕایەوە

بۆ سەر حاڵی سروشتی خۆی، لەخودا پاڕایەوەو وتی: پەروەردگارا! لەمن خۆشبەو چاوپۆشی بکە لەو کردارو گوفتارانەم کە دڵشکانی هارونی برامی تێدا بوو، ئازارم بەدڵو دەروونی گەیاند، هەروەها لەهارونی براشم خۆشبە ئەگەر لەکاتی جێگری مندا کەمتەرخەمییەکی کردبێو وەکوو پێویست بەرەنگاری گەلەکەی نەبۆتەوەو ترساوە کە ئەگەر زیاتر پێکیشییان لێ بکا بیکوژن! هەردوکمان بخەرە نێو رەحمەتو بەزەیی خۆتەوە. کە بەشی هەموو کەس دەکا، بەفەضلو گەورەیی خۆت، بەرەحمەتی خۆت، دامان پۆشە! زاتی پاکت لەهەموو خاوەن رەحمێک بەرەحم ترە بۆ بەندەکانی. پەروەردگارا! وا بکە؛ رەحمەتو بەزەیی خۆت هەمیشە بەسەرماندا بڕژێو لەدونیاو قیامەتدا لێی بێبەش نەبین!

حەزرەتی مووسا ئەم نزاو پارانەوەی کرد؛ بۆ ئەوەی دڵی هارونی برای رازی بکا، بۆ دوژمنانیشی بسەلمێنێ کە لەهارون رازییەو دڵی لێی نەرەنجاوە بۆ ئەوەی پێی خۆش نەبن!

ئەم چیرۆکە ئەوە دەگەیەنێ کە حەزرەتی هارون بەئەندازەی حەزرەتی مووسا عەزیمەتو ئیرادەی بەهێز نەبوە، عوزرخواهی‌یەکەی حەزرەتی (هارون)یش ئاماژەی ئەوەی تێدایە کە ئەو لەتاوانی گوێرەکە پەرستی بەرییەو، ئەوەندەی لەتوانایدا بوە کەمتەرخەمی لەبەرگریو ئامۆژگاریکردنیان نەکردوە، بەگوێرەی توانای خۆی ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام داوە! پەروەردگاریش لێی خۆش بووە! دوعاکەی حەزرەتی مووسای قبووڵ فەرمووە.

ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە چیرۆکی ناو تەورات (کە دروستکردنی گوێرەکەکە پاڵ هارون دەدا) درۆیەو بنەمایەکی راستی نیە.

سزای ستەمكارانی گوێرەكە پەرستو قبوڵ كردنی تۆبەی تۆبەكاران

إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُواْ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

پەیوەندی نێوان ئەم ئایەتانەو ئایەتەكانی پێشوو ئاشكرایە، دوای ئـەوەی پەروەردگار باسی سەرزەنشتو لۆمەكردنی حەزرەتی مووسای كرد لـەهارونی برای، ئەمجار نزاو پاڕانەوەی لەخودا بۆ خۆیو بۆ هارونی برای، ئەمجار باسی سزادانی ئەو ستەمكارانە دەكا، كـە گوێرەكـەیان پەرستو كردیانـە خـودای خۆیان، هەروەها باسی ئەوەش دەكا كە تۆبـەی ئەوانـەی قبـوڵ كـرد كـە بـەدڵ تۆبەیان كردو گەڕانـەوەو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِيـنَ اتَّخَذُوا الْعِجْـلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ بێگومان ئەوانـەی دوای ڕۆیشـتنی پێغەمبەرەكەیان (حەزرەتی مووسا) بۆ سـەر كێـوی **طـوور** گوێرەكـەیان كـرد بەخودای خۆیانو، لەسەر گوێرەكە پەرستی بـەردەوام بـوون؛ وەكـوو سـامیریو دارودەستەكەی، ئەوانـە لەلایـەن خـوداوە سزایەكی كوشندەیان پـێ دەگـا! سزاكەشیان ئەوەیە: كە لەسورەتی (البقـرة)دا باسـی كـراوە، بریتیـە لـەوە كـە تۆبەكـەیان لێ وەرناگـیرێ هــەتا یــەكتری نــەكوژن، دەبــێ شــەڕیان بیــێو هەندێكیان هــەندێكیان بكـوژن! وەكـوو دەفـەرموێ: ﴿**فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ، فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ، فَتَابَ عَلَيْكُمْ، إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ**﴾البقرة/٥٤.

هەروەها توشی زەلیلیو پەرِاگـەندەیی دەبـن، لـەزێدو نیشـتمانی خۆیـان وەدەردەنرێن، لەپێش چاوی ئادەمیزادانی تـر سـووكو ریسـوا دەبـن، بـەچاوی سووكو بێڕێـزی سـەیریان دەكـەن، هەمیشـە هەڵپـەی كۆكردنـەوەی سـامانی

دونیایانە، هەمیشە چاوچنۆکو مادده پەرستن، لەناو هەموو گەلو نەتەوەیەکدا بێ ڕێزو قێز لێکراونو بەچاوی ڕێزەوە سەیر ناکرێن! ئەمەش لەمانادا ئەوپەری زەلیلیو سوکایەتی پێ کردنە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ﴾البقره/٦١. جا ئەم زەلیلیە نزیک بێ، یان دوور بێ، هەردێو هەردێ، وادەی خودایەو بەدی نەهاتنی محاڵە، دروست بوونی دەوڵەتۆکەی ئیسرائیل لەسەر خاکی فەلەستین، ئەوە میحنەتە بۆ موسوڵمانان. ئەگینا توێژینەوە زانستیەکان، ئەوەیان سەلماندوە کە مانەوەی حکوومەتی جولەکە لەفەلەستیندا شتێکی محاڵە، بارودۆخی ڕۆژگار لەبەرژەوەندی مانەوەی ئەو دەوڵەتۆکە نیە، زۆر فەرمودەی پێغەمبەرﷺ هەن کە مزگێنی لەناوچوونو دەرکردنی جولەکە لەخاکی فەلەستین دەگەیەنن! هەموو شتێک ئەجەلو ماوەی خۆی هەیە!

ئەگەر لەچەرخو ڕۆژگارێکی تایبەتیدا جوولەکە دەسەلات بەسەر هەندێ ولاتو شوێندا بگرن، هەندێ‌لەماڵو سامانی جیهانیان بکەوێتە ژێر دەست، لەدەزگاکانی ڕاگەیاندنو پروپاگەندەی جیهاندا دەسەلات پەیدا بکەنو قسە ڕۆییشتوو بن، وەزعو چۆنیەتییەکیان بۆ برەخسێ بتوانن ئەوەی دەیانەوێ ئەنجامی بدەن، هەندێ گەلو نەتەوە بخەنە ژێر دەستی خۆیانو لەخاکو زێدی خۆیان وەدەریان بنێن، هەندێ دەوڵەتی جیهانخۆرو ئیستیعمارو گومڕا پاڵپشتییان بکەنو یارمەتییان بدەن.... وەکوو ئەمڕۆ بەچاوی خۆمان دەیبینین ئەمە مانای وانیە وادەی خودا نایەتەجێ، یان ئەوەی خودا لەچارەی نووسیون لەزەلیلیو ژێردەستەیی نایەتە دی...!!

جوولەکە بەهۆی ئەو ڕەوشتە ناشیرینانەی هەیانە ڕۆژ دوای ڕۆژ ڕقو کینەی خەڵک بۆ خۆیان پەزمەندە دەکەن! بەدەستی خۆیان پلانی لەناوچونی خۆیان دەکێشن، ڕقو غەزەبی خودا لەخۆیان زیاتر دەکەن.... ئەوان کە ئێستە لەسەر خاکی فەلەستین ئەوهەموو تاوان بارییە دەکەنو بەرواڵەت ساڵ دوای ساڵ بەهێزتر دەبن، ئەوە هۆیەکەی ئەوەیە: خەڵکەکە پشتیان لەئایین کردوە، موسوڵمانی ڕاستەقینە نەماوە، کۆمەڵ کۆمەڵو گرۆ گرۆ هەر تاقمەو خۆی

خزاندۆتە ژێر شیعارو ئاڵایەکی نەتەوەیی، نژادی، نایەن هەموویان لەژێر ئاڵای ئایینی ئیسلامدا کۆببنەوە، بۆیە دەبینین لەهەموو هەڵوێستو کاروبارێکیاندا سەرکەوتوو نین، ئیسرائیل لێیان بوەتە مۆرانەو کنەیان لێ دەکا! بەڵام پێویستە ئەوە بزانرێ: ئەمە حاڵەتێکە بەردەوام نابێ، ئەمە حاڵەتێکی نائاسایی‌یە موسوڵمانان‌تێی کەوتوون، هۆکارەکەشی ئەوەیە: کە وازیان لەو چەکە، لەو مەنهەجو پرۆگرامە هێناوە کە پێش چواردە سەدە بەهۆیەوە سەرکەوتنیان بەدەست هێنا، ئەو شیعارو ئاڵایەی لەژێر سایەیاندا هەموو دونیایان خستە ژێر دەسەلاتی خۆیان ئێستا وازیان لێ هێناوەو پاشگوێیان خستووە، ئەو ئاڵایەیان فڕێ داوە کە لەژێر سایەیدا لەوە پێش سەرکەوتن!! ئەمە بارودۆخێکە بەرقەرار نابێ، هەر دەبێ رۆژگارێک بێتە پێشەوە موسوڵمانان لەخەوی غەفڵەت رابن، دەبێ رۆژگارێک بێ ئەوەی داهاتووی موسوڵمانان تاودەنە چەکی کاریگەری موسوڵمانانی پێشوو، هەمان سەرکەوتنی ئەوان بەدەست بێنن!

کێ نالێ هەموو مرۆڤایەتی رۆژێ لەرۆژان دژی ملهوڕیو لەخۆبایی بوونی جوولەکە رانەپەڕێ!؟ بۆ ئەوەی وادەی پەروەردگار بێتە جێو هەر دەبێ بێتە جێ!! دەبێ ئەو زەلیلیو ژێر دەستەیی‌یەی خودا بۆی نوسیوون تووشیان ببێو بێتە دی! ئەمە لەلای موسوڵمانان شتێکە قابیلی موناقەشە نیە!!

﴿كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ﴾ وەکوو ئەو سزایەی کە لەدونیادا بەسەر ستەمکارەکانی نەتەوەی ئیسرائیلمان دادا؛ سزای هەموو گەلو نەتەوەیەکی بوختانکەرو هاوەڵدانەر بۆ خودا دەدەین، لەهەموو چەرخو رۆژگارێکدا، واتە: هەر کەسێک لەئایینی خودادا بەدرۆ شت هەڵبەستێو هاوەڵ بۆ خودا دانێ، راستی لەتادەمیزادان بشارێتەوە، خەڵکی گومڕا بکا، سزای تاوانەکانی غەزەبی خودایە لێیو زەلیلیو ژێردەستەیی‌یە لە دونیادا. وەکوو چۆن سامیریو هەوادارانی ریسوابوونو درۆکەیان دەرکەوت، هەرکەسێک بوختانو درۆ لە ئایینـدا هەڵبەستێ بەوجۆرە ریسواو فەضح دەبێ!

(ابو قلابة الجرمي) کە ئەم ئایەتەی خوێندەوە، فەرموی: سوێندم بەخودا ئەمە هەمووکەسێکی بوختانکەرو بیدعەت داهێنەر دەگرێتەوە

تاڕۆژی قیامەت.

(سوفیانی کوڕی عوینە) فەرمویەتی: هەموو(بیدعەتێ) داهێنەرێک زەلیلو ژێردەستەیە!

ئوسلوبی قورئان زۆر جار بەرامبەری شتەکان دەکا بەدژی خۆیان، واتە: کە باسی موسوڵمانی کرد، باسی کافریش دەکات، باسی دونیای هێنا باسی قیامەتیش دەکا.... هتد جا لێرەدا دوای ئەوەی باسی سزای ستەمکارانی کرد، ئەمجار دەرگای هیوا لە بەردەم تۆبەکاراندا دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا﴾ ئەوانەی لەوە پێش کردەوەی خراپیان ئەنجام داوە، تاوانی گەورەیان کردووە، تاوانی کوفرو شیرکیان لێ رۆدراوە، پاشان لەو کردارانەیان پەشیمان بوونەوەو، بۆلای خودا گەڕانەوە، ئەگەر کافر بووبێ ئیمانی هێنابێ، ئەگەر خراپەکار بووبێ وازی لەخراپەکەی خۆی هێنابێ، بەشێوەیەکی رێکو پێک پابەندی شەریعەتی خودا بێ، ئیمانێکی راستالانەی هێنابێو، وێڕای بڕواکەی کردەوەی چاکیشی هەبێ، ئەوە ﴿إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ بێگومان پەروەردگاری تۆ (ئەی موحەممەد!) دوای تۆبەکردن لەو تاوانانە لێخۆشبوو لێبوردەیە، تاوانیان دادەپۆشێ بەرەحمو بەزەیی‌یە، پاداشی چاکەیان دەداتەوە بەچەند چەندانەو دە چەندانە.

پرسار لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعود کرا دەربارەی پیاوێک زینا لەگەڵ ئافرەتێکدا دەکاو دوایی مارەی دەکا، ئەویش ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ، ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا، وَآمَنُوا، إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ عەبدوڵلا دە جار ئەم ئایەتەی خوێندوە، نەفەرمانی پێ کردن، نەنەهی لێ کردن. ئەمە ئەوە دەگەیەنێ: ئەگەر یەکێک خراپەیەکی کرد، پێویستە پێش هەموو شتێک پەشیمان بێتەوەو تۆبە بکا، واز لەو کارە ناشرینە بێنێو بۆی نەگەڕێتەوە، ئەمجار بڕوای بەخودا پتەوبێو، لێی یەقین‌بێ کە جگە لە پەروەردگار هیچ خودای ترنین... ئەم ئایەتە ئاماژەیە بۆ ئەوە کە هەموو گوناهێک (با زۆر گەورەش بێ) قبوڵی لێخۆشبوون دەکاو

دەکرێ تۆبەی لێبکرێ، ئەمەش خۆی لەخۆیدا مزگێنییەکی گەورەو دڵخۆشکەرە بۆ تاوانباران!

کۆتایی چیرۆکی گوێرەکە پەرستی

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

پاش ئەوەی یەزدان حاڵو چۆنیەتی نەتەوەی ئیسرائیلی بەیان کردو، کردنی بەدوو تاقم، تاقمێکیانِ سوور بوون لەسەر گوێرەکە پەرستی، تاقمێکشیان پەشیمان بوونەوەو بۆ لای خودا گەڕانەوە، ئەمجار باسی حاڵو وەزعی حەزرەتی مووسا دەکا: دوای ئەوەی کە رقەکەی نیشتەوەو هاتەوە سەر حاڵی ئاسایی خۆی؛ وادیارە حەزرەتی مووسا چەند زوو تووڕە بووە هەر بەو جۆرەش زوو رقی نیشتۆتەوەو ئاسایی بۆتەوە!.

﴿وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الأَلْوَاحَ﴾ کاتێک مووسا ڕەقەکەی نیشتەوەو بەهۆی عوزر هێنانەوەی هارونی برایو تۆبەکردنی زۆربەی قەومەکەیو ژێوان بوونەوەیان لە گوێرەکە پەرستیوتۆبە کردنیان، ئەمجار گەڕایەوە بۆلای لەوحەفڕێدراوەکانو هەڵی گرتنەوە، ئەو لەو حانەی کە گەڕایەوەو قەومەکەی بینی گوێرەکە دەپەرستن لە عەیبەتان چاوی عەرزی نەبینیو فڕێی دان! کە لەوحەکانی هەڵگرتنەوەو گەڕایەوە سەرباری ئاساییو ڕێنمونی قەومەکەی.

﴿وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِهِمْ يَرْهَبُونَ﴾ لەنووسراوی سەر ئەو لەوحانە، یان لە هەر نووسخەیەک کە لەبەر ئەولەوحانە بنووسرێتەوە ڕێنموونیو شارەزایی کردنی تێدا هەبوو، رەحمەتو بەزەیی خودا بۆ بەندەکانی نومایان بوو تێیدا، ئەم ڕێنموونیو رەحمەتە بۆ ئەو کەسانەیە کە بەدڵ لە پەروەردگاری خۆیان دەترسن، خۆیان دەپارێزن لەو بیروباوەڕو کردەوە ناڵەبارو نەگونجاوانە کە خودا لە ئادەمیزادنی قەدەغەکردون!

هەڵبژاردنی مووسا ﷺ کە حەفتا کەسی هەڵبژارد بۆ چوون بۆ میقاتو ئاخاوتنو گفتوگۆ لەگەڵ خودادا

وَٱخۡتَارَ مُوسَىٰ قَوۡمَهُۥ سَبۡعِينَ رَجُلٗا لِّمِيقَٰتِنَاۖ فَلَمَّآ أَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ قَالَ رَبِّ لَوۡ شِئۡتَ أَهۡلَكۡتَهُم مِّن قَبۡلُ وَإِيَّٰيَۖ أَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآۖ إِنۡ هِيَ إِلَّا فِتۡنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهۡدِي مَن تَشَآءُۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَاۖ وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

ئەم ئایەتە درێژەی ئەو باسەیە کە پەیوەندی بەگفتوگۆی حەزرەتی مووساوە هەیە لە خزمەت خودادا لەسەر کێوی طوور. لەسەرەتاوە پەروەردگار چیرۆکی ئاخاوتنی مووسا لەگەڵ خودادا باس دەکا، ئەمجار داواکردنی بینینو شادبون بەدیدار، ئەمجار چیرۆکی گوێرەکەپەرستی هێنایە پێشەوە، پاشان گەڕایەوە بۆ چیرۆکی روداوی میقاتەکە کە بریتی‌یە لە میقاتی گفتوگۆو داواکردنی بینین. واتە: ئەم میقاتەی لێرەدا هاتووە هەمان میقاتە کە لە ئایەتی (١٤٣)دا دەفەرموێ: ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا..﴾ ئەمجار لێرەدا دەفەرموێ: ﴿وَاخْتَارَ مُوسَى......لِمِيقَاتِنَا﴾ کەوابێ مەبەست بەم میقاتەی ئێرە ئەو میقاتەی ئەوێیە!

مامۆستا سەیید، دەفەرموێ: ریوایەتی جۆراو جۆر هەن دەربارەی دەست نیشان کردنی ئەم میقاتە. وێ دەچێ ئەم چوون بۆ میقاتە بۆ ئیعلانی تۆبەو داوای لێخۆشبوون بۆ نەتەوەی ئیسرائیل بوو بێ، لەئاکامی ئەو کوفرو تاوانەی تێی کەوتوون لەسورەتی (البقرة)دا ئەوە دەگەیەنێ: کە کەفارەتی لێخۆشبوون لێیان یەکدی کوشتن بووە، خودا پەرستەکان هەڵگەڕاوەکان بکوژن؛ ئەوە بوو دەستیان بەیەکتر کوشتن کرد تا پەروەردگار فەرمانی پێ کردن کە کۆتایی بەکوشتارەکەیان بهێننو تۆبەکەیان لێ وەرگیرا!!

﴿وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا﴾ واتە: پەروەردگار نیگای

بۆ مووسا کرد کە حەفتا کەس لەقەومەکەی هەڵبژێرێ بۆ میقات، ئەویش لەناو قەومەکەیدا حەفتا کەسی پیاو ماقووڵو ڕێزداری هەڵبژارد بۆ ئەو میقاتەی کە خودا بۆی دیاری کردبوو، هێنانی بۆ کێوی طوور، لەوێ حەزرەتی مووسا گفتوگۆی لەگەڵ خودادا کرد، فەرمانی پێ کردن کە ڕۆژوو بگرن، خۆیان پاکو خاوێن ڕابگرن، پۆشاکیان خاوێن بێ!

بەگوێرەی زنجیرەی ئایەتەکان وا پێ دەچێ هەڵبژاردنی ئەم ژمارەیەو چوونیان لەگەڵ حەزرەتی مووسا بۆ میقات لەو سەرو بەندانەدا بووە کە مووسا داوای بینینی پەروەردگاری کرد، واتە: پێش گوێرەکە پەرستنەکەیان بووە، بۆیەش لەگەڵ خۆیدا بردونی بۆ ئەوەی گوێیان لێ بێ کە مووسا لەگەڵ یەزداندا ئاخاوتن دەکا، لێیان یەقین بێ کە مووسا ڕاست دەکاو پێغەمبەرە، بیستنی ئاخاوتنەکە بەڵگەبێ لەسور ڕاستگۆیی حەزرەتی مووسا؛ کاتێ هاتن بۆ میقات وتیان: ئەی مووسا! ئێمە هەتا خودا بەچاوی خۆمان نەبینین بڕوات پێ ناکەینو ئیمانت پێناهێنین، ئەتۆ ئاخاوتنت لەگەڵدا کرد، وە پیشانمان بدە! ئیتر زۆر پێکێشیان لێ کردو داوای بینینی پەروەردگاریان کرد، تا کێوەکە لەرزەی پێکەوتو ڕایتەکاندنو هەموویان لە هۆش خۆیان چوون!

﴿فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ﴾ کە ئەو لەرزەو ڕاتڵەقاندنەی کێوەکە گرتنیو هەموو لە هۆش خۆیان چونو لاڵو پاڵ کەوتن، ﴿قَالَ رَبِّ لَوْشِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ﴾ موسا وتی: پەروەردگارا! ئاواتەخوازی ئەوەم: کە ئەگەر لەوەپێشو پێش هاتنیان لەگەڵ مندا ئیرادەو مەشیئەتت وای ویستوەو وات بڕیار داوە لەناویان بەری، ئەگەر خواستت ببوایە ئەوانیشو منیشت لەناو دەبرد لە پێش ئەودا بێین بۆ میقاتو من گیرۆدەی ئەم ڕیسوایە نەدەبووم! ئێستە من کەوتوومە حاڵەتێکی بە خۆداشکانەوەو هەزار سوێندیان بۆ بخۆمو قسەیان بۆ بکەم گەلەکەم بڕوام پێ ناکەنو دەڵێن: مووسا فێڵی لێکردینو بە پیلان ئەو حەفتاکەسەی کە پیاو ماقوڵی نەتەوەکەمان بوون بردنی بۆ کێوی طوورو لەناوی بردن. واتە: جا چونکە زاتی پاکت لەوەپێش ئەو ئیرادەیەت نەکردوەو لەناوت نەبردون، ئێستا من داواکارمو هیوام بەرەحمەتت ئەوەیە: کە ئێستاش لەناویان نەبەیو نەیانفەوتێنی!

ئەمجار حەزرەتی مووسا درێژەی بەتکاو پاڕانەوەو قسەکانی داو وتی: ﴿أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا﴾ پەروەردگار! ئەتۆ بە هۆی کردەوەی نەفامەکانمان ئێمە لە ناومەبە.

پاڕانەوەو داوا کردنەکە بە شێوەی ئیستیفهام هێندراوە، بۆ ئەوەی زیاتر داوای لە ناونەبردنەکە جەخت بکاتەوە، واتە خودایە! لەرەحمەتو عەدالەتکاریی تۆ دوورە کە بەهۆی کردەوەی خراپی نەفامەکانمانو هەڵسو کەوتی بێ ئەدەبو ناشیرینیان ئێمە لەناو بەریی.

ئەمە ئاماژەی ئەوەشی تێدایە کە عاقڵ مەندو خاوەن بیرو فامەکانی نەتەوەی ئیسرائیل گوێرەکەیان نەپەرستووە، ئەوانەی گوێرەکە پەرستیان کرد بێ عاقڵو نەفامەکانیان بوون کە زۆربەی نەتەوەکەیان پێک دەهێنا!

﴿إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ﴾ ئەوکردەوەو هەڵوێستەی کە بوو بەهۆکاری ئەم لەرزەو راتڵەقاندنو لەهۆش خۆچونی ئەم حەفتا کەسە هەڵبژێراوەی قەومەکەم؛ جگە لە تاقیکردنەوەو ئیمتیحانکردنی زاتی پاکت بۆ ئەوان هیچی ترنیە. ئەم کارەساتە دەخولقێنی بۆ ئەوەی بەندەکانت بەتاقی بکەیەوە، دەری بخەی کەتا چ ئەندازەیەک ئامادەباشیان بۆ هیدایەتو گومڕایی تێدایە، چی لە دڵیاندا شێردراوەتەوە، کامیان شیاوی سزاو تۆڵەیە، کامیان شیاوی پاداشو بەخشیشە! ئەمانە هەموویان بەگوێرەی سوننەتی خۆت لە بوونەوەردا ئەنجام دەدرێن ئەم رووداوانە دەخوڵقێنی بۆ تاقیکردنەوەی بەندەکانت، جا ئەوانەی کە هەست بەسروشتی رووداوەکان دەکەنو دەزانن کە ئەو کارەساتانە ئیمتیحانی خوداییو حیکمەتێکی تێدایە، سنووری خۆیان دەزانو زێدەڕەوی ناکەن ئەوانە لەتاقیکردنەوەکە دەردەچنو سەرفرازو بەمراز گەیشتوون. ئەوانەشیان کە هەست بەسروشتی رووداوەکان ناکەنو بێئاگایانە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکەن لەتاقیکردنەوەکەدا گومڕاو سەرلێشێواو دەبن.

فەرمان فەرمانی تۆیەو بڕیار بڕیاری تۆیە، ئەو کەسەی خواستت لەسەر گومڕا کردنی بێ، لەرێگەی بەلاوە گومڕای دەکەی ئەو کەسەی بتەوێ هیدایەتی بدەی هیدایەتی دەدەیو رێنمونی دەکەی. کە ئەویان گومڕادەکەی

ستەمی لیّ ناکەیو کە ئەمیان ڕێنمونــی دەکـەی مـەرایی بۆ ناکـەی. بـەڵکو هەردو حاڵەتەکە (گومڕایی کردنو هیدایەتدانەکە) موافیقی سروشتو کەسبو ویستی خۆیانە، ئەگەر هەردو لایەنەکە وازیان لیّ بهێنریّ هەریەکەیان بۆ خۆی کاری بۆ دیاری کراوی خۆیان ئەنجام دەدەن.

حـەزرەتی مووسا بـەوەزانی کـە قەومەکـەی لـەئایین هەڵگەڕانـەوە کـە پەروەردگار پیّی فەرموو: ﴿فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ﴾طه/٨٥.

شایانی باسە حەزرەتی مووسا گومڕا کردنو هیدایەتدانەکەی پاڵ خودادا، فەرموی: ﴿تضل من تشاء وتهدي مـن تشـاء﴾ کەسێک بتـەویّ گومـڕای بکەی، گومڕای دەکەی، کەسێکیش بتەویّ ڕێنمونی بکـەیو هیدایـەتی بـدەی هیدایەتی دەدەی! چونکە تاقیکردنەوەو میحنەتە خوداییەکە بۆیان هۆکـاری گومـڕا بـوون، یـان هیدایەتدانیانـە. ئیـتر بەشـێوەی مـەجاز گومـڕا بـوونو هیدایەتەکەی پاڵ خودا داون.

﴿أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَـا وَأَنْـتَ خَـيْرُ الْغَـافِرِينَ﴾ پـەروەردگارا! ئەتۆ سەرپەرشتیارو چاودێری کاروباری ئێمەی، ئاگاداری کردارو گوفتارمـانی، دەزانی نەفسو دەرونمان چۆنەو چی تێدایە، خودایە! خۆشببە لەو تاوانەی لـە ئاکامی کردارو گوفتارمان دێتە کایەوەو دەبێتە سەرپێچی کردنی سونـنەتی تۆ لەگەڵ بەندەکانتدا، یـان کەمتەرخـەمی دەکـەین لـە ذیکـرو سوپاسـگوزاریو بەندایەتی بۆ کردنت دا.

خودایە تـاوانو هەڵـەمان پـەردەپۆش بکـە، بـە عـەفوو لێبوردنـت وایـان لیّبکە کە هەر نەمانکردبن، هەرچـەندە ئێمـە کەمتـەر خـەمیمان کردبـیّ تـۆ لێمـان خۆشـبە، بمانخـەرە بـەر رەحمـەتو بـەزەیی تایبـەتی خـۆت زیـاد لـە رەحمـەتی گشـتیت کـە بەسـەر مـەخلوقاتی خـۆتدا رشـتوتە. بەڕاستی ئـەتۆ باشترین لێخۆشبووی، گەورەترین داپۆشەری تاوانی بـەندەکانتی، هـەرتۆی لـە تـاوان خـۆش دەبـیو هـەرتۆ بەڕاسـتی چاوپۆشـی لـە تـاوانو هەڵــە دەکــەی، رەحمەتو بەزەییت بەشی هەموو شتێک دەکـاو، لێخۆشـبوونو رەحمـەتی تـۆ بەمەبەستی بەرژەوەندیو هۆکارو عیوەض نیە، غەیری تۆ کە لێخۆشبوونێکی رواڵـەتی بنوێنـیّ، بـە حـــەتمی مەبەسـتێکی لــە لێخۆشـبوونەکەدا هەیـە،

بەرژەوەندییەکی خۆی تێدابەدی دەکا، بۆیە خۆشدەبێ. بەلاّم لێخۆشبوونی تۆ لە روانگەی فەضلوگەورەییو سەخاوەتو کەرەمی بێشمارت هەلّدەقولّێو هیچ بەرژەوەندی زاتی پاکت لەو لێخۆشبوونەدا نیە.

تێبینی: پێویستە ئەوە بزانین کە مەبەست بەگومراکردن لە فەرمایشتی قورئان دا ﴿تضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ﴾ زۆرە ملیّو زەخت لیّ کردن نیە بۆ گومرا بوون؛ واتە: مانای ئەوە نیە خودا ئەوان بەتۆبزی گومرا دەکا. وەکوو جەبرییەکان دەلّێن. چونکە نەیفەمووە: ﴿تضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ مِنْ عِبَادِكَ عَنِ الدينِ﴾ بەلّکو فەرمووی ﴿تَضِلُّ بِهَا﴾ واتە: بەندەکانت بە(رجفة) بەتاقی دەکەیەوە، چونکە ئاشکرایە پەروەردگار بە(رجفة=راتلّەقاندن) خەلّك گومرا ناکا، کەوابوو دەبێ لە(تضل) مانای (تعاقب) یان (تهلك) وەربگرین، ئەو کاتە: ماناکە بەم جۆرە دەبێ: کەسێك مەیلت لیّبێ سزای دەدەی بەمەرجێ ئیمان نەهێنێ، یان کەسێك مەیلت لیّبێ بەو راتلّەقاندنە لەناوی دەبەی!

هەروەها وشەی هیدایەت لەفەرمایشتی ﴿وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ﴾ مەبەست تەوفیق دانو شارەزایی کردنە بۆ لایەنەکانی هیدایەتو رێبازەکانی.

ئاشکراشە ئەو کەسەی بەدیهێنەرە بۆ داخوازی ئیمان یان کوفر پەروەردگارە، ئادەمیزاد بە هۆی ئەو توانایەوەکە هەیەتی بۆ ئیمان، یان بۆ کوفر، لایەکیان هەلّدەبژێرێ، کەوابو: هیدایەتو گومرایی بە دروستکردنو بەدیهێنان لە خوداوەیەو ئەو بەدیهێنەریانە، بە کردەوە هی ئادەمیزادەو کەسبەکە ئەو دەیکا!

باقی ماندەی دوعاو پاڕانەوەی حەزرەتی مووسا لە ئاکامی ڕاتلەقاندنەکەداو، پەیوەندی ئیمان بە پێغەمبەرایەتی حەزرەتی مووساو حەزرەتی موحەممەد ﷺ

﴿وَٱكْتُبْ لَنَا فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ إِنَّا هُدْنَآ إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِىٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنْ أَشَآءُ ۖ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِىَّ ٱلْأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ ٱلْخَبَٰٓئِثَ

وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ ٱلْخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَٰلَ ٱلَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُوا۟ ٱلنُّورَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

ئەمە لە تەواوکەری پاڕنەوەی حەزرەتی مووسایە لە ئاکامی [رەجفە= ڕاتلەقاندنەکەدا] ئەوەبو: لە سەرەتادا ئیعلانی ئەوەی کرد کە هیچ کەس وەلیو پاڵپشتی ئەوان نیە جگە لە خودا، ئەوەبوو: فەرمووی ﴿اَنْتَ وَلِيُّنَا﴾ هەرتۆ وەلیو چاودێری ئێمەی! ئەوەی لەوەلیو چاودێرچاوەڕوان دەکرێ دووشتە: . یەکەمیان زیان لێ دوورخستنەوەیە. دووەمیان: . سوود پێ گەیاندنە. جاچونکە زیان لێ دوورخستنەوە لە سوود پێگەیاندن لەپێشترو گرنگترە؛، سەرەتا داوای زیان لێ دوور خستنەوەی کردو فەرموی: ﴿فَاغْفِرْ

لَنَا وَارْحَمْنَا﴾ ئەمجار داوای سوود پێگەیاندنی لیٚ کردو فەرموی: ﴿وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ﴾ پەروەردگارا! بەرەحمەتو فەضلو کەرەمی خۆت ژیانێکی خۆشو پڕ کامەرانیو سەرفرازیمان بدەرێ، رزقو رۆژیمان گوشاد بکە، تۆفیقمان بدە بۆ خودا پەرستی لەدونیادا، پاداشتو ئەوابی چاکمان لەقیامەتدا بدەرێ، بمانخەرە بەهەشتەوە، بمانگەیەنە بەرەزامەندی خۆت، ئەم پاڕانەوەیە وەکوو ئەو پاڕانەوە وایە کە لەشوێنێکی تردا قورئان فێرمان دەکا:کە دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً﴾البقرة/٢٠١ چونکەبەروبوومی ئایین لەسەر زوبانی هەموو پێغەمبەران بریتیە لەدەستەبەربوونی خۆشبەختی دونیاو قیامەت.

﴿انا هدنا اليك﴾ خودایە! ئێمە تۆبەمان کردووەو گەڕاینەوە بۆ قاپی رەحمەتت، پەشێمانین لەوەی کە قەومەکەمان داوای ئەوەیان کرد کە رێگایان بدەمو بتێک دیاری بکەم بۆیان بیپەرستن، ئەمجار نەفامو بیٚ عەقڵەکانی قەومەکەم گوێرەکەیان پەرستو عاقڵەمەندەکانیان کەمتەرخەمییان کردو رێگەیان لیٚ نەگرتن، هەروەها پیاو ماقولانی قەومەکەم داوای ئەوەیان کرد بەچاوی خۆیان خودا ببینن، چەندەها هەڵەو تاوانی تریش.

خودایە! لەو کردارو گوفتارانە پەشیمانینو گەڕاوینەوە بۆ ژێر ئالای ئیمانو لەوە بەولاوە کرداری باش دەکەینو سەرپێچی فەرمانو نەهیەکانت ناکەین، خودایە! وەکوو چۆن تۆبەت لەبابە گەورەمان ((ئادەم)) وەرگرت هیدایەتت داو هەڵت بژارد، خودایە! بەهەمان شێوە تۆبە لەئێمەش وەربگرەو بەرەحمەتی خۆت دامان پۆشە! پەروەردگار بەم شێوە وەلامی دایەوە ﴿قَالَ: عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾ فەرمووی: سزای من تایبەتە بەو کەسانەی دەمەوێ سزایان بدەم لەکافرو یاخی بووان، هەرکەسیٚ‌بمەویٚ سزای بدەم سزای منی دەگاتیٚ! بەلام رەحمەتم بەشی هەموو کەس دەکا لەبوونەوەرداو لێیان زیادە، بێگومان رەحمەت صیفەتێکی ئەزەلی منەو کاروباری بوونەوەر بەو صیفەتە بەندە، عەزاب صیفەتی من نیە بەڵکو لەو کردەوانەمە، کە لەصیفەتی دادپەروەریمەوە پەیدا دەبیٚو سەرچاوە

دەگرێ، رەحمەتم گشتی‌یەو بۆ هەموو کەسە. ئەو رەحمەتە گشتی‌یە نەبوایە هەموو کافرو خودا نەناسێک دوا بەدوا بێدینی‌یەکەی یەکسەر لەناوم دەبرد!!

وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ﴾فاطر/٥٨، مەبەست لەم ئایەتەی ئێرە کە باسی عەزاب دەکا، ئەوەیە دەفەرموێ: من هەرچی بمەوێ دەیکەم، هەر حوکمێکم بوێ بڕیاری دەدەمو کەس نیە بتوانێ ببێتە لەمپەڕو دەستم بگرێ.

وەلێ لەهەموو کردارو بڕیارێکمدا حیکمەتو دانایی‌و عەدالەتکاری بەکار دەهێنم، ئەمجار دڵی بەندەکانی خۆش دەکا بەوەی کە رەحمەتی پێش خەشمو قاری کەوتووە، رەحمەتی زاڵە بەسەر غەزەبی‌دا، رەحمەتی گشتی‌و شامیلە هەموو شتێک دەگرێتەوەو بەشی هەموو کەس دەکا. ئەم ئایەتە وەکوو ئایەتێکی تر وایە کە لەسەر زوبانی هەڵگرانی عەرشی پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا﴾غافر/٧٠.

ئەمجار پەروەردگار وەصفی ئەوانە دەکا کە شیاوی ئەو رەحمەتەنو بەشێوەیەک باسیان دەکاو نیشانەکانیان دەفەرموێ: دەق ئوممەتی پێغەمبەری ئیسلام؛ حەزرەتی موحەممەد ﷺ دەگرێتەوە، دەفەرموێ: ﴿فَسَأَكْتُبُهَا﴾ لەوە بەولاوە ئەو رەحمەتەم تایبەت دەکەمو دەیچەسپێنم بۆ:

١- ﴿لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ﴾ بۆ ئەو ئادەمیزادانەی خۆیان لەهاوەڵدانان بۆ خوداو تاوانکردن دەپارێزن، سەرپێچی فەرمانی پەروەردگار ناکەن.

٢- ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ زەکاتی ماڵو سامانی خۆیان دەردەکەن دڵو دەروونی خۆیان لەرژدی‌و بەخیلی پاک دەکەنەوە، بۆیە بەتایبەتی (لەنێو عیبادەتەکاندا) باسی زەکاتی کرد؛ بۆ ئەوەی نەخۆشی دەروونی مادییە سوود خۆرەکانی جولەکە چارەسەر بکا، هەروەها چونکە بەگشتی دەروونی ئادەمیزاد رژدی‌و بەخیلی تێدایە.

٣- ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ﴾ هەروەها بۆ ئەوانەیە کە بڕوایان بەهەموو ئەو ئایەتانە هەیە؛ کە نیشانەی تاکو تەنهایی ئێمەیە، بەڵگەن

لەسەر ئەوە کە شەریعەتو یاسای ئیمە بێ عەیبو بێ کەمو کورییەو گونجاوە بۆ کارپێکردنو بەکەڵکی هەموو نەتەوەیەک دێو بۆ هەموو رۆژگارێک دەبێ.
بڕوایان بەپێغەمبەرایەتی پێغەمبەرانمان هەیە.

ئەو ئادەمیزادانەی ئەو سێ رەوشتانەیان تێدان: ئەوانە: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ﴾ کەسانێکن شوێنکەوتووی پێغەمبەرێکی نەخوێندەوارن، ئەم صیفەتە نیشانەیەکە تایبەتە بەحەزرەتی موحەممەدەوە ﷺ هیچ کامێ لەپێغەمبەرانی تر ئەو رەوشتەیان نەبوە، نەخوێنەواری نیشانەیەک بووە لەنیشانەکانی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ ئەم زاتە پیرۆزە وێڕای ئەوەی کە نوسینو خوێندنەوەی نەزانیوە، پەیامێکی هێناوە بەسوود ترینو باشترین زانیاری لەخۆ گرتووە، کامڵترین زانیاری لەبارەی عەقیدەو خودا پەرستیو رامیاریو کۆمەڵایەتی ئابووریو ئەخلاقو رەوشتەوە تێدایە؛ بەو شەریعەتو یاسایەی هێناویەتی دەتوانرێ بیروباوەڕی ئادەمیزاد راست بکرێتەوە ئەخلاقو رەوشتی جوان فێر بکرێن، کردەوەیان بەسوود بێ ژیانیان پڕ کامەرانیو بەختەوەری بێ!

هەر وەکوو چۆن پێغەمبەر ﷺ بەو شەریعەتو یاسایە توانی رەوڕەوەی رۆژگار بگۆڕێو درێ بەتاریکی شەوە زەنگی کوفرو نەزانی بدا؛ ئاینێکی بڵاو کردەوە کە کایگەریەکی تەواوی لەژیانی گەلانی دەورو بەردا هەبوو، تەنانەت ئەو کاریگەرییە شتێکی کاتی وا نەبوو کە بەلەدونیا دەرچوونی پێغەمبەر ﷺو بەتێپەڕ بوونی سەردەمو رۆژگاری هاوەڵانی، ئەو کاریگەرییە بپووکێتەوە، بەڵکو ئەوە چوارە سەدە زیاترە ئەو کاریگەرییە زیندویەتی خۆی لەدەست نەداوە!!!

بەراستی ئەمە هەواڵێکی گرنگە، گەواهی ئەوە دەدا کە نەتەوەی ئیسرائیل هەواڵی هاتنی پێغەمبەرێکی نەخوێندەواریان پێدراوە، زۆر لەمێژە ئەم هەواڵەیان لەسەر زوبانی پێغەمبەری خۆیان حەزرەتی مووساو حەزرەتی عیسا پێ راگەیاندراوە، خەبەری یەقینیان بەرەوانەکردنی پێغەمبەری ئیسلام، رەوشتو نیشانەکانی ئەو پێغەمبەرەیان بۆ شی کراوەتەوە، شەریعەتو

پێغەمبەرایەتی‌و تایبەتمەندی نەتەوەکەی بۆ ئەوان رونکراوەتەوەو پێیان راگەیاندراوە هەرکاتێ ئەو پێغەمبەرە رەوانەکرا خێرا بڕوای پێ بکەن‌و شوێنی بکەون. صیفاتەکانیشی ئەمانەن!

١- ئەو زاتە: پێغەمبەرێکە نەخوێنەوار؛ نەخوێندنەوە دەزانێ نەنووسین.

٢- ﴿الَّذِينَ يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ﴾ ئەو پێغەمبەرەیە کە نەتەوەی ئیسرائیل رەوشتەکانی لەناو تەوراتو ئینجیلدا بەنوسراوی دەبینن‌و هیچ گومانیان لەوەدا نیە کە ئەو وەصفانە هی ئەم زاتەن کە ناوی موحەممەدەو پێغەمبەری ئیسلامە، چۆن کوڕی خۆیان دەناسن ئاوا ئەو پێغەمبەرە دەناسن. بەڵکو زیاتریش دەیناسن.

٣،٤- ئەو زاتە پێغەمبەرێکە فەرمان دەکا بەچاکەو نەهی دەکا لەخراپە، هەر شتێک عەقڵی ساغ‌و سەلیم بەباشی بزانی، طەبیعەتی ساغ پێی چاک بێ، ئەو پێغەمبەرە فەرمانی پێ دەکاو هەوڵی چەسپاندنی دەدا، هەرشتێک دەروونی صافو بێ گەرد قێزی لێ بکاتەوە، عەقڵ بەباشی نەزانێ ئەو پێغەمبەرە نەهی لێ دەکا!! بەکورتی ئەو پێغەمبەرە کە فەرمان دەکا تەنها فەرمان بەچاکە دەکا؛؛ کەنەهی دەکا تەنها نەهی لەخراپە دەکا.

بۆیە عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود دەفەرموێ: هەر کاتێ پەروەردگار لەقورئاندا دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ باش گوێچکەی خۆتی بۆ کلۆر بکەو دڵی بدەرێ؛ چونکە یان فەرمان بەچاکە دەکا، یان نەهی لەخراپە دەکا.

بێگومان گرنگترین ئەو شتانەی پەروەردگار فەرمانی پێ دەکا عیبادەتکردنی پەروەردگارە بەشێوەیەکی یەکتاپەرستی! گرنگترین ئەو شتانەش کە نەهی لێ دەکا، بەندایەتیکردنە بۆ غەیری خودا، هەموو پێغەمبەرانﷺ یەک بەدوایەک ئەم راستی‌یەیان دووپات کردۆتەوە: وەکوو قورئان لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾النحل/٣٦.

٥-٦-رەوشتێکی تری ئەو پێغەمبەرە ئەوەیە: ﴿يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ﴾ هەر خواردن‌و خواردەمەنییەک تەبیعەتی میانەرەو بەپاکو خاوێنی بزانێ ئەو

بۆیان حەڵاڵ دەکا، وەکوو لەشوێنی تردا قورئان دەفەرموێ: ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَارَزَقْنَاكُمْ﴾البقره/١٧٢،٥٧ - الأعراف/١٦٠ - طه/٨١، ئەو شتانەی کە بۆ خۆیان لەخۆوە لەسەر خۆیان حەرام کردبوو وەکوو ((بەحیرەو سائبةو وصیلەو الحام)) شتی تریش کە خۆیان لەسەر خۆیان یاساغ کردبوو.

هەروەها هەر خواردنو خواردنەوەیەک کە تەبیعەتی میانە، بەنابارو ناشرینی بزانێو لێی نەبان بێ؛ وەکو: ((مردارەوە بوو گۆشتی بەرازو خوێنی ڕەوانو هەر ماڵو سامانێک کە بەناحەق وەردەگیرێ وەکوو ریباو بەرتیلو داگیرکردنو خیانەتکردن)) لێیان یاساغ دەکاو نەهیان لێ دەکا کە نزیکی بکەونەوە.

٧- ڕەوشتێکی تری ئەو پێغەمبەرە ﴿يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾ ئەو ئەرکە قورسانەی کە لەسەر شانیان بووە وەکو: قیصاصی قەتڵ، کە بکوژ بەئەنقەست یان بەهەڵە ئەو کارەی لەدەست بقەومایە دەکوژرایەوە، خوێن وەرگرتن لەیاسای ئەواندا نەبووە، یان خۆکوژی بۆ تۆبە کردن، یان ئەگەر یەکێکیان تاوانێکی بکردایە، دەبوو ئەو ئەندامەی تاوانەکەی پێ کراوە ببڕدرێ. ئەگەر پۆشاکیان پیس بوایە دەبوو بیبڕن چەندەها ئەرکی قورسی تریش) ئەم ئەرکانەیان لەسەر لادەبرێ!

بەکورتی ئەو پێغەمبەرە ئایینی ئاسانو لەتوانادا بوویان بۆ دەهێنێ! وەکوو لەفەرمودەیەکدا کە خەطیب لەجابیرەوە ریوایەتی دەکا: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ)) من بەئایینێکی بێ خەوشو ئاسان رەوانەکراوم، هەروەها پێغەمبەرﷺ کاتێک مەعازو ئەبو مووسای ئەلئەشعەری ناردن بۆ یەمەن پێی فەرموون: ((بَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا)) مزگێنی بدەن خەڵک مەڕەتێنن، شت ئاسان بکەن قورسی مەکەن، بەگوێی یەکتری بکەن بەربەرەکانی یەکدی مەکەن!

ئەمجار پەروەردگار چۆنیەتی شوێنکەوتنی ئەو پێغەمبەرە دیاری دەکاو پلەو پایەی شوێنکەوتوەکانو پاداشیان لەلای پەروەردگار ڕون دەکاتەوەو

دەفەرموێ: ﴿فالذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ جا ئەو ئادەمیزادانەی ئیمانیان هێناوە بەو پێغەمبەرەی کە خاوەنی ئەم رەوشتانەیە، لە قەومی مووساو قەومەکانی تریش، وێڕای ئیمان هێنانیان پێی بەچاوی رێزەوە سەیری دەکەنو لەدوژمنو ناحەزانی دەیپارێزنو پارێزگاری لێ دەکەن، بەزوبانو بەشمشێر یارمەتی دەدەن، پەیرەوی ئەو نوورو روناکییە دەکەن کەبۆی نێردراوەتە خوارێ؛ شوێن ئەو قورئانە دەکەون کە لەگەڵ پێغەمبەرایەتییەکەیدا بۆی نێردراوە. ئەو ئادەمیزادانە رۆژی قیامەت سەرفرازو بەمراز گەییشتوون، هەر ئەوان رزگاریان دەبێو رەحمەتو رەزامەندیی خودایان دەست دەکەوێ.

پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد گشتی‌یەو بۆ هەموو کەسە

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

پاش ئەوەی لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی روون کردەوە کە ناونیشانو رەوشتی پێغەمبەرﷺ لەتەوراتو ئینجیلدا دیاری کراون، باسی ئەوەشی فەرموو: کە هەر کەسێک شوێن پێغەمبەری ئیسلام بکەوێ؛ خۆشبەختی دونیاو قیامەتی بۆ دەستەبەر دەبێ، ئەمجار لایەنێکی گرنگی ریسالەی ئیسلامی روون دەکاتەوە؛ ئەویش ئەوەیە کە پەیامی ئیسلام گشتیو بۆ هەموو کەسە، حەزرەتی موحەممەد کراوە بەپێغەمبەری هەموو ئادەمیزادو بۆ سەریان رەوانە کراوە، بانگیان دەکا بۆ ئیمان هێنان بەپەیامەکەیو هەرکەسێکیش شوێنی بکەوێو پابەندی پەیامەکەی بێ خۆشبەختیو کامەرانی هەر دوو دونیای دەست دەکەوێ! دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً﴾ ئەی موحەممەد! بەهەموو ئادەمیزاد رابگەیەنە، بەهەموو عەرەبو غەیری عەرەب، بەرەش پێستو سپی پێستیان

بەهەموو چینو توێژو گەلو نەتەوەیەکێ بلّـێ: مـن رەوانـەکراوی خـودام بـۆلای هەموانتان، پێغەمبەری خودام بۆ هەموو کاتو شـوێنێکێ تـا رۆژی قیامـەت، رەوانەکراوم بـۆ سـەر هـەموو ئـادەمیزاد بەگشـتی! وەکـوو لەشـوێنێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ﴾الأنبياء/١٠٧، یـان دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيراً وَنَذِيراً﴾سبأ/٢٨، یان دەفەرموێ: ﴿وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ﴾الأنعام/١٩.

زۆر فەرموودەی چەسپاوو صەحیحی پێغەمبەری ئیسلامﷺ هەن جـەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر گشتیو بـۆ هـەموو کەسـە... وەکوو ئـەو فەرموودەیـەی کـە بوخاریو موسلیمو نەسائی لـەجابیری کـوڕی عەبدوڵلاوە لەپێغەمبەرەوەﷺ دەیگێڕنەوە: کە فەرموویەتی ((أُعْطِيتُ خَمْسـاً لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الأَنْبِياءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً)) پێنـج بـەهرەم پـێ دراون بـەهیچ کامێ لەپێغەمبەرانی تـری پێـش خـۆم نـەدراون؛ مانگـە رێیـەکێ دوژمـن لێـم دەترسێ، سەر زەویم بۆ کراوە بەشوێنی نوێژو پاکەوەکەر؛ هـەر ئـادەمیزادێکێ لەئۆمەتی من نوێـژی پـێ گەییشت لەهـەر شـوێنێکێ بـوو بانوێژەکـەی بکـا. غەنیمەتم بۆ حەڵاڵ کراوە بۆ هیچ پێغەمبەرێکی پێش من حەڵاڵ نەبووە، پلەو پایـەی شـەفاعەتکردنم پـێ دراوە پێغەمبـەرانی تـر نـێردراون بـۆ سـەر نەتەوەکانیان بەتایبەتی! ئەمن نێردراوم بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد بەگشـتی!)

ئـەمجار پـەروەردگار تـاکو تـەنهایی خـۆی لەڕبووبیـەتو ئولوهییـەتدا دەچەسپێنێو دەفەرموێ: بلّێ: من رەوانەکراوی خودایەکی ئەو تۆم ﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ کـە هـەرچی ملّـکو سەڵتەنەتی ئاسمانەکانو زەوی هەیە هی ئەوە، هیچ خـودا نـین جگـە لـەزاتی پاکی، دەمرێنێو دەژێنێ، واتە: مردنو ژیان بە دەستی خۆیـەتی، دوای مـردن رۆژی قیامەت هەموو مردوان زیندو دەکاتەوە،

ئایەتەکە هەرسێک بنەمای سەرەکی عەقیدەی لەخۆ گرتووە: کە ئیمان بەتاکو تەنهایی خودایە لەڕبووبیەتو ئولوهیەتدا ئیمان بەپێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدﷺو پێغەمبەرانی تریشە.

ئیمان بەزیندوبوونەوەی ڕۆژی قیامەتە.

ئەمجار دوا بەدوای چەسپاندنی ئەو سێ بنەما سەرەکییانە بانگەوازی هەموو ئادەمیزاد دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَآمِنُوا بِا للهِ﴾ ئەی ئادەمیزادینە! هەموتان ئیمان بێنن بەخودای تاکو تەنیاو بێ شەریک لەڕبووبیەتو ئولوهییەتدا؛ ئەو خودایەی کە هەرچی شیاوی ژیان بێ دەیژێنێ، هەرچی شیاوی مردن بێ دەیمرێنێ ﴿وَرَسُولِهِ النَّبِي الأُمِيّ﴾ ئیمان بێنن بەرەوانەکراوو پێغەمبەرە نەخوێنەوارەکەی کە رەوانەیکردوە بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد بەگشتی بۆ ئەوەی فێری قورئانو حیکمەتیان بکا، لەبیروباوەڕی پڕوپوچو شەریک دانان بۆ خودا، لەبیروباوەڕی نەفامیو دوژمنکاری پاکیان بکاتەوە، بۆ ئەوەی بەهۆی شارەزایی کردنی پێغەمبەر بۆیان ببنە یەک ئوممەتی پتەوی خوداپەرستو هاریکار لەناوخۆیانداو، هەموویان بەچاوی برایەتی سەیری یەکتر بکەن، ﴿الَّذِي يُؤْمِنُ بِا للهِ وَكَلِمَاتِهِ﴾ ئەو پێغەمبەرەی بۆخۆی پیش هەموو کەسێک بڕوای تەواوی بەتاکو تەنهایی خودا هەیە، هەروەها ئیمانی بەو کەلیماتە تەشریعیانە هەیە کە نێردراونە خوارێ بۆ هیدایەتدانی ئادەمیزادو دیاردەیەکن لەدیاردەکانی عیلمو رەحمەتی پەروەردگار بۆ ئادەمیزاد. هەروەها بڕوای بەکەلیماتی تەکوینی خودا هەیە؛ کە نیشانەی دەسەڵاتو ویستو حیکمەتی یەزدانن، بڕوای تەواویشی بەو نیگایە هەیە کە بۆ سەر خۆی نێردراوە لەلایەن پەروەردگارەوە.

مەبەست بەکەلیمات: لەئایەتەکەدا ئەو ئەحکامو ئامۆژگاریو بەڵگە بەهێزانەن لەسەر هەبوونی خوداو تاکو تەنیاییو دەسەڵاتو توانای ڕەهای، کە لەتەوراتو ئینجیلو قورئاندا خۆیان دەنوێنن.

تائێرە فەرمان بەئیمانهێنان بوو ئەمجار فەرمان دەکا بەئیسلام بوونو دەفەرموێ: ﴿وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ ئەی خەڵکینە! شوێن ڕێبازی

پێغەمبەر بکەون، پابەندی فەرمانو نەهیەکانی بن. هەرچی پێتان دەڵێو بۆتان دێنێ: وەری بگرن، بەڵکو هیدایەت بدرێن بۆ شەقامەڕێی خوداپەرستی؛ کە هیچ کەندو لەندی تێدا نیە! یان بەڵکو هیدایەت بدرێن بەهۆی ئیمانو شوێنکەوتنی شەریعەتەوە بۆ رێبازێک کە خۆشبەختی دونیاو قیامەتی ئێوەی تێدایە.

لەراستیدا هیدایەتی صەحیحو بەردەوام لەقورئاندا نەبێ، دەست ناکەوێ، خێرو خۆشی هەر لەئایینەدا هەیە، تەنها بەشوێنکەوتنی شەریعەتی سەرداری پێغەمبەران خۆشبەختیو کامەرانی دونیاو قیامەت دەستەبەر دەبێ، چەندێک ئادەمیزاد پابەندی شەریعەت بێ ئەوەندە بەختەوەری دونیاو قیامەتی دەست دەکەوێ! چونکە ئەم ئایینە تەنیا بیروباوەڕێک نیە لەدەرووندا خۆی بچەسپێنێو بەس! هەر وەکوو چۆن بریتی نیە لەئەنجامدانی شەعائیرو طوقوسێکی بێ گیانو بەس! بەڵکو ئایینی ئیسلام بریتییە لەشوێنکەوتنی تەواو بۆ رێبازی پێغەمبەرﷺ بۆ هەرچی لەخوداوە دەیهێنێو دەیگەیەنێ بۆ هەرچی شەریعەتو یاسایەک کە لەخوداوە پێمان دەگەیەنێ!

پێغەمبەرﷺ هەر ئەوەندە نەبوە فەرمان بەخەڵکی بکا ئیمان بەخوداو پێغەمبەر بهێننو بەس، هەروەکوو چۆن فەرمانی پێ نەکردون شەعائیری خوداپەرستی ئەنجام بدەنو بەس! بەڵکو ئەو پێغەمبەرە بەگوفتارو کردەوە شەریعەتی پەروەردگاری پێ راگەیاندون بەڵێ بەئاخاوتنو بەکردەوەو بەشێوەیەکی کوللیو بنەڕەتیو لەناخەوە!

ئەوەشمان لەیاد نەچێ کە ئادەمیزاد شوێن پەیامی پێغەمبەر نەکەونو بەگوفتارو کردەوە رێبازی پیرۆزی ئەو رەچاو نەکەن، بەهیدایەت ناگەنو بەختەوەر نابن! ئائەمەیە ئایینی خوداو دەبێ بەو شێوە پەیڕەویی بکرێ! جگە لەم شێوە پەیڕەویکردنە هیچ شێوەیەکی تر پەسند نیە.

نەتەوەی ئیسرائیل هەندێکیان شوێن حەق کەوتن، پەروەردگار لەچۆڵەوانی‌یەکەدا نیعمەتی خۆی بەسەر نەتەوەی ئیسرائیلدا رشت

وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ أَسۡبَاطًا أُمَمٗاۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسۡتَسۡقَىٰهُ قَوۡمُهُۥٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡحَجَرَۖ فَٱنۢبَجَسَتۡ مِنۡهُ ٱثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنٗاۖ قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٖ مَّشۡرَبَهُمۡۚ وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡغَمَٰمَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا نەتەوەی ئیسرائیلی هەڵنا بۆ شوێنکەوتنی ئایینی حەزرەتی موحەممەد ﷺ وەصفی ئەوانەی کرد کە رێزی لێ دەگرن‌و پارێزگاری لێ دەکەن‌و یارمەتی دەدەن، فەرمووی: ئەوانە رزگار بوو بەمراز گەییشتوون. ئەمجار سێ حاڵەتیان بۆ دیاری دەکا:

١-هەندێکیان شوێن پەیامی حەزرەتی مووسا کەوتوون‌و هەروەها شوێن پێغەمبەری ئیسلام کەوتوون‌و پابەندی ئایینی حەق بوون‌و کاریان پێ کردوە.

٢-پەروەردگار کردونی بەدوانزە کۆمەڵ‌و گرۆو هۆز؛ بەئەندازەی ژمارەی کوڕەکانی ئیسرائیل.

٣-بەردەکەی کە حەزرەتی مووسا عەصاکەی پێدادا دوانزە سەرچاوەی لێ‌هەڵقولا بە ئەندازەی ژمارەی کوڕەکانی ئیسرائیل. دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ﴾ کۆمەڵێک لەنەتەوەی ئیسرائیل لەسەردەمی مووساداو پاش لە دونیا دەرچوونیشی شوێن حەق کەوتن‌و بە حەق‌و عەدالەت حوکمیان کردوە، پابەندی فەرمان‌و نەهیەکانی ئایینی خودا

بوون، ئەوانە خاوەن باوەڕە تۆبەکارەکان بوون لەنەتەوەی ئیسرائیل، ئیمانیان بەموسا هێناوە، ئەوانە بۆ عوزر هێنانەوەو داوای لێخۆشبوون لەپەروەردگار، بۆ ئەوەی لەگوێرەکە پەرستی نەتەوەکەیان خۆش ببێ لەگەڵ حەزرەتی مووسادا چون بۆ میقات.... ئەوانە کۆمەڵێک بوون دڵو دەروونی خۆیان بەئیمان بەهێز کردبوو، خەڵکیان شارەزا کرد بۆ ئایین، لەپێناو ئایینەکەیاندا تێدەکۆشان، پابەندی ئامۆژگارییەکانی تەورات بوون، بەگوێرەی ئەو کتێبە ئاسمانییە لەناو نەتەوەکەیاندا حوکمیان دەکرد، هەر لەم تاقمو گرۆهانە کەسانێک هەبوون پێشوازیان لەپەیامی پێغەمبەری ئاخر زەمان کرد، ئایینی ئیسلامیان قبووڵ کردو، گەردنکەچی فەرمانو نەهیەکانی بوون؛ چونکە لەتەوراتی خۆیاندا ئاماژە بەهاتنی پێغەمبەری ئیسلام کرابوو، نیشانەو رەوشتەکانی پێغەمبەری تێدا شی کرابووەوە بەهۆی ئەو ناوونیشانانە پێغەمبەریان وەکوو کوڕی خۆیان‌ڕەناسی! لەریزی هەرە پێشەوەی ئەو جولەکانەی ئیمانیان بەپێغەمبەر ﷺ هینا، هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ عەبدوڵلای کوڕی سەلام بوو، کە رۆڵێکی گرنگی هەبوو لەبانگهێشتنی جولەکەکان بۆ ئیمانهێنانو، بەدەقەکانی تەورات پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدی پێ دەسەلماندن.

وەکو لەشوێنێکی تردا پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿**وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ، يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ**﴾آل‌عمران/١١٣. یان دەفەرموێ: ﴿**وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ...**﴾آل عمران/١٩٩، یان دەفەرموێ: ﴿**وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ، وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِماً**﴾آل‌عمران/٧٥، بەکورتی: ئەو هەواڵەی لەم ئایەتە وەردەگیرێ پەیوەندی بەکۆمەڵێکی خاوەن باوەڕەوە هەیە لەنەتەوەی ئیسرائیل لەسەردەمی حەزرەتی مووساو دوای لەدونیا دەرچونیشی! ئەم کۆمەڵە دەبنە سێ تاقمو گرۆهـ:::

١- تاقمێکیان هاوچەرخی حەزرەتی موحەممەد ﷺ بوونو بەخزمەتی گەییشتوونو ئیمانیان پێ هێناوە ئەمانە: ئەو کۆمەڵەن کە ئاماژەیان بۆ کراوە؛

لەم ئایەتەدا کە دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ، أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾البقرة/١٢١.

٢- کۆمەڵێکیان ئەوانەن،کە ئیمانیان بەحەزرەتی مووسا هێناو دوایش شوێن ئەو پێغەمبەرانە کەوتوون کە بەدوا مووسادا هاتوون. ئەمانە ئەو کۆمەڵەن کە لەم ئایەتەی ئێرەدا ئاماژەیان بۆ کراوە.

٣- تاقمێکیان دەگونجێ لەکۆمەڵی یەکەم بن یان لەکۆمەڵی دووەم بن، ئەوانە بەم ئایەتە ئاماژەیان بۆ کراوە کە پێش کەمێک نوسیمان ﴿مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آياتِ اللهِ.......الآيه﴾.

ئەمجار دوای هاتنەوە لەمیقات بۆ جاری دووەم داوای دامەزرانی نەتەوەی ئیسرائیل لەخاکی فەلەستین جێگیربوون تێیدا ﴿وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطاً أُمَمَاً﴾ نەتەوەی ئیسرائیلمان کرد بەدوازدە کۆمەڵ، حاڵو چونیەتی ئەمانە وابوو لەنەتەوەی دوازدە کوڕەکەی ئیسرائیل بوون، هەر کۆمەڵێکیان ئوممەتێ بوون لەناو خۆیاندا، هەر کۆمەڵەو دابو نەریتێکی تایبەتی هەبوو، لەبەر ئەوە لەو جێگەدا لەیەکمان جودا کردنەوە، بۆ ئەوەی نەوەی هەر کوڕێک لەوانە خزمەتی خۆیان بکەن، لەناو خۆیاندا گەورەو بچوکی خۆیان دیاری بکەن، گەرەلاوژێو هەرچیو پەرچی لەناویاندا پەیدا نەبێو، فیتنەو ئاشوبیان تێنەکەوێ! بۆ هەر قەبیلەو هۆزێکیان حەزرەتی مووسا رابەرو پێشەوایێ دابنێ، چاودێری یاسای دینو دونیایان بکا.

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ، فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنَاً.... قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ﴾ نیگامان بۆ مووسا کرد لەو کاتەدا کە قەومەکەی لەدەشتی فەلەستین داوای ئاوی خۆشو گوارایان لێ کرد، پێمان گوت: بەعەصاکەت لەو بەردە گەورە بدە کەوا لەکێوی (حوریب)ی شیوی سینادایە!

حەزرەتی مووسا بەفەرمانی خودا بەعەصاکەی دای لەبەردەکە، دوانزە سەرچاوەی لێ هەڵقولا، هەریەکێ لەم سەرچاوانەی بۆ بەرەبابو هۆزێکیان دیاری کرد، بۆ ئەوەی لەسەر ئاو تێک بەرنەبنو ئاشووبو ئاژاوەیان تێدا پەیدا

نەبێ، هەر بەرەبابو هۆزێکیان دەیانزانی سەرچاوەی تایبەتی خۆیان کامەیەو لێیان تێک نەدەچوو!

راڤەکەرانی قورئان گەلێ راوو بۆچونی جیا جیایان دەربارەی قەبارەی ئەو بەردەو شوێنەکەی باسکردوە، زۆربەیان مۆرکی خەرافاتی ئیسرائیلیاتیان پێوە دیارەو عەقڵ وەری ناگرێ!

لەواقیعدا دەبێ ئەو بەردە بەردێکی گەورەو زەبەللاحی وابووبێ کەجێگای دوازدە سەرچاوەی جیاوازی تێدا جێ بووبێتەوەو خەڵکەکە توانبێتیان بەئاسانیو بەشێوەیەکی رێکو پێک ئاویان لێ وەربگرنو پاڵە پەستۆو قەرەباڵغی دروست نەبێ.

جا چونکە ئەوان لەوە پێش لەمیصردا ئاوو هەوای خۆشیان هەبوو، کاتێ هاتنە ئەو دەشتە گەرمەڵانەی سینا زۆر بەگەرماکەی نارەحەت بوون زەحمەت بوو بتوانن تێیدا هەڵبکەن، بۆیە ﴿وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ﴾ هەورمان کرد بەچەترو سێبەر بەسەریاندا، لەگەرمای خۆر دەیپاراستن، ئەگەر سێبەری هەورەکە نەبوایە، گەرمای خۆر دەیسوتاندن!! چونکە لەو دەشتە گەرمەدا دارو درەخت نەبوو سێبەریان لێ بکا....!

سەرباری ئەو نیعمەتانە (هەڵقوڵانی ئاوو سێبەری هەور) ﴿وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى﴾ خواردنو خواردنەوەمان بۆ ئاسان کردن، لەباتی نان گەزۆمان بەسەردا باراندن،[٦] لەجیاتی گۆشت پەلەوەری ((شەلاقە))مان بۆ ناردن بەئاسانی بۆیان دەگیرانو، سەریان دەبڕینو، گۆشتەکەیان دەخواردن، ئەم خواردنو خواردنەوەمان بۆ دابین کردنو لەسەر زمانی مووسا پێمان گوتن: ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ بخۆنو بخۆنەوە لەو رزقو رۆژە خاوێنەی کە پێمان داون ئەوە نیعمەتی ئێمەیەو بەتایبەتی بەئێوەمان بەخشیوە، پێویستە ئێوە سوپاسگوزارو شوکرانە ژمێر بن!

کەچی وێرای ئەو هەموو رزقو رۆژییەی کە پێمان دابوون!! ئەو نەتەوە

---

[٦] گەزۆ مادەیەکی شیرینە وەکوو شەونم دەکەوێتە سەر گەڵادارو (شوکەی) دەکەوێتە سەر بەرد، لەکوردستان ئاخرو ئۆخری بەهارو هاوین بەزۆری هەیە.

بەدبەختە، کوفرانی نیعمەتی ئێمەیان کردو، پەرەیان بە سەرپێچیکردنو نافەرمانی ئێمەدا ﴿وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ئەوان بەوەی کە کوفرانی نیعمەتی ئێمەیان کرد ستەمیان لەئێمە نەکردو زیانیان پێ نەگەیاندین، بەڵکو ستەمیان لەخودی خۆیان کرد، چونکە پەروەردگار بێ ئاتاجە لەهەموو عالەم، ئەگەر هەموویان تێکڕا نافەرمانی خودا بکەن هیچ لەخودایەتی خودا کەم ناکا، ئەگەر هەموشیان کۆببنەوە وەلەسەر خوداپەرستی، هیچ لەخودایەتی زاتی پاکی زیاد ناکا.

فەرمان کردن بەنەتەوەی ئیسرائیل کە (بيت المقدس) بکەن بەنیشتەمەنی خۆیان

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ ٱسْكُنُوا۟ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ وَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـَٔـٰتِكُمْ ۚ سَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

دوای ئەوەی یەزدان حاڵو وەزعی نەتەوەی ئیسرائیلی بەیان کرد، جۆری نیعمەتەکانی پێی دابوون راینواندن، سەرپێچیو ستەمکردنیان دەست نیشان کرد؛ گونجاو بوو کە جۆرێکی تر لەسەرپێچیو ستەمو نافەرمانییان بۆ خودا، باس بکاو فەرمووی: ﴿وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ﴾ ئەی موحەممەد! باسی ئەوە بۆ گەلەکەت بکە، کە لەلایەن مووساوە بەنەتەوەی ئیسرائیل گوترا: بڕۆن نیشتەجێ بن لەو شارە ئاوەدانەی کە شاری بەیتولمەقدیسە، ﴿وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ﴾ بەئارەزوی خۆتان لەهەر شوێنێ ویستتان لەرزقو رۆژی ئەو شارە بخۆنو بخۆنەوەو سوودی لێ وەربگرن ﴿وَقُولُوا حِطَّةٌ﴾ بڵێن خودایە! تاوانمان لێ بتەکێنەو لەگوناهمان خۆش ببە؛ ﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً﴾ بەشێوەی خۆ بەکەم زانینو سوپاسگوزاری بۆ

پەروەردگارو سەر ئەوی کردنو کڕنووش بردنو لالانەوەو پاڕانەوە لەخودا بچنە دەرگای بارەگای ئەو شارە پیرۆزەوە، بەجاریّ هاوار لەپەروەردگار بکەن لێتان خۆش بیّو، کامەرانیو بەختەوەریتان پیّبداو، تیّیدا بحەسێنەوە، دەست بکەن بەکارو کاسپیو هەوڵدان بۆ دابین کردنی پێداویستی ژیان، هەروەها پێویستە جیهاد بکەن بۆ ئەوەی نیشتمانەکەتان لەدوژمن وەربگرنەوەو بەسەربەستیو ئازادی تیّیدا ژیان بەسەربەرن!!

ئەگەر وا بکەن ﴿نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ﴾ لەپاداشی پابەند بوونتان بەفەرمانی ئێمەو لەپاداشی ئەو جیهادەتاندا لەتاوانەکانتان خۆش دەبینو چاو پۆشیتان لیّ دەکەین، زیاد لەوەش ﴿وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾ پلەو پایە زیاد دەکەین بۆ ئەوانەی بەدڵسۆزیو ئیخلاصەوە ئەرکی سەرشانیان ئەنجام دەدەنو چاکەکارن!

پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکریّ: کە ئەم چیرۆکە لەسورەتی (البقرة/٥٨-٥٩)دا هاتوەو، بەسەرماندا تێپەڕی، بەلام لەگەڵ جوداوازی لەدەقەکەیاندا، بۆ ئەوەی بگونجیّ لەگەڵ بەلاغەتو ئوسلووبی قورئانو سەرتاسایی ئەو نامە ئاسمانییە، چونکە دووبارە کردنەوەی وشەو رستە بەهەمان دەقی پێشوو ناچێتە چوار چێوەی بەلاغەتەوە بەڵکو بەلاغەت ئەوەیە: کە مانایەک بەچەند ئوسلووبو شێوازی جیاجیا بگەیەندریّ:

ئیمامی رازی هەشت خاڵی جوداوازی نێوان دەقەکەی ئێرەو دەقی سورەتی (البقرة)ی دەست نیشان کردوە بەم جۆرەی:

١-لێرەدا فەرمووی: ﴿اسْكُنُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ﴾ لەویّ فەرمووی ﴿ادخلوا.....﴾. فائیدەی مانای ئایەتەکە لێرە تەواو ترە! چونکە: نیشتەجیّ بوون، مانای چونە ناویشی لیّ وەردەگیریّ بەلام پێچەوانەکەی وانییە.

٢-لێرە فەرمووی: ﴿وكلوا﴾ لەویّ فەرمووی: ﴿فكلوا﴾ چونکە دەست کردن بەخواردن پاش چوونە ناوەوە دەبیّ! کەوابیّ وا جوانە بە(فا)ی تەعیقب بیّ نەک بەواو، چونکە واو ئەوە دەگەیەنیّ کە خواردنەکە لەگەڵ

نیشتەجێ بوون دەستەبەر دەبێ نەک پاش نیشتەجێ بوون.

٣-لەوێ وشەی ﴿رَغداً﴾ی هێناو کردی بەصیفەتی (الا) بەلام لێرەدا وشەی ﴿رَغداً﴾ نەهێناوە.

٤-لێرەدا وتنی ﴿حطة﴾ پێش فەرمان بەچوونە ژوورەوەی خست، بەلام لەوێ بەپێچەوانەوە هێنانی.

٥-لێرەدا فەرمووی: ﴿نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـَٔـٰتِكُمْ﴾ لەوێ فەرمووی: ﴿نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ﴾.

٦-لێرەدا فەرمووی: ﴿سَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾ بەبێ واو، لەوێ فەرمووی: ﴿وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾ بەواوەوە.

٧-لێرەدا فەرمووی: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزاً﴾. لەوێ فەرمووی: ﴿فَأَنزَلْنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾.

٨-لێرەدا فەرمووی: ﴿بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ﴾ لەوێ فەرمووی: ﴿بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾.

بەکورتی مانای ئایەتەکەی ئێرە ئەوەیە: پەروەردگار هەڵسوکەوتی جولەکە پێشینەکانی وەبیر جوولەکە هاوچەرخەکانی سەردەمی پێغەمبەرﷺ دەهێنێتەوە: کە فەرمانی پێ کردون بڕۆنە ناو شاری قودسەوە (یان شارێکی تر بووە) لەخودا بپاڕێنەوە کە لەگوناهیان خۆش بێ، گەردنکەچی خۆیان بۆ خودا بنوێننو کڕنووش بەرنو شوکرانە بێژی بکەن! پەروەردگار لەپاساوی ئەوەدا دوو شتی پێداون؛ لێخۆشبوونو زێدە چاکەیان دەداتێ، ﴿فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلاً غَيْرَ ٱلَّذِي قِيلَ لَهُمْ﴾ بەلام ئەوانەی ستەمکار بوون لەنەتەوەی ئیسرائیل ئەوەی پێیان گوترابوو گۆڕییان، لەجیاتی (حطـه) دەیانگوت (حبـه). لەجیاتی ئەوەی ملکەچ بکەنو کڕنووش بەرنو بەسەردانەواندنەوە بچنە ناو قودسەوە بەقنگە خشکێ چوونە ناو قودسەوە!!

سروشتی جوولەکە هەمیشە بریتی بووە لەسەرپێچیکردنو یاخی بوونو هەڵگەڕانەوە لەیاسای خوداو نافەرمانی کردنو سپڵەییو هەڵپەکردن بۆ سەرپێچیکردنی فەرمانی خودا بەگوفتارو کردار. ئەوە بوو لەجیاتی ئەوە بڵێن:

(حطة) دەیانگوت: (حبة في شعرة) لەجیاتی ئەوەی بەملکەچیو خوشوعو خضووعەوە برۆنە ناو بەیتولمەقدیسەوە بەقنگەخشکێو چاو لەحەوا چوونە ژوورەوە ((رۆیشتنە ناو شارەکەوە.))

دەی بابزانین ئاکام چۆن بوو سەرەنجام چییان بەسەرهات..؟ ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزاً مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ﴾ لەسزای ئەو سەرپێچیو شەرسەختیو بێگوێیەیاندا عەزابێکی زۆرمان بۆ سەر ناردن؛ ئەو ئاسمانەی کە لەوەپێش لێیەوە گەزۆو گۆشتی پەلەوەری ((شەلاقە))یان بۆ دەنێردرایە خوارێ، هەور سێبەری لێ دەکردن، ئیستا بەهۆی سەرپێچیو ستەمکارییانەوە عەزابیان لێیەوە بۆ دەنێردرێ! عەزابێک دڵو دەروون بەلەرزە دێنێو، کاروباری ژیانیان لێ دشێوێنێ!

نەتەوەی ئیسرائیل لەکاتێکدا مووسا چوو بۆ کێوی (**طوور**) بۆ ئاخاوتن لەگەڵ پەروەردگار، ئەوان هیچ گوێیان بەئامۆژگاری حەزرەتی مووساو حەزرەتی هاروون نەداو گوێرەکەیان پەرست! دوایی خودا عەفووی کردن! لەمیقاتدا داوای بینینی خودایان کردو (رەجفە) گرتنیو دوایی کە وەهۆش خۆ هاتنەوە خودا عەفووی کردن، چەند نیعمەتو بەخششی پێدان، کە لەوە پێش چەند جارێک ئاماژەمان بۆ کرد کەچی ئەوەتا ئەوان نافەرمانی دەکەن، قسە دەگۆڕن فەرمانیان پێ دەکرێ بچنە ناو شارێکی تایبەتییەوەو هەموو رزقو رۆژیو خێروخێراتی ئەو شوێنەیان بۆ حەلاڵ دەکرێ بەمەرجێ دوعاو نزایەکی تایبەتی بکەنو بەشێوە کڕنووش بردن بۆ خوداو بەملکەچی بچنە ناو شارەکەوە، بەمەبەستی ئیعلانکردنی گەردنکەچی بۆ خودا لەکاتی سەرکەوتنو زاڵ بوون بەسەر دوژمندا کوچی نەیان کرد (وەکو چۆن پێغەمبەری ئیسلام لەرزگار کردنی شاری مەککەدا کاتێ چووە ناو شارەوە، لەسەر پشتی ولاغەکەی سوجدەی بۆ خودا بردو بەو شێوە ملکەچییەوە بۆ خودا چووە ناو مەککەوە).

لەبەرامبەر فەرمانبەرداری نەتەوەی ئیسرائیل بۆ فەرمانی خودا، وادەیان دەداتێ کە لەگوناهیان خۆش بێو لەچاکەی چاکەکاران زیاد بکا. کەچی دەبینین: کۆمەڵێکیان شێوازی دوعاو پاڕانەوەکە دەگۆڕن، ئەو شێوە چوونە

ژوورەوەی فەرمانیان پێ کراوە دەیگۆڕنو بەشێوەیەکی تر دەیانەوێ بچنە ناو شارەکەوە، چونکە ئەوان لاریو سەرپێچیکردن بوەتە بەشێک لەسروشتییانو هەمیشە دەیانەوێ لەرێگەی راست لابدەن. بۆیە پەروەردگار سزای دانو عەزابی زۆری بۆ سەر ناردن!

بەکورتی حەزرەتی مووسا بەنەتەوەی ئیسرائیلی فەرموو: ئەگەر ئێوە بەراستی دەتانەوێ بەندایەتی خودا بکەنو پلەو پایەی لەوەپێشتان وەدەست بهێننەوەو نیشتمانی خۆتان ئازاد بکەنەوە، پێویستە جیهاد بکەنو بەرامبەر بەدوژمن بجەنگێن... برۆن شاری قودس وەربگرنەوەو دوژمنی لێ وەدەرنێنو، ئاوەدانی بکەنەوەو فەرمانڕەوایی خۆتانی تێدا بچەسپێنین، ئەوسا خودا لەتاوانتان خۆش دەبێو پلەوپایەی دونیاو قییامەتتان پێ دەبەخشێ؛ بەلام ئەوان گوێیان بەقسەکانی حەزرەتی مووسا نەداوجیهادیان نەکردو، خودا لەسارای سینادا گیرۆدەی کردن، بەسەر شۆری ژیانیان بردەسەر، پاش لەدونیا دەرچوونی مووسا بەخۆیاندا چوونەوەو دەستیان کرد بەجیهاد لەگەل نەتەوەی یوشعدا ﷺ توانیان قودس وەربگرنەوە......

فرتو فێڵی جولەکە بۆ راوکردنی ماسی لەرۆژی شەممەداو سزای سەرپێچیکاران!!

وَسۡـَٔلۡهُمۡ عَنِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلَّتِي كَانَتۡ حَاضِرَةَ ٱلۡبَحۡرِ إِذۡ يَعۡدُونَ فِي ٱلسَّبۡتِ إِذۡ تَأۡتِيهِمۡ حِيتَانُهُمۡ يَوۡمَ سَبۡتِهِمۡ شُرَّعٗا وَيَوۡمَ لَا يَسۡبِتُونَ لَا تَأۡتِيهِمۡۚ كَذَٰلِكَ نَبۡلُوهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَإِذۡ قَالَتۡ أُمَّةٞ مِّنۡهُمۡ لِمَ تَعِظُونَ قَوۡمًا ٱللَّهُ مُهۡلِكُهُمۡ أَوۡ مُعَذِّبُهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدٗاۖ قَالُواْ مَعۡذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَلَعَلَّهُمۡ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِۦٓ أَنجَيۡنَا ٱلَّذِينَ يَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذۡنَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

فَلَمَّا عَتَوْاْ عَن مَّا نُهُواْ عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُواْ قِرَدَةً خَـٰسِـِٔينَ ﴿١٦٦﴾

ئەم ئایەتانە باسی جۆرێکی تر لەیاخی بوونو سەرپێچی کردنی نەتەوەی ئیسرائیل دەکەن، دوای ئەوەی لەوەپێش باسی فەرمان پێ کردنیان بۆ چوونە ناو بەیتولمەقدیس کرا، ئەمجار لێرەدا چیرۆکی فێڵ کردنیان لەبواری ماسی گرتندا دەگێڕێتەوە!! شایانی باسە ئەم چیرۆکە لەسورەتی (البقرە)دا بەکورتی ئاماژەی بۆ کرا: کە فەرمووی: ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ﴾البقرة/٦٥. لەسورەتی (النساء)دا لەئایەتی (١٥٤،٤٧)دا ئاماژەی بۆ کرا، لەم سورەتەشدا واتە: سورەتی (الأعراف)ە، کەسورەتێکی مەککەییەو پێش ئەوەی پێغەمبەرﷺ وتوێژ لەگەڵ جولەکە بکا، نازڵ بووە تا بەڵگە بێ لەسەر سەر ئاسایی قورئان. چونکە پێغەمبەرﷺ پیاوێکی نەخوێندەوار بووە، هیچ زانیاریو زانستێکی نەخوێندوە، لەهیچ کتێبێکی نەروانیوە، کەوابێ هەواڵدانی بەو چیرۆکە موعجیزەو نیشانەی پێغەمبەرایەتییەتیو بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە ئەو چیرۆکە لەخوداوەیەو کەلامی پەروەردگارە!

هێنانی ئەم چیرۆکە سوودێکی تریشی هەیە، ئەویش هۆشیار کردنەوەیە لەسەر ئەوە کە بەدرۆ خستنەوەی حەزرەتی موحەممەدﷺو ڕەتکردنەوەی موعجیزەکانی شتێکی تازە بابەت نیە! بەڵکو کوفرو سوور بوون لەسەر کوفر دابو نەریتی پێشینانیانە، لەکۆنەوە ئەوە پیشەیانە!

ریوایەت کراوە کە نەتەوەی ئیسرائیل فەرمانیان پێ کرا کە ڕێزی ڕۆژی جومعە بگرنو بیکەنە ڕۆژی پشووی خۆیان ئەوان ڕۆژی شەممەیان هەڵبژارد، ئەو ڕۆژە بۆ ئەوان بوو بەتاقیگەو تاقیکردنەوە، ئەوە بوو لەو ڕۆژەدا ڕاوە ماسییان لێ قەدەغە کراو فەرمانیان پێ کرا کە ڕێزی ئەو ڕۆژە، واتە: ڕۆژی شەممە بگرنو هیچ کارێکی تێدا ئەنجام نەدەن، تاقیمان کردنەوە بەو حاڵەتە کە لەڕۆژانی شەممەدا، کە ڕۆژی ریزگرتنە ماسییە گەورەکانی دەریا دەهاتنە قەراغ دەریاو بەئاسانی بۆیان بەیدەست دەبوون، تەنانەت لەبەر زۆریی

ماسی‌یەکان ئاوەکە نەدەبینرا! لەو رۆژانەشدا کە رۆژی شەممە نەبوایە، ماسی‌یەکان دەرنەدەکەوتن‌و خۆیان ون دەکرد، بەم جۆرە ماوەیەکی زۆر مانەوە، شەیتان هاتە لایان‌و پی‌ی گوتن: ئێوە لەرۆژی شەممەدا ماسی گرتنتان لیٚ قەدەغە کراوە، ئەستێراو دروست بکەن لەرۆژی شەممواندا ماسی‌یەکان کێش بکەن بۆ ناو ئەستێراوەکان کە خستتاننە ناو ئەستێراوەکانەوە ناتوانن لێیان دەربچن، رۆژی یەکشەممە راویان بکەن.

یەکێکیان ماسییەکی گرت، گوشێکی لەکلکی خستو بەدرەختێکی نزیک قەراغ دەریاوە بەستیەوە، ئەمجار رۆژی یەکشەممە برژاندی، جیرانەکەی بۆنی کرد، تەماشای تەندورەکەیانی کردو پیٚ‌گوت: من وەدەزانم خودا لەسەر ئەم کارەت سزات دەدا، کە سزا نەدرا لەشەممەی داهاتوودا دوو ماسی گرت!! کە بینیان عەزاب نایەتە سەریان، دەستیان کرد بەڕاوکردنی ماسی‌و برژاندن‌و خواردن‌و فرۆشتنیان، ئەم بەنو ئیسرائیلی‌یانە نزیکەی حەفتا هەزار کەس بوون؛؛ دانیشتووی ئەو شارە بوون کە نزیک دەریا بوو، وەکوو ئەم چیرۆکە باسیان لێوە دەکا نزیکەی حەفتا هەزار کەس بوون، لەئاکامی ئەم فێڵەیاندا بوون بەسیٚ تاقم، تاقمێکیان نەهییان لیٚ کردن ئەمانە نزیکەی دوازدە هەزار بوون. تاقمێکیان وتیان: ﴿لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ﴾. بۆچی کەسانێک ئامۆژگاری دەکەن کە خودا بەهۆی تاوانەکانیانەوە لەناویان دەبا ؟؟

تاقمێکیشیان ئەوانە بوون: کە تاوانەکەیان ئەنجام دەدا: کە ئەم کۆمەڵیان وازیان لەتاوان‌و بیٚ‌گوێیی نەهێنا، موسوڵمانەکان پێیان وتن: ئێمە لەگەڵ ئێوە دانانیشین، شارەکەیان بەدیوار ئاوان کرد، بۆ موسوڵمانەکان دەرگای تایبەتی هەبوو، بۆ کافرەکان دەرگای تایبەتی هەبوو، حەزرەتی داوود نەفرینی لیٚ کردن، رۆژێک موسوڵمانەکان لەدانیشتنێکدا بوون روانیان ئەو رۆژە هیچ کەس لەتاوانبارەکان بەدەرەوە نیە، وتیان رەنگە ئیشێکی گرنگ‌و گشتییان هەبیٚ، کە سەیریان کردن، هەموویان بوبوون بەمەیموون!! دەرگایان کردنەوەو چوون بۆ ناویان، مەیموونەکان خزمە ئادەمیزادەکانی خۆیان دەناسینەوە، بەڵام ئادەمیزادەکان مەیموونەکانیان نەدەناسینەوە،

مەیموونەکان یەکەیەکە دەهاتنە لای خزمە ئادەمیزادەکانو بۆنیان پێوە دەکردنو دەگریان.. ئەوانیش پێیان دەگوتن: ئەی ئێمە نەهیمان لیّ نەکردن؟ پێمان نەگوتن نافەرمانی خودا مەکەن! مەیموونەکان بەسەر ئیشارەیان دەکردو دەیانگوت: بەلّێ پێتان گوتین بەلاّم ئیمە بیّ گویّییمان کرد!!

هەندیّ دەلّێن: گەنجەکان بوون بەمەیموونو پیرەکان بوون بەبەراز.

حەسەنی بەصری دەفەرمویّ: بەراستی ئەوانە خراپترین خواردنیان خوارد، بەهۆی ئەو خواردنەوە قورسترین ریسواییان بەسەر هات لەژیانی دونیادا، درێژترین سزایان لەقیامەتدا بۆ خۆیان هێنا!! سوێندم بەخودا تاوانی ماسی گرتنێکێ کە گرتیانو خواردیان لای خودا لەکوشتنی موسولّمانێکێ گەورەتر نیە؛ بەلاّم خودا بۆ بکوژ ناکاتە مەیموون؟؟ ئەوە ویستی خۆیەتی چۆنی دەویّ ئەوە دەکا، سزای قیامەتی بۆ داناوەو، دیارە سزای قیامەت قورسترو بەئێش ترە.

مامۆستا سەیید قوطب دەفەرمویّ: ئەکتەری ئەم روداوە کۆمەلّێکێ بەنو ئیسرائیلی بوون؛ کە لەشارێکی قەراغ دەریا نیشتەجیّ بوون بەنو ئیسرائیلیەکان بۆ خۆیان داوایان کرد کە لەهەفتەدا رۆژکیان بۆ دیاری بکریّ بیکەنە جەژنی خوداپەرستیو لەو رۆژەدا هیچ کارو کاسپیەکێ نەکەن، رۆژی شەممەیان بۆ دیاری کرا.....

قورئانی پیرۆز خیطاب ئاراستەی پێغەمبەر دەکاو دەفەرمویّ: ﴿وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ﴾ ئەی موحەممەد! لەجوولەکەکانی هاوچەرخت پرسیار بکە، دەربارەی چیرۆکو بەسەرهاتی دانیشتوانی ئەو شارەی کە لەقەراغ دەریا هەلّکەوتبوو، سەرپێچی فەرمانی پەروەردگاریان کرد، تۆڵیش لەتۆلّەو سزای ئەو کردەوە ناشرینانەیاندا؛ عەزابی سەختی خۆی بەسەردا دان، تۆلّەی کردەوەی نالەبارو فێلّو تەلّەکەبازییانی لیّ سەندن. پرسیارەکە بۆ لۆمەکردنو سەرزەنشت کردنیانە، بەیان کردنو روون کردنەوە ئەوەیە: کە کوفرو سەرپێچی کردنی جولەکە هاوچەرخەکانی رۆژگاری حەزرەتی موحەممەد، شتێکی تازە بابەتو تازە قەلاّ نیە، بەلّکو دابو نەریتو سروشتی باوکو باپیرانیانە بەمیرات بۆیان ماوەتەوە، بێگومان

پێشینەکانیان تاوانی گەورەیان ئەنجام داوەو بەئاشکرا سەرپێچی فەرمانی خودایان کردوە.....

ئەو جولەکانەی هاوچەرختو ئەوانەی لەدوا ئەوانیش دێن بیانترسێنە لەوەی سەرپێچی فەرمانو نەهیەکانی پەیامەکەت بکەن، بۆ ئەوەی ئەو سزاو عەزابەی تووشی پێشینەکانیان بووە، تووشی ئەمانیش نەیە،

پرسیار لەجولەکەکانی هاوچەرخت بکە دەربارەی دانیشتوانی ئەو شارەی قەراغ دەریای سوور کە کەوتوبوە نێوانمەدیەنو طوور، ﴿اِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ﴾ کاتێک سنوور بەزێنێیان کردو، لەرۆژی شەممەدا (کە بەلایانەوە پیرۆز بوو، کاریان تێدا نەدەکردو کردبوویانە رۆژی خودا پەرستی) ئالەو رۆژەدا سەرپێچی فەرمانی خودایان کردو، فێڵیان لەراوە ماسیدا کردو، ماسیان تێدا گرتنو فەرمانی خودایان شکاند! ﴿اِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا﴾ ئەوەیان بۆ بگێڕەوە کە بەقودرەتی خوداو بۆ تاقیکردنەوەی نەتەوەی ئیسرائیل لەرۆژی شەممەدا کە راوە ماسییان لێ یاساغ کرابوو تێیدا، ماسییەکی زۆر دەهاتنە قەراغ دەریاو، بۆیان بەیدەست دەبوونو، گرتنیان زۆر بەئاسانی دەبوو، ﴿وَيَوْمَ لاَيَسْبِتُونَ لاَتَأْتِيهِمْ﴾ لەرۆژەکانی تردا جگە لەشەممە، ماسییەکان گوم دەبوونو دەرنەدەکەوتن وەکوو رۆژی شەممە سەرئاو نەدەبوونو نەدەهاتنە قەراغ دەریا!

ئەوانیش هاتن فێڵیان کرد بەلەقەراغ دەریا ئەستێراویان دروست کردن کە شەپۆلی دەریا رۆژی شەمموان دەهات لەگەڵ خۆیدا ماسی دەهێنان دەکەوتنە حەوزەکانەوەو ئاخێ دەبوونو رێگای چوونەوە بۆ ناو دەریایان نەدەبوو؛ ئەمجار رۆژی یەکشەممە ئەو فێڵبازانە، دەهاتن دەیانگرتنو راویان دەکردن! ﴿كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ وەکوو ئەو تاقیکردنەوەی کە ئەنجاممان دا: بەوەی کە ماسییەکان لەرۆژی شەممەدا (کەراوکردنیان تێیدا لێ قەدەغە کرابوو) بەدەرکەوتنو لەرۆژانی تردا (کە بۆیان رەوا بوو راوە ماسی بکەن) ماسییەکان خۆیان گوم دەکردو دیار نەدەمان!! ئاوا بەو جۆرە جوولەکە پێشینەکانو جوولەکە هاوچەرخەکانو خەڵکانی تریش بەتاقی

دەکەینەوە، واتە: وایان مامەڵە لەگەڵ دەکەین وەکوو ئەوە بڵێی بەتاقییان دەکەینەوە (ئەگینا خودا بۆخۆی پێویستی بەتاقیکردنەوە نیە، پەروەردگار بۆخۆی دەزانێ سەرەنجامو ئاکام چۆن دەبێ) بۆیەش ئەو مامەڵە رواڵەتیەیان لەگەڵ دەکا، بۆ ئەوەی هەموو یەکێک لەوان بەگوێرەی کردەوەکانی سزای بدرێتەوە، هەریەکەیان بەهۆی خراپەکاری بەردەوامیانو دەرچوونیان لەتاعەتی پەروەردگار سزا بدرێن، چونکە سوننەتی خودا واهاتووە: هەر کەسێک تاعەتی خودا بکا خودا لەدونیادا کاریان بۆ ئاسان دەکاو لەقیامەتیشدا پاداشیان دەداتەوە، کەسێکیش لەخودا یاخی بێ تووشی جۆرەها تەنگو چەڵەمەو بەڵاو موصیبەتیان دەکا.

کاتێک فێڵەکەیان کردو تاوانەکەیان ئەنجامدا، دانیشتوانی شارەکە بوون بەسێ گرۆهو تاقمو سێ هەڵوێست وەرگیران؛ کۆمەڵێکیان تاوانکارو کۆمەڵێک ئامۆژگاریکەرو کۆمەڵێک بێلایەن. وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ا للهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً شَدِيدا﴾ ئەی موحەممەد! پرسیاریان لێ بکە دەربارەی حالو چۆنیەتی دانیشتوانی ئەو شارە، کاتێک: کۆمەڵێک لەو دانیشتوانە، کە بێلایەن بوونو پێیان وابوو ئامۆژگاری کردنی سەرپێچیکاران چ سوودی تێدا نیەو سەرزەنشتی ئامۆژگاریکارانیان کردو پێیان وتن: ئەوە ئێوە بۆچی ئامۆژگاری کۆمەڵێک دەکەن کە پەروەردگار بڕیاری لەناوبردنی داون؟؟ ئێوە دەزانن کە خودا لەدونیادا بەهیلاکیان دەباو لەقیامەتدا سزای سەختیان دەدا، دەی کەوابێ بۆچی خۆتانیان پێ هەڵوگیر دەکەنو سەری خۆتانیان پێ دەهێشێنن؟؟

کۆمەڵی ئامۆژگاریکەران وەڵامیان دەدەنەوەو: ﴿قَالُوا: مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ دەڵێن: بۆیە ئامۆژگارییان دەکەین، بۆ ئەوەی لای خودا عوزرمان هەبێو بڵێین: ئێمە ئەرکی سەرشانی خۆمان ئەنجام داوەو بەزویان بەرهەڵستی کاری خراپمان کردوەو لەعاستی کاری خراپ بێدەنگ نەبووین، وێڕای ئەوەش ئێمە ناهومێد نابین لەگەڕانەوەیان بۆ لای حەقو هاتنەوەیان بۆ سەر ڕێبازی ڕاستو بەڵکو بەم ئامۆژگاری کردنو ناڕەزایی

دەربڕینەمان واز لەو خراپەکاریو سەرپێچی کردنـەیان بهێنـنو بگەڕێنـەوە بـۆ لای خوداو تۆبە بکەن، ئەو کاتە پەروەردگار تۆبەیان لیْ قبوولْ بکاو رەحمیـان پیْ بکاو لێیان خۆش ببیْ!!

جـا ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَاذُكِّرُوا بِهِ﴾ کـاتێک راوکـەرەکان گوێیـان بـەئامۆژگاری کردنەکـە نـەداو، رویـان لیْ وەرگـێڕاو، هیـچ سـوودیان لەنەصیحەتەکەیان نەبینیو هیچ کاریگەر نەبوو بۆیان ﴿أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ﴾ ئەوانەی نەهییان لەخراپەو سەرپێچی کـردن کـرد؛ کـە کۆمـەڵی ئامۆژگاری کارن، هەرچەندە کۆمـەڵی ئامۆژگـاری کـەر بـڕوا پتـەوترو خـاوەن هەڵوێستتر بوون؛ چونکە ئەوان بـەگوفتارو بـەکردار بەرهەڵستییان کـردو دژی سـنوور بەزێنیـیەکـەی سـەرپێچیکاران وەسـتان، بۆیـە قورئـانی پـیرۆز دەستنیشـانی رزگـاربوونی ئـەو کۆمـەڵـەی کـردو بەصەراحـەت رزگاربوونیـانی راگەیاند! کۆمەڵی دووەم هـەر بـەدڵ دژی سنوور بەزێنیـیەکـە وەسـتان، بۆیـە قورئان لێیان بیْ دەنـگ بـووە، ئـەوان شیاوی مـەدح نـین تـا مـەدح بکرێـن، تاوانیشیان نەکردوە تا زەم بکرێن.

﴿وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ تـاقمی سێیەم کە کۆمەڵی سەرپێچیکارانن سـزامان دان بەسزایەکی بـەئێش، بـەهۆی بەردەوام بوونیان لەسەر فیسقو سەرپێچی کردنو سنوور شکاندن.

بـەکورتی ئایەتەکـە صەریحـە لـەوەدا کـە کۆمـەڵی سـتەمکاران؛ سەرپێچیکاران بـەهیلاکچونو کۆمـەڵی ئامۆژگـاری کـەران رزگاریـان بـوو، ئەوانەی نەهییان لەکاری خراپ کرد سەرفیراز بوون. شـایانی باسـە لـەئاکامی ئـەو کۆمـەڵـەی کـە ئینکـاری کـاری ئامۆژگاریکـەرانیان کـرد، بـیْ دەنگـە، هەرچەندە ئەوانیش رزگار بوون چونکە ئینکـاری خراپـەکارییان کـردو بۆیـەش نەهییان لیْ نەکرد پێیان وابوو نەهی بیْ سوودە، ئەگەر بیانزانیایـە بـیْ سـوود نابیْ ئەوانیش بەگوفتارو کردار دژی سنوور بەزێنیـیەکە دەوەستان!

﴿فَلَمَّا عَتَوْا عَمَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ﴾ کـاتێک ئەو کۆمەڵە سنوور بەزێنە ستەمکارە یاخی بوونو گوێیان بەئامۆژگارییەکەی

نەداو، فیزو لوتبەرزییان نواند ئامادە نەبوون واز لەکارە خراپەکانیان بهێنن‌و بەقسەی ئامۆژگاریکەرانیان نەکرد، ئێمەش قارمان لێ گرتن‌و پێمان وتن: ببنە مەیموونی زەلیل‌و قێز لێکراوو سووک‌و گاڵتە پێکراو،! واتە: ویستو ئیرادەمان وای خواست کە ئەو کۆمەڵە سەرپێچیکارە ببنە مەیموونی قێز لێکراوی ناشرین‌و دوور خراوە لەکۆمەڵگای ئادەمیزاد واتە: شێوەی ئادەمیزادمان لەوانە گۆڕی بەشێوەی مەیموون! ئەمە سزای دونیایانە، سزای قیامەتیشیان زۆر بەئێش ترو توندترە. زوربەی زۆری زانایانی ئیسلام پێیان وایە: ئەوانە بەحەقیقەت بوون بەمەیموون‌و شکڵ‌و شێوەو سروشتییان بووەتە مەیموونی بەراستی، چونکە سەرپێچی فەرمانی خودایان کردو سوور بوون لەسەر یاخی بوون‌و سەرپێچی کردنی فەرمانی یەزدان.

ئەمجار ئایا ئەو مەیموونانەی ئێستا وەچەی ئەوانن؟ یان ئەوان کە بوون بەمەیموون دوایی بەهیلاکچوون‌و وەچەیان لێ نەکەوتۆتەوە؟! قورئان هیچ ئاماژەیەک بۆ ئەمە ناکا..

موجاهید دەفەرموێ: ئەو بەنو ئیسرائیلیانە لەرەوشت‌و سروشتدا وەکوو مەیموونیان لێ هات، نەک شکڵ‌و شێوەیان بگۆڕدرێ بەمەیموون!

مامۆستا عەبولکەریمی بیارە لێرەدا دەفەرموێ: بەبیری من گۆڕانی ئەخلاق زۆرەو تایبەتی بەنی ئیسرائیل نەبوەو نیە، گەلێ کەس هەیە: بەهۆی بێ دینی‌و بێ شەرمییەوە رەوشتیان چوەتە سەر رەوشتی رێوی‌و گورگ‌و مەیموون‌و بەرازو مارو دووپشک، بەڵکو ئەمانە خراپترن! چونکی ئەم حەیوانانە زیانەکەیان کەمەو تەجاوز ناکا لەتەبیعەتی ئەو جۆرە، بەڵام زیانی ئادەمیزادی ناهەموار، بەقەی زیانی چوار پێنج جۆر گیانلەبەری دڕندەیە: فێڵبازە وەکوو ڕێوی نهێن‌نگیرە وەک سەگی هارو، بێ ناموسە وەکوو بەراز، خائینەو وەکوو گورگ........

پەنا بەخودا! وە هەموو ئەم دەردانە لە سەر تەماعی ماڵی دونیاو دارایی، یا ئارەزوی شەهوەت رانی، یا پایەو شانی بەرز... وەکوو حەزرەت ﷺ فەرمویەتی: خۆشەویستنی دونیا سەری هەموو تاوانێکە. کەوابێ ئەو مەسخە وەکوو جومهوور فەرمویانە: هەر مەسخی شێوە بووە هەتا ببن بە پەند

بۆتەماشاکەران!![٧]

ئایەتەکان ئاماژە بۆ ئەم خاڵانە دەکەن:

١-گێڕانەوەی ئەم چیرۆکە نیشانەی راستی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدە: ﷺ ئاشکرایە خودا بەسەر ئەم روداوانەدا ئاگاداری کردوە، ئەگینا چۆن بەنە خوێندەواری ئەم روداوانەی زانین؟!

٢-هەر فرتو فێڵێک سەر بکێشێ بۆ راگرتنی ئەحکامی شەرع حەرامەو نابێ بکرێ.

٣-هەر هۆکارێک، هەر وەسیلەیەک سەربکێشێ بۆ شتی مەمنوعو نا شەرعی حەرامەو نابێ‌بکرێ.

٤-فەرمانکردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە ئەرکی سەر شانی هەموو کەسەو هەرکەسە لە عاست خۆیەوە دەبێ پێی هەستێ. هەروا پێویستە موسوڵمان لە پێڕی ئەهلی فەساد دوورە پەرێزبێو هاوکارییان نەکا.

٥-کەدەفەرموێ: ﴿كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ﴾ بەڵگەیە لە سەر ئەوە هەرکەسێک بەندایەتی خودا بکا، خودا کاری دونیاو قیامەتی بۆ ئاسان دەکا، کەسێک لە خودا یاخی‌بێ پەروەردگار جۆرەها تەنگەو چەڵەمەی توش دەکا.

٦-ئایەتەکە دەبێتە بەڵگە بۆ ئەهلی سوننەتو جەماعەت کە دەڵێن: خودا لەسەری پێویست نیە چی باشە بۆ ئادەمیزاد ئەوە بکا،واتە: لە سەر پەروەردگار واجب نیە چی بەرژەوەندی ئادەمیزادی تێدایە لە بارەی دین‌دونیا ئەوەبکا!! چونکە پەروەردگار دەیزانی کە زۆر بوونی ماسی‌یەکان لە رۆژی شەممەدا بەنوئیسرائیلی‌یەکان هەڵدەنی بۆ سەرپێچیکردنو کافربون، دەی ئەگەر لەسەری واجب بوایە کە موراعاتی بەرژەوەندی ئادەمیزادبکا دەبوایە لەو رۆژەدا ماسی‌یەکان زۆر نەکا تا ئەوانە نەکەونە هەڵەو تاوانەوە!

[٧] تەفسیری نامی ج/٣/٣١٥

بەرزکردنەوەی کێو بۆ سەر سەری بەنوئیسرائیلیو ژێر دەستیو پەرتەوازە بوونیان بەسەر زەویدا

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ ٱلْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَـٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ ٱلصَّـٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَـٰهُم بِٱلْحَسَنَـٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَـٰذَا ٱلْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُۥ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَـٰقُ ٱلْكِتَـٰبِ أَن لَّا يَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ وَدَرَسُوا۟ مَا فِيهِ ۗ وَٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَٱلَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِٱلْكِتَـٰبِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ ۞ وَإِذْ نَتَقْنَا ٱلْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُۥ ظُلَّةٌ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُۥ وَاقِعٌۢ بِهِمْ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَـٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُوا۟ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار برێ خراپەکاری جولەکەی باس کردو پاشان باسی سزادانی بەوە کە کردنی بەمەیمون رانواند، ئەمجار لێرەدا باسی ئەوە دەکا: کە خودا بڕیاری خۆی دەربارەی ئەو جولەکانە داوە: کە تارۆژی قیامەت بەزەلیلیو ژێردەستەیی بژین، ئەمەش لەسزای کردەوەکانیاندا، ئەمجار باسیئەوە دەکا:کە پەروەردگار بەسەر زەویدا پەرتەوازەی کردوونو کردوونی

بەکۆمەڵو کۆمەڵو پارچە پارچە، وەچەکانیان هەموو هەڵپەو هەوڵێکیان بۆ وەدەست هێنانی ماددەیەو ئەوان ماددەپەرستو دونیا پەرست دەبن، پێشینەکان لەترسی کەوتنە خوارەوەی کێو بۆ سەریان پابەندی تەورات بوون، هەر گەلو نەتەوەیەک لەفەرمانی خودا دەرچنو سەرپێچی فەرمانی ئایین بکەن ئەم جۆرە سزایانەو سزای تریش چاوەڕوانیان دەکا.. وەکوو دەفەرموێ:

﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ﴾ ئەی موحەممەد! یادی ئەوە بکەو باسی ئەوە بکە، کاتێک پەروەردگاری تۆ بەپێشینانی یەهوودی ڕاگەیاند لەسەر زوبانی پێغەمبەرانیان یەک بەدوای یەکدا ئەوەی بۆ ڕون کردنەوە: کە لەزانستی خۆیدا وای بڕیار داوەو عەزمی ئەوەی کردوە :کە لەهەموو سەردەمو ڕۆژگارێکدا تارۆژی قیامەت کەسانێکیان بەسەردا زاڵ بکا؛ کە بەناهەمواریو نالەباری مامەڵەیان لەگەڵدا بکەنو، سزای بەئێشیان پێ بچێژنو، ژێر دەستەییو کۆیلایەتییان بۆ بەرەوا بزانن، سەرانەیان لێ بستێنن، بێگاریان پێ بکەن، ماڵو سامانیان لێ زەوت بکەن، یەکیەتی ریزەکانیان تێک بدەنو زەلیلو بێ لانە ژیان بەسەربەرن!

ئەمە ئیعلانێکی یەزدانییە، لەو کاتەوە ڕاگەیەندراوە تەنفیز بووە ئەوەتا مێژوو شایەتە: کە پەروەردگار ناو بەناو لەرۆژگاری ڕابردوودا، کەسانێکی بۆ سەر جولەکە رەوانە کردوە: کە بەردەوامەو ئەنجام دەدرێ؛ پەروەردگار ناو بەناو کەسانێک لەبەندەکانی زاڵ دەکا بەسەریاندا کە سزایان بدەن. هەرکاتێ ناهێکیان هاتەوە بەرو لوتبەرزیو بوغراییان بەخۆوە بینیو لەسەر زەوی طوغیانیان کرد لە لایەن ئەو کەسانەی زاڵ کراون بەسەریاندا زللەیەکی کوشندەیان لێ دەدرێو دەخرێنە وەقاوغی خۆیان!! چونکە جولەکە دەستەو تاقمێکی بوغراو خۆیە زلزانو ناکەسبەچەو سپڵەو تاوانکارن، لە تاوانێک ڕزگارنابن دەکەونە ناو تاوانێکی ترەوە، لەسەر پێچیو لادانێک تەواو نابن هەوڵی یاخی بوونێکی تریانە،

جاری وا هەیە وا گومان دەبرێ کە نەفرینو چەوساندنەوەی گەلی جولەکە کۆتایی هاتووە، باڵا دەستیو سەرفرازییان بە دەست هێناوە، دەست ڕۆیشتوو

خاوەن شانو شەوکەتن بەلاّم لە راستیدا ئەو بالاّ دەستییەیان شتێکی کاتییەو پایەدارنیە، جگە لە خودا کەسی تر نازانێ کێیان بەسەردا زاڵ دەبێو دەیانچەوسێنێتەوە! بێگومان ئەمە ئیعلانێکی خودایی هەمیشەییە تارۆژی قیامەت بەردەوامە، پەروەردگار لەقورئانی خۆیدا هەواڵی بەپێغەمبەر داوەو..!

ئەمجار بەشوێن ئەم هەواڵەدا، دوو صیفەتی خودا دەربارەی هەموو ئادەمیزاد رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ ٱلۡعِقَابِ﴾ بێگومان خودای تۆ ئەی موحەممەد! زۆر زوو تۆڵەستێنە بۆ ئەو گەلو نەتەوانەی کە سەرپێچی فەرمانی دەکەنو فەسادو ئاژاوە لەسەر زەوی بەرپا دەکەن، ئەو سزادانەی بۆ گەلو نەتەوە یاخی بووەکان دواناکەوێ، وەکوو هەندێ جار پەروەردگار بەو سزا حازر بەدەستەی ئەوانە دەگرێ: کە بریاری سزادانیان دەدا، وەکوو چۆن تاقمێکی لەدانیشتوانی شاری قەراغ دەریاکە بەسزا گەیاندن؛ سزایەکی عادلانە. ﴿وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾ بێگومان زاتی پەروەردگار لێخۆشبووە بۆ ئەوانەی لەخراپەکاری دەگەرێنەوەو تۆبە دەکەنو واز لەتاوان دەهێنن، بەرەحمو بەزەییە بۆ ئەوانەی پابەندی فەرمانی خودانو، تۆبەکارو راستاڵن. بێگومان مانای ئەم ئایەتە هاتۆتە دی؛ حەزرەتی مووسا یەکەم کەس بووە کە خەراجی لەسەر دانانو لێیستاندن، پاشان یۆنانییەکانو کەلدانییەکانو بابلییەکانو ئەمجار رۆمەمەسیحییەکان سەرانەو خەراجیان لێستاندون پاشان موسوڵمانەکان سەرانەو خەراجیان لێستاندون، لەم سەدەی بیستەمەشدا ئەڵمانییەکان بەسەرۆکایەتی هیتلەر زۆری لێکوشتنو برێکی زۆریشی پەرتەوازەی هەندەران کردن!!

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿وَقَضَيۡنَآ إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَتُفۡسِدُنَّ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَّتَيۡنِ وَلَتَعۡلُنَّ عُلُوّٗا كَبِيرٗا.........الآيات﴾الاسراء/٤-٨.

پێویستە بروای پتەومان بەوە هەبێ؛ کە هەبوونی دەوڵەتۆکەی جولەکە لەسەر خاکی فەلەستین لەم رۆژگارەدا دیاردەیەکی کاتییەو هەردەبێ لەناوبچێو مانەوەی مەحاڵەو نابێ پایەدار بێ!!

ئەوەی باس کرا لەبارەی ژێر دەستەیی‌و سەرانە لێستاندنو چەوسانەوەیان جۆرێکـ بووە لەسزادانیان لەپاساوی سەرپێچی کردنو یاخی بوونیان لەخودا......

جۆرێکی تر لەسزادانیان ئەوەیە کە دەفەرموێ: ﴿وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا﴾ بەنو ئیسرائیلی‌یەکانمان پەرتەوازە کردن بەناو زەوی‌دا، کردنمانن بەگرۆ گرۆو هۆزو خێڵی جیا جیا، هەر کۆمەڵێکـ لەوانەمان خستە ناو ولاتێکەوە، هەرێمێکـ نیە جوولەکەی تێدا نەبێ، بەلاّم دەسەلاّتو شەوکەتیان نیە، ئەمەش موعجیزەیەکی قورئانە

﴿مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ﴾ ئەو بەنو ئیسرائیلی‌یانە کۆمەڵی وایان تێدان صالحو خودا پەرستو چاکەکارن، بڕوایان بەو پێغەمبەرانەی دوا مووسا هێناوە، ئیمانیان بەحەزرەتی موحەممەدﷺ هێناوە، بەختەوەری قیامەت بەسەر دونیادا هەڵدەبژێرن، وەکوو ئەو دەستەو تاقمەی کە نەهییان لەراوکردنی ماسی لەشەممەدا کرد، هەروەها وەکوو عەبدوڵلای کوری سەلاّمو ئەو هاوەلاّنەی کە موسوڵمان بوون! ﴿وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ﴾ هی وایان هەیە لەبارەی صەلاحو ئایین پەروەرییەوە لەخوار پلەی کۆمەڵی پێشونو بەئەندازەی ئەوان پابەندی فەرمانی خودا نین..... هی وایان هەیە بێدینو سەر رەقو توندڕەوو فاسقو بێوادەو بەڵێنن! وەکوو ئەوانەی بەناحەق پێغەمبەرانیان شەهید کردن، هی وایان هەن درۆو دەلەسە دەبیسنو بلاّوی دەکەنەوە، سوودخۆرو بەرتیل خۆرن! هەوڵو تەقەلاّیان داوە ئەحکامی خودا بگۆڕن، حوکم بەغەیری یاسای خودا بکرێ!!

﴿وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ﴾ ئەو گرۆهو تاقمو کۆمەلاّنەی نەتەوەی ئیسرائیلمان بەتاقی کردنەوە: نیعمەتو خۆشیمان پێبەخشین، تا دەربکەوێ ئاخۆ ئامادەباشی گەڕانەوەو خودا پەرستییان تێدایەو شوکرانە ژمێری دەکەن؟ ﴿وَالسَّيِّئَاتِ﴾ ئەمجار بەلاّو موصیبەتمان بەسەردا باراندن ئاخۆ بەصەبرو خۆڕاگرن؟ ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ ئەم تاقیکردنەوانەمان بەسەردا هێنان بۆ ئەوەی لەتاوانکاری بگەڕێنەوە، واز لەخراپەکاری بێنن، شوکرانە ژمێری

نیعمەتەکانمان بکەنو صەبر لەسەر ناخۆشی بگرنو لێخۆشبونو ڕەحمو بەزەیی خودا بۆخۆیان دەستەبەر بکەن!

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ﴾ پاشان لەو کۆمەڵە صالحو باشانەی نەتەوەی ئیسرائیلو ئەوانەی لەصالحو باشیدا لەخوار ئەوانەوەن،ەوەو وەچەیەکیان لەپاش بەجێما، لەپێشینەکانیان تەوراتیان بەمیرات کەوتە لا، خوێندیانو دیراسەتیان کرد، بەڵام لەگەڵ یاساکانیدا نەگونجان کاریان پێ نەکردو کاریگەر نەبوو لەسلووکیاندا، بەسەر سەرەکی دەقەکانی تەوراتیان توتی ئاسا دەخوێندەوە، حوکم یاساکانیان دەزانین ئەمانە ئەو جولەکانە بوون کە لەسەر دەمی پێغەمبەری ئیسلامدا بوون!! وێڕای زانیارییان بەتەورات، حوکمەکانیان پاشگوێ خستبوون، ژیانی دونیاو پڕوپیتاڵی ئەو ژیانەیان بەسەر ژیانی قیامەتدا هەڵبژاردبوو، زۆر بەلێبڕاویی هەڵپەی وەدەستهێنانی کاڵای دونیاییان دەکرد، گوێیان بەحەرامو حەڵاڵ نەدەدا، کۆیان لەسوود وەرگرتنو بەرتیل خواردن نەکردەوە، هەردەم خەریکی بازرگانی کردن بەئایینو گۆڕانکاری کردن لەدەقەکانی تەوراتدا بوون، هەر قازانجو سوودێکی دونیاییان بەدی بکردایە پەلاماریان دەداو هەڵپەیان بۆ دەکردو دەیانقۆزتەوە؛ ئەمجار تەئوێلیان دەکردو ﴿وَيَقُولُونَ﴾: دەیانگوت: ﴿سَيُغْفَرُ لَنَا﴾ ڕزگارمان دەبێو سزا نادرێین، دەیانگوت: ئێمە کوڕی خوداینو خۆشەویستی ئەوین، نەتەوەی هەڵبژاردەی یەزدانین، نەوەی پێغەمبەرانی پەروەردگارین لەسەر کردەوەی خراپ عەزاب نادرێین؛ ئەمە لەحاڵێکدا کە دان بەتاوانی خۆیاندا دەنێنو بەهومێدی لێخۆشبوونن. ﴿وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ﴾ ئەگەر ئەندازەیەکی تر لەکاڵاوماڵی حەرامی دونیاو بەرتیلیان لەلایەن گەورەکانیانەوە بۆ بێ وەری دەگرنو هیچ گوێ بەوە نادەن کە بەردەوام بوون لەسەر تاوانکاریی دەبێتە مایەی شەرمەزاریی!

ئەوانە بەهیوان، خودا لێیان خۆش بێ، کەچی بەردەوامن لەسەر تاوانکردنو سوورن لەسەر یاخی بوونو سەرپێچی کردن. کۆ لەوە ناکەن کە

حەرام بخەنە پاڵ حەرام! لەحاڵێکدا ئەوان دەزانن وادەو بەڵێنی خودا بەلێخۆشبوون تایبەتە بەو کەسانەی کە تۆبە دەکەنو واز لەخراپەکاریەکەیان دەهێنن!

ئەمجار پەروەردگار پرسیارێکی ئینکار ئامێز دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ﴾ چۆن وادەکەن؟ بەچ عەقڵێک هەڵوێستی ئاوا دەنوێنن؟ ئایا وادەو بەڵێنیان لەتەوراتدا لێ وەرنەگیراوە: کە نابێ جگە لەحەقو راستی بەولاوە هیچی تر لەسەر خودا بڵێن: ئایا بەڵێنیان لێوەرنەگیراوە کە نابێ دەقەکانی تەئویل بکەن، دەبێ حیله شەرعو فرتو فێڵ بەکار نەهێنن بۆ قوتار بوون لەئەرکەکانی ئایین.

نابێ ئومێدی ئەوەیان بەخودابێ کە لەو تاوانەیان خۆش بێ کە تۆبەیان لەسەر چەسپاوەو لایان ئاشکرایە کە هەر کەسێک تاوانێکی گەورە بکا بەبێ تۆبە لێ کردن خودا لێی خۆش نابێ. هەروەها ئەو پەیمانەیان لێ وەرگیراوە کە دەبێ حەقو راستی بۆ خەڵک روون بکەنەوەو نەیشارنەوە. نابێ لە پێناو بەرتیل وەرگرتندا دەقەکانی تەورات بگۆڕن، نابێ گۆرانکاری لە شەریعەتی خودا بکەن! وەلحال ئەوانە دیراسەی تەوراتیان کردوەو تێی گەیشتوونو دەزانن چی تێدایە: دەزانن خواردنی ماڵی خەڵک بە ناڕەوا حەرامە، درۆ هەڵبەستن بەدەم خوداوە تاوانە....

ئەمجار پەروەردگار چولەکەکانی هەڵنان بۆ وەدەست هێنانی پاداشو نزساندنی لە سزای کوشندەو فەرمووی: ﴿وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ﴾ واتە: ئایا نازانن: کە خانووی قیامەتو ئەو خۆشیو لەزەتەی لە بەهەشتدا هەیە، زۆر باشترە لە پڕوپیتاڵی دونیا بۆ ئەو کەسانەی خۆیان لەتاوان دەپارێزن بەگوێی هەواو هەوەسی خۆیان ناکەنو، روودەکەنە خوداپەرستیو، ناچن لەرێگەی بەرتیلو ریباو سوودەوە ماڵی حەرام کۆ بکەنەوە، ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ئایا عەقڵیان بەوە ناشکێ؟ نازانن کە ژیانی بەختەوەری قیامەت زۆر باشترە لەوەدەستهێنانی کالای بێبایەخی دونیا؟ خۆ

ئەمەش ئەوە شتێکی ئاشکراو نمایانەو هەرکەسێ عەقڵو هۆشێکی هەبێ ئەو ڕاستی‌یە دەزانێ!! ئەدی ئێوە بۆچی نایزانن؟؟

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە تەماعو هەڵپەکردن بۆ وەدەستهێنانی کاڵای دونیایی هۆکارێکی سەرەکی بووە بۆ فەساد کردنی نەتەوەی ئیسرائیل، خۆشەویستی دونیا دڵو دەروونی داگیرکردونو عەقڵو هۆشی لەکار خستوون. پێویستە موسوڵمانان پەند وەربگرنو ئەو ڕێبازە ناراستەی جولەکە ڕەچاو نەکەنو، ژیانی دونیای بێ‌بەقاو بێ‌بایەخ هەڵنەبژێرن بەسەر قیامەتدا! بەتەمای شەفاعەتو لێخۆشبوون پەرە بەتاوانەکانیان نەدەنو نەچن بەو هیواو ئاواتە پاڵی لێ بدەنەوە.

ئەمجار پەروەردگار پەسنی ئەوانەی ڕاگەیاند:کە پابەندی کتێبی ئاسمانین: کە تەوراتەو، ڕێڕەوانی هەڵدەنی بۆ شوێنکەوتنی پێغەمبەری ئاخر زەمان کە موحەممەدەﷺو دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾ ئەوانەی پابەندی فەرمانو نەهییەکانی کتێبی یەزدانینو دەستیان بەدەستبەندی ئەو کتێبەوە گرتووەو، ڕەفتاری پێ دەکەن بڕوا بەپێغەمبەری ئاخر زەمان دەکەنو، نوێژەکانیان بەرێکو پێکی‌ئەنجام دەدەن، ئەوانە لەپێڕی ڕاستاڵو خێرخواهو پیاوچاکانن، ئێمە پاداشی چاکەکاران زایە ناکەینو بەزیادەوە پاداشیان دەدەینەوە.

هەرچەندە ئەوەی لەناو کتێبی خودا دایە، نوێژیش دەگرێتەوە، بەڵام کە بەتایبەتی باسی نوێژی کرد بۆ ئەوەیە بزاندرێ: کە پلەی نوێژ پلەیەکی بەرزو تایبەتییەو دوا ئیمانهێنان گەورەترین عیبادەتە. بەڵکو کۆڵەکەی ئایینەو فەرقی نێوان کوفرو ئیمان بریتییە لەنوێژ!!

ئەمجار پەروەردگار کۆتایی چیرۆکەکە بەوە دەهێنێ؛ کە وەبیریان دەهێنێتەوە: کە لەکاتی نازڵ بوونی تەورات بۆ سەریان حاڵو وەزعیان چۆن بووەو دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ﴾ ئەی موحەممەد! باسی ئەوەش بۆ جولەکەکان بکەو، بیریان بخەرەوە کە بەڕاستی ئەوان گەلێکی سەر ڕەقو دڵ سەختو سپڵەو سەرپێچیکار بوون!

لەکاتی خۆیان بۆ ئەوە بەتوانایی‌و بەدەسەلاتی خۆمیان نیشان بدەم! کێوی طوورم لەبێخ هەڵکەندو بەرزم کردەوە بۆ سەریانو وەکوو چەتر لەسەر سەریان رامان گرتو، گومانیان بردو ترسان لەوەی بەسەریاندا بکەوێ‌و بیانفەوتێنێ!

ئێمە لەکاتێکدا پەیمانمان لێ وەرگرتن: کە بەچوستو چالاکی شەریعەتی ناو تەورات وەرگرنو، بەدڵسۆزی‌و گورج‌و گۆڵی جێبەجێی کەن، کەچی پێچەوانەی وادەو بەڵێنی خۆیان رەفتاریان کرد، ئامادە نەبوون حوکمەکانی تەورات تەنفیذ بکەن، وتیان: ئەرکەکان قورسنو ناتوانین ئەنجامیان بدەین.. ئێمەیش کێوی طوورمان لەبن هەڵکەندو وەکوو هەور لەعاستی سەریانەوە رامان گرتو پێیان وابوو بەسەریاندا دەکەوێ، لەسەر زوبانی مووسا پێمان گوتن: ﴿خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ﴾ ئەو کیتابەی بۆم ناردوون بەهەموو هێزی دڵتانو بەتەواوی‌و چوستو چالاکیانەوە وەری بگرنو رەفتاری پێبکەن، چی لەو کتێبەدا هەیە: لەبیروباوەڕو کردارو گوفتارو بەندایەتی‌و خوو رەوشت وەری بگرنو بەدەرس بیخوێننو، بەخەڵکی رابگەیەننو، فیری ماڵو منداڵتانی بکەنو، لەژێر رۆشنایی ئەو کتێبە پیرۆزەدا منداڵو نەوەکانتان پەروەردە بکەن. ﴿وَاذْكُرُوا مَافِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ بیر لەو شتانە بکەنەوە کە لەو کتێبەدا هەن لەفەرمانو نەهی‌و لەبیر خۆتانی مەبەنەوە، هەمیشە خۆفو رەجاتان هەبێ، بەتەمای پاداشی گەورەو زۆرو زەبەندەی بن، بترسێن لەسزای بەئێشو سامناکی، بەڵکو گیانو دڵتان روونـاک ببێتەوە، ترسی خودا لەدڵتان جێی خۆی بکاتەوە، لەکردارو گوفتارتاندا لەچوار چێوەی ئایین دەرنەچن، سەرفرازی هەردوو جیهانتان دەست بکەوێ!!

بەڵێنی گشتی کە لەئادەمیزاد وەرگیراوە

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَآ ۛ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَـٰذَا غَـٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْـَٔايَـٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

ئەم ئایەتانــە: دەســتکردنە بەســیياقێکی تــازە دەربــارەی کاروبــاری ئــادەمیزاد بەگشــتی کــە پــەیوەندی هەیــە بەهیدایــەتدانی پــەروەردگار بــۆ ئادەمیزاد؛ لەم رووەوە کە لەسروشتییاندا ئامادەباشی بۆ ئیمان هێنــانو خــودا ناسی رسکاندوە؛!

بۆیە پەروەردگار دوا بەدوای بەیانکردنی هیدایەتدانی خۆی بۆ بەندەکانی بەهۆی نــاردنی پێغەمبــەرانو نــاردنی نامــە ئاسمانییــەکان بــۆ ســەر نەتــەوەی ئیســرائیل، ئــەمجار باســی وەرگرتنــی بــەڵێنی گشــتی دەکــا کــە پــەروەردگار لەهەموو ئادەمیزادانی وەرگرتووە، لەکاتێکدا ئەوان لەپشتی باوەئادەمیــاندا بوون، ئەوان هێشتا لەعالەمی زورییــەتدا بــوون بەسروشــتو رەچەڵــەک دانیــان بەخودایەتی پەروەردگاردا ناوەو بەندایەتی خۆیان بۆ زاتــی پــاکی راگــەیاندوە! وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟﴾ ئــەی موحەممــەد! ئــەوە بــۆ ئادەمیزادان باس بکە کە پەروەردگار لەعالەمی زورییەتدا بەڵێنێکی گشــتی لەئادەمیزادان وەرگرتووە، خۆیــانی کــردوە بەشایەت بەســەر خۆیــانداو پــێی فــەرموون؛ ئایــا مــن خــودای ئێــوە نیــم؟ زورییــەتو رەچەڵــەکی ئــادەمیزادان بەگشتیو تێکرا ﴿قــالوا بلـى شـهدنا﴾ وتیــان: بــەڵێ، شایەتی دەدەیــن تــۆ خودای ئێمەی، تۆ شــیاوی خودایــەتیو شــایانی ئــەوەی ئێمــە بەندایــەتیت بــۆ

بکەین، ئەم ئیعترافو دان پێدانانەیان بەزوبانی حاڵ بوو، بەزوبانی ئاخاوتن نەبوو، واتە: ئەم ئیعترافە لەعالەمی تەمثیلدا بووە نەک لەعالەمی حەقیقەتو بینراودا، بۆیەش ئەم ئیعترافەمان لیٚ وەرگرتنو ئەم شایەتیەم پیٚدان ﴿أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: إِنَّا كُنَّا عَنْ هَـٰذَا غَافِلِينَ﴾ بۆ ئەوەی (ئەگەر شەریکتان بۆ خودا دانا) ڕۆژی قیامەت بەهانەتان نەمێنیٚو نەڵێن: ئێمە لەشێوەی یەکتاپەرستی بیٚ ئاگا بووینو نەمانزانیوە پێویستی یەکتاپەرستی چۆنەو چۆن ئەنجامی بدەین؟! کەس نەبوە لەشێوەی یەکتاپەرستی ئاگادارمان بکاتەوە. واتە: دوای هێنانی بەڵگە لەسەر تاکو تەنهایی خوداو هەبوونی عەقڵو هۆش لەلاتانو دارشتنی سروشتتان لەسەر خودا ناسیو داننانتان بەتاکو تەنهایی خوداو شایەتیدانتان بەوەی ئەو زاتە خودای ئێوەیە، ئیتر ئەگەر ئێوە شەریک بۆ خودا دابنێن ئەوە ڕۆژی قیامەت هیچ عوزرو بەهانەیەکتان بەدەستەوە نابیٚ! ﴿أَوْ تَقُولُوا: إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ یان لەو ڕۆژەدا بڵێن: باوکو باپیرمان موشریک بوونو ئەوان هاوەڵیان بۆ خودا داناوەو ئێمە نەمانزانیوە کە ڕێبازەکەیان هەڵەیە بەناچاریو کوێرانە شوێن ڕێبازی باوکو باپیری خۆمان کەوتوینو شارەزای ڕێبازی یەکتاپەرستی نەبووین.

﴿أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ؟﴾ ئایا بەتاوانبارمان دەزانیو بەهیلاکمان دەبەیو سزامان دەدەی بەهۆی داهێنانی هاوەڵدانان بۆ خودا لەلایەن باوکو باپیرانی گومڕامانەوەو ئیمەش وەکوو ئەوان سزا دەدەی؟؟ لەکاتێکدا ئێمە حوسنی ظەنمان بەئەوان هەبوە!

بەکورتی (پەروەردگار عوزریان لیٚ قبووڵ ناکاو، بەهانەی شوێنکەوتنیان بۆ باوکو باپیرانیان لیٚ وەرناگریٚ، چونکە تەقلیدو لاسایی کردنەوە کارێکی ناپەسندەو نابیٚ پەنایان بۆ ببریٚ، بەتایبەتی کە بەڵگە هەبنو توانای تێفکرینو بەڵگە هێنانەوە هەبیٚ، لەلایەکی ترەوە عوزر هێنانەوە بەنەزانینو بیٚ ئاگایی (پاش ئەوەی بەڵگەی سروشتیو عەقڵی جۆراو جۆریان لەسەر ڕاست کرایەوە) وەرناگیریٚو ڕەت دەکرێتەوە!

﴿وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡآيَاتِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ﴾ بەم شێوە شیکردنەوە رەوانە، بەڵگەو نیشانەی خۆمان بۆ کۆمەڵی ئادەمیزاد شی دەکەینەوە، بۆ ئەوەی عەقڵو هۆشی خۆیان بەکار بێنن، واز لە لاسایی کردنەوەی کوێرانە بێنن، خۆیان لەکۆتو زنجیری نەزانی رزگار بکەن.

ئەم ئایاتانە لەوەتەرێکی حەساس دەدەنو باسێکی گرنگ نمایش دەکەن، قورئانی پیرۆز قەضیەکی سروشتیو عەقیدەیی لەشێوەی دیمەنێکی بێ وێنەدا رادەنوێنێ! دیمەنی گەرای ئادەمیزاد کە لەعالەمی نهێنیدا شار دراوەتەوەو لەپشتی ئادەمیزاددا خۆی حەشارداوەو نەهاتۆتە گۆڕەپانی جیهانی بینداروەوە. دیمەنێک؛ زرۆیێتی ئادەمیزاد تێیدا وەلامی پرسیاری پەروەردگار دەداتەوە، وەلامی ﴿أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡ؟﴾ بەوشەی ﴿بلى﴾ دەداتەوە، ئیعتراف بەخودایەتی خودا دەکا، دان بەبەندایەتی خۆیدا دەنێ بۆ زاتی پاکی پەروەردگاری بێ هاوەڵو خاوەن دەسەلات. بەراستی دیمەنێکی کەونی گرنگو قەشەنگە، زمان پەی پێ نابا و تێیدا کۆڵەوارەو ناتوانێ تەعبیری لێ بداتەوە، دیمەنێکە عەقڵ لەدەرک پێ کردنیدا سەرگەردانو کۆڵەوارە، نازانێ چۆن تەصەووری ئەو خانە ئادەمیزادییانە بکا کە لەژمارە نایەنو کۆکرانەوەو وەکوو عاقڵمەند خیطابیان ئاراستە دەکرێ! چونکە تایبەتمەندییەکی شێردراوەیان تێدا رسکێندراوە لەلایەن بەدیهێنەری بەتواناو کارسازەوە بۆیە وەلامی عاقڵانەو ئیعترافی ژیرانە دەدەنەوەو عەهدو پەیمان دەدەنو دان بەخودایەتی پەروەردگاردا دەنێن.

بێگومان کییانی ئادەمیزادی وەلەرزە دەکەوێو لەناخەوە دەهەژێ کە بەخەیاڵ لەو دیمەنە سەرسوڕهێنەرە دەڕوانێو ئەو زرۆیێتە بەشەرییە دێنێتە بەر عەدەسەی کامێرای تەصەوورو خەیاڵی!! سوبحانەڵلا هەموو خانەیەک زیندوە، هەموو خانەیەک ئامادە باشی بۆ ئیعتراف کردن بەخودایەتی پەروەردگار تێدا حەشار دراوە، لەهەموو خانەیەکدا نمونەی ئادەمیزادێکی خاوەن هەستو هۆش کە چاوەڕوانی ئەوەیە: رێگای پێبدرێ بێتە عالەمی بوونەوەرەوەو نەشونما بکاو ئەرکی خۆی ئەنجام بداو، لەعالەمی میثالەوە بگوێزرێتەوە بۆ عالەمی واقعی، بۆ بوونەوەری بیندراوو بەدی کراوە!

دیمەنێکە سروشتو رەچەڵەکی ئادەمیزاد لەعالەمی میثالو نهێنیدا وادەو بەڵێن بەسەر خۆیدا دەداو پابەندی فەرمانی یەزدانی دەبیّو بەدیهێنەری بوونەوەر بەخودای خۆی دەناسیّ...

سوبحانەڵلا قورئانی پیرۆز ئەم دیمەنە سەیرو سەرسوورهێنەرە رادەنوێنیّو، ئەو حەقیقەتە گرنگە قووڵە لەقوڵایی سروشتی ئادەمیزاداو لەقوڵایی وجووددا کێش دەکا بۆ سەر شاشەی تەلەفیزیۆنی بونەوەرو رایدەنوێنیّ! قورئانی پیرۆز پێش چواردە سەدەو ئەوەندە ساڵە ئەم دیمەنە بەو شێوە سەرسوورهێنەرە نمایش دەکا!! کە ئەو کاتە ئادەمیزادێک نەبووە دەربارەی چۆنیەتی پەیدابوونی ئادەمیزاد بەشێوەیەکی زانستی شتێکی وابزانیّ لەسنووری وەهمو خەیاڵ دەربچیّ.

پاشان ئادەمیزاد لەزانستدا پێشکەوتنی بەدەست هێناو زانست گەییشتە پلەیەک ئەوە بچەسپێنیّ کە ((**ناسلات**)) لەخانەکانی زرۆێتدا خۆیان دەنوێننو پارێزگاری نژادی ئادەمیزاد دەکەن لەو کاتەدا کە هێشتا خانە خانەن لەپشت دان تایبەتمەندی تاکەکانی ئادەمیزادیان تێدا حەشار دراوە، ئەم ((**ناسلات**))انە کە پارێزگاری نژادی چوار هەزار ملیون ئادەمیزاد دەکەنو هەموو تایبەتمەندییەکی تاکەکانی ئادەمیزادیان تێدایە، قەبارەیان لەسانتیمەترێکی دووجا تێپەرناکەن..

ئیبنو جەریرو هی تریش لەئیبنو عەباسەوە ریوایەت دەکەن کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((**مَسَحَ رَبُّكَ ظَهْرَ آدَمَ، فَخَرَجَتْ كُلُّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ....... فَأَخَذَ مَوَاثِيقَهُمْ، وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ ((أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى**)) واتە: پەروەردگار دەستی قودرەتی بەپشتی ئادەمدا هێنا، گەرای هەموو مرۆڤێک کە تارۆژی قیامەت خودا دروستیان دەکا لەپشتی ئادەم هاتنە دەریّ.. وادەو پەیمانی لیّ وەرگرتنو خۆیانی کرد بەشایەت لەسەر خۆیانو پیّی فەرموون: ئایا من پەروەردگاری ئێوەنیم؟ وتیان: بەڵیّ: تۆ خودای ئێمەی. دەی ئەم نمایشە چۆن ئەنجام دراوە؟ چۆن پەروەردگار وادەو بەڵێنی لەئادەمیزادان وەرگرت کە هێشتا ئەوان زرۆێت بوونو لەپشتی باوە ئادەمدا بوون؟ چۆن خودا خیطابی ئاراستەکردنو چۆن

وەلأمیان دایەوە؟؟؟ لە وەلأمدا دەتوانین بلّێین: کرداری خودا وەکوو خودی زاتەکەی نهێنین‌و تێمە پەیان پێ نابەین، زانستو زانیاری ئادەمیزاد ناتوانێ چۆنیەتی کردەوەکانی خودا بزانێ هەروەکوو چۆن ناتوانێ دەرکی چۆنیەتی زاتەکەی بکا. چونکە وەکوو لە ئیصطیلاحی زانستی (مەنطیق) دا هاتووەتەصەووری چۆنیەتی شتێک لە تەصەووری ماهییەتەکەیەوە پەیدا دەبێ. کەوابوو هەرکردەوەیەک لەم جۆرە شتانە کە پاڵ خودا دەدرێ وەکوو ﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾ یان ﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ یان ﴿يَمْحُو اللهُ مَايَشَاءُ وَيُثْبِتُ﴾... یان ﴿والسماواتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾ یان ﴿وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾ زۆری تری لەم جۆرە دەقانە کە کردارێک وەپاڵ خودادەدەن پێویستە تەسلیم بیتو بڕوات پێی هەبێ، بەبێ ئەوەی هەوڵ بدەی بزانی چۆنیەتەکەی چۆنە! چونکە وەکوو گوترا: تەصەووری چۆنیەتی کردەوەکە فەرعەبۆ تەصەووری ماهییەتەکە. دەی پەروەردگار نەلەکەس دەچێ نەکەس لەو دەچی، کەوابوو هیچ رێبازێک نیە بتوانێ بەهۆیەوە دەرکی زاتی پاکی بکرێ یان دەرکی چۆنیەتی کردارەکانی بکرێ.

هەر هەوڵو تەقەلایەکیش بدرێ بۆ ئەوەی تەصەووری کردارەکانی بکرێ بەو شێوەی کە تەصەووری کرداری بەندەکانی دەکرێ، هەوڵدانێکی گومڕاییەو نەگونجاوەو رەت دەکرێتەوە، چونکە ماهییەتی خودا جوداوازە لە ماهییەتی بەندەکانی، بیلاتەشبیە ئەمە کورد وتەنی [قییاسی کەشکێیە لە مەشکێ!!].

زانایان لە مانای ئەم ئایەتەدا ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ...﴾ بوونە دوو تاقمو دووڕایان هەیە.

یەکەم رای زانایانی سەلەف. دووەم رای زانایانی خەلەف:

١- زانا سەلەفیەکان لەراقەکەران، دەڵێن: پەروەردگار باوە ئادەمی دروست کرد، زرۆیت وەچەو نەوەکانی وەکوو گەردیلە لەپشتی ئادەم هێنایە دەرێو ژیانی پێدانو عەقڵو هۆشو هەستی تێدا دروست کردنو ئەو پرسیارەی

ئاراستە کردنو ئەو وەلامەشی خستە دڵیانەوەو عەهدو پەیمانی لیٚ وەرگرتن: بەوەی کە هەر خۆی پەروەردگاریانە، ئەوانیش ئیعترافیان کردو دانیان بەم راستیەدا نا!

ئەم مانایە بەچەند شێوەیەکو لەچەند زنجیرەو رێبازێکەوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت کراوە، برێ لەو رێبازانە لاوازیو پچڕانیان تێدایە، کۆمەڵێکیش لەهاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ئەم مانایەیان پەسەند کردوە،

٢-راڤەکەرانی ((خەلەف)) دەڵێن: ئەمە وەکوو تەمثیلو تەصویر وایە، نەپرسیار کراوەو نەوەلام هەبوە، بەڵکو پەروەردگار بەڵگەی زۆرو زەبەندەی لەبوونەوەردا داناون هەموویان گەواهی تاکئو تەنهاییو پەروەردگارییەتی یەزدانو خودایەتی ئەو بۆ بوونەوەر دەچەسپێنن!

عەقڵو هۆشی داوە بەئادەمیزاد، بەهۆی ئەو عەقڵو ئاوەزەوە شایەتیان داوەوە دەدەن: کە زاتی پاکی، پەروەردگارو بەدیهێنەرو خودای تاکئو تەنیایە!!

وەکو ئەوە بڵێن: بەخەڵکەکەی فەرمووە: دان بەوەدا بنێن: کە من خودای ئێوەمو جگە لەمن هیچ خودای تر نین، خۆشیانی کردوە بەشایەت لەسەر خۆیانو پیٚی فەرموون: ئایا من خودای ئێوە نیم؟ ئەوانیش وتیان: بەڵیٚ تۆ خودای ئێمەیو ئێمەت لەنەبوو هێناوەتە گۆڕەپانی ژیانەوە، ئێمە ئەم پەیمانەمان قبووڵ کرد!

مامۆستا مەلا عەبدولکەریم دەفەرمویٚ: ئەو پەیمانە درێژەکەیو مەعنا راستەکەی ئەمەیە: خودای تەعالا پاش دەرکردنی ئەو نەتەوانەو موشەرەف کردنیان بەعەقڵ، پیٚی فەرموون: من پەروەردگاری ئێوەمو لەسەر باری واقیع پەروەردگار دەبیٚ پەروەردەکراوەکانی خۆی تەمیو تەربیە بکاو ئامادەی بکا بۆ پیرۆزبایو بەختیاری، یانی توانای چاکەو خراپەی ببیو هێزی عەقڵو کردەوەو عەزمی پیٚبداو هۆشو گۆشو تێگەیشتنو تەوانای تێکۆشینی ببیٚ، وەبێجگە لەمانە رەهبەرێکی پیرۆزو دڵسۆزو سەر گەرمو دڵ نەرم رەوانە بکا بۆ سەریو بەقەی حاڵ یارمەتی بداو ئادگاداری بکا لە حاڵی خۆیو لە گەورەیی خوداو یاسای ژینو دینی پیٚ بدا.

جا پێیان بفەرمویٚ من ئەوەی شیاوی پەروەردگاریی پیٚ، ئەیکەمو ئەبیٚ

ئەوەیش شیاوی بەندەیی‌و پەروەردە کراویی ئێوە بەجێی بێنن‌و فەرمانی رەهبەرەکە بەجێ بێنن‌و، ئەگەر یەکێ مەنعتان بکا لەچاکە دەری بکەن‌و، ئەگەر لەچینی پێشینانتاندا یاسای ناحەق دامەزرابو، پاش راگەیاندنی فەرمانی رەهبەر موبالات نەکەن بەو یاسا ناپەسندانە، ئەوانیش وتیان: باشە؛ تۆ خودای ئێمەیی‌و، ئەم فەرموودەمان وەرگرتو، عەهدو پەیمانی قەبوڵی خودایی تۆو ئیتاعەکردنی رەهبەرمان گرتە گەردن‌و، بەو تاری رەوانی زمانی پاکئو جوان ئەم پەیمانە رابوورد [8]

تێبینی: ئایەتەکان ئاماژەیان بۆ ئەم خاڵانە تێدایە:

١- پەروەردگار ئادەمیزادی وا دروست کردوە: کە بە سروشت یەکتاپەرستن، هەموو کەسێک کە لەدایک دەبێ بە **فیطرەت** خودا ناسەو یەکتاپەرستە، دوایی باوکئو دایکئو کۆمەڵگا بیروباوەڕی دەگۆڕن. وەکوو لەصەحیحەیندا لەئەبو هورەیرەوە (رەزای خوای لێ بێ) دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: **(كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُولَدُ بَهِيمَةٌ جَمْعَاء هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاء)**.

٢- نەناسینی خودا بەبیانووی نەزانینەوە وەرناگیرێ، کەسێک بانگەوازی پێغەمبەری پێ نەگەیشتبێ، رۆژی قیامەت دەربارەی شەریک دانان بۆ خوداو ئەنجامدانی کردەوەی ناشیرین کە تەبیعەتی سەلیم قێزی لێ بکاتەوەو عەقڵی ساغ زیانەکەی هەست پێ دەکات عوزری لێ وەرناگیرێ. چونکە پێویستە ئادەمیزاد بە فیطرەت یەکتا پەرست بێ‌و دژی کاری ناشیرین بێ.

٣-کەسێک بەمنداڵی بمرێ، بەهەشتییە چونکە لەپەیمانی یەکەمیدا، ئیعترافی بەتاکئو تەنیایی خودا کردوە، لەعالەمی زرۆیتدا ئیمانی هێناوە. کەسێکیش رەسیدە بێ‌و بەعاقڵی گەورە ببێ، دەبێ ئیمان بێنێ‌و موسوڵمان بێ، ئەگەر لەعالەمی ظهوردا ئیمان نەهێنێ، ئیمان هێنان‌و ئیعتراف کردنی سروشتی‌و خودا ناسینی فیطرەتی لەعالەمی میثالدا دادی نادا. بەم پێیە

[8] تەفسیری نامی ج٣/٣٢١

منداڵی موشریکەکان کە بەمنداڵی بمرن بەهەشتین.

٤-پوچەڵ بوونەوەی بەڵگەی موشریکەکان لەرۆژی قیامەتدا کە دەڵێن: پێغەمبەرمان نەهاتۆتە سەرو، کەس نەبوە فێری یەکتاپەرستیمان بکا؛ واتە: لاسایی کردنەوەی باوکئو باپیرانیان لیٚ وەرناگیریٚ، وەکوو چۆن عوزری نەزانی بۆ بەڵگەی یەکتاپەرستی مەقبووڵ نیە، عوزری لاسایی کردنەوەی باوکئو باپیرانیش مەقبووڵ نیە. چونکە بەڵگەی سروشتیو عەقڵی هەن لەسەر ناسینی خوداو تاکئو تەنهایی زاتی پاکی

چیرۆکی بەلعامی کوڕی باعوراءو هاووێنەی گومڕاکان

وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَـٰهُ ءَايَـٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَـٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَـٰهُ بِهَا وَلَـٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ ۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا ۚ فَٱقْصُصِ ٱلْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا ٱلْقَوْمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار باسی عەهدو پەیمانی وەرگرتنی کرد لەئادەمیزادان بەگشتیو، هەموو دانیان بەوە دانا کە **(الله)** پەروەردگاریانە، ئەمجار نمونەی ئەوانە دێنێتەوە کە ئایەتی خودا بەدرۆ دەخەنەوە، ئایاتی ناردراو بۆ سەر پێغەمبەرﷺ رەت دەکەنەوە، پوختەی ئەم نمونە هێنانەوە ئەوەیە: کەسێکئ شارەزای ئایاتی خودا بیٚو کاریان پیٚ نەکا، وەکوو چۆن مار توێژ فریٚ دەداو لەپێستەکەی دەردەچیٚو لەسەر زەوی فرێی دەدا، ئەویش ئاوا لەئیمان دەردەچیٚ. ئەمە نمونەی لادانە لەسرشت، هەڵوەشاندنەوەیە بۆ عەهدو پەیمانێکئ کە لیٚی وەرگیراوە، هەڵگەڕانەوەیە لەئایەتی خوداو ژێوان

بوونەوەیە لەهەڵوێست. ئەوەتا کابرایەک پەروەردگار ئایاتی خۆی پێداوە، شارەزای کردووە، زانستو ماریفەتی پێ بەخشی بوو، دەیتوانی بە ئاسانی رێگای راست بدۆزنەوە، بەلاّم ئەو لەو عیلمو زانستە داندرا! وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا﴾ ئەی موحەممەد! بە سەر جولەکەکانی مەدینەدا، یان بەسەر قەومەکەتدا دەنگو باسی ئەو زانایە بخوێنەرەوە: کە ئایاتی خۆمانمان فێرکردبوو، عیلمو ماریفەتمان پێ بەخشیبوو، فێری ئایەتەکانی خۆمانمان کردبوو بۆ ئەوەی رەفتاریان پێبکا، رێگەی سەرفرازی بگرێ؛ کەچی ئەو ﴿فَانْسَلَخَ مِنْهَا﴾ لەو عیلمو زانستە دارنرا، کاری پێنەکرد، واتە: ئەو زانستو ماریفەتەی کە وەک پۆشاک دایپۆشیبوو، لیی دارندرا، بۆ هەتاهەتایەلەو ئیمانە، لەوعیلمو زانستە رووت بوو، ئەو عیلمو ماریفەتەی وازلێ هێناو خستیە پاش خۆیەوەو ئاوڕی لێ نەدایەوە، لەبەر بەدبەختیو چارەڕەشی بوو بە ئادەمیزادێکی خراپی واکە ﴿فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ﴾ شەیتان شوێنی کەوتو قۆزتیەوەو، کردی بە مامۆستای خۆی. واتە: ئەوەندە کردەوەی خراپی ئەنجامدا پێی دەگوترا: مامۆستای شەیتانەو دەرس بەشەیتان دەڵێ. یان دەتوانین بڵێین: پاش ئەوەی لە رێگەی هیدایەت لایداو شەیتان کافری کرد، ئەمجار شەیتان کەوتە شوێنی، توانی بەوەسوەسە کاری تێ بکا، ئەم کابرایە بۆ هەر شوێنێک بڕۆیشتایە شەیتان بەشوێنیەوە بوو، دەنگو باسی خراپی دەخستە شوێنیو ناوی زڕاندو ﴿فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾ بەپیاوێکی گومڕاوسەر لێشێواو دەرچوو، چووە پێڕی گومڕایانەوە. خەسارتمەندی دونیاو قیامەت بوو!

بەکورتی ئەو کابرایە، هیدایەتی پێدرا، کەچی ئەولیی دارندرا، پشتی لەهیدایەت هەڵکردو، روی کردە دونیا، شەیتان کردی بەگاڵتەچی خۆی، سەرنجامی بەهیلاکچون بوو، ریسوای دونیاوقیامەت بوو،

ئایەتەکە، عیبرتو ئامۆژگارییە، بۆ موسوڵمانانو ترساندنیانە لەوەی کە شوێن هەواو هەوەسی خۆیان بکەون! بۆ ئەوەی وەکوو ئەم کابرایە هەڵنەخلیسکێن.

مامۆستا سەیید(دەفەرموێ: ئایا ئەمە هەواڵێکە لە هەواڵان دەخوێندرێتەوە؟ یان (**ضەر بولمەثەلە**) لەشێوەی هەواڵدا چونکە زۆر رودەدا!؟؟

هەندێ ریوایات دەڵێن: ئەمە هەواڵو بەسەرهاتی صاڵحێکی فەلەستینی‌یە، کە پێش ئەوەی نەتەوەی ئیسرائل بچنەناوی، ئەو لەوێ نیشتەجێ بووە. بەدورو درێژی چیرۆکی سەر لێ شێوانو لادانی ئەم کابرایە تۆمار کراوە، بەجۆرێک کە لەئیسرائیلیات خاڵی نیە، یان بەلای کەمەوە دڵ لەهەموو چیرۆکەکە ئاو ناخواتەوەو هەندێکی هەزم ناکرێ، وێرای ئەوەش ئەم ریوایەتانە ئەوەندەیان جوداوازیو نەگونجان پێکەوە هەیە، وامان لێ‌ەکا بەحەزەرەوە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەین.

ئەوەتا: ریوایەت کراوە: ئەو کابرایە لەنەتەوەی ئیسرائیل بووەو ناوی(بەلعامی کوڕی باعوراء)بووە.[٩]

ریوایەتێکی تر، دەڵێ: لەدانیشتوانی فەلەستین بووەو لەپێڕی جەبابیرەکان بووە.

ریوایەت هەیە، دەڵێ: عەرەب بووە ناوی(**أمية ابن الصلت**) بووە. هەندێ ریوایەتی تر دەڵێن: کابرایەک بووە هاوچەرخی پێغەمبەر بووە ﷺ ناوی (**ابو عامر الفاسق**) بووە. ریوایەت هەیە، دەڵێ: هاوچەرخی حەزرەتی مووسا بووە ﷺ. ریوایەت هەیە دەڵێ: دوا زەمانی حەزرەتی مووسا بووەو

---

[٩] بەلعامی کوڕی باعوراء یەکێک بووە لەزانایانی بەنو ئیسرائیلیو لەسەردەمی حەزرەتی موسادا بووە.

ئیبنو مونزیرو ئیبنو ئەبی حاتەم ریوایەتیان کردوە لەمالیکی کوڕی دینارەوە دەڵێت: حەزرەتی موسای کوڕی عیمران ﷺ بەلعامی کوڕی باعورای نارد بۆ لای پاشای (مەدیەن) بۆ ئەوەی ئامۆژگاری بکاتو دەعوەتی بکا بۆ ئیمانهێنان، جا کاتێ گەییشتە لای کابرا، زۆر ڕێزی بەلعامی گرتو موڵکو ماڵی زۆری پێداو رازی کرد: کە لەوڵاتی ئەودا بمێنێتەوە، ئەویش رازی بوو! لەلای پاشای مەدیەن مایەوە.

جا حەزرەتی موسا بەئەمری خودای پەروەردگار شاربەدەری کردو ئەو پیاوە بێناموسەی لێ دەرچوو. سەیری تەفسیری نامی جزمی سێیەم ل/٢٣٠ بکە.

هاوچەرخی یوشعی کوڕی نون بووە: ئەوەی کە دوای سەرگەردانی نەتەوەی ئیسرائیلو سارا نشینیان بۆ ماوەی چل ساڵ سەرکردایەتی نەتەوەی ئیسرائیلی کردو بەسەریاندا زاڵ بوو!

دەربارەی ئەو ئایەتانەی پێی دراونو لەئایەتەکەدا ئاماژەیان بۆ کرا، ریوایەت هەیە دەڵێ ئایەتەکان ئیسمی ئەعظەم بوون کە بەوناوە داوای شتی دەکرد دوعاکەی گیرا بوو.

هەندێ ڕیوایەت هەن، دەڵێ: ئایەتەکان بریتی بوون لە نامەی ئاسمانیو کابرا پێغەمبەر بووە.

ئەمجار مامۆستا سەید دەفەرموێ: بۆیە ئێمە لەمەنهەجی خۆمان **(فی ظلال القران)** دا وامان بەباش زانی کە نەچینە ناوئەم جۆرە ریوایاتانەوە پاشگوێیان بخەین، چونکە دەقێکی قورئانی نیە ئەوەمان بۆ یەکالا بکاتەوە، فەرموودەیەکی مەرفوعو گەیشتو بە پێغەمبەرﷺ لەو بارەیەوە نەهاتووە. کەوابوو لەپاش پەردەی هەواڵەکە دەدوێینو، بابزانین چی لەژێر خۆیدا حەشاردراوە؟ هەواڵەکە تەمثیلی حاڵو چۆنیەتی ئەو کەسانە دەکا، کە ئایاتی خودا بەدرۆ دەخەنەوە، پاش ئەوەی تێیان دەگەنو دەیانزانن، لێیان پاشگەز دەبنەوە بەگوێرەی تێگەییشتنی خۆیان کارناکەن.

ئای کەوێنەی ئەم هەواڵە لەژیانی ئادەمیزادا روودەداو دووبارە دەبێتەوە! ئای کەزۆرن ئەوانەی زانیاری ئاینی خودایان فێر دەکرێو هیدایەت بەدەست ناهێننو زانیاریەکەیان زانیاری بەختەوەریو هیدایەتی حەقیقی نیە! ئەو زانیارییە دەکەنە هۆکار بۆ گۆڕینی دەقەکانی ئایینی خوداو شوێنکەوتنی هەواو هەوەسی خۆیان! بۆ ڕازی کردنی ئاغاکانیان، بۆ دونیا خۆریو وەدەست هێنانی کالای دونیایی. چەند زانای ئایینیمان بینین حەقیقەتی ئایینی خودایان دەزانیو لێیان لادا، ملکەچی یاساو نیظامی تربون. زانیاریەکەیان بەکارهێنا بۆ گۆڕانکاری مەبەستو بەئەنقەست لەئایین‌دا، بۆ دەرکردنی فتوای نابەجێو رازی کردنی کار بەدەستانو ملهوڕانو دونیا خواردن. زۆرمان لەو زانایانە بینی: دەیانزانیو دەیانگوت تەشریع دانان مافی خودایەو بەس، کەسێک ئیدیعای ئەوە بکا ئەوە ئیدیعای خودایەتی دەکا،کەسێکیش ئیدیعای

خودایەتی بکا کافر دەبێ، هەرکەسێکیش پاڵپشتی ئەو کەسە بکاو شوێنی بکەوێ ئەویش کافر دەبێ دەی ئەو زانایە لەگەڵ ئەوەدا کەئەم حەقیقەتە دەزانێو ئاگای لێیەتی، بانگەواز بۆ رێبازی ئەو ملهوڕە طاغیانە دەکا کە ئیدیعای حەقی تەشریع دانان بۆ خۆیان دەکەن! بەموسوڵمان ناویان دەباو دوعای سەرکەوتنو تەمەندرێژییان بۆ دەکا.. زۆرمان لەو زانایانە بینی ئەمڕۆ باسێك دەنوسێ ریبا حەرام دەکا، سبەینێ باسێك دەنوسێ حەلاڵی دەکا، بیینیمان هەیانە دەست خۆشی لە بلاوکردنەوەی فیسقو فجور دەکا بەناو موسوڵماناندا. پۆشاکی ئایینی بەبەردادەکاو بانگەشەی بۆ دەکا.

هەندێ لەزانایان دەفەرموون: ئەم ئایەتە لەشانی ئەو کەسانەدا هاتوتە خوارێ کە پەروەردگار زانستو زانیاری پێدابێو کەچی پلەوپایەی خۆی نەناسێو هیچ سودو بەهرەیەك لەو زانیاریو پلەو پایە وەرناگرێ، لە شوێنی خۆیدا خەرجی ناکا، رو بکاتە رێبازی چەوتو نالەبارو گومڕایی، بەچاوی خۆمان دەبینینو بینیومانە مەلایەکی خوێندەوار، شێخێکی مورشیدو خاوەن پلەوپایە دەبێتە ئەندامی پارتێکی عیلمانی، پاڵپشتی حیزبێکی کۆمەنیستو شیوعی دەکا، لەسەر مینبەری مزگەوت دوعای سەرکەوتنو تەمەندرێژی بۆ سەرۆکێکی فاسقو خودا نەناس دەکا! بەڕاستی ئەوانە زانایانی بێ دینو پێشەوایانی ئایین فرۆشن، لەئایین داڕندراونو لیی دەرچوون!

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا﴾ ئەگەر خواستمان ببوایە، ئەو کابرایەمان بەهۆی ئەو ئایەتانەی کەپێمان دابوو لە پلەوپایەی خوداناسیدا بەرزمان دەکردەوە، پلەوپایەی شارەزاو پابەند بەئاینمان پێ دەبەخشی! هیدایەتمان دەدا کە کار بەو ئایەتانە بکا کە پێمان داون! ﴿وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ﴾ بەلام ئەو بەدبەختە مەیلی پەستی کردو حەزی لەنزم بوونەوە بوو، خۆی دایە لای زەویو سوکیو ریسوایی هەڵبژاردو، کەوتە شوێن هەواو هەوەسی دونیا پەرستی خۆی.... کاری بۆ سەرفرازی قیامەت نەکردو بەئایەتەکانمان هیدایەتی بەدەست نەهێنا، بەرەو ئاسۆی بەرزیو بەختەوەری ملی نەناو کوفرانی نیعمەتەکانی خودای کردو بۆ رەزامەندی خودا بەکاری نەهێنا.

﴿فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ: إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ﴾ حاڵو رەوشتو وێنەی ئەو کابرا پەستی خوازە لەرەوشتی خوێڕیەتیو زەلیلیدا وەکوو هی سەگ وایە لەپەست ترین رەوشتو سووکایەتیدا؛ کە حاڵەتی هانکە هانکەو زمان دەرکێشانیەتی: ئەگەر هێرش ببەیتە سەری زمانی لەدەم دەردێنیو دەست دەکات بەهانکە هانک، ئەگەر وازیشی لێ بێنی لەبەر حیرصو تەماعی خۆی ئەو هەر زمان دەردێنیو هانکە هانکی خۆی دەکا، ئەم رەوشتە، پەست ترین رەوشتی سەگە، حاڵو رەوشتی ئەو کەسەی پێ شوبهێنراوە کە لەزانینی ئایاتی خودا دارنرێو خۆی لەو پلەو پایە بەرزە دێنێتە خوارێ!!

﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەو مەثەلهێنانەوە سەیرو سەمەرەیە؛ ئەوەی باسمان کرد لەحاڵو چۆنیەتی سەگ، ئەوە ﴿مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ مەثەلو نمونەو حاڵی ئەوانەیە، کە ئایاتی نێردراوی منو موعجیزەی پێغەمبەرەکانم بەدرۆ دەخەنەوە، لەئاستی ئایاتی خودا لوتبەرزی دەنوێنن، بەئامۆژگاری دەرس دادان تەمێ خواردو نابن، ئەوانە هەمیشە هەڵپەی دونیا خواردنیانە ئارەزۆی شانو پلەو پایەی دونیایی دەکەنو هەمیشە لەهانکە هانکو دەمەلاسکێ دان بەدوای ئارەزۆی خۆیاندا، ئەوانە: نەتەوەی جوولەکەی دونیا پەرستن؛ ئەوانە لەتەوراتدا رەوشتو نیشانەکانی پێغەمبەریان خوێندبووەوە مزگێنییان بەخەڵکی دا، کە هاتنی پێغەمبەرێکی ئاوا نزیکە، دەیانگوت: هەر لەگەڵ ئەو پێغەمبەرە هات ئێمە دەیناسینو خێرا بڕوای پێ دەکەینو دەچینە ژێر ئالاکەیەوە، ئەمجار بەسەر دوژمنەکانماندا سەردەکەوین، کەچی کە پێغەمبەر ﷺ رەوانەکرا نیشانەکانی هەموو تێدا بوونو ئەوان لێیان روون بوو: کە ئەو زاتە ئەو پێغەمبەرەیە کە لەتەوراتدا مژدەی هاتنی راگەیاندراوەو؛ وەکوو چۆن کوڕی خۆیان دەناسی ئاوا ئەویشیان دەناسی، بەڵام لەترسی ئەوەی کە دونیا خۆرییان لەکیس بچێ، ئینکارییان کردو ئیمانیان پێ نەهێنا!

﴿فَاقْصُصِ ٱلْقَصَصَ﴾ ئەی پێغەمبەر! چیرۆکی ئەو کابرایە بگێڕەوە کە

حاڵو رەوشتی دەشوبهایە حاڵو رەوشتی ئەو کەسانەی کە ئایاتی ئێمە بەدرۆ دەخەنەوە؛ چونکە نەتەوەی ئیسرائیل: ئەوانەی ئاگاداریان بەسەر حاڵو چۆنیەتی بەلعامی کوڕی باعوراءدا هەیە، دەزانن چی بەسەر هاتو چۆن خودا گومڕای کرد ئەو بەدبەختە بەهۆی ئەوەوە؛ کە ئەو نیعمەتەی خودا پـێی بەخشیبوو، کە زانینی ئیسمی ئەعظەم بوو؛ هەر داوایەکی پێ بکردایە جێبەجێ دەبوو لەغەیری طاعەتی خودادا بەکاری هێنا، خودا لەرەحمەتی خۆی دووری خستەوە. جا تۆ ئەم سەرگورشتەیان بۆ بگێڕەوە ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ بەڵکو ئەو جولەکانە بیرێک لەدوا ڕۆژی خۆیان بکەنەوە، هەوڵ بدەن بەدەردی بەلعامی کوڕی باعوراء نەچنو وەکوو ئەو بەدبەختی دونیاو قیامەت نەبن. چونکە پەروەردگار لەتەوراتدا بەرەوشتو نیشانەکانی پێغەمبەری ئیسلام؛ موحەممەدﷺ ئاشنای کردوون. کەوابوو: ئەوان شیاوترین ئادەمیزادن بۆ ئەوەی شوێنی بکەونو یارمەتی بدەنو پشتی بگرن.

﴿سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ﴾

خراپ نمونەیەکە، نمونەی ئەو گرۆهانەی ئایاتی نێردراوی ئێمەیان بەدرۆ خستەوە، ئەوانە بەهۆی بێ باوەڕیو بێ موبالاتی بەئایاتی ئێمە، ستەمیان لەخۆیان کردو، ئەوانە ستەمیان لەئێمە نەکرد؛ چونکە ئێمە ستەممان لێ ناکرێ زیانمان لێ ناکەوێ، ئادەمیزادان هەموویان خواناس بن ئێمە سوودمان پێ ناگا، ئەگەر هەموویان ستەمکارو کافر بن هیچ لەخودایەتی ئێمە کەم ناکا..

مەبەست لەم چیرۆکە پەندو ئامۆژگارییە بۆ هەموو ئەو کەسانەی پشت لەئیمان هێنان هەڵدەکەنو سەرپێچی فەرمانو نەهییەکانی خوداو پێغەمبەر دەکەن، پاش ئەوەی حەقو ڕاستیان ئاسی لێی پاشگەز بوونەوە، کەسێک خودا عیلمو دینی پێ بەخشی، بەپێی عیلمو ئایینی خودا هەڵسو کەوت نەنوێنێو بۆ لای خودا بەرزەفر نەبێو روو بکاتە دونیا پەرستیو بەرەو زەوی خۆی نزم بکاتەوە، ئەوە دەشوبهێتە پەسترین ئاژەڵ کە سەگی زمان دەرکێشراوو دەم داپچڕاوە، کە هەردەم خەریکی کاری ناشرینو هەڵسو کەوتی

قێزلێکراوە. پەروەردگار لەم ئایەتەدا تەشبیهی حاڵو چۆنیەتی هەموو کافرو بێدینێکی کردوە بەحاڵو چۆنیەتی پیاوێکێ لەئایاتی خودا شارەزا بووبێو لەئایین حاڵی بێ کەچی وازی لێ بێنێو لێی پاشگەز بێتەوە، ئەم پەند هێنانەوە بەبەلعامی کوڕی باعوراء هەموو ئەوانە دەگرێتەوە: کە ئەو رەوشتە ناشرینانەیان تێدا بن.. ئایەتەکە دەست نیشانی ئەو کەسەی نەکردوە کە ئەم مەثەلو پەندەی پێ هێنراوەتەوە؛ ئیتر گرنگ نیە لەگەڵ ئەو ریوایەتە، یان ئەم ریوایەتە یەکێ دەگرنەوە یان نا. ئەو کابرایە لەنەتەوەی ئیسرائیل بووە، یان کەنعانی بووە یان یەمەنی، یان......

ئایەتەکە هەڕەشەیە لەهەموو ئەو کەسانەی کەشوێن هەواو هەوەسی خۆیان دەکەونو روو دەکەنە دونیا پەرستیو ئارەزۆ بازی! واز لەئایینی خودا دەهێنن بڕوا بەخوداو بەپێغەمبەری خوداو بەرۆژی قیامەت پاشگوێ دەخەن!

ئیمام فەخری رازی دەفەرموێ: ئەم ئایەتە توندترین هەڕەشەی تێدایە بۆ زاناو شارەزایانی ئایین، چونکە زانا بەئایین ئەگەر بەپێی عیلمەکەی خۆی نەجولایەوە، پیتو بەرەکەتی زانینەکەی نامێنێ، زۆر لەخودا دوور دەکەوێتەوە...

دەیلەمی لەکتێبی (الفردوس)دا فەرموودەیەکێ لەئیمامی عەلی‌یەوە دەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (مَنِ ازْدَادَ عِلْمًا، وَلَمْ يَزْدَدْ زُهْداً لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللهِ إلاَّ بُعْداً) کەسێکێ زانیاری زیادی کردو خودا پەرستیو دونیا بەوبیتی زیاد نەبوو، جگە لەخودا دوور کەوتنەوە نەبێ هیچی تری بۆ زیاد نابێ.

هۆکاری هیدایەتو گومڕایی

مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِى ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْغَٰفِلُونَ ﴿١٧٩﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار نمونەی ئادەمیزادی لەئایین دەرچووی هێنایەوە: بۆ ئەوەی واز لەگومڕایی خۆیان بێنن‌و بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی حەق‌و ڕاستی، ئەمجار هۆکاری هیدایەتو گومڕایی دیاری دەکا؛ کە بریتین لەبەکار هێنانی عەقڵ‌و هەستو شعورو بەکارهێنانی هیدایەتی سروشت بۆ پەروەردەکردنی یەکێ لەم دوو ڕێگایە؛ ڕێگای خێر، یان ڕێگای شەڕ، دەفەرموێ: ﴿مَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾ کەسێک خودا هیدایەتی بدا بۆ ئیمان هێنان‌و خێرو شوێنکەوتنی شەرع‌و قورئان بە هۆی بەکارهێنانی عەقڵ‌و حەواسی بەڕێکو پێکی، ئەوە هەر ئەو بەڕاستی هیدایەت دراوەو کەسی تر هیدایەت دراونیە. ﴿وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ کەسێکیش خودا ریسوای بکاو تۆفیقی نەداو، شارەزای نەکا بۆ خێرو شوێنکەوتنی قورئان؛ بە هۆی لەکارخستنی عەقڵ‌و شعوری لەتێفکرینی نیشانەکانی بونەوەرو تێگەیشتن لەئایەتە شەرعیەکان، ئەوە ئەو جۆرە کەسانە خەسارەتمەندن‌و،دوورن لەڕێبازی هیدایەتو بەختەوەری دونیاو قیامەتیان لەکیس چووە، گومڕاو سەرلێ شێواون. هیدایەتی خودایی یەک جۆرە ئەویش ئیمان هێنانە،کە کردەوەی چاک لەوەوە سەر چاوە دەگرێ، بەڵام جۆرەکانی گومڕابوون زۆرو زەبەندەن وەکوو لەسورەتی(**الانعام**) دا دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ،وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ بۆیە وشەی (**المهتد**) بەتاک هێناو وشەی (**الخاسرون**)

بەکۆهێناوە!

ئەمجار پەروەردگار ئەو مەفهومەی کە لەئایەتی پێشودا بەکورتی هێنای لێرەدا شی دەکاتەوەو درێژەی پێدەداو دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كثيرا من الجن والانس﴾ سوێندبێ! ئێمە زۆرمان لەئادەمیزادو جندۆکە دروست کردون، کە ئامادەباشی ئەوەیان تێدایە کردارێک بکەن شیاوی چونە دۆزەخ بن‌و تیێدا بمێنەوە. هەروەها ئادەمیزادو جندۆکەی تریشمان دروست کردوە کە ئامادەباشی ئەوەیان تێدایە کردەوەی وائەنجام بدەن بچنە ناوبەهەشتەوە، چەنکە ئادەمیزاد بە سروشت ئامادەباشی ئەنجامدانی کاری خێرو کاری شەڕی تێدایە، کرداری چاک بەهەشتی یەو کرداری خراپ دۆزەخیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾الشوری/٧ یان دەفەرموێ: ﴿فمنهم شقيٌ و سعيد﴾هود/١٠٥.

ئەمجار هۆکاری چوونە ناو دۆزەخ‌و ئامادەباشییان بۆ ئەو کردەوە خراپانە دیاری دەکا دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا﴾ ئەوانە: دڵیان هەیە بەڵام بۆ تێگەیشتن بەکاری ناهێنن، عەقڵ‌و هۆشیان بەشێوەی رێک‌و پێک بەکار ناخەن تابگەنە حەقیقەتی ئیمان‌و دڵ‌و دەروونیان لەژەنگی گومڕایی پاک بێتەوە؛ هەست بەخۆشی‌و بەختەوەری ژیانی دونیاو قیامەت بکەن، ئەوانە بەوردی لەشتەکان وردنابنەوە، تێڕوانینیان بۆ ژیان تێڕوانینێکی سەطحی‌و سافیلکانەیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ غَافِلُونَ﴾الروم /٧ ئەوان وەکوو کەسێک وان کە لەهیچ تێناگەن؛ چونکە نەبەتەمای پاداشتی باشن، نەلە سزای دۆزەخیش دەترسن.

﴿ولهم اعين لايبصرون بها﴾ ئەوانە چاویان هەیە پێی نابینن، واتە: بەچاوی وردبینی‌و تێفکرینەوە سەیری شتەکان ناکەن، لەئایاتی کەونی‌و ئایاتی قورئانی وردنابنەوە، تا شارەزایی رێبازی خۆشبەختی بن. ﴿وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا﴾ گوێچکەیان هەیە پێی نابیسن، گوێ ناگرن بۆ ئایاتی خودا

کە بۆ پێغەمبەرانی ناردوە، هەواڵو بەسەرهاتی گەلە پێشینەکان نابیسن، ئاکامو سەرەنجامی ئەوانەی رویان لەهیدایەتی خوداو شارەزایی کردنی پێغەمبەران وەرگێڕا، ئاگادار نین، واتە: پەندو عیبرەت لەسەرەنجامی گەلە پێشنەکان وەرناگرنو تەمێ خواردو نابن.

جا ئەو کەسانەی کە ئەوە رەوشتو هەڵسو کەوتیانە ئاوا عەقڵو حەواسی خۆیان لەکارخستووە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّ﴾ ئەوانە وەکوو حوشترو رەشە وەڵاخو مەڕو بزن وان، هەر خەمی خواردنو خواردنەوەیانە، بەڵکو گومڕاتریشن، چونکە ئەو ئاژەڵانە هەوڵی ئەو شتانە دەدەن کە سوودیان پێ دەگەیەنێو خۆ دەپارێزن لەو شتانەی زیانیان پێ دەگەیەنن. زێدە رەوی ناکەن لەخواردنو خواردنەوەدا، کەچی ئەو ئادەمیزادە بەدبەختانە، بەئەنقەستو رەقەبەری ئەو کارانە دەکەن کە بەرەو دۆزەخیان دەبا، زێدە رەوی لەهەموو خواردنو خواردنەوەیەک دەکەن چی زیان بەخش بێ بۆ ژیانی دونیاو قیامەتیان ئەوە رەچاو دەکەن. ﴿أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ﴾ ئەوانە بەتەواوی بێ ئاگان لەئایاتی خودا، نازانن چۆن هەستو شعورو عەقڵیان بخەنەکار، ئەوانە نەزاننو گێلو نەفامو کەودەنن. بەتەواوی رویان لەدونیا پەرستی کردوە، خەریکی خواردنو خواردنەوەن، وازیان لەهەوڵدان بۆ ژیانی قیامەتو خۆشی هەتاهەتایی هێناوە، چ باکیان لەبەهەشتو دۆزەخ نیە.... بەپێچەوانەی عاقڵ مەندەکان، ئەوان هەوڵی وەدەستهێنانی بەختەوەری ژیانی قیامەت دەدەنو پێویستیاتی ژیانی دونیاش پاشگوێ ناخەن، بەگوێرەی ئەم ئایەتە پیرۆزە هەڵسو کەوت دەکەن کە دەفەرموێ: ﴿وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ، وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَا، وَأَحۡسِن كَمَآ أَحۡسَنَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَ، وَلَا تَبۡغِ ٱلۡفَسَادَ فِي ٱلۡأَرۡضِ، إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ﴾القصص/٧٧.

لێرەدا پرسیارێک دێتە پێشەوە، دەڵێ بۆچی زوربەی ئەو خەڵکە (ئادەمیزادو جندۆکە) بۆ چوونە ناو دۆزەخو تێدا مانەوەی دروست کراون؟

لەوەڵامدا دەگوترێ: پەروەردگار بەعیلمی ئەزەلی خۆی زانیویەتی ئەو خەڵکە بەرەو رێبازی دۆزەخ رێ دەکەن، ئەمەش پێویست بەوە ناکا ئەو

کردارەی کە دەبێتە هۆکاری چوونە ناو دۆزەخیان بێتە عالەمی واقیعەوە، عیلمی خودا شامیلو رەهایە حەوێجەی بەزەمانو مەکان نیە.

یان دەڵێن: خاوەنی ئەم عیلمە ئەزەلییە رەهایە (کە پێویستی بەزەمانو جموجۆڵی جیهانی ئادەمیزادی تازە پەیدابوونیە) ئەوەنیە کە مەخلوقات هەڵدەنێ بۆ گومڕابیەکی کە دەبێتە هۆی چونە ناو دۆزەخیان بەڵکو هۆکارەکە لەحەقیقەتدا. وەکوو ئایەتەکە کە دەفەرموێ: ﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَايَفْقَهُونَ بِهَا، وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَايُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّايَسْمَعُونَ بِهَا﴾ ئەوانە ئەو دڵانەی پێیان دراوە نایانکەنەوەو بەکاریان ناهێنن بۆ ئەوەی تێبگەن. دڵی کراوەو چاوی بینا نیشانەی ئیمان هێنانو هیدایەت لەبوونەوەردا، لەپەیامی پێغەمبەراندا، بەدی دەکاو تێی دەگا!

بەڵام ئەوان لەئاستی ئایاتی کەونیدا دڵی خۆیان داخستوە، چاوی خۆیان نوقاندوە، گوێچکەی خۆیان هاخنیوە، ئەم ئامێرانەیان لەکار خستوونو لەشوێنی خۆیاندا بەکاریان نەهێناون، ژیان بەبێ ئاگاییو گێلی بەسەردەبەن، کەوابوو ئەوان وەکوو ئاژەڵ وەهان بەڵکو لەئاژەڵیش گومڕاترو گێل ترو، نەفام ترن.

بێ ئاگان لەو نیشانانەی کەون کە رۆژانەو مانگانەو ساڵانە دووبارە دەبنەوە، بێ ئاگان لەو رووداوانەی کە بەسەریان دێو پێیا تێپەڕ دەبنو دەستی قودرەتی خودایان تێدا بەدی ناکەن؛ ئەوان بەسادەیی سەیری ژیان دەکەن، بەبێ ئاگاییو گێلیی سەیری رۆژگار دەکەن، دڵیان ناکەنەوە ماناو مەبەستی ژیان تێبگەن، چاویان ناکەنەوە دیمەنەکانی بوونەوەر ببینن، گوێچکەیان ناکەنەوە قسەی حەقو راست ببیسن، کەوابوو ئەوان (هەروەکو لەعیلمی ئەزەلی خودادا دیاری کراوە) شیاوی ئەوەن بچنە ناو دۆزەخەوەو بکرێنە سوتەمەنی ئەو ئاگرە بێ ئامانە..

تێبینی: موعتەزیلەو ئەهلی سوننەو جەماعەت لەبارەی کردەوەی ئادەمیزادەوە را جیاییان هەیە:

١-موعتەزیلەکان پێیان وایە، ئادەمیزاد بەدیهێنەری کردەوەی خۆیەتیو دەسەڵاتی رەهای هەیە لەکردن یان نەکردنی کردەوەکانیدا.

٢-ئەهلی سوننەو جەماعەت، پێیان وایە: خودا بەدیهێنەرە بۆ کردەوەکانی ئادمیزاد خەڵقی خودی کردەوەکە خودا دەیکا، ئادەمیزاد لەبارەی کەسبەوە موختارە بیکا، یان نەیکا، بەڵام بڕێ شتی سەرەکی هەن وەکوو مردن، ژیان، بەرزبوونەوە، زەلیلی، رزقو رۆژیی، ئەوانە ئادەمیزاد کەسبو ئیختیاری تێیاندا نیە..

هیدایەت لەخوداوە دوو مانای هەیە:

١-شارەزایی کردن.

٢-گەیاندن بەمەبەست. واتە: پەروەردگار ئادەمیزادی شارەزا کردوە بۆ رێگای خێرو پاش، بەجۆرە هیدایەتێکی تر تۆفیقی داوە بۆ ئەوەی بگاتە مەبەستو ئامانجی خۆی. وەکوو ئەوە سایەقێکی نەشارەزا پرسیار لەپۆلیسێکی هاتوچۆ بکا، ئەگەر پۆلیسەکە رێگاکەی پێ بڵێ: ئەوە جۆرە هیدایەتێکە، ئەگەر پۆلیسەکە لەگەڵی سوار بوو گەیاندییە ئەو شوێنەی کە مەبەستی بوو، ئەمەش جۆرە هیدایەتێکە...

ئادەمیزاد بەویستو ئیرادەی خۆی ئەو تواناو دەسەڵاتەی پەروەردگار تێیدا دروست کردوە، ئاراستەی دەکا، جا یان بۆ خێر یان بۆ شەڕ!! ئادەمیزاد لەسەر ئەم ئاراستە کردنە پاداش لەسەر چاکە وەردەگرێتەوە، یان لەسەر خراپە سزا دەدرێ!

ناوە جوانەکانی پەروەردگار

وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار وەصفی ئەو خەڵکەی کرد کە شیاوی چوونە ناو دۆزەخنو بۆ ئەوێ دروست کراون، بەغافڵو بێ ئاگاو گومڕا لەقەڵەمی دان، چونکە عەقڵو دڵو چاوو گوێچکەی خۆیان وەکوو پێویست بەکار نەهێناون تا لەئایەتی خودا حاڵی ببنو دڵیان بەئیمان مشتو ماڵ بکرێو، زانستی بەسوود فێر ببن.....

ئەمجار دوای ئـەوە فـەرمان دەکـا بـەیادو زیکـری خـودا، چونکـەزیکری خودا دەوای دەردی بێ ئاگایی‌و گومڕایی‌یەو ﴿وَ لِلّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَـادْعُوهُ بِهَا﴾ هەر بۆ خودایەو بۆ کەسی تر نیە چـەند نـاوێک کـە جوانـترین مانایـان لەخۆ گرتوون. بەو ناوە جوانانە بانگی بکەن‌و هاواری لێ بکەن یان بۆ پەسنی‌و وەصفـو ستایش وەکوو ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾البقرة/٢٥٥، یان بۆ داواکاری‌و دابینکردنی پێویستی‌و لابردنی بەڵاو موصیبەت..

بیگومان ناوە جوانەکانی خودا (*اسماء الله الحسنى*) لەچوار سورەتدا باس کراون:

١-لەسەرەتای ئەم سورەتەدا.

٢-لەکۆتایی سورەتی (**الأسراء**)دا کە دەفەرموێ: ﴿قُلِ: ادْعُوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ، أَيًّامَا تَدْعُوا فَلَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾الأسراء/١١٠.

٣-لەسەرەتای سورەتی (**طه**)دا کە دەفەرموێ: ﴿الله لا اله الا هو له الأسماء الحسنى﴾طه/٧.

٤-لەکۆتایی سورەتی (**الحشر**)دا کە دەفەرموێ: ﴿هُوَ اللَّـهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾الحشر/٢٤.

وەکوو ریوایەت کراوە برێــک لەموسوڵمانان لـەنوێژدا هاواریـان لـەخودا دەکـرد، بـە نـاوی(**اللـه**)، یـان (**الرحیم**) جاری واش دەبـوو بـە (**الرحمن**) بانگیان لێدەکرد، کافرەکـان، وتیـان: موحەممـەدو هـاوەڵانی سـەیرن؛ پێیـان وایـە: ئـەوان عیبـادەتی یـەک خـودا دەکـەن، ئـەدی بۆچـی هـاواری دوو خودادەکـەن؟؟ ئیـتر پـەروەردگار ئـەم ئایەتـەی ناردە خــوارێ، ئــەوەی روون کردەوە: کە ئەو ناوە جوانانە هی یەک خودان؛ نەک هی چەندخوایەک.

ناوە جوانەکانی خودا نەوەدوو نۆ ناون، لـەصحیحی موسیلمو بوخاری‌دا هـاتووە کـە ئـەبو هورەیـرە(رەزای خـوای لێ بێـت) ریوایـەتی دەکـا، دەڵــێ: پێغەمبـەر فەرمویـەتی: (**اِنَّ لِلهِ تِسْعًا وَتِسْعِينَ اسْمًا، مِائَـةً اِلاَّ وَاحِدًا، مَـنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَهُوَ وِتْـرٌ يُحِبُّ الْوِتْـرَ**) واتـە: خـودای گـەورەو بـاڵا دەست نەوەدو نۆ نـاوی هەیـە؛ سـەد نـاو یـەک کـەم، کەسێـک بیـان ژمێرێ،

لەبەریان بکا، بیر لەماناکەیان بکاتەوە، دەچێتە بەهەشتەوە ئەو تاکە، جووت نیە، تاکی خۆش دەوێ

ناوە جوانەکانی خودا بەگوێرەی ریوایەتی تیرمذی لەطەریقی **(الوليد)**ی کوڕی موسلیم لەشوعەیبەوە ئەمانەن:

((هو الله الذى لا اله الاهو الرحمن، الرحيم، الملك، القدوس، السلام، المؤمن، المهيمن، العزيز، الجبار، المتكبر، الخالق، البارء، المصور، الغفار، القهار، الوهاب، الرزاق، الفتاح، العليم، القابض، الباسط، الخافض، الرافع، المعز، المذل، السميع، البصير، الحكم، العدل، اللطيف، الخبير، العظيم، الشكور، العلي، الكبير، الحفيظ، المقيت، الحسيب، الجليل، الكريم، الرقيب، المجيب، الواسع، الحليم، الودود، المجيد، الباعيث، الشهيد، الحق، الوكيل، القوى، المتين، الولي، الحميد، المحصي، المبديء، المعيد، المحي، القيوم، الواجد، الماجد، الواحد، الصمد، القادر، المقتدر، المقدم، المؤخر، الاول، الاخر، الظاهر، الباطن، الوالى، المتعالى، البَّر، التواب، المنتقم، العفو، الرؤوف، مالك الملك، ذوالجلالو الاكرام، المقسط، الجامع، الغنى، المانع، الضار، النافع، النور، الهادى، البديع، الوارث، الرشيد، الصبور)).

زانایانی شارەزا لەبواری فەرمودەدا دەربارەی ریوایەتی ئەم ناوە جوانانە لە پێغەمبەرەوە کەوتونەتە راجیاییەوە: هەندێک دەڵێن: فەرمودەکە مەرفوعە، هەندێکیش دەڵێن: مودەرڕەجە، ئەمەشیان وێ چوترە، بۆیە شەیخان (موسلیمو بوخاری) تەخریجیان نەکردوە، چونکە وەلید بەتەنیا ریوایەتی کردوەو گومانی تێهەڵکێشی تێدا دەکرێ، وەکوو زانای گەورە ئیبنوحەجەری عەسقەلانی لەکتێبی فەتحولباریدا فەرموویەتیو بەمودررەجی داناوە.

﴿وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ واز لەوانە بێنن کە گۆڕانکاری لەناوە جوانەکانیدا دەکەن، وشەکانیان یان ماناکانیان لەراستی خۆیان لادەدەن تەحریفو گۆڕانکارییان تێدا دەکەن، زیادو

کەمیان تێدا ئەنجام دەدەن.

ئیلحاد بەسێ جۆر دەبێ:

١-بەگۆڕانکاری کردن تێیاندا وەکوو موشریکنو بتپەرستەکان دەیانکردو بتەکانیان بەو نارانە ناو نابوون؛ لەلەفظی **(الله)** وشەی **(اللات)**یان داهێنا بوو، لەوشەی **(العزیز)** **(العزی)**یان داهێنا بوو، لەوشەی **(المناف)** وشەی **(مناة)**یان داهێنا بوو.

٢-دانانی ناوو صیفەتێک کە خودا بۆ خۆی لەقورئاندا خۆی پێ ناو نەهێنابێ، یان پێغەمبەرﷺ لەفەرموودەی صەحیحی خۆیدا نەیفەرمووبێ، وەکوو مەسیحی یەکان بەخودا دەڵێن: باوکی مەسیح!! چونکە ئەهلی حەقو زانایانی ئیسلام کۆکن لەسەر ئەوە کە ناوە جوانەکانی خودا تەوقیفین، واتە: دەبێ قورئان یان فەرموودەی پێغەمبەرﷺ دەست نیشانیان بکەن!

٣-کەم کردنو زیاد کردنی ناوە جوانەکانی، ناو هێنانی خودا بەناوێک کە لەو ناوانە بەدەرەوەن خۆی بۆ خۆی دانەناوە، یان ناو نەهێنانی بەو ناوەی بۆ خۆی داناوە، وەکوو ئەوە ئادەمیزاد بەناوێک هاوار لەخودا بکا کە ماناکەی نەزانێ، تەصەووری ناولێنراوەکە نەکا.

ئەی موحەممەد! تۆ واز لەو کەسانە بێنە کە گۆڕانکاری لەناوە جوانەکانی خودادا دەکەن، ئەوانە سزای کردەوەکانیان دەدرێتەوە، پێش هاتنی قیامەت لەدونیادا سزا دەدرێن

تێبینی: ئایەتەکە ئەم مانایانەی لەخۆ گرتوون:

١-هەر خودا ناوی جوانی هەیەو ناوی جوان هەر هی پەروەردگارن! کەوابێ هەر ناوێک جوانە هی خودایە، ناوە جوانەکانی خودا دەکرێ لەغەیری خودا بنەرێن، جگە لەناوی **(الله)**و **(الرحمن)** کە نابێ کەسیان پێوە ناوبنرێ. واتە: نابێ ئادەمیزادێک هەبێ ناوی **(الله)**ی لێ بنێین یان **(الرحمن)**. بەڵام **(عبدالله)** یان **(عبدالرحمن)** ئەوە لەشەرعدا ناوی پەسندن.

هەندێ لەناوە جوانەکانی خودا دەکرێ بەتەنیا هاواریان لێ بکەین وەکوو **(یاالله)** **(یارحمن)** **(یاحکیم)** هەندێ ناوی جوان هەن نابێ بەتەنیا

هاواریان لێ بکەین بەڵکو دەبێ بڵێین: **(یامحي یاممیت)**، **(یاضار یانافع)**. پێویستە ئەوەش بزانین کە ناوە جوانەکانی پەروەردگار هەر ئەوەدو نۆنین بەڵکو خودا هەندێ ناوی هەن یەکەسی پێ ئاشنا نەکردون. بەڵگەمان لەسەر ئەمە ئەو فەرمودەی پێغەمبەرﷺ کە ئیمامی ئەحمەدو ئەبو حاتەمی کوڕی حیبانی ئەلبەستی لەصەحیحی خۆیدا لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعودەوە(رەزای خوای لێ بێت) دەگێڕێتەوە:کە پێغەمبەرﷺ فەرمورویەتی: **((..................أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرآنَ الْعَظِيمَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلاَءَ حُزْنِي، وَذِهَابَ هَمِّي، إِلاَّ اذْهَبَ اللهُ حُزْنَهُ وَهَمَّهُ، وَأَبْدَلَ مَكَانَهُ فَرَجاً)).** گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا! ئایا ئێمە فێریان نەبین؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: **(بَلَى يَنْبَغِي لِكُلِّ مَنْ سَمِعَهَا أَنْ يَتَعَلَّمَهَا)** کەوابوو جگە لەو ئەوەدو نۆ ناوە پەروەردگار ناوی تریشی هەن.

ئیبنولعەرەبی سەدو چلو شەش ناوی لەناوە پیرۆزەکانی خودا بۆ پاڕانەوەو هاوار لێ کردن هێناون، لەشوێنێکی تردا سی ناوی پیرۆزی تری لێ زیاد کردون، واتە: بوون بەسەدو حەفتاو شەش ناو. وەکوو **(الطیب، المعلم، الجمیل...)**.[10]

شاعیری خوداناسو هەست ناسک سەیید عبدالرحیمی مەولەوی دەفەرموێ:

ئەسمای (خالق الارض و الفلک)
ئەرچی مەشهورن بە هەزارو یەک
بەشەر عیج یەکێ کەم صەد مەذکورن
لاکین وەک صیفات غەیرە مەحصوورن
بۆچ؟ ئەر ئەسمایە، ئەگەر صیفاتە
مەنشەئی هەموو هەر کەمالاتە

[10] احکام القران ج٢/٧٩٨-٨٠٥

- خو کەمالآتی خالیقی ئەکبەر
- غەیرە مەحصوورەو لەغەیەت ئەودەر

....

هەر ئیسمێ کە شەرع ئیزنی نەداوێ
ئیطلاقی وەسەر خودادا ناوێ
ئەم قەولە موختار، یەکجار ظەریفە[11]
بەس بینای ئەسماء لەسەر تەوقیفە

موعتەزیلە لەرستەی کۆتایی ئایەتەکە، کە دەفەرموێ: ﴿سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ دەڵێن: ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە کردەوە هی ئادەمیزادە، پاداشو سزا لەسەر کردەوەی بەندەیەو لەوەوە سەرهەڵدەدا.

ماوەتەوە ئاماژە بە ئەوە بکەین کە دوعاو پاڕانەوە شتێکی مەشروعو پەسەندەو بەعیبادەت حسێبە، بەڵکو کاکڵەی عیبادەتو خوا پەرستییە پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي، فَإِنِّي قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ﴾البقرة /١٨٦. لەقورئانی پیرۆزدا کە باسی پرسیارو ئیستیفتاء لەگۆڕێبێ وەڵامەکەی وادە داتەوە دەفەرموێ: ﴿فقل.....﴾ واتە: ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ئەوە وەڵامەکەیەتی .. بەڵام لێرەدا ئەو ناوەندە ناهێڵێو یەکسەر دەفەرموێ: ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ ئەی موحەممەد! ئەگەر بەندەکانم دەربارەی من پرسیارت لێبکەن ئەوە من لێیان نزیکم، وەڵامی بانگکەر دەدەمەوە هەرکاتێ هاوارم لێ بکەن، واتە: با ڕاستەوخۆ بانگ لەمن بکەنو ناوەندو واسیتەو وەسیلە بەکارنەهێنن بانگ کردنو هاوار کردن لەغەیری خودا لەهیچ مەخلوقێکی تر (زیندو بێ یان مردو) دروست نیە، تەنیا خودا هاواری دەکرێتێ، هەر ئەو صەمەدە، واتە: بۆ پێویستیو بەهانای هاتن هاواری لێ دەکرێو پەنای بۆ دەبرێ، کەسی تر ناتوانێ بەهانای لێقەوماوو داماوانەوە بێ، ناخۆشییان لەسەر لابەرێ، بەختەوەریو خۆشییان

[11] عەقیدەی مەرضیيە، دانراوی سەیید عەبدولرەحیمی مەولەوی، لێکۆڵینەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەریس ل/٢٤٠.

بداتێ وەکوو دەفەرموێ: ﴿أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ، وَيَكْشِفُ السُّوءَ، وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ، إِلَهٌ مَعَ اللَّهِ﴾النمل/٦٢، واتە: جگە لەپەروەردگار کەسی تر نیە بەهانای لێقەوماوانەوەبێ، هەر خودا شیاوی عیبادەت بۆ کردنەو دوعاو پارانەوەی ئاراستە دەکرێ.

حاکم لە(المستدرك)دا ریوایەتێکی هێناوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ بەفاطیمەی کچی فەرموو: (مَايَمْنَعُكَ اَنْ تَسْمَعِي مَاأُوصِيكَ بِهِ؟ اَنْ تَقُولِي إِذَا اَصْبَحْتِ وَ إِذَاأَمْسَيْتِ: يَاحَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيثُ، اَصْلِحْ لِي شَأْنِي، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ).

بڕواداران‌و بە درۆ خەرەوەکان لەئۆمەتی بانگ لێکراو بەبانگەوازی ئیسلام

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِى لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ ۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنظُرُوا۟ فِى مَلَكُوتِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ وَأَنْ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَا هَادِىَ لَهُۥ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَـٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

لەوە پێش پەروەردگار ئەوەی راگەیاند: کە خەڵکێکی زۆری بۆ دۆزەخ دروست کردوە، چونکە دڵو چاوو گوێچکەی خۆیان لەکار خستوون، ئەمجار نادەمیزادانی رێنومایی کردن بۆ شتێک کە ئیمانیان بەهێز دەکا؛ ئەویش یاد کردنی پەروەردگارە لەروانگەی ناوە پیرۆزەکانیەوە، لێرەشدا باسی ئەوە دەکا: کە ئۆمەتی موحەممەدﷺ دوو تاقمن؛ تاقمی هیدایەت دراو. ئەوانەی بەحەق‌و عەدالەت حوکم دەکەن، تاقمی گومڕاو بەدرۆخەکەرەوەکان. ئەمجار

سەرنجی ئادەمیزادانی بۆ ئەوە راکێشا؛ کە تێفکرینو ورد بوونەوە لە ئاسمانەکانو زەوی بۆ تێگیشتنو بەڵگە هێنانەوە لەسەر تاکو تەنهایی خواو راستی پێغەمبەرایەتی موحەممەد ﷺ شتێکی واجبەو کارێکی پێویستە، کۆتایی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەوە دەهێنێ کە بەتەمای ئیمان هێنانی ئەوانە نەبێ کە بەپێی سوننەتی خودا گومڕاو سەر لێ شێواون، پەروەردگار لە ئەوانی گومڕایی دا فەرامۆشی کردونو وازی لێ هێناون، تاکاتی دیاریکراو لەزانستی خۆیدا کە دەیانخاتە ناو دۆزەخەوەو سزایان دەدا.

دەفەرموێ: ﴿وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾ لەو ئادەمیزادانەی ئێمە دروستمان کردون، لەناو ئەو گەلو نەتەوەی کە بەدیمان هێناون؛ گەلو نەتەوەیەک هەیە؛ کە پێک هاتووە لەچەند هۆزو خێڵو نژادو رەگەزو نەتەوەی جیا، رێنومایی رێبازی حەق دەکەنو بەکردەوەو بەقسەو ئامۆژگاری ئادەمیزادان هەڵدەنێن بۆ پابەندبوون بەحەقو عەدالەتکاری، بانگەوازی خەڵکی دەکەن بۆ خوداپەرستیو گوێڕایەڵی فەرمانەکانی یەزدان، کردارو هەڵوێستیان حەقەو، حوکمو بڕیاریان عەدالەتو دادپەروەرییە، لادانو ستەمکاری لەگوفتارو کرداریاندا نیە، رێبازیان یەکە، چونکە حەق یەکەو نابێ بەدوو، ئەو گەلە هەڵوێست پەسندە کردار باشە ئوممەتی موحەممەدە ﷺ.

زۆر فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ هەن کەمانای ئایەتەکە بەسەر گەلی ئیسلامدا دەچەسپێنن. لەو فەموودانە: ئەو فەرموودەیەیە، کە شەیخەین لەصەحیحەینی خۆیاندا لەموعاوییەی کوڕی ئەبو سەفیانەوە دەگێڕنەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لاتَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لايَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ، وَلا مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ) لەریوایەتیکی تردا (حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ).

ئیبنو جەریرو ئیبنولموندیرو ئەبو ششەیخ لەئیبنو جورەیجەوە، ریوایەت دەکا. دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەباسی ئایەتی ((وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ)) فەرمووی: ((هَذِهِ أُمَّتِي، بِالْحَقِّ يَحْكُمُونَ وَيَقْضُونَ، وَيَأْخُذُونَ وَيُعْطُونَ)) ئەبوششەیخ ئیبنو حەییان لەعەلی کوڕی ئەبو طالیبەوە

فەرموودەیەکی دەرهێناوە، کە فەرموویەتی: (لَتَفْتَرِقَنَّ هَذِهِ الأُمَّةُ عَلَى ثَلاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إلاّ فِرْقَةً، يقولُ اللهُ: وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ) تەنها هەر ئەو نەتەوەیەی کە ئەوە رەوشتو هەڵوێستیانە رزگاریان دەبێ.

بەکورتی: کە پەروەردگار لەوە پێش فەرمووی: ﴿وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾ پاشان لێرەدا هەمان رستەی دووبارە کردەوە، زوربەی راڤەکەرانی قورئان دەڵێن: مەبەست بەو ئۆمەتە، ئۆمەتی موحەممەدە ﷺ بەڵگەش ئەو فەرمودانەن کە نوسیومانو هی تریش زۆرو زەبەندەن.

ئەمجار دوای دەستنیشانکردنی تاقمی یەکەم، باسی تاقمی دووهەم دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لاَيَعْلَمُونَ﴾ ئەوانەی قورئان بەدرۆ دەخەنەوە (کە قورەیشییە بێ باوەڕەکانن) لەگومڕاییو سەرگەردانی خۆیاندا دەیانهێڵینەوەو، ئیستدراجیان دەکەین وازیان لێ دێنین لەگومڕاییو سەرگەردانیدا زیاتر رۆبچنو نەزانن سەرەنجامی کاریان بەچی دەگاو ئاکامیان چی دەبێ، چونکە نازانن دابو نەرێتی خودا لەئاستی کێشەی نێوان حەقو بەتاڵدا چۆنەو چۆن نیە؟ بێ ئاگان لەوەی کە هەمیشە حەقو راستی، بەتاڵو پووچ رادەماڵێو، ئەو شتەی سوودی بۆ ئادەمیزادان هەیە بەسەر شتی زیانەخرۆدا زاڵ دەبێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ، فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾الانبياء/١٨، یان دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ﴾الرعد/١٧. ئیستیدراجیان دەکەین بۆ سزادان، بەجۆرێک کە بەخۆیان نازانو بێ ئاگان لەوەی بۆچی وایان لێ دەکرێ، نزیک دەخرێنەوە لەو شتانەی دبنە هۆی بەهیلاک چونو فەوتانیان، نیعمەتو خۆشیان دەدرێتێ، رزقو رۆژییان بەسەردا دەڕژێندرێ، هۆکاری ژیانیان بۆ خۆش دەکرێ، هەر کاتێ تاوانێک بکەن، کردەوەیەکی خراپ ئەنجام بدەن زیاتر ژیانی دونیایان بۆ خۆش دەکرێ، ئیتر خۆیان لەخۆ

...ڕیو زیاتر لەزەلکاوی گومڕاییدا ڕۆدەچنو ڕوو دەکەنە تاوانو تاوانکاری، چونکە تا ئەوان پێی لێ هەڵبڕنو درێژە بەتاوانو یاخی بوون بدەن، زیاتر نیعمەتو خۆشییان بەسەردا دەڕژێ، نازانن کە ئەوە پشی پشی کردنیانە بۆ ئەوەی بەداوەکەوە ببن، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ، نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَايَشْعُرُونَ﴾المؤمنون/٥٥-٥٦. یان ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَاذُكِّرُوا بِهِ، فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾الأنعام/٤٤.

موسلیمو بوخاری فەرموودەیەکان لەئەبو مووسای ئەلئەشعەرییەوە ڕ.ز.گێڕاوەتەوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ((إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ، حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ)) پەروەردگار مۆڵەت بەستەمکار دەدا، ستەمکاری خۆی ئەنجام دەدا، هەتا کە گرتی ئیتر بەرهەڵدای ناکاو مەرەخەسی ناکا.

بێگومان مانای ئەم ئایەتەو وێنەکانی، دەربارەی کافرەکانی قوڕەیش هاتە دیو، لەسەریان جێبەجێ بوو، ئەوە بوو لەشەڕی بەدرو خەندەقو فەتحی مەککەو شەڕەکانی تریشدا، ژێر کەوتنو، خودا پێغەمبەری خۆی بەسەردا زاڵ کردن.

حەزرەتی عومەری کوڕی خەتتاب کاتێ گەنجو خەزێنەی کیسرایان بۆ بردەوە، کەوتە پاڕانەوەو لالانەوە،وتی: خودایە! پەنادەگرم بەتۆ لەوەی کە ئەم غەنیمەتو دەسکەوتنو سەرکەوتنە ئیستدراج بێ! چونکە زاتی پاکی دەفەرموێ: ﴿سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَايَعْلَمُونَ﴾ ﴿وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾ مۆڵەتی ئەو گرۆهە بەدرۆخەرەوانە دەدەم، تەمەنیان درێژ دەکەم، هۆکاری ژیانیان بۆ زۆر دەکەمو، ماڵو سامانیان دەدەمێ، بەڵام بێگومان نەخشەو تەگبیری من بۆ لەناو بردنو تۆڵە لێستاندنیان بەهێزو تۆکمەیە!

بەکورتی نیعمەت پێ بەخشینو رزقو ڕۆزیی پێدان نابێتە بەڵگە لەسەر ڕاستیو ڕاستاڵی ئادەمیزاد، بەڵکو جاری وادەبێ ئەو نیعمەت پێ بەخشینە بۆ

ئیستیدراجە، بۆ خستنە نـاو داوو بەتەڵەوەبوونـە. ستەمکار کـە لـ... ستەمکارییەکەی دەست لەعاست تۆڵەی لێ نەسەندرا پێویستە لـەخۆی بـایی نـەبێو هەڵنەخەڵـەتێ، چونکـە وا دەبـێ وازلێهێنانەکـەی بـۆ ئەوەیـە زیـاتر ملهـوڕیو ستەمکاری بـۆ خـەڵکێ دەربکـەوێ، بزانــن چ بــەد رەفتـاریو بــەد ئەتوارێکە!! وەکــوو چۆن لـەم رۆژگارەدا دارو دەستەی ئاسایشو چاودێری، موراقەبەی هەڵسو کەوتی گومان لێکراوان دەکەن، تاماوەیـەکێ چاو لەخراپـە کـاران دەپۆشـن، پاشـان کــە وەختــی دیــاریکراو هــات، راپێچــی زیندانو لێکۆڵینەوەیان دەکەنو سزایان دەدەن.

جا وەکوو ئیبنو ئەبی حاتەمو ئەبو ششەیخ؛ ئیبنو حـەییانی ئەلئـەنصاری لەقـەتادەی کـوڕی دوعامـەوە دەریـان هێنـاوە دەڵـێ: بــۆی باسـکردین کـە پێغەمبەرﷺ چــووە سـەر صـەفاو بـانگی قوڕەیشـی‌یەکانی کـرد، یەکەیەکـەو بنەماڵە بەبنەماڵە بانگی لێ کردن ئەی نەوەی فلان! ئەی نەوە فلتان! لەبـەلاو روداوی رۆژگـارو غـەزەبی خـودا دەیترسـاندن یـەکێ لەقورەیشـی‌یەکان وتــی: وادیارە هاوەڵی ئێوە واتە: موحەممەدشێتو نەفامـە ئـەم بانگـە بانگئوهـاوار هاوارەی لەچییە؟؟ شەو هەتا بەیان خەریکی بــانگ کردنـە؛ ئیتر پـەروەردگار ئەم ئایەتەی نازڵ کرد کە دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ ئایا ئەو کۆمەڵو تاقمە بـەدرۆ خەرەوانـەی کـە ئایـاتی ئێمـە بـەدرۆ دەخەنـەوە، بیریـان لـەوە نەکردۆتــەوە کــە هەڤاڵەکـەیان کـە موحەممەدەﷺ هیچ جۆرە شێتیەکی لەگەڵ نیە؟! بۆ فکر لەحاڵی رابووردووی ناکەنەوە هەر لەسـەرەتای ژیانیـەوە! خۆبـاش ئاگـاداری سـەردەمەکانی پێش ئێستاینی، لەسەردەمی منداڵـیو گـەنجیو پیـاوەتیدا بـاش بـاش دەیناسـن، حەقیقـەتی بانگەوازەکەشـی دەزانـن، بەڵگـەی پێغەمبەرایـەتی ئـەویان لـەلا ئاشکراو نومایانە، ئەو پێغەمبەری خودایە بەراستی، بانگەواز بۆ حەق دەکا!

ئەوان ئەگەر بیر لـەرابووردووی بکەنـەوە، خۆیـان لـەدەمارگیریو ئـارەزۆ بازی دوور بخەنەوە، حەقو راستییان بـۆ دەردەکـەوێ راسـتی پێغەمبەرایـەتی ئەویان لەلا ئاشکراو عەیان دەبێ! دەزانن کــە شـاعیر نیـەو، دیـاردەی شێتی

پێوە دیار نیەو، هیچ جۆرە شێتیءو بێ ئاگاییەکی پێوە نیە،

قورئانی پیرۆز لەزۆر ئایەتدا ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە کە موشریکەکان پێغەمبەریان بەشێت دەزانیءو ئەو حاڵەتەیان وەپاڵ دەدا وەکوو چۆن ئۆمەتەکانی تریش هەمان حاڵەتیان پاڵ پێغەمبەرەکانیان داوە. بۆیە قورئانی پیرۆز چەند جار بەدرۆی خستنەوەو پاکانەی بۆ پێغەمبەرﷺ کرد وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ﴾التكوير/٢٢، یان دەفەرموێ: ﴿قُلْ: اِنَّمَا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنَى وَفُرَادٰى، ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ، اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾سبا/٤٦، یان ﴿اَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ، بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ﴾المؤمنون/٧٠، یان ﴿وَقَالُوا يَا اَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ﴾الحجر/٦، یان ﴿وَيَقُولُونَ: اَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ﴾الصافات/٣٦، هەموو ئایەتەکان ئەوە دەچەسپێنن کە پێغەمبەرﷺ شێت نیە، ﴿اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ بەڵکو ترسێنەرەو ئامۆژگاری کەرە، بەئەمانەتەوە پەیامی خۆی دەگەیەنێءو ئەرکی سەرشانی ئەنجام دەدا، ئەو لەسزای دونیاو قیامەت دەتانترسێنێ، پێتان رادەگەیەنێ: کە ئەگەر بەپیر بانگەوازییەکەیەوە نەیەن تووشی سزای دونیاو قیامەت دەبن!

کە لەئایەتەکەدا وشەی ﴿بِصَاحِبِهِمْ﴾ هێناوە بۆ ئەوە هێناویەتی کە بیری قورەیشییەکان بێنێتەوە: کە ئەوان لەسەرەتای ژیانیەوە دەیناسن تا لەتەمەنی چل ساڵی تێپەڕیوە، کەوابوو ئەوان هەر ئەوەندەیان لەسەرە کە بیر لەژیاننامەی رابووردووی بکەنەوە بۆ ئەوەی بزانن کە دابو نەرێتی موحەممەدﷺ درۆکردن نیە، لەوە پێش درۆی لێ نەبیسراوە، پیاو ماقوڵەکانیان بۆ خۆیان شایەتی ئەوە دەدەن کە هەرگیز موحەممەد لەگەڵ کەسدا درۆی نەکردووە، ئەدی چۆن درۆ لەسەر خودا هەڵدەبەستێ، بەڵێ: ئەگەر موشریکەکانی مەککە لەشێوەی پەروەردەبوونی موحەممەد وردبوونایەوە، ئەو ئەمانەتپارێزیءو راستگۆییءو رەوشت جوانیەی ئەویان بهێنایەوە پێش چاوی خۆیانءو ئەمجار بیریان لەبانگەوازییەکەی بکردایەوە،

کە بریتییە: لەیەکتاپەرستیو عیبادەتکردن بۆ خوداو، چاک کردنی حاڵەتی تایینیو شارستانیو کۆمەلاّیەتی خۆیان.. بۆیان ئاشکرا دەبوو کە ئەم هەڵسو کەوتو داخوازیانە لەپیاوێکی شێتەوە دەرناچن، بەڵکو عەقڵ وانیشان دەدا بیروفکر وای بۆ دەچێ کە ئەمە نیگای خودایییە نێردراوە بۆ سەر دڵی ئەو پێغەمبەرە نەخوێندوارە.

ئەمجار قورئانی پیرۆز سەرنجیان بۆ بەڵگەیەکی تر رادەکێشێو دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ﴾ واتە: ئایا ئەوانە ئەو پێغەمبەرە بەدرۆ دەخەنەوە کە دەزانن ئەمینو راستگۆیە؟؟ سەیری جیهانی ئاسمانەکانو زەوی ناکەن؟؟ لەمەلەکوتی ئاسمانەکانو زەویدا: بەڵگەی بەهێزو زۆرو زەبەندە هەن لەسەر هەبونی بەدیهێنەرێکی داناو بەتواناو زاناو بەئاگا. ئەگەر ئەو موشریکە بەدرۆخەرەوانە، سەیری ئایاتی ئێمە بکەن، بڕواننە ملّکو سەڵتەنەتی خوداو کاردروستیو رێکو پێکی لەهەموو دروستکراوێکیدا، ئەوە بەبێ شکو گومان ئەو سەیر کردنەیان کێشی دەکردن بۆ ئیمان هێنان بە هەبونی خودایەکی تاکو تەنیاو بێ هاوەڵ، دەیانزانی کە هیچ شتێ لەم بونەوەرەدا بە هەوانتە دروست نەکراوە، هەر لەنرڕە تامەجەرە بەڵگەن لەسەر هەبونی خودایەکی بالاّ دەستو زاناو دانا.

ئەگەر ئەوانە بەوردی سەیری مەلەکوتی ئاسمانەکانو زەوی بکەن، دەگەنە ئەوە کە بڕوا بەراستی پێغەمبەرایەتی موحەممەد بکەن. ﴿وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ﴾ ئایا بیریان لەوە نەکردۆتەوە کە لەوانەیە مردنیان نزیک بێو بەم زووانە دونیا بەجێبهێڵن؟؟ با پەلە بکەن بۆ تێفکرین لەو حاڵەتەیانو هەوڵی وەدەست هێنانی حەق بدەن، پێش هاتنی مەرگی ناوەختو لەنکاو با بڕوا بە پێغەمبەر بکەنو پابەندی فەرمانو نەهیەکانی بنو بترسن لەسزای بە ئێشو نەبڕاوەی دۆزەخ!!

بەکورتی: لەوانەیە مەرگیان نزیک بێو کاتی فەوتانیان هاتبێ! دەی بەتەمای چینو بۆ خێرا ئیمان ناهێنن؟؟ ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ؟﴾

دی ئەوانە ئەگەر ئیمان بەم قورئانە ناهێنن بەچ کتێبێکی تر (پاش قورئان) ئیمان دەهێنن؟ کەسێک بە قورئان موسوڵمان نەبێ کە تەواو ترینو بەهێزترین کتێبە؛ بە چی موسوڵمان دەبێ!؟ کەسێک ئەم قورئانە کاری تێ نەکاو، پێی موسوڵمان نەبێ بەتەمای ئەوەمەبە، بەشتی تر موسوڵمان بێ!

﴿مَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ﴾ کەسێک خودا گومڕای بکا کەس نیە بتوانێ هیدایەتی بدا، واتە پەروەردگار قورئانی کردووە بە گەورەترین هۆکاری هیدایەت بۆ تەقواکاران، پێغەمبەریشی کردووە بە گەورە ترین پێغەمبەرو تەواو ترین عاقڵ مەندو خاوەنی جوانترین رەوشت،، جا کەسێک ئامادەباشی تێدانەبێ ئیمان بەو قورئانە بهێنێو بڕوا بەو پێغەمبەرە بکا ئەوە خودا گومڕای کردوە، واتە: سونەتو دابی خودا لەدروستکردنی ئادەمیزاداوا هاتووە کە کردەوەکانی پابەندبن بە چەند هۆکارێک کار لێکراوی لێ پەیدابێ، جا کەسێک گومڕاییەکەی بەگوێرەی ئەو دابو نەرێتو سونەتە خوداییە بێ، دەبێ کێ (جگە لەخودا) هیدایەتی بدا. واتە: هیچ کەس نیە بتوانێ ئەو دابو نەرێتە بگۆڕێ.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەرد کە هیدایەتو گومڕایی لەخوداوەن,واتە: پەروەردگار بەدیهێنەری کردەوەی ئادەمیزادە، جا کردەوەکە خێر بێ یان شەڕ.. ﴿وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ واتە: پەروەردگار ئەو گومڕایانە لەزلکاوی گومڕایی خۆیاندا فەرامۆش دەکاو سەرگەردانو سەر لێ شێواو، ڕێگای رزگار بوون نادۆزنەوە لەزلکاوی سەر لێ شێواویدا دێنو دەچن، هەڵبەتە سوچی خۆیانەو خەتا لەخودی خۆیانەو تاکامی بوغراییو سنوور بەزێنیو ستەمکاریو ملهوڕی خۆیانە.

بەکورتی مانای ئایەتەکە ئەوە نیە کە خودا بەتۆبزی گومڕایان بکاو ناچاریان بکا بۆ گومڕا بوون، بەڵکو مەبەست ئەوەیە: ئەوانە کە دڵیان ئاوێتەی کوفرو بێدینی بوو، زێدە رەوییان لەگومڕاییدا کرد، تا گەیشتنە ئەندازەی ئەوەی چاوی دڵیان کوێر ببێو ڕێگای هیدایەت رەچار نەکەن، وایان لێ دێ بەهیچ ڕۆشناییو نورێک شارەزا نەبنو ڕێگای سەرفرازیو هیدایەت بەدی نەکەن!

ئەوانە ئەگەر ئیمان بەم قورئانە ناهێنن بەچ کتێبێکی تر (پاش قورئان) دەهێنن؟ کەسێک بە قورئان موسوڵمان نەبێ کە تەواو ترینو بەهێزترین کتێبە، بە چی موسوڵمان دەبێ!؟ کەسێک ئەم قورئانە کاری تێ نەکاو، پێی موسوڵمان نە بەتەمای ئەوەمەبە، بەشتی تر موسوڵمان بێ!

﴿مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ﴾ کەسێک خودا گومڕای بکا کەس نیە تێ هیدایەتی بدا، واتە پەروەردگار قورئانی کردووە بە گەورەترین هۆکاری هیدایەت بۆ تەقواکاران، پێغەمبەریشی کردووە بە گەورە ترین پێغەمبەرو ژیر ترین عاقڵ مەندو خاوەنی جوانترین رەوشت،، جا کەسێک ئامادەباشی نەبێ ئیمان بەو قورئانە بهێنێو بڕوا بەو پێغەمبەرە بکا ئەوە خودا گومڕای کردوە، واتە: سونەتو دابی خودا لەدروستکردنی ئادەمیزادا وا هاتووە کە کردەوەکانی پابەندبن بە چەند هۆکارێک کار لێکراوی لێ پەیدابێ، جا کەسێک گومڕاییەکەی بەگوێرەی ئەو دابو نەریتو سوننەتە خودایییە بێ، دەبێ کێ (جگە لەخودا) هیدایەتی بدا. واتە: هیچ کەس نیە بتوانێ ئەو دابو نەرێتە بگۆڕێ.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە هیدایەتو گومڕایی لەخوداوەن,واتە: پەروەردگار بەدیهێنەری کردەوەی ئادەمیزادە، جا کردەوەکە خێر بێ یان شەڕ.. ﴿وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ واتە: پەروەردگار ئەو گومڕایانە لەزلکاوی گومڕایی خۆیاندا فەرامۆش دەکاو سەرگەردانو سەر لێ شێواو، رێگای رزگار بوون نادۆزنەوە لەزلکاوی سەر لێ شێواویدا دێنو دەچن، هەڵبەتە سوچی خۆیانەو خەتا لەخودی خۆیانەو ئاکامی بوغرایی سنوور بەزێنیو ستەمکاریو ملهوڕی خۆیانە.

بەکورتی مانای ئایەتەکە ئەوە نیە کە خودا بەتۆپزی گومڕایان بکاو ناچاریان بکا بۆ گومڕا بوون، بەڵکو مەبەست ئەوەیە: ئەوانە کە دڵیان لەرێتەی کوفرو بێدینی بوو، زێدە رەوییان لەگومڕاییدا کرد، تا گەیشتنە ئەندازەی ئەوەی چاوی دڵیان کوێر ببێو رێگای هیدایەت رەچاو نەکەن، وایان لێ دێ بەهیچ رۆشناییو نوورێک شارەزا نەبنو رێگای سەرفرازیو هیدایەت نەدی نەکەن!

زانینی هاتنی قیامەت هەر لای پەروەردگارە

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَاۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّيۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلَّا هُوَۚ ثَقُلَتْ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةًۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَاۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

لەوە پێش دەربارەی یەکتاپەرستیو پێغەمبەرایەتیو قەضاو قەدەر دوا، دوا بەدوای ئەوە باسی رۆژی دوایی کرد، ئەمجار لەئایەتی پێشوودا کە باسی ئەجەلی ئادەمیزادی کردو فەرمووی: ﴿وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ﴾ بۆ ئەوەی پەلە بکەن لەتۆبە کردنو گەڕانەوە بۆ لای خودا، دیارە کۆتایی هاتنی تەمەنی هەر ئادەمیزادێک قیامەتێکی تایبەتییە بۆی، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا، فەرمووی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ﴾ بۆ ڕێنومایی کرنو تێفکرین لەکارو باری قیامەتی گەورەو گشتی، کە بەهاتنی ئەو رۆژەی تەمەنی دونیا کۆتایی دێو، هەموو ئادەمیزادو گیانلەبەری تر (جگە لەپەروەردگار) گیانیان دەرچێو زیندەوەر بەزیندویی نامێنێ. هەروەها بۆ رونکردنەوەی ئەوە کە زانینی کاتی هاتنی قیامەت لەخەڵک شێردراوەیەو جگە لەخودا کەس نازانێ کەی دێ!!

دەربارەی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتە ئیبنو جەریری طەبەری لەقەتادەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: موشریکەکان لەبەر ئەوەی زۆر مونکیری هاتنی قیامەت بوون، وتیان: ئەگەر راست دەکەی تۆ پێغەمبەری هەواڵی قیامەتمان بەرێو پێمان بڵێ: کەی دێ؟؟

هەر طەبەری لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: حەمڵی کوڕی قوشەیرو سموئەلی کوڕی زەید بەپێغەمبەریان گوت: پێمان بڵێ: قیامەت کەیە؟ ئەگەر تۆ (وەکو بۆخۆت دەڵێی) پێغەمبەری! کاتی هاتنی قیامەتمان

بۆ دیاری بکە، ئێمە نازانین قیامەت چیە؟ ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ کە دەفەرموێ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾

هەندێکیش پێیان وایە، هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە ئەوە بوو کە جولەکەکان بەپێغەمبەریان دەگوت: ئەگەر راست دەکەی تۆ پێغەمبەری؟ پێمان بڵێ: قیامەت کەی دێ؟؟

ئیبنو کەثیر، ئەوەی بەلاوە پەسەندە کەئایەتەکە دەربارەی قورەیشییەکان هاتبێتە خوارێ، چونکە ئایەتەکە مەککەییەو لەمەککە هاتۆتە خوارێ[12]، ئەوە بوو قورەیشییەکان لەروانگەی ئەوەوە کە هاتنی قیامەتیان بەلاوە زۆر دوور بوو بڕوایان بەهاتنی نەبوو دەیانگوت: کەی دێ؟! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾سبأ/٢٩، بێگومان قیامەت غەیبیەو زانینی کاتی هاتنەکەی، خودا تایبەتی کردوە بەخۆیەوە، کەسی لەبەندەکانی لێ ئاگادار نەکردوە، بەڵام موشریکەکان پرسیار لەپێغەمبەر دەکەن دەربارەی هاتنەکەی، جا پرسیار کردنەکە بۆ تاقیکردنەوەیە یان پرسیاری تەعەجوبو سەرسورمانە، یان پرسیاری لاقرتێو گاڵتە پێکردنە ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾ ئەی موحەممەد! موشریکەکان پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی کاتی قیامەت، کەی دەبێو کەی دێ؟ کەی دەقەومێو کەی جێگیر دەبێ؟

وشەی (**ارساء**) واتە: راوەستانو جێگیر بوونو پەیدا بوون. (**مرسی**): ئیسمی زەمانە واتە: کاتی راوەستانی بوونەوەر. گەمێو بەلەم لەقەراغ دەریابە حەبل دەبەسترێنەوە بۆ ئەوەی لەجوڵە بکەوێو راوەستێ! جا لێرەدا پەروەردگار کە وشەی (**مرسا**)ی بۆ قیامەت بەکارهێنا، ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئاماژە بێ کە هەڵسانی قیامەت بریتییە لەکۆتایی هاتنی جمو جۆڵی بوونەوەرو کۆتایی هاتنی تەمەنی زەوی.

﴿قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي﴾ ئەی موحەممەد! لەوەڵامی پرسیارەکەیاندا پێیان بڵێ: زانینی کاتی هاتنی قیامەت تەنها لای خودایەو

[12] تەفسیری ئیبنو کەثیر ج٢/٢٧١

هەر ئەو دەزانێ کەی هەڵدەستێ! کەس لەبەندەکانی خودا (ئادەمیزاد، فریشتە، جندۆکە) ئاگادارییان بەسەر کاتی هاتنەکەیدا نیە، کەس نازانێ بەتەحدید کەی پەیدا دەبێ، ﴿لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ﴾ کەس نیە بتوانێ قیامەت لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا بخاتە روو بیهێنێتە ئاراوە جگە لەخودای خاوەن دەسەلات، کەس بەوەختی هەڵسانی قیامەت نازانێ، تەنانەت فریشتەکانی نزیکێ بارەگای ئەقدەسو پێغەمبەرانیش هیچ زانیاریکیان لەو بوارەدا نیەو نازانن قیامەت کەی رادەبرێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ، وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا﴾فصلت/٤٧، یان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ....﴾لقمان/٣٤، هەر یەکێ لەقیامەتی گشتیو قیامەتی تایبەتی (مەرگی ئادەمیزاد) لەو نهێنیەیە تایبەتیانەن کە هەر خودا خۆی کاتو ماوەیان دەزانێ کەسی تری بەسەردا ئاگادار نەکردونو نایکا،

کە لەئایەتەکەدا فەرمووی: ﴿عِنْدَ رَبِّي﴾ ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە هەر شتێکێ تایبەت بێ بەخوداوە، مەخلووق رایەی ناکەوێ هیچی تێدا بڵێ: ئەرکی پێغەمبەرﷺ ئەوەیە خەڵکی بترسێنێ لەهاتنی قیامەت نەکێ کاتەکەی دیاری بکات، بۆ ئەوەی کاروباری دونیا نەشێوێ! چونکە ئەگەر ئادەمیزاد بە تەحدید بزانن قیامەت کەی دێ خەڵکێ ئیشو کاری لێ تێکێ دەچێو ئاوەدانی دەشێوێ. ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ کاتی هاتنی نادیارو نەزانراوە گرنگە لەسەر ئەهلی ئاسمانەکانو زەوی، هیچ کەسێکێ لەفریشتە نزیکەکانی بارەگای ئەقدەسو پێغەمبەرە خاوەن پلەو پایەکانیش نازانن کەی پەیدا دەبێو دێتە ئاراوە، هەر شتێکیش نەزانراوبێ لەسەر دڵو دەروون قورسو گرانە.

یان دەگوترێ: هاتنەکەی لەسەر ئەهلی ئاسمانەکانو زەوی گەورەو بەسامو هەیبەتە، نازانن کەی غافڵ گیریان دەکاو پەیدا دەبێ، هەموو کاتێ تەوەقوعی هاتنی دەکەنو ترس تەنگو چەڵەمەی ئەو رۆژەیان هەیە.

ئیبنو عەبباس فەرموویەتی: هەموو کەس زیانی رۆژی قیامەتی تووش

دێ.

﴿لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً﴾ پەروەردگار وای بڕیار داوە کە قیامەت بەناگەهانیو غافڵ گیر نەبێ نەیە، لەکاتێکدا پەیدا دەبێ ئادەمیزادان سەرگەرمی کاروباری ڕۆژانەیان بن، لەهەوڵی جێ بەجێ کردنو دابین کردنی پێویستیاتی ڕۆژانەی خۆیاندا بن، بوخاریو موسلیم فەرموودەیەک لە ئەبوهورەیرەوە دەگێڕنەوە پوختەی ماناکەی ئەوەیە: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: قیامەت هەڵناسێ هەتا خۆر لەخۆرئاواوە هەڵنەیە، کە خۆر بەو جۆرە هەڵاتو خەڵکی بینیان هەموو ئیمان دەهێنن، ئەوە کاتێکە، هیچ کەسێک ئیمان هێنانەکەی سودی نابێ کە لەوەپێش موسوڵمان نەبووبێ، یان لەئیمان هێنانەکەی خێری نەدیبێ! سوێندبێ قیامەت وارا دەبێو وەندە لەنکاو پەیدادەبێ دوو پیاو پارچە قوماشێک لێک دەکەنەوە بۆ کڕینو فرۆشتن ناگەن مامەڵەکەیان بکەنو بیپێچنەوە، سوێند بێ! قیامەت رادەبێ، کابرا جامێکی شیر لەمەڕەکەی دۆشیوە بۆ خواردنەوە ناگا چێژی بکا!

سوێند بێ قیامەت رادەبێ، پیاو خەریکی سواخدانی ئەستێراوە، ناگا ئاوی لێ دەرێنێ، قیامەت رادەبێ کابرا پاروە نانی بەرز کردۆتەوە بۆ دەمی ناگا بیخوا!

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ ئەی پێغەمبەر! پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی قیامەت چۆنەو چۆن نیە وەکوو ئەوە زۆر گرنگیت پێ دابێو بزانی کەی دێو زۆر پرسیارو سوراخت لێ کردبێ، یان زۆر لێی ئاگاداریو دەیزانی، ﴿قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ﴾ پێیان بڵێ: من هیچ دەربارەی کاتی هاتنی قیامەت نازانم، زانیاری ئەوە لای پەروەردگارە، هەر ئەو نهێنی ئاسمانەکانو زەوی دەزانێ. هەر ئەو لەنەبوونیەوە بەدیهێناونو هەر ئەو دەتوانێ وێرانیان بکا، هەر ئەو دەزانێ کەی کۆتایی دونیا دێ! دووبارە بوونەوەی وەڵام ﴿عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ﴾ پاش دووبارە بوونەوەی پرسیار، بۆ زێدە موبالەغەو جەخت کردنە کە زانیاری، دەربارەی کاتی هاتنی قیامەتو چۆنیەتی هاتنەکەی تەنها لای خودایەو بەس!

ئیبنو عەبباس رستەی (**حَفِيٌّ عَنْهَا**)ی وا راڤە کردوە دەفەرموێ: وەکوو ئەوە، تۆ دڵخۆش بێ بەپرسیارەکەیان، وەکوو ئەوە لەنێوان ئەتۆو ئەواندا خزمایەتی هەبێ، دۆستایەتی هەبێ لەنێوان تۆو ئەواندا، چونکە کافرەکان بەپێغەمبەریان دەگوت: لەنێوان ئێمەو تۆدا خزمایەتی هەیە، دەکاتی هاتنی قیامەتمان پێ بڵێ:

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ واتە: زانینی کاتی هاتنی قیامەت لای خودایەو بەس! بەڵام زوربەی ئەو ئادەمیزادانە ئەوە نازانن کە هەر خودا بەو نهێنییە دەزانێو هەر ئەو تایبەتە بەو زانینە، زوربەیان نهێنیو حیکمەتی ئەو تایبەتمەندییە نازانن، دابو نەرێتی پرسیار کردن نازانن. تەنها کەمێکیان ئەوە دەزانن: کە زانینی کاتی هاتنی قیامەت تایبەتە بەپەروەردگارەوە، ئەوانەش ئەو کەسانەن کە بڕوایان بەقورئان هێناوە لەپێغەمبەرەوە فێری ئەو ئەدەبو زانینە بوون.

موسلیمو بوخاری فەرموودەیەکیان ریوایەت کردوە لەحەزرەتی عومەری خەتتابەوە، دەفەرموێ: کاتێک جوبرائیل پرسیاری لەپێغەمبەرﷺ کرد دەربارەی کاتی هاتنی قیامەت، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (**مَاالْمَسْؤُلُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ**) واتە: منو تۆ وەکوو یەک واین لە نەزانینی کاتی هاتنی قیامەتو هیچی لێ نازانین. (پرسیار لی کراو لەپرسیارکەر زانا تر نیە)، بەڵام پێغەمبەرﷺ هەواڵی نزیکبوونەوەی هاتنی رۆژی قیامەتی داوە. لەفەرموودەیەکدا کە تیرمیذی ریوایەتی کردوەو بەصەحیحی داناوە، هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (**بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ**) ئەمەی فەرموو: پەنجەی شایەتمانو پەنجەی پەنای جووت کردن. جا وەنەبێ هەر کاتێ هاتنی قیامەت لەئادەمیزادان نهێنی بێ، بەڵکو غەیبەکان هەموو هەر خودا دەیانزانێ، زانینی غەیب تایبەتە بەخوداوەو کەسی تری بەسەردا ئاگادار ناکا مەگەر بۆ کەسانێک بیەوێ بەشێک لەو غەیبە بزانن. ئەویش لەکاتێکی تایبەتیداو بەئەندازەیەکی دیاریکراو لەلای خۆی. هەر بۆیە ئادەمیزادان دارای ئەوە نین، بزانن: فلان کار سوودی هەیە بۆیان، یان زیانی هەیە، جاری وا هەیە

کارێک دەکەن بەخەیاڵی خۆیان سوودی لێ وەردەگرن؛ کەچی ئاکامەکەی زیانبەخش دەبێ، وادەبێ کارێک دەکەن پێیان ناخۆشە، کەچی سەرەنجامی خێرو خۆشییە، بۆیە لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ، وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ﴾ تەنانەت پێغەمبەرﷺ لەگەڵ ئەو پلەو مەقامەی لای خودا هەیەتی، فەرمانی پێ کراوە کە لەبەرامبەر خەڵکدا ئەوە رابگەیەنێ کە لەئاستی غەیبدا ئادەمیزادێکە لەئادەمیزادان، دارایی ئەوەی نیە (بەبێ ویستی خودا) سوودو زیانی داهاتوو بۆ خۆی دیاری بکا، چونکە بەسەر غەیبدا ئاگادار نیە، پێش وەخت، ئاکامو سەرەنجامی رووداوو کارەکانی نازانێ، واتە: ناتوانێ بەراشکاوی‌و بەتەحدید سەرەنجامی کار بزانێ: بەم جۆرە بڵێ ئەم کارە ئاکامەی خێرە دەیکەمو ئەو ئیشە ئاکامەکەی خراپە نایکەم!! وەکوو لەم سەرەباسەی داهاتوودا بەدرێژی لەم بارەوە دەدوێین..

هەموو شتێک بەدەست خودایە، عیلمی غەیب تایبەتە بەپەروەردگارەوە

قُل لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ لَٱسْتَكْثَرْتُ مِنَ ٱلْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُۚ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

دەربارەی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتە: ریوایەت کراوە کە دانیشتوانی مەککە وتیان: ئەی موحەممەد! ئەرێ خودای تۆ هەواڵی هەرزانی‌و گرانیت ناداتێ؟ هەتا کاڵا بکڕینو قازانج بکەین، پێت ناڵێ چ زەوییەک بێ بەرەکەتە تالێی بگوێزینەوە بۆ شوێنی بەپیتو بەرەکەت!!؟ ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ.

پەیوەندی نێوان ئەم ئایەتەو ئایەتی پێشوو ئەوەیە: کە پەروەردگار لەئایەتی پێشوودا هەواڵی ئەوەی راگەیاند کە (جگە لەخۆی) کەسی تر نازانێ

کەی قیامەت رادەبرێ، ئەمجار لـێرەدا فـەرمانی بەپێغەمبـەر کـرد.ئـەوە بـۆ خەڵکی روون بکاتەوە: کە هەموو شـتێکێ بەدەست خودایـە، زانیـاری غـەیب هەمووی لای خۆیەتیو تایبەتە بەزاتی خۆیەوە. وە ئەو پێغەمبەرە، ترسـێنەرو مـژدەدەرە، لافـی زانینـی غـەیب لیٚ نـاداو هیـچ لـەبارەی عیلمـی غەیبـــەوە نازانیٚو، فەرمانی پیٚ کرد کە روبەرووی ئەو خەڵکە ئەم حەقیقەتە ئیعلان بکـاو رایبگەیەنیٚو پیٚی فەرموو: ﴿قُلْ لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعاً وَلاَ ضَرّاً اِلاَّ مَاشَاءَ اللهُ﴾ ئەی موحەمـەد! بەگرۆهی ئادەمیزاد بڵیٚ: من نەبۆ خۆمو نەبۆ غـەیری خۆم دەسەڵاتی ئەوەم نیە خێرو خۆشی، سوودو قازانج بۆ خۆم بێنم یـان زیـانو ناخۆشی لەخۆم دوور بخەمەوە، مەگەر خودا مەیلی لیٚبیٚو بیەویٚ لەم بـارەوە شتێکم بخاتە دڵـەوەو تۆفیقم بـدا بـۆ ئـەنجامدانی؛ هـەروا لەخۆمـەوە هیـچ شتێکی پەنامەکی نازانمو ئاگاداری روداوەکـانی داهـاتوو نیم، مەگـەر خـودا بەتواناو ویستی خۆی شتێکم تیٚ بگەیەنیٚو نیشانم بدا.

بێگومان موسوڵمانەکان (بەتایبەتی تازە موسوڵمانبوەکان) پێیان وابوو: پلەو پایەی پێغەمبەرێتی داخوازی ئەوەیە ئاگاداری شتە پەنامەکییەکان بـیٚو، بزانیٚ قیامەت کەی رادەبیٚ، هەروەها دەتوانیٚ خێر بۆ خۆیو کەسانی تر کێش بکاو، زیان لەخۆیو کەسانی دیکە دوور بخاتەوە. ئیـتر پـەروەردگار فـەرمانی پیٚ کرد: کە بۆ خەڵکی روون بکاتەوە: کە پلەو پایەی پێغەمبـەرێتی داخـوازی ئەو شتانە نیە، ئـەرکی پێغەمبـەرێتی راگـەیاندنی پـەیامی خودایـە کـە بـۆی نێردراوەو، فـێرکردنو ئامۆژگـاریکردنو شـارەزایی کردنـی ئادەمیزادانـە بـۆ ئـەوەی پابـەندی پـەیامی ئیسـلام بـبن. لـەوە بـەولاوە پێغەمبـەرﷺ وەکـوو ئادەمیزادانی تر وایە: چ لەزانیاری غەیب نازانیٚ، مەگـەر خـودا شـتێکی لـەو بارەوە فێر بکا! وەکوو لەشـوێنێکی تـردا دەفـەرمویٚ: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ...﴾الكهف/١١٠.

بەمەش پێغەمبەرﷺ بەندایەتی خۆی رادەگەیەنیٚو تەبەرڕا دەکا لەوەی کە لافـی زانینـی عیلمـی غـەیب لیٚبـدا!! دەفـەرمویٚ: مـن شتی پەنامـەکی نازانمو ئاگاداریم بەسەر غەیبدا نیە ﴿وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ

﴿مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ﴾ ئەگەر من بەقامێ خۆم شتی پەنامەکیم بزانیایەو بمزانیایە چ شتێک بۆم بەسوودە، چ شتێ زیانم پێ دەگەیەنێ زۆر شتی بەسوودم بۆ خۆم پەیدا دەکردو هەرگیز زیانم پێ نەدەگەیی! واتە: پێش وەخت خۆم لەو شتانە دەپاراست کە شەڕو زیانیان لێ دەکەوێتەوە، کەچی ئەوەتا: وانیمو گەلێ شتی بەسوودم لەکیس دەچێو، زۆر جار زیانم پێ دەگاو تووشی تەنگئو چەڵەمە دەبم!

ئەمجار پاساوی نەبوونی جوداوازی خۆی لەئادەمیزادانی تر دەداتەوەو نەتوانایی خۆی بۆ کێش کردنی سودو دوور خستنەوەی زیان دوویات دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ من هیچ زێدە تواناو ئیمتیازێکم لەئادەمیزادانی تر نیە، مەگەر ئەوەندە نەبێ کە من ئادەمیزادێکم ئەرکی پێغەمبەرایەتیو راگەیاندنم خراوەتە ئەستۆو ترسێنەرو موژدەدەرم بۆ ئەو گرۆهانەی ئیمانیان پێم هێناوەو باوەڕم پێ دەکەن.

من بەندەیەکم کراوم بەپێغەمبەرو لەخوداوە رەوانە کراوم: بۆ ئەوەی ئادەمیزادانی خراپەکار بترسێنم لەسزای دۆزەخو موژدەی بەهەشت بدەم بەموسوڵمانان!!

بەکورتیو پوختی پێغەمبەرانﷺ بەندەی رێزداری پەروەردگارن، هاوبەشی خودا ناکەن نەلەصیفاتدا نەلەکردەوەدا، هیچ تواناو دەسەڵاتو زەختێکیان بەسەر خوداوە نیە، ناتوانن هیچ کاریگەرییەک لەزانیاریو نەخشەی خودادا بکەن، ئەوەندە هەیە خودا رێزی داونێ بەوە کە نیگای بۆ کردونو هەڵیبژاردوون بۆ پێغەمبەرایەتیو گەیاندنی پەیامەکەی! کردونی بەرابەرو پێشەوا بۆ ئادەمیزادان بۆ پابەند بوونو کارکردن بەو پەیامەی کە لەخوداوە هێناویانە بۆ ئادەمیزادان.

باشترین بەڵگە لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەرﷺ غەیب زان نیە، ئەوەیە: دەڵێین: ئەگەر پێغەمبەر پەنامەکی بزانیایە، خێرو خۆشی دونیای بۆ خۆی کێش دەکرد ماڵو سامانی زۆری بۆ خۆی دابین دەکرد، مەجدو رێزی فەرمانرەواییو سەرکەوتنی جەنگیو قازانجو سوودی زۆری بۆ خۆی دەستەبەر

دەكرد ، زۆر نەخۆشی‌و تەنگئو چەڵەمەی لەخۆی دوور دەخستەوە ، نەیدەهێشت هەژاری‌و نەخۆشی‌و برینداری‌و تێشکاندن‌و خزم کوژران‌و خۆشەویست مردن‌و لەدەستدانی خزم‌و کەس‌و کاری تووش ببێ. دەیتوانی جیاوازی نێوان ئەوانە بکا کە بەپیر بانگەوازییەکەیەوە دێن‌و ئەوانەی بەپیر بانگەوازی حەقەوە نایەن.

یادکردنەوەی پەیدابوونی ئادەمیزادو فەرمان بەیەکتاپەرستی‌و شوێنکەوتنی قورئان

﴿هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَجَعَلَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا لِيَسۡكُنَ إِلَيۡهَاۖ فَلَمَّا تَغَشَّىٰهَا حَمَلَتۡ حَمۡلًا خَفِيفٗا فَمَرَّتۡ بِهِۦۖ فَلَمَّآ أَثۡقَلَت دَّعَوَا ٱللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنۡ ءَاتَيۡتَنَا صَٰلِحٗا لَّنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُمَا صَٰلِحٗا جَعَلَا لَهُۥ شُرَكَآءَ فِيمَآ ءَاتَىٰهُمَاۚ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشۡرِكُونَ مَا لَا يَخۡلُقُ شَيۡـٔٗا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسۡتَطِيعُونَ لَهُمۡ نَصۡرٗا وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمۡۚ سَوَآءٌ عَلَيۡكُمۡ أَدَعَوۡتُمُوهُمۡ أَمۡ أَنتُمۡ صَٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾﴾

ناوەرۆکی ئەم ئایەتانە دووبارە کردنەوەی ئەو مەبەستانەیە کە لەسەرەتای ئەم سورتەدا چەسپاندنی.....

ئەوەبوو سورەتەکە بەباسی یەکتاپەرستی‌و شوێنکەوتنی قورئان دەست پێکراو بەباسی یەکتاپەرستی‌و شوێنکەوتنی قورئان‌و چۆنیەتی پەیدا بوونی ئادەمیزاد لەیەکەم جاردا کۆتایی پێ دەهێندرێ، ئەمەش بۆ ئەوەی بڕوا بەهەبوونی خوداو تاکئو تەنیایی ئەو زاتە زیاتر لەدڵ‌و دەروونی ئادەمیزاداندا خۆ دابکوتێ‌و دوور بکەونەوە لەشیرکئو، خۆبپارێزن لەوەسوەسەو ختوکەی

شەیتان. فەرمووی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾ پەروەردگار خودایەکی وەهایە ئێوەی لەبنەڕتدا لەتاکە نەفسێکی دروست کردوە؛ زوربەی راڤەکەرانی قورئان دەڵێن: مەبەست بەو تاکە نەفسە حەزرەتی ئادەمە. پاشان هەر لەو نەفسە یان لەگروپی ئەو نەفسە حەوای هاوسەری بۆ دروست کردوەو لەگەڵ ئادەمدا بوون بەجوتێکی نێرو مێ تا لەگەڵ یەکتردا ئارام بگرنو پێکەوە ژیان بەسەربەرن. ئەمجار ئادەمیزادیان لێ کەوتەوە؛ وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى، وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا﴾الحجرات/١٣، یان دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ، وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا، وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾النساء/١.

بڕێ لەراڤەکەران دەڵێن: ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ واتە: لەیەک رەگەزو لەیەک سروشت دروستی کردون. خێزانو هاوسەریشی بۆ ئەو نەفسە هەر لەو رەگەزە بەدیهێناوە، بۆ ئەوەی ئارامی لەگەڵا بگرێو ئاوێتەی یەکتر ببن. کەوابوو ئادەمیزاد لەسروشتو پەیدابوونیا لەیەک رەگەز دروست کراون هەر چەندە ئەرکەکانیان جیاوازی هەیە لەنێوان نێرو مێدا، ئەم جیاوازییەش بۆ ئەوەیە: نێر لەتەک مێدا ئارام بگرێو ئیستیراحەت بکا.

خوێنەری هێژا! ئەمەیە تێڕوانینی ئیسلام بۆ حەقیقەتی ئادەمیزاد، بۆ ئەرکی نێرینەو مێینەییو چۆنیەتی دروست بوونیان، بەراستی تێڕوانینێکی واقیعیانەو راستگۆیانەیە تێڕوانینێکی تەواوو کامڵە، پێش چواردە سەدەو ئەوەندە ساڵەیە، ئەم ئیسلامە هێناویەتی، لەچ رۆژگارێکدا؟ لەسەردەمێکدا، ئایینە شێواوەکان ئافرەتیان بەبنەمای بەڵاو موسیبەت دادەنا بۆ کۆمەڵگای ئادەمیزاد، پێیان وابوو: ئافرەت بناغەی نەفرینو داوو کەپکی گومڕاییە، بەپیسو قێز لێکراویان دادەنا، یان بەلانی کەمەوە بەکالایەکی بێ بایەخو کەم نرخیان دەزانی، یان دەیانگوت: کارەکەرو خزمەتچی پیاوەو، چ حیسابێکی ئادەمیزادی بۆ ناکرێ!!

کە لێرەدا دەفەرموێ: ﴿لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾ لەسورەتی ((الروم))یشدا دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا، وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾الروم/٢١، ئاماژەیە بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد (بەنێرو مێیەوە) هەر کاتێ گەییشتنە تەمەنی ژیانی ((ژنو مێردایەتی)) خولیایەک دەکەوێتە سەریەوە، نائارامییەک روی تێ دەکا، ئەو خولیاو نائارامییە لاناچێ تا نەبێتەهاوسەری یەکێکی تر لەرەگەزی خۆیو، خێزانێک پێکەوە نەنێن، ئەم حەزی بەیەکگەیشتنو ئاوێتە بوونو هاوسەریکردنە، لەناخی هەریەکێ لەپیاوو ئافرەتدا خۆی داکوتاوەو، لەناخەوە دەینهەژێنێ، لەسەردەمی گەنجیدا دەروونی هەریەکێ لەکورو کچ ئارام ناگرێ؛ تابەتاکەکەی ترەوە جووت نەبێو تێکەلاو یەکتر نەبن! هیچ خۆشەویستیەک ناگاتە خۆشەویستی نێوان ژنو مێرد، هەموو رەگەزێک بەپێی سروشتی تایبەتی خۆی حەزی لەنزیکبوونەوەو ئاوێتە بوون هەیە لەگەڵ هاو رەگەزی خۆیدا، هاریکاری لەسەر بەسەر بردنی ژیانو پەرەپێدانی پێویستی بەهاوسەریەتی شەرعی هەیە، هەروەکوو چۆن مانەوەی رەگەزی ئادەمیزاد لەسەر زەوی پابەندە بەبەرقەرار بوونی ئەم پەیوەندییە جنسی یە لەنێوان نێرینەو مێینەدا،

ئەمجار پەروەردگار باسی بەرەوبوومی هاوسەریەتیو بەیەک گەییشتنی ژنو پیاو دەکاو دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفاً﴾ واتە: کاتێک رەگەزە نێرینەکە سواری رەگەزە مێیەکە بوو، کاری جینسیو سەرجێییان ئەنجامداو ئاویان تێکەلاو بوو، کۆرپەلە لەناو منداڵدانی ئافرەتەکەدا دروست بوو، سکی بوو، ئەم سک بوونەی لەسەرەتادا سووکئو بێ ئەرکە، لەوانەیە هەستی پێ نەکاو بەخۆی نەزانێ، مەگەر بەوە بزانێ سکی هەیە کە عادەتی مانگانەی نامێنێ. ئەم کۆرپەلە سەرەتا دڵۆپە ئاوەو دوایی دەبێ بەخوێنپارەو ئەمجار دەبێتە گۆشتپارە....

﴿فَمَرَّتْ بِهِ﴾ بەم جۆرە ئافرەتەکە لەگەڵ حەملەکەیدا کات بەسەر دەباو ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام دەداو، بەبێ ئەوەی هەست بەماندو بوون بکا، کاروباری خۆی بەرێوە دەبا!!

﴿فلمّا أثقلتْ﴾ جاکە ئافرەتەکە قورس بوو سکەکەی گەورە بوو، کاتی منداڵبوونی نزیک بوەوە ﴿دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا﴾ هەردوک ژنو مێردەکە لەخودای خۆیان پاڕانەوەو هانایان بۆ بردو سوێندیان خوارد: ﴿لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحاً لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ وتیان: پەروەردگارا! ئەگەر منداڵێکی صالحو باشمان بدەیتێ رێکو پێکو تەواو بێ ئێمە بەکردارو گوفتارو بیروباوەڕەوە سوپاسی نیعمەتو میهرەبانیت دەکەین! ﴿فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحاً جَعَلاَ لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا﴾ جاکە پەروەردگار ئاواتەکەی هێنانە دیو داواکەیانی بۆ جێبەجێ کردن؛ منداڵێکی صالحو ئەندام تەواووجەستە ساغی پێدان، ئەو ژنو مێردە هاوەڵو شەریکیان بۆ خودا بڕیار دا، گومانی ئەوەیان برد کە جگە لەخودا هۆی تر هەیە بۆ پەیدابوونی منداڵەکەیان. ﴿فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ خودا پاکو بەرزو دوورە لەوەی هاوەڵی هەبێ، مونەززەهە لەوەی کەسانی تر هەبن یارمەتیدەری بنو، هاوبەشی بکەن لەکارەکانیدا!!

هەندێ لەموفەسسرین؛ وێنەی شێخی سیوطی دەڵێن: ئەم هەڵوێستە پاڵ ئادەمو حەوا دراوەو مەبەست نەوەکانیانە. حەسەنی بەصری دەڵێ: مەبەستیش بەنەوەی ئادەمو حەوا هەندێکیان کە جولەکەو گاورەکانن، خودا منداڵی پێ بەخشین کردیانن بەجولەکەو مەسیحی. ئەمجار ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: ئێمە بەگوێرەی ئەم رایەی حەسەنی بەصری کە باشترین تەفسیرە بۆ ئایەتەکەو ئەوە دەگەیەنێ کە مەبەست بەسیاقی ئایەتەکە ئادەمو حەوا نیە، بەڵکو مەبەست نەوەو وەچە هاوبەشپەیدا کەرەکانیانن بۆیە دوا بەدوا ئەوە فەرمووی: ﴿فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ بەشێو جەمع هێنایو لەشێوەی تەثینیە لایدا؛ واتە: ئادەم حەوای بۆ ئەوە باس کردن بیانکاتە پێشەکیو رێخۆشکەرەو پرد بۆ ئەوانەی دوا ئەوان کە نەوەکانیانن. واتە: ذیکری شەخصەو مەبەست جینسە. وەکوو ئەوە کە لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ، وَجَعَلْنَاهَا رُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ﴾الملك/٥، ئاشکراشە ئەو مەصابیحانەی ئاسمانیان جوان کردوە ئەو تیرئەستێرانە نین کە بۆ شەیاتینیان دەهاوێژنو ئەوانیان پێ رەجم دەکرێن!! بەڵکو ئەمە جۆرە

ئوسلوبێکی قورئانە، بەمەجاز لەشەخصی مەصابیحەکانەوە دەگوێزرێتەوە بۆ جینسەکەیان[1].

بەکورتی شەریک دانانەکە کە پاڵ ئادەمو حەوا دراوە، وەلێ مەبەستەکە نەوە کافرەکانیانن وەکوو جولەکەو گاورو بتپەرستەکان، چونکە ئادەمو حەوا هەرگیز شەریکیان بۆ خودا بەرەوا نەزانیوە.

زومەخشەری دەفەرموێ: ((کەلام لەحەزفی موضافە)) واتە: رستەی ﴿جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ﴾ بەم جۆرە بووە ﴿جَعَلَ أَوْلَادُهُمَا لَهُ شُرَكَاءَ﴾ وشەی (أَوْلَادَهُمَا) کە موضافە حەزف کراوەو موضافوئیلەیهی لەشوێنی دانراوە. هەروەها رستەی (فِيمَا آتَاهُمَا) بەم جۆرە بووە (فِيمَا آتى أَوْلَادَهُمَا)..... ئەوەی کە پاڵپشتی ئەم بۆچونەی زومەخشەری دەکا؛ رستەی دواییەیە کە دەفەرموێ: ﴿فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ضەمیرەکەی بەجەمع هێنا، نافەرموێ: ﴿عما يشركان﴾ کەوابوو ئادەمو حەوا لەهاوەڵدانان بۆ خودا دوورن، مانای ئەوە: کە نەوەکانی ئادەمو حەوا، شتی تریان کرد بەشەریکی خودا، ئەوەیە: کە هاتن لەجیاتی ئەوەی کە خودا منداڵی پێدان، ناوی (عبدالله عبدالرحمن عبدالرحيم) یان لێ بنێن، ناویان نان (عبدالعزى عبدالمناة عبدالشمس)...

هەڵبەتە ریوایەتی جۆراو جۆر هەن ئەم روداوەو شەریک دانانەکە وەکوو حەقیقەتێک پاڵ ئادەمو حەوا دەدەن گوایە منداڵی شێواوو ناکامڵیان دەبوون، شەیتان هات حەوای هەڵخەڵەتاندو پێی گوت: ئەوەی لەسکت دایە ناوی لێبنێ (عبدالحارث) (الحارث ناوێکی شەیتان خۆیەتی) بۆ ئەوەی منداڵەکەت رێکو پێکو کامڵ لەدایک ببێ، حەواش بەگوێی کردو ئادەمیشی هەڵخەڵەتاند............

مامۆستا سەیید کە ئەم ریوایەتە دێنێ، دەفەرموێ: ظاهیری ئەم جۆرە ریوایەتانە مۆرکی ئیسرائیلییان پێوە دیارە، چونکە هەموو کاتێ تەصەووری

---

[1] تەفسیری مەنار ج٩/٥٢٤-٥٢٥
تەفسیری ئیبنو کەثیر٢/٢٧٥

ئیسرائیلیو مەسیحی (وەکو چۆن ئایینی خۆیان شێواندوە) تاوانی گومڕایەکە دەخاتە ئەستۆی حەوا؛ ئەمەش سەد دەرسەد پێچەوانەی تەصەوری ئیسلامییە!

ئەمجار دەفەرموێ: ئێمە بۆ تەفسیر کردنی ئەم دەقە پێویستیمان بەریوایاتی ئیسرائیلی نیە، دەقەکە جۆرو شێوە لادانەکانی نەفسی ئادەمیزاد وێنە دەگرێو قوناغەکانی دیاری دەکا......

بێگومان موشریکەکان لەسەردەمی پێغەمبەرو ﷺ پێشتریش هەندێ لەکوڕەکانی خۆیان نەذر دەکردن بۆ خواکانیان، یان تەرخانیان دەکردن بۆ خزمەتکردنی پەرستگای بتەکانیان، بەخەیاڵی خۆیان بەمە، لەخودا نزیک دەبنەوە هەرچەندە لەسەرەتاوە مەبەستیان بۆ خودا بوو، بەڵام پاش ئەوەی کە لەقەڵای یەکتاپەرستی هەڵکەندرانو بوونە بتپەرست؛ دەستیان کرد بەنەزر کردنی کوڕەکانیان بۆ بتەکانیان بەهیوای ئەوە ئەو بتانە رۆڵەکانیان لەبەڵاو تەنگانە بپارێزنو، لەشساغو تەمەن درێژ بن! هەر وەکوو چۆن ئەمڕۆ کەسانێک هەن بەشێک لەجەستەی منداڵەکانیان دەکەنە قوربانی بۆ فلان گۆڕو فلان شێخ؛ وەکوو ئەوە: مووی سەری منداڵەکانیان دەهێڵنەوە نایتاشن تانەچنە سەر گۆڕی پیاو چاکێک ئەمجار لەوێ یەکەم جار قژەکانیان دەتاشن، کورتیان دەکەنەوە، یان هەیە: منداڵەکەی خەتەنە ناکا تانەچێتە سەر گۆڕی پیاو چاکێکو لەوێ خەتەنەی دەکا. جا هەرچەندە ئەمڕۆ خەڵک ئیعتراف بەتاکو تەنهایی خودا دەکەن. بەڵام وێڕای ئەو ئیعتراف کردنە ئەم هەڵسو کەوتە شیرک ئامێزانەش دەکەن.

برێ لەموفەسسرین دەڵێن: خیطابی ئایەتەکە لەگەڵ ئەو قورەیشییانەی سەردەمی پێغەمبەرە ﷺ کە بریتین لەبەرەبابی **(قصي)**و خێزانەکەی کە هەردووکیان قورەیشی بوون داوایان لەخودا کرد کوڕی باشیان پێ بدا، کاتێ خودا کوڕەکانی پێدان، لەجیاتی ئەوە ناویان بنێن **(عبدالله عبدالرحمن عبدالرحیم)** ناویان نان **(عبدالمناف عبدالعزی عبدالقصي عبدلالات)**.

ئەمجار پەروەردگار بیرو بۆچوونی موشریکەکانی قورەیش پووچەڵ

دەکاتەوەو، دەفەرموێ: ﴿أَيُشْرِكُونَ مَالاَ يَخْلُقُ شَيْئاً﴾؟ ئایا شتێک دەکەن بەشەریکو هاوشانی خودا کە لەراستیدا ناتوانێ هیچ شتێک بەدی بێنێ؟ پەرستراوێک دەکەن بەشەریکی خودا کە هیچ دروست ناکاو ناتوانێ دروستی بکا! ﴿وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾ بەڵکو ئەو بتانە خۆیان دروستکراونو تاشراون. نەک هەر ئەوەندە بەڵکو هەر پەروەردگار بەدیهێنەرە بۆخۆیانو بۆ منداڵەکانیشیانو بۆ هەموو موخلوقاتێکی تریش.

﴿وَلاَ يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْراً وَلاَ أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ﴾ ئەو بتانە دەسەڵاتو توانای ئەوەیان نیە یارمەتی ئەوانە بدەن کە عیبادەتیان بۆ دەکەن، هەر کاتێ ئەو بتپەرستانە بەڵایەک روی تێ کردن یەکێک دەستدرێژی کردنە سەر، بتەکانیان ناتوانن هیچ بەرگریەکیان لێ بکەن، نەک هەر ئەوە، بەڵکو ئەگەر دەستدرێژییەکە بکرێتە سەر خودی بتەکان خۆشیان، ناتوانن بەرگری لەخۆیان بکەن، یارمەتی خودی خۆشیان پێ نادرێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿.....إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً، وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ، وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئاً لاَ يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ، ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾الحج/٧٣.

ئەمە هەموو نارەزامەندی دەربرینە، لەلایەن خوداوە بەرامبەر ئەو موشریکانەی لەتەک پەروەردگاردا شتی تر دەپەرستن، هەموو بتپەرستێک دەگرێتەوە، موشریکەکانی قورەیشو غەیری قورەیشیش دەگرێتەوە ئەوانەی هاوچەرخی هاتنە خوارەوەی قورئان بوون، سەرزەنشت کردنیانە بەوە کە ئەوان شتێک دەپەرستن کە تواناو دەسەڵاتیان پێچەوانەی ئەو هومێدو هیوایەیانە کە پێیانن. ئەوانە شتێک دەپەرستن هیچیان بەدەست نیە، نەزیان دەگەیەنن نەسوود، نەدەبیستن نەدەبینن، هیچ یارمەتیدانێکیان لەدەست نایە بۆ عیبادەتکەرەکانیان، بەڵکو ئەو پەرستراوانە بێ گیانو بێ جمو جۆڵن؛ عیبادەتکەرەکانیان لەخۆیان تەواو ترن؛ چونکە ئەوان گیاندارن، دەبیستن دەبینن، ئاخاوتن دەکەن، هەڵمەت دەبەن.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە باس دەکاو ئەوە دەچەسپێنێ کە ئەو بتانە بەکەڵکی ئەوە نایەن ببنە شوێنکەوتوو، چجایی ببنە رابەرو خوداو پەرستراو،

ئێوە شوێنیان بکەون! دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ﴾ واتە: ئەگەر ئێوە بانگەوازیی خۆتان ئاڕاستەی ئەو بتانە بکەن بۆ ڕێگەی هیدایەتو خوداپەرستی، یان ئەگەر داوایان لیّ بکەن شارەزاتان بکەن: بۆ شتێک کە مەبەستانە، وەلامتان نادەنەوە، سودتان پیّ ناگەیەنن، ئەوانە لەهەردوو حاڵەتەکەدا سوودتان پیّ ناگەیەنن، ئەگەر داوایان لیّ بکەن (وەکو داوا لەخودا دەکەن) بۆ خێرو هیدایەت، ئەوە بێگومان ناتانگەیەننە مەبەستو داواکەتان بۆ جێبەجیّ ناکەن! ئەگەر داوایان لیّ بکەن بەلایەکتان لەسەر لابەرنو بەهاناتانەوە بێن ئەوە هیچیان پیّ ناکرێو بە هاناتانەوە نایەن! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾الاعراف /١٩٤.

ئەمجار بیّ کەڵکیو هیچ لە بارا نەبوویان دووبارە دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ﴾ یەکسانە بۆ ئێوە بانگیان لیّ بکەنو هاواریان بۆ بەرن، یان بێدەنگ بنو هاواریان نەکەنێ! لەهەردوو حاڵەتەکەدا ئێوە هیچتان دەست ناکەوێ، چونکە ئەوان دەنگی ئێوە نابیستنو لەپاڕانەوەو هاوارو لالانەوەی ئێوە حاڵی نابنو، نازانن چییان پیّ دەگوترێو چییان ئاراستە دەکرێ!

بە کورتی ناگونجیّ شتێک ئەوە هێزو توانای بیّ، ئەوە تێگەیشتنو بیستنی بیّ، بە خودا بزانرێو عیبادەتی بۆ بکرێ، بەڵکو خودای پەرستراووشیاو بۆ خودایەتی کەسێکە، سود بگەیەنیّ بەو بەندانەی دەیپەرستنو، زیان بگەیەنیّ بەوانەی سەرپێچی فرمانەکانی دەکەن، خودا دەبیّ کەسێک بیّ بتوانیّ یارمەتی خۆشەویستانی بداو ناحەزانی ریسوابکا، کەسێک شیاوی خودایەتی‌یە بەندە فەرمانبەرەکانی هیدایەت بداو دوعاو پاڕانەوەیان ببیستیّو بە هانایانەوە بیّ...

پێناسەکردنی بتو صەنەمەکان

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡۖ فَٱدۡعُوهُمۡ فَلۡيَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمۡ أَرۡجُلٞ يَمۡشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَيۡدٖ يَبۡطِشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَعۡيُنٞ يُبۡصِرُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ ءَاذَانٞ يَسۡمَعُونَ بِهَاۗ قُلِ ٱدۡعُواْ شُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾ إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

ئەم ئایەتانە تەواو کەرو جەخت کەرەوەی مانای ئایەتەکانی پێشوونو ئەوە دوویات دەکەنەوە کە بتو صەنەم شیاوی خودایەتی نینو بەکەڵکی پەرستن نایەن، مەبەستی سەرەکی لەهێنانی ئەم ئایەتانە چەسپاندنی یەکتاپەستی لەدەروونی تادەمیزاددا، هەڵکەندنی رەگو ریشاڵی کوفرو پاقژ کردنەوەی دڵەکانە لەچڵکی شیرکو گومڕاییو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡ﴾ ئەو بتو صەنەمانەی (جگە لەخودا) ئێوە دەیانپەرستنو بەخودایان حلێب دەکەنو ناوی خودایەتیتان بەسەردا بڕیون، بۆ لابردنی ناخۆشیو کێش کردنی سوودو قازانج هاواریان دەکەنێو هانایان بۆ دەبەن، لەراستیدا ئەوانیش بەندەو دروستکراوێکن وەکوو ئێوە، ئەوانیش وەکوو ئێوە گەردنکەچو بێدەسەڵاتن لەئاست دەسەڵاتو ویستی پەروەردگاردا، بەڵکو عیبادەتکەران لەعیبادەت بۆ کراوان بەدەسەڵاتترن چونکە بەلانی کەمەوە عیبادەتکەرەکان بیستنو دیتنو هەڵمەتو

تێکۆشانێکیان هەیە، بەڵام بتەکان هەر هیچیان لەدەست نایە، جاکەوابێ ئێوە بەچ عەقڵێک داوا لەو دارو بەردانە دەکەن ئێشتان بۆ جێبەجێ بکەنو بەهاناتانەوە بێن؟ چۆن رێگا بەخۆتان دەدەن دروستکراوێکی پەست تر لەخۆتان بەپیرۆز تر بزانن‌و بەندایەتییان بۆ بکەن؟؟ ئێوە چۆن داوا لەو بتانە دەکەن کارێکتان بۆ ئەنجام بدەن کە بەخۆتانو وێنەی خۆتان ئەنجام نادرێ؟؟ لەکاتێکدا ئێوە لەو شتە بێ گیانانە بەدەسەلات ترنو تەواو ترن... بەڵکو ئەوەی شیاوی خودایەتی‌و پەرستن‌و بەندایەتی بۆکردنە پەروەردگاری بەدیهێنەرو خاوەن دەسەلاتو توانای رەهایەنەو خودایەی هەموو بوونەوەر گەردنکەچیەتی هەموو شتێک لەئاستی دەسەلاتو توانایدا زەبوونو لاوازە، هیچ دەسەلاتو توانایەک نیە ببێتە لەمپەرو کۆسپ لەبەردەم ویستو ئیرادەیدا!! دەی چۆن ئێوە پشت لەپەیامی پێغەمبەرێک هەڵدەکەن کە پەروەردگار ناردوویەتی‌و پەیامەکەی بەزانستو زانیاری رازاندۆتەوە، بیروباوەڕی بەنوورو روناکی جوان کردوە؟؟ چۆن ئەو بەهرەو پیرۆزییە فەرامۆش دەکەنو عیبادەتی بەردو دارێکی وا دەکەن نەسوود نەزیانیان هەیە؟؟

کە دەفەرموێ: ﴿عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ﴾ بۆ گاڵتە پێکردنە، واتە: ئەو بتانە گریمان زیندوو بوون عەقڵیشیان هەبوو؛ ئەگەر واشبێ خۆ بەندەیەکن وەکوو خۆتان چ زێدە رێزێکیان بەسەر ئێوەدا نیە... دەی کە ئێوە راست دەکەن ئەوانە خوداو شیاوی عیبادەت بۆ کردنو سوودو زیانیان لێ چاوەڕوان دەکرێو بەکەڵکی پەروەردگارییەتی دێن ﴿فَادْعُوهُمْ﴾ دەبانگیان لێ بکەنو، هانایان بۆ بەرن‌و داوایان لێ بکەن. ﴿فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ باوەڵامتان بدەنەوەو بەهاناتانەوە بێنو، ئەوەی ئێوە بەهێزو توانای ئادەمیزادیتانەوە بۆتان ئەنجام نادرێ باتەوان بۆ خۆیان بۆتان دەستەبەر بکەن، یان کار لەپەروەردگار بکەنو ئەو بۆتان بکا!

جاکە بۆ هەموو هۆشمەندێ دەرکەوت: کە ئەوان دەسەلاتو توانای وەڵامدانەوەیان نیە، دیارە کە بەکەڵکی عیبادەت بۆ کردن نایەنو شیاوی خودایەتی نین.

شایانی باسە پەروەردگار بە﴿إِنَّ الَّذِينَ﴾ تەعبیری لێدایەوەو نەیفەرموو ﴿إِنَّ الَّتِي﴾ هەرچەندە ئەوان جەماداتنو خاوەن عەقڵ نین؛ چونکە مامەڵەی عاقڵمەندانیان لەگەڵ کراوەو موراعاتی باوەڕی بتپەرستەکان کراوە، کە پێیان وایە: سوودو زیانیان هەیە!

ئەمجار پەروەردگار، پێ لەوە هەڵدەبڕێو ئەوە روون دەکاتەوە: کە ئەو شتانەی ئەوانە دەیانپەرستن نەک هەر دروستکراوێکی وەکوو ئەوانن و بەس! بەڵکو زۆر لەخوار ئەوانەوەنو پلەوپایەیان زۆر نزم ترە.

سەیر بکەنو تێیان بفکرن: ﴿أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا، أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا، أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا﴾ ئایا ئەوان قاچیان هەن پێیان بڕۆن؟ دەستیان هەن پەلاماری شتی پێ بدەن....؟ واتە: ئەوان قاچیان نین پێیان بڕۆن بۆ لابردنی زیانو هێنانی سوود، دەستیان نین پەلاماری پێ بدەن بۆ دابین کردنی خێر بۆیان، لابردنی زیان لێیان، چاویان نین شتی پێ ببینن و حاڵو وەزعی ئەوان (واتە: عیبادەتکەرەکانیان) بزانن، گوێچکەشیان نین گوێیان لەدوعاو پاڕانەوەیان بێ!! دەی کە ئەو بتانە ئەوە حاڵو وەزعیانەو ئەوە تواناو دەسەڵاتیانە، ئەدی چۆن ئەوانە دەیانکەن بەخوداو دەیانپەرستن؟! خۆ ئەوان ئامادەنین هیدایەتو رێنومایی لەپێغەمبەر وەرگرن دەڵێن: ئەویش ئادەمیزادێکە وەکوو ئێمەو هەندێکیان بەهەندێکیان دەڵێن: ﴿مَا هَذَا إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ، وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ، وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَراً مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذاً لَخَاسِرُونَ﴾المؤمنون/٣٣. دەی ئێوەی بتپەرست بەچ عەقڵو بیرێک رازی نین خێرو هیدایەت لەئادەمیزادێکی وەکوو خۆتان وەربگرن کە موحەممەدەو خودا پلەو پایەی پێغەمبەرایەتی پێ بەخشیوەو کردویەتی بەرێ نیشاندەرو هۆی هیدایەت بۆ گرۆهی ئادەمیزاد. ئێوە بەچ عەقڵێک دارو بەردی بێ گیان دەگەیەننە ئاستی خودایەتیو دەیانپەرستن؟!

لەگەڵ هەموو ئەم راستیانەدا پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەرﷺ دەکا: کە تەحەددای بتپەرستەکان بکاو بانگیان بکا بۆ بەتاقیکردنەوەی عەمەلیو

دەفەرموێ: ﴿قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ﴾ ئەی مووحەممەد! بەو بتپەرستانە بڵێ: دە ئێوە بانگی ئەو شتانە بکەن کە کردوتانن بەهاوەڵو هاوشانی خوداو، بەخودایان دەزانن! داوایان لێ بکەن دژی من یارمەتیتان بدەن. کۆمەکیتان پێ بکەن بۆ زیان گەیاندن بەمن، بێ منەت بن چاو تروکاندنێکێ مۆڵەتم مەدەنو هەموو هێزو تواناتان بخەنە گەڕ، چیتان لەدەست دێو چۆنتان بۆ دەلوێ، ئاوا زیانم پێ بگەیەنن دەفەرمون! ئەمە عەرزو ئەمە گەز! منەتتان نەبێ ساتەوەختێکێ دوای مەخەن چیتان پێدەکرێ تەخسیری مەکەن!! مــن هیــچ گرینگیتــان پــێ نــادەم! هەڵبەتــە کەسێکێ ئــەم تەحەددا زەقە دەکا کە بەتەواوی دڵنیا بێ کە خودا دەیپارێزێو سەری دەخا.

بەمەش شاتەشاتو هەڕەشەی کافرەکانی ڕەت کردەوە کە دەیانگوت: ﴿إِنَّا نَخَافُ عَلَيْكَ مِنْ آلِهَتِنَا﴾ ئێمە بەزەییمان پێتدا دێو ترسی ئەوەمان هەیە خواکانمان بتگرنو زیانت پێ بگەیەنن!!

ئەمجار پێغەمبەرﷺ ثیقەی تەواوی خۆی بەخودا ئیعلان دەکا وێڕای کەمی یارمەتدەرو بێ هێزی موسوڵمانان لەمەککە پڕوپووچی بتەکانی کافرەکان رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ﴾ بێگومان سەرپەرشتیارو یارمەتیدەری من بەرزو پیرۆزو بالا دەستە، ئەو خودایەی نامەی ئاسمانی بۆ ناردووم کە بانگەوازی ئادەمیزادان دەکا بۆ یەکتاپەرستیو عیبادەتکردن بۆ خودایەکێ کە شیاوی پەرستنو بەندایەتی بۆ کردنە، هەر زاتی پاکی شیاوی هاوار لێکردنە لەکاتی تەنگانەو ناخۆشیدا؛

هەر زاتی پاکی سەرپەریشتیارو چاودێری بەندە صاڵحەکانی خۆیەتی. بەندەی صالح کەسێکە بیروباوەڕی پاکو خاوێن بێ، خەرافاتو خەیاڵی پڕوپووچی تێدانەبێ، کردارو گوفتاری ڕێکو پێکێ بن. دابو نەریتو سوننەتی خودا وا هاتووە کە یارمەتی بەندە راستاڵەکانی بداو ریسوایان نەکا، بەسەر بەرزیو مەردانە بژین، کەلانەو سەرفرازانە بمرن. بەپێچەوانەوە موشریکو کافرەکان سەرپەریشتیارو خۆشەویستیان شەیتانی نەفرین لێ کراوە! وەکوو

لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿اللهُ وَلِيُّ الذينَ آمنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ، وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ﴾البقرة/٢٥٧.

ئەمجار پەروەردگار نەتوانایی بتەکان بۆ سوود گەیاندنو زیان لێخستن دووپات دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لاَيَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ﴾ ئەو بت صەنەمانەی ئێوە دەیانپەرستنو عیبادەتیان بۆ دەکەن؛ جگە لەخوداو، هاواریان لێ دەکەن بۆ یارمەتیدانو زیان لێ دوورخستنەوەتان، دڵنیا بن هیچیان لەدەست نایەو ناتوانن یارمەتیتان بدەن، تەنانەت ناتوانن یارمەتی خۆشیان بدەن دژی ئەو کەسانەی سووکایەتیان پێدەکەن، ئەوەتا ئەو شتانەی پێیانەوەیە لەخشڵو بۆنی خۆش ئەگەر لێیان بفڕێنن هیچیان بۆ لەگەڵ رفێنەرەکە نارکرێ ئەوەتا حەزرەتی ئیبراهیم بتەکانی شکاندنو ئەوپەڕی سووکایەتی پێ کردن، نەیانتوانی بەرگری لەخۆیان بکەن، نەیانتوانی تۆڵەی خۆیان لەحەزرەتی ئیبراهیم بکەنەوە، وەکوو قورئان لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْباً بِالْيَمِينِ﴾الصافات/٩٣، یان دەفەرموێ: ﴿فَجَعَلَهُمْ جُذَاذاً اِلَّا كَبِيراً لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ﴾الأنبياء/٥٨.

موعازی کوڕی عەمری کوڕی ئەلجەمووحو موعازی کوڕی جەبەلە، کە هەردووکیان لەئەنصار بوونو دوای کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ بۆ مەدینە، موسوڵمانان بوون، ئەم دوو گەنجە موسوڵمانە شەوانە هەڵمەتیان دەبرد بۆ سەر بتەکان دەیانشکاندنو دەیانکردن بەداری ئاگر کردنەوە بۆ پیرێژنان بۆ ئەوەی خەڵکی عیبرەتیان لێوەربگرنو بیرێک لەخۆیان بکەنەوەو رای خۆیان بگۆڕن!

عەمری کوڕی ئەلجەمووح. سەرۆکی خێڵەکەی خۆی بوو، ئەم پیاوە بتێکی هەبوو زۆری رێز لێ دەگرت، ئەم دوو گەنجە شەوانە بۆی دەهاتن سەرەو بنیان دەکرد، پیساییان تێهەڵدەسوو! عەمر بەیانی کە دەیبینی بتەکەی وای بەسەر هێنراوە، دەیشۆردەوەو بۆنی خۆشی پێوە دەکرد، ئەمجار شمشێرێکی لەلا دادەناو دەیگوت بەم شمشێرە پارێزگاری لەخۆت بکە، بۆ

شەوی دوایی ئەو دوو گەنجە دەهاتنەوە وێزەیو هەمان حاڵیان بەسەردەهێنایەوە، ئەویش دووبارە پاکی دەکردەوەو بۆنی خۆشی لێ دەدایەوە، هەتا جارێکیان بتەکەیان برد لەگەڵ سەگە تۆپیوێک تێکیان بەستو لەحەبلێکیان بەستنو فڕێیان دانە ناو بیرێک، کە دوایی عەمر هاتو بتەکەی بەم شێوە بینی، زانی کە ئەو ناییىنەی ئەو لەسەریەتی بەتاڵەو ئەم شیعرەی خوێندەوە:

تا الله لو كنت إلها مُسْتَدَنْ لم تك والكلب جميعاً في قَرَنْ.

پاشان موسوڵمان بوو، بووە پیاوێکی باشو لەجەنگی ئوحوداو شەهید کرا! خوای لێ رازی بێ[٢]

جاوەکو چۆن ئەو بتانە دەسەڵاتی یارمەتیدانیان نیە، دەسەڵاتی هیدایەتو رێنمونیشیان نیە، لەم بوارەشدا بێدەسەڵاتو هیچ لەبارەنەبوون! وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى اْلهُدَى لاَيَسْمَعُونَ﴾ ئەگەر هاوار لەو بتانە بکەنو لێیان بپاڕێنەوە کە هیدایەتتان بدەنو، رێگای واتان نیشان بدەن کە سەرکەوتنو بەختەوەری تێدا بەدەست بێنن، گوێیان لەنزاو پاڕانەوەکەی ئێوە نیە، چ جای بتوانن یارمەتیان بدەن. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿اِنْ تَدْعُوهُمْ لاَيَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ، وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لكم﴾فاطر/١٤، ئەگەر بانگیان بکەن گوێیان لەبانگی ئێوە نیە، ئەگەر لێیان بپاڕێیتەوە گوێیان لێ نیە، ئەگەر (لەفەرزی مەحاڵدا) گوێیان لێ بێ توانای وەڵامدانەوەیان نیە، ﴿وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لاَيُبْصِرُونَ﴾ ئەی موخاطەب! تۆ دەبینی ئەو بتانە بەرواڵەت سەیرت دەکەن، بەهۆی ئەو چاوە لەشوشەو مەعدەن دروستکراوەیانەوە وا دەزانی بۆت دەڕوانن، بەڵام لەراستیدا ئەو بتانە هیچ نابینن چونکە ئەوانە بێگیانن، ئەوان شکڵی چاویان هەیە نەک چاوی بینین، چونکە چاوی بینین (یان هێزی بینین) تایبەتمەندی زیندوییو گیانە، هێزێکە تەنیا خودا توانای هەیە لەو ئەندامەی گیانلەبەردا

[٢] تەفسیری مەراغی ج٣/١٤٦
تەفسیری ئیبنو کەثیر ج٢/٢٧٦

دروستی بکـا.. ئەوانـە بـە قوڵـنگو قەڵـەمو ئـامێری تاشـین چـاوێکی زەقـی نەقوچاویان بۆ کراوە، هـێزی بینینـی تێـدا نیـە، بـێ گیـانو بـێ هەسـتو بـێ شعوورن!

بنەماکانی ڕەوشتی کۆمەڵایەتیو خۆپاراستن لەشەیتان

خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخۡوَٰنُهُمۡ يَمُدُّونَهُمۡ فِي ٱلۡغَيِّ ثُمَّ لَا يُقۡصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا ئـەوەی روون کـردەوە کـە هەر خۆی سەرپەرشتیارو چاودێری پێغەمبەرەکەیو موسوڵمانە راستاڵەکانە، پشتگیرییان لێ دەکـاو رێنموییـان دەکـا بـۆ رێگـای هیدایـەت خۆشـبەختیو کامەرانی! هەروەها ئەوەشی روون کردەوە کە بتـەکانو بتپەرسـتەکان نـاتوانن زیان بەکەس بگەیەنن یان سوود بەخشبن. ئەمجار لەم ئایەتەدا رێگای راست نیشـان خـودا پەرستان دەداو پـەیڕەوو پرۆگرامێکـی سـوود بـەخش فـێری ئادەمیزادان دەکـا؛ رێنومایییـان دەکـا چـۆن هـەڵسو کـەوت لەگـەڵ خۆیـاندا بکەنو پەیوەندی نێوانیان چۆن بێو چۆن نەبێ. سەرەتا بەئایەتێک بنـەماکانی ئـەخلاقو رەوشـتی جـوان دیـاری دەکـا؛ کـە لەراسـتیدا ئـەم جـۆرە رەوشـتانە بنەمای شەریعەتنو دوا بنەماکانی بیروباوەڕی یەکتاپەرستی دێن کەلـەوەپێش بەجوانترین شێوە ئەم لایەنەی روونکردەوە.

ئـەمجار پـاش فـەرمانکردن بـە موسـوڵمانان: کـە روو لەنـەفامو نـەزانان وەرگێڕن فـەرمان دەکـا بەخۆپاراسـتن لەختوکـەی شـەیتانەکانو دەفـەرموێ: ﴿خُذِ ٱلْعَفْوَ وَأْمُرْ بِٱلْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْجَاهِلِينَ﴾ پـەروەردگار لـەم ئایەتـەدا فـەرمانی بەپێغەمبەرەکەی کرد بەسێ شت؛ بەئـەنجامدانی سـێ

رەوشتی بەرز! کە لەراستی‌دا بنەمای گشتی‌و سەرەکین بۆ شەریعەتی ئیسلام چ لەبواری ئادابو هەڵسوکەوتی دەروونییەوە بێ، یان لەبواری ئەحکامی عەمەلییەوە بێ. ئەم سێ رەشتانەش ئەمانەن:

١-خۆئارایشتدان بەعەفوو لێبووردوویی بەرامبەر ئادەمیزادان.. واتە: ئەی پێغەمبەر! تۆ بەگوێرەی یاسای رەسای پەروەردگارت بژی، هەر رێگەیێ ئاسانە بۆ بەردەوام بوونت لەسەر ئەو یاسایە، پیێدا برۆ، ئەوەندە خۆت ماندو مەکە کە نەتوانی پەرە بەئەرکی سەرشانت بدەی، بەرامبەر پەیرەوکارانت چاوپۆشی‌و لێبوردنت هەبێ، هەر خزمەتێ کە ئاسایی‌و ئاسانەو بەوان دەکرێ، لێیان وەربگرەو، داوای ئەنجامدانی کاری قورس‌و نابارییان لێ مەکە، فەرمانیان پێ بکە بەچاکە کردن‌و ئەنجامدانی کردەوەی سوود ئامێز، هەر کاروگوفتارێک ئادەمیزاد جوان دەکاو لەچوارچێوەی بیروباوەڕی چاک‌و خوورەوشتی کۆمەلایەتی بەرزەوە هەڵدەقوڵێ بائەوان پێیەوە پابەندبن‌و ئەنجامی بدەن.. پێغەمبەرﷺ هەر کاتێ لەنێوان دووشتدا سەرپشک کرابێ لایەنە ئاسانەکەی هەڵبژاردوە.

پێغەمبەرﷺ لەفەرمودەیەکدا دەفەرمویێ: ((يَسِّرُوا وَلَاتُعَسِّرُوا، وَبَشِّرُوا وَلَاتُنَفِّرُوا)) [٣] ئاسانخوازبن گرانخواز مەبن، مژدە دەربن‌و گەشبین بن رەشبین‌و تەرەکەر مەبن؛ خەڵک لەئاین تەرەمەکەن. پەیوەندی کردنەوە لەگەڵ ئەوانەی دەنگیان لێک دابڕیوە بەتایبەت ئەگەر خزم بن، چاوپۆشی کردن لەتاوانباران، هەڵسو کەوتی هێمنانە لەگەڵ موسوڵماناندا بە عەفوو لێبوردەیی دەژمێرێ! واز هێنان لەدڵڕەقی‌و روگرژیی لەگەڵ موسوڵمانان بە عەفوو حلێب دەکرێ! بۆیە پەروەردگار پێغەمبەر بەوە هەڵدەنێتەوە کە دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾آل عمران/١٥٩.

٢- ئەمر بەمەعروف: . ئەمە بریتییە لەفەرمان بە چاکە، فەرمان بە چاکەش بریتییە لەو شتانەی شەرع فەرمانی پێکردووە، عورف‌و عادەتێ

[٣] الحديث أخرجه: احمد والشيخان والنسائي عن أنس بن مالك.

موسوڵمانان بەخێری دەزانن، عاقڵ مەندان بە جوانی حسێب دەکەن، وشەی (مەعرووف) وشەیەکە: هەموو خێرو چاکەیەک دەگرێتەوە وەکوو گوێڕایەڵی بۆ فەرمانەکانی خوداو چاکە کردن لەگەڵ ئادەمیزادان. بێگومان وشەی (**معروف**) لەقورئاندا لەسورەتە مەککیو مەدینیەکانیشدا هاتووە لەسورەتە مەدینیەکاندا لەچوارچێوەی حوکمە شەرعییە عەمەلیەکاندا هێندراوە وەکوو ئەو ئایەتەی کە وەصفو ثەنای نەتەوەی ئیسلامو حوکمی ئیسلام دەکاو دەفەرموێ: ﴿**الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ**﴾الحج/٤١، یان کە دەفەرموێ: ﴿**وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**﴾آل‌عمران /١٠٣، یان کەباسی ژنو مێردایەتی دەکا، وەکوو دەفەرموێ: ﴿**وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ**﴾البقرة/٢٢٨، یان دەربارەی ئەحکامی طەلاق و ریجعە کە دەفەرموێ: ﴿..... **فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ**﴾البقرة/٢٢٩. یان کە دەفەرموێ: ﴿**فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ**﴾البقرة/٢٣١ زۆر شوێنی تریش. لەمەوە بۆمان مەعلوم دەبێ کە وشەی (**معروف**) لەقورئاندا لەحوکمو کاری گرنگدا بەکار هێنراوەو مەبەستیش بەمانای ئەو وشەیە ئەو مامەڵەو دابو نەریتانەن کە لەناو خەڵکیدا باون. گومانیش لەوەدا کە دابو نەریت بەگوێرەی وڵاتو ناوچەو گەلو نەتەوە دەگۆڕدرێن. بۆیە بڕێ لەزانایانی ئیسلام فەرموویانە: مەعروف ئەوەیە: عەقڵ کردنی بەجوان بزانێ.

٣-رو وەرگێڕان لەنەفامو نەزانان: بەم جۆرە خۆتیان لێ دوورە پەرێز بگرەو، تێکەڵاویان مەبە، سەرمەنێرە سەریانو خۆتیان لەگەڵماندو مەکە، ئەگەر کردارێکی ناشرینیان لەگەڵدا کردی وەڵامیان مەدەرەوە، چاوپۆشیان لێ بکەو گوێچکەی خۆتیان لێ بهاخنە، لێیان گەڕێ، چەرخی گەردوون نەرمی دەکاو بەر شەقی رۆژگار دەکەوێ، جا یان دەمرێو لەکۆڵ دەبێتەوە، یان مل رادەکێشێ بۆ فەرمانی ئایینو دێتە سەر رێگای راستو رەوان!

بەڵێ: لەراستیدا لێبووردوویيو رق خواردنەوە رەوشتی موسوڵمانی

راستاڵە. وەکوو قورئان لەپەسنی موسوڵماناندا دەفەرموێ: ﴿وَٱلْكَاظِمِينَ ٱلْغَيْظَ، وَٱلعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾آل‌عمران/١٣٤.

ئەم سێ بنەمایە بناغەی هەموو قەواعیدی شەریعەتن، چاکەیەکێ نیە ئەم ئایەتە لەخۆی نەگرتبێ، فەضیلەو بەهایەکێ نیە ئەم ئایەتە شەرحی نەکردبێ، رەوشتێکی جوانو پەسند نەماوە ئەم ئایەتە نەیگرتبێتەوە،.

عیکریمە دەڵێ: کە ئەم ئایەتە هاتە خوارێ، پێغەمبەرﷺ بەجوبرائیلی فەرموو: ئەمە چیە؟ جوبرائیل فەرمووی: ئەی موحەممەد! خودای تۆ دەفەرموێ: ئەوە مانای ئەوەیە: صیلەی رەحم بەجێ بێنێ، پەیوەندی لەگەڵ ئەوانەدا بکەی کە دەنگیان لێت دابڕیوە، بەخشندە بێ بەرامبەر ئەوانەی چروکییان لەگەڵدا کردووی، لێبووردوو بێ بۆ ئەوانەی ستەمیان لێ کردووی!

ئیمام جەعفەری صادق دەفەرموێ: پەروەردگار فەرمانی بەپێغەمبەری خۆی کردوە کە ئەخلاقو رەوشتی جوان بێ لەگەڵ ئادەمیزاداندا، لەقورئاندا ئایەتێکی تر نیە وەکوو ئەم ئایەتە ئەوەندە مانای رەوشتی جوانی لەخۆ گرتبێ!

عەبدولای کوڕی زوبەیر دەفەرموێ: سوێند بەخودا! پەروەردگار ئەم ئایەتەی تەنیا دەربارەی رەوشتی ئادەمیزاد ناردۆتە خوارێ. تیرمیذی فەرموودەیەکی ریوایەت کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (أثقل شيءٍ في الميزان: خلق حسن تام) قورسترین شت لەتەرازووی ئەعمالدا ئەخلاقی جوانو تەواوە.

ئەمجار دوابەدوای فەرمانکردنی بەڕو وەرگێڕان لەنەفامو هەرزە گۆیان بەمەبەستی خۆپاراستن لەشەڕو نەگبەتییان،گونجاوو موناسیبە کە پەروەردگار فەرمانمان پێ بکا بەخۆپەناگرتن لەشەیاتینیی بۆ ئەوەی نەکەوینە داوی شەڕو فەسادییانەوەو دەفەرموێ: ﴿وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ﴾ هەر کاتێ بەهۆی کارەساتێ رۆژگار، یان بەهۆی گیرۆ دەبوون بەئادەمی ناهەموار، نەگەیشتیتە مەبەستی خۆتو شەیتان فرسەتی لێ هێنایو ختوکەو داڵغەی خستە دڵتەوە، ئاگری شەڕو فەسادی لەدەروونتا

هەڵگیرساند، رقو ئـارەزۆت جۆشـان، نزیـک بـوو لـەڕێبازی راسـت لات بـداو بتخاتە زلکـاوی تاوانـەوە یـان وای لێکـردی رو لەنـەفام وەرنـەگێڕیو وەڵامـی بدەیەوە، رقی هەڵساندیو ویستت تۆڵە بکەیـەوە! ئـەوە گـورج پەنابـەرە بـۆ خودا، پەنای ئەمان داوا بکە لەو زاتە خاوەن دەسەڵاتەی کە نـاوی (**اللـه**)یە. بـەدڵ رو بکـەرە خـودا بـۆ ئـەوەی لـەو شـەڕە بتپـارێزێو نەکەویـە زلکـاوی سەرپێچیکردنەوە، نەک هەر بەدڵ بەڵکو بـەزوبانیش ئـەو پەنابردنـە بدرکێنـەو بڵـێ ((**أعوذ باللـه مـن الشـيطان الرجيـم**)) پـەنادەگرم بەپـەروەردگار لەشەیتانی نەفرین لێکراو، ﴿**إنـه سمـع عليـم**﴾ بێگومـان پـەروەردگار ئـەوەی داوای لێ دەکـەی دەیبیسـێو گوێـی لێیـە، زانـاو ئاگـادارە بـەوەی کـە لەدەروونتدا دێتو دەچێ، بڕیاری ئەوەی داوە فریای رەهبەرانی خۆی بکەوێ، هـەر کەسـێ پـەنای بـۆ بـەرێ پـەنای بـداو بیخاتـە ژێـر حیمایـەی خۆیـەوە، بەتاقیکردنەوە ئەوە چەسپاوە کە پەنابردن بۆ خوداو یادکردنی بەدڵو بـەزوبان، ختوکـەی شـەیتان لـەدەروونی ئـادەمیزاد دەردەهـاوێو کارێگـەری نـامێنێ، (**کافی خیطاب**) لە((**وإمّا يَنْزَغَنّك**))و وێنـەکانیدا هـەموو موکەللـەفێک دەگرێتەوە پێش هەمووشیان ئاراستەی پێغەمبەرﷺ کراوە، شـەیتانیش دابـی وایـە وەسوەسـە دەخاتـە دڵـی هـەموو ئادەمیزادێکـەوە،، ئیمـامی موسـلیم فەرموودەیـەک لـەخاتو عائیشـەو ئیبنـو مەسـعودەوە دەگێڕێتـەوە: کـە پێغەمبەرﷺ فەموویەتی: (**مَامِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ اِلاَّ وَقَدْ وُكِّلَ بِـهِ قَرِينُـهُ مِـنَ الْجِنِّ، قَالُوا: وَاِيَّاكَ يَارَسُولَ الله؟ قَالَ وَايَايَ اِلاّ اَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمُ مِنْـهُ**)) هیـچ کەسـێک لـەئێوە نیـە مەگـەر شـەیتانێکی هەیـەو وەسوەسـەو ختوکەی دەخاتە دڵو دەروونەوە وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! بـۆ جەنابیشـت هەیـە؟ فـەرمووی بـەڵێ بـۆ منیش هەیـە، بـەڵام مـن خـودا یارمـەتی داوم بەسەریدا زاڵمو ناتوانێ کارم تێ بکا..

ئەمجار پـەروەردگار رێگـای رزگـار بـوون لەوەسوەسـەی شـەیتان دیـاری دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿**إِنَّ الَّذِيـنَ اتَّقَـوْا إِذَا مَسَّـهُمْ طَـائِفٌ مِـنَ الشَّـيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذا هُمْ مُبْصِرُونَ**﴾ واتە: بێگومـان ئەوانەی بەندەی لەخودا ترسنو،

پابەندی فەرمانی پەروەردگارن، پەیوەندی راستیان لەگەڵدا هەیە، هەر کاتێ وەسوەسەو ختوکەیەکی شەیتان لێیان بداو هەڵیان نێ بۆ کردنی تاوانێک، یان بەرپابوونی فیتنەیی‌و ناخۆشی لەناو خۆیاندا، یەکسەر بیریان دەکەوێتەوە کە ئەوە ختوکەو گومڕایی شەیتانە، دەزانن خودا فەرمانی چی پێ کردونو لەچی نەهی لێ کردوون، رێگای حەقو خێر ئامێز دەدۆزنەوە، وەسوەسەی شەیتان لەدڵی خۆیان دەردەهاونو، ئیتر شوێن هەواو ئارەزۆی خۆیان ناکەون، هانا بۆ خودا دەبەنو پەنا بەئەو دەگرن، پەروەردگاریش بەهانایانەوە دێو لەو پەرێشانحاڵییە رزگاریان دەکاو دەیانخاتە حاڵەتی دڵئارامی‌و شادمانییەوە، لەو سەرگەردانی‌و نەفامییە قوتاریان دەبێو دەکەونەوە سەر حاڵی ئاسایی خۆیان، ئیتر چاویان دەکرێتەوە رێگەی راست دەبینن.

بێگومان پەناگرتن بەخودا لەشەیتان. کارێکی خۆپارێزییە، ئاشکراشە خۆپارێزی باشترە لەدەرمانکردن، عەرەب وتەنی ((**الوقاية خير من العلاج**)) جا هەر کاتێ ئادەمیزاد تووشی تاوانێک بوو، پێویستە خێرا یادی خودا بکاتەوە، تۆبە بکاو بگەڕێتەوە بۆ لای خودا، بۆ ئەوەی کاریگەری تاوانەکە نەمێنێ، چونکە هیچ شتێک بەئەندازەی یادی خودا بەهێز نیە بۆ دەرکردنی وەسوەسەی شەیتان لەدەروونی ئادەمیزاددا، لەم روەوە کە یادی خودا خۆشەویستی حەقو خێرخوازی لەنەفسدا بەهێز دەکا، ئارەزۆی شەڕو تاوان لاواز دەکا، دەبێتە نمونەی موسوڵمانی خوداپەرستی راستاڵ کە شەیتان ناتوانێ گومڕای بکا، تەنانەت ئەگەر ختوکەو وەسوەسەشی بخاتە دڵەوە کاریگەری نابێ!! نمونەی ئەوە، ئادەمیزادی لەشساغی جەستە تەواوو میزاج خاوێنو پۆشاک خاوێن کە ڤایرۆس توخنی ناکەوێ، خۆ ئەگەر ڤایرۆسێکیش رێگای خۆی کردەوە چووە ناو جەستەیەوە، ئەوە مەناعەی بەهێزەو زوو ئەو جهازی مەناعەیە قەلاچۆی دەکا.

ئاشکراشە لەناخی ئادەمیزاددا حەز بۆ خێرو حەز بۆ شەڕ هەیە چەند ئادەمیزاد کۆشش بکاو بیەوێ بەسەر هەواو ئارەزۆ بۆ شەڕدا سەربکەوێ، ئەوەندە خێرو ئەوابی دەگاتێو لەخودا نزیک دەبێتەوە... پێغەمبەرﷺ وەکوو تیرمیذی‌و نەسائی‌و ئیبنو حەببان لەئیبنو مەسعودەوە دەگێڕنەوە:

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان للشیطان لمة بابن آدم، وللملك لِمَة، فاما لمة الشیطان فایعاد بالشرّ وتکذیب بالحق، وأمّا لمة الملك فایعاد بالخیر وتصدیق بالحق فمن وجد ذلك، فلیعلم أنه من الله، فلیحمد الله علی ذلك، ومن وجد الأخری فلیتعوذ من الشیطان ثم قرأ (الشیطان یعدکم الفقر، ویأمرکم بالفحشاء))

ئەمجار پەروەردگار کاریگەری وەسوەسەی شەیتان لەدەروونی نەفام و ناشویگێرەکاندا باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ﴾ برایانی شەیاتینی‌یەکان؛ ئەوان لەخودا ناترسن و تەقواکارنین ئەوە شەیاتینی فرسەتیان لێ دێنن و گومڕایان دەکەن، پشتگیریان دەکەن بۆ درێژەدان بەگومڕایی و سەر لێ شێوان، ساتەوەختێک کەمترخەمی ناکەن لەهەڵنانیان بۆ گومڕایی و پەرەپێدان بەسەر لێ شێوان و تێکدانی بیروباوەڕیان، هەتاوایان لێ دەکەن خوو بەگومڕاییەوە دەگرن و سوور دەبن لەسەر پەرەپێدانی. چونکە ئەوان کە شەیتان بەهەڵەی بردن یادی خودا ناکەن، لەشەڕو وەسوەسەی شەیتان پەنا بەخودا ناگرن؛ جا یان ئیمانیان بەخودا نیە، یان دڵیان لەتەقوا خاڵییە، یان بڕوایان بەوە نیە کە هەموو ئادەمیزادێک شەیتانێکی هەیە وەسوەسەو ختوکەی دەدا بۆ ئەنجامدانی کاری شەڕ.

پێغەمبەر پابەندی نیگای خودایەو شوێن قورئان دەکەوێ

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِـَٔايَةٍ قَالُواْ لَوْلَا ٱجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ مِن رَّبِّى ۚ هَـٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار باسی ئەوەی کرد کە شەیتانەکانی ئادەمیزادو جندۆکە هەمیشە خەریکی گومڕا کردن و سەر لێشێواندنن..... ئەمجار لێرەدا بەشوێن ئەوەدا باسی جۆرێک لەگومڕایی تایبەتی دەکا، ئەویش بریتییە لەوەی کە کافرەکانی قوڕیش داوای موعجیزەی سەیر سەیریان لەپێغەمبەر دەکرد، بۆ رقەبەری و ئەزیەتدانی پێغەمبەرﷺ داوای موعجیزەی

کەونی جوراو جۆریان لیٚ دەکرد، وەکوو قورئان لیٚیان دەگێڕێتەوە ﴿وَقَالُوا: لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتىَّ تفجر لنا من الأرض ينبوعا، أو تكون لك جنة من نخيل وعنب، فتفجر الأنهار خلالها تفجيرا﴾الأسراء/٩٠-٩١.

ئاوا بەو جۆرە موشریکەکان کۆڵیان نەدەداو داوای شتی ناناسییان لەپێغەمبەر دەکرد؛ سییاقی قورئان لیٚرەدا بڕی داواکاریو هەڵسوکەوتیان دەردەخا: کە ئەوە دەگەیەنیٚ: ئەوان حەقیقەتی پێغەمبەرایەتیان نەزانیوەو شارەزای سروشتی پێغەمبەر نەبوون؛ ئەگەر ئەو حەقیقەتو سرشتەیان بزانیایە هەرگیز ئەو جۆرە داوایەیان لەپێغەمبەر نەدەکرد! وابەبیٚ ئەدەبیو نەفامانە لەگەڵیدا نەدەجولانەوە، وەکوو دەفەرمویٚ: ﴿وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلاَ اجْتَبَيْتَهَا؟﴾ قورەیشییەکان داوات لیٚدەکەن، یان ئەگەر ماوەیەکێ نیگات بۆ نەهات، دەڵیٚن: ئەوە بۆچی داوات لەخودا نەکردو ئیلحاحت لیٚ نەکرد موعجیزەکە بنێریٚ، یان ئایەتە قورئانیەکان بنێرێتە خواریٚ، یان دەڵیٚن: بۆچی بۆخۆت ئەو کارەت ئەنجام نەدا؟ چما تۆ پێغەمبەر نی؟.. چونکە پێیان وایە: قورئان هەڵبەستراوی موحەممەدە، وە ئەو دەتوانیٚ ئایاتی کەونی، موعجیزەی تایبەتی بێنێتە دی!

لەراستیدا ئەوان سروشتی پێغەمبەرو ئەرکی سەرشانی نازانن چیەو چ نیە! هەروەها نازانن ئەدەبی پێغەمبەر لەگەڵ خودادا چۆنەو چۆن نیە، نازانن کە پێغەمبەر راگەیەنەرەو چی پیٚ بگوتریٚ: لەخوداوە ئەوە رادەگەیەنیٚ! هیچ لەسەر خودا فەرز ناکاو پێشنیاری بۆ ناکا، هیچیش لەخۆیەوە ناڵیٚو ئیشی خۆیەسەریش ناکا! بۆیە پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەر دەکا کە راستییان بۆ روون بکاتەوەو حەقیقەتی فرستادەیی خۆی بۆ ئەوان شی بکاتەوەو دەفەرمویٚ: ﴿قُلْ اِنَّمَا أَتَّبِعُ مَايُوحَى اِلَيَّ مِنْ رَبِّي﴾ ئەی پێغەمبەر! بڵیٚ: من رایەی ئەوەم ناکەویٚ پێشنیار بۆ خودا بکەمو ڕێگای نیشان بدەمو شتی لەسەر فەرز بکەم، من شوێن نیگای خودا دەکەوم، چاوەڕوانی ئەو پەیامو نیگایەم کە لەخودای خۆمەوە بۆم دیٚ، هەر شتێکێ بەفەضلو گەورەیی خۆی بۆی ناردم دەیڵیٚمو شوێنی دەکەوم، لەخۆمەوە هیچ شتێکێ هەڵنابەستمو ناتوانم بەخودی خۆم هیچ موعجیزەو خاریقەیەکێ نیشان بدەم. ناتوانم لەخۆمەوە ئایەتیٚ

دروست بکەم، هەر کاتێ موعجیزەیەک لەمنەوە رویداو بەڵگە بێ لەسەر پێغەمبەرایەتیم؛ ئەوە لەو بەڵگانەیە کە لەخوداوە بۆم هاتووە. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا اَوْ بَدِّلْه، قُلْ: مَايَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي، اِنْ اَتَّبِعُ مَا يُوحَى اِلَيَّ﴾يونس/١٥.

بەکورتی: مـن بۆخۆم دەسەڵاتو تواناى هێنانی ئایاتی کەونیم نیە، ئیلحاحیش لەخودا ناکەم بۆ موعجیزەو ئایات، من شوێن ئەو نیگایە دەکەوم کە بۆم دێو خودا بەفەضڵو گەورەیی خۆی منـی کـردوە بەراگەیەنەرو پێغەمبەر!!

ئەمجار پەروەردگار سێ صیفەت بۆ قورئان دیاری دەکاو دەفەرموێ:

١- ﴿هٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ئەم قورئانە چـرای رۆشـنەو رێگـا نیشـاندەرە، بەڵگـەو نیشـانەیە لەسـەر یەکتاپەرسـتیو پێغەمبەرایـەتیو زیندوبوونـەوە، واتـە: ئـەم قورئانـەی خـودا بـۆ منـی ناردووە رێپیشـاندەرەو بەڵگەیـە لـەخوداوە بۆمـان هـاتووە، کەسێک بـەجوانی تـێی بفکـرێو لـێی وردبێتەوە عەقڵی تیژو هۆشیار دەبێ؛ وەکوو ئـەوە پێیـان بڵـێ: ئـەوە چیتانـە داوای شتێک دەکەن کە سودتان پێ بگەیەنێ؛؟ لەکاتێکدا ئەم قورئانەتان بـۆ نێردراوە کـە دڵو دەروون رۆشـن دەکاتـەوە، بەڵگەو نیشـانەیە لەسـەر راستی پێغەمبەرایەتی منو هاتنی ئەم پەیامە لەخوداوە. پێی بینـاو شـارەزا دەبـن، چاوی دڵتـان دەکرێتـەوە، زانـاو شارەزا دەبـنو راستیەکان وەکـوو خۆیـان دەبینن! وەکوو لەشوێنێکی تردا، دەفەرموێ: ﴿قَدْ جَاءَكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ، فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ، وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا﴾الأنعام/١٠٤.

بەڵێ: ئەم قورئانە: چرایە، رێنیشاندەرە، رەحمەتە، فەیضو بەخششە بـۆ کەسانێک ئیمانی پێ بهێنن، ئەم خێرو بێرە لـەکیس خۆیـان نـەدەن، بیکەنـە بەرنامەی ژیانی خۆیانو کاری پێ بکەن، لەکاروبارو هەڵسو کەوتیاندا رەنـگ بداتەوە.

٢-﴿وَهُدًى﴾ ئەم قورئانە هیدایەتدەرە بـۆ حـەقو رێگـای راست. ئـەم قورئانەی کە هیـچ موعجـیزەو خاریقـەی مـادی کـەونی ناگەنـە ئاستی سەر

ئاسای ئەو، لەهیچ رۆژگارو شوێنێك موعجیزە نیە پێشی بكەوێو بەئەندازەی ئەم هیدایەت ئامێز بێ!

٣-﴿وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ ئەم قورئانە، رەحمەتو فەیضو ئیحسانی یەزدانییە لەدونیاو قیامەتدا بۆ ئەو كەسانەی ئیمانی پێ دەهێنن، وەكوو لەشوێنێكی تردا دەفەرموێ: ﴿وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ، فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾الأنعام/١٥٥، جا كەسێك پابەندی فەرمانو نەهیەكانی بێو كاری پێ بكا، ئەوە سەرفرازو بەمراد گەییشتوو هەر ئەوانو كەسیتر ئەو بەهرەو بەهایەی دەست ناكەوێ!

گوێ گرتن بۆ قورئانو شێوەی یادكردنی خودا

وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْءَانُ فَٱسْتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَٱذْكُر رَّبَّكَ فِى نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ ٱلْجَهْرِ مِنَ ٱلْقَوْلِ بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْءَاصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْغَٰفِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَيُسَبِّحُونَهُۥ وَلَهُۥ يَسْجُدُونَ ۩ ﴿٢٠٦﴾

لەوە پێش پەروەردگار باسی ئەوەی كرد كە قورئان چراو رێ نیشاندەرە، بەڵگەو نیشانەی ئاشكرایە بۆ رەهنومایی كردنی موسوڵمانان، هیدایەتو رەحمەتە بۆیان، ئەمجار لێرەدا فەرمان دەكا: بەموسوڵمانان، كە لەكاتی خوێندنی قورئاندا گوێی بۆ بگرنو دڵی بدەنێ، بەمەبەستی ئیحترامو رێز لێگرتنو گەییشتن بەرەحمەتی خوداو بەمراز گەییشتنو دەسكەوتنی ئەو سوودو قازانجانەی لەخۆی گرتوون.

دەربارەی هاتنە خوارەوەی ئایەتی ﴿وَاِذَا قُرِئَ الْقُرآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وأَنْصِتُوا......الآية﴾ ئەبوحاتەمو هیتریش [illegible] وتوویانە: دەربارەی دەنگ بەرزكردنەوەی خوێندنی قورئانی ناو نوێژ لەكاتی نوێژ كردن لەپشت پێغەمبەرەوەﷺ هاتۆتە خوارێ.

هەر ئەبو حاتەم ئەوەی دەرهێناوە: کە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ لەنوێژدا قسەیان دەکرد. ئیتر ئایەتی ﴿وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْآنُ.......﴾ هاتە خوارێ...

هەر ئەبو حاتەم لەعەبدوڵلای کوڕی موغەففەلەوە شتێکی لەم جۆرە ریوایەت کردوە. ئیبنو جەریری طەبەری لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعودەوە هەمان شت ریوایەت دەکا؛

ئیمامی زوهری دەڵێ: ئەم ئایەتە دەرحەق بەکۆمەڵە لاوێکی ئەنصاری هاتۆتە خوارێ کە دابو نەرێتیان وابوو هەر کاتێ پێغەمبەرﷺ شتێکی لەقورئان بخوێندایە، ئەوانیش لەگەڵیدا دەیانخوێند.

شێخی سیوطی دوای ریز کردنی ئەم ریوایەتانە دەفەرموێ: وا پێدەچێ ئەم ئایەتە مەدینەیی بێ.

لەم ریوایەتانە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ: کە ئایەتەکە لەبارەی نوێژەوە هاتبێتە خوارێ، ئیبنو مەسعودو ئەبو هورەیرەو جابیرو زوهریو عوبەیدوڵلای کوڕی عومەیرو عەطای کوڕی رەباحو سەعیدی کوڕی موسەیەب ئەمەیان ریوایەت کردوە. سەعید دەفەرموێ: موشریکەکان لەمەککە دەهاتنە نزیک پێغەمبەرﷺ، کە نوێژی دەکرد هەندێکیان بە هەندێکیان دەگوت: ﴿لَاتَسْمَعُوا لِهَٰذَا ٱلْقُرْآنِ وَٱلْغَوْا فِيهِ﴾فصلت /٢٦، گوێ بۆ ئەم قورئانە مەگرن هانی هانی بخەنە سەر، باکەس لێی حاڵی نەبێ، ئیتر پەروەردگار وەکوو وەڵامدانەوەیەک بۆیانو ئامۆژگاری بۆ موسوڵمانان: ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ: ﴿وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْآنُ فَٱسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ئەی گرۆهی موسوڵمانان! هەرکاتێ قورئانی پیرۆز خوێندراو گوێتان لێ بوو، گوێی بۆ بگرنو دڵی بدەنێ، بۆ ئەوەی لەمانای ئایەتەکانی حاڵی ببنو پەند لەئامۆژگاریەکانی وەربگرن، کە قورئان خوێندرا، واز لەقسەو ئاخاوتن بێنن، بەهێدیو هێمنی، بەترسو وریایییەوە گوێچکەتانی بۆ کلۆر بکەن، بۆ ئەوەی تێی بگەنو بزانن چیتان ئاراستە دەکرێ. بۆ ئەوەی لەروانگەی تێگەیشتنو پابەند بوونتان بە پەیامەکەی بەمراز بگەنو رەحمەتو فەضلی خوداتان بەسەردا برژێ! سەر فرازی دونیاو قیامەت ببن.. لەکاتی خوێندنی قورئاندا

دەنگە دەنگو لەغوە بەرپا مەکەن، بۆ ئەوەی تێی بگەن، بزانن: ئەرکی سەر شانتان چیەو چیئیە، چونکە کەسێک بێ دەنگ بوو گوێی بۆ خوێندنی قورئان گرت، شیاوی ئەوەیە کە بەر ڕێژنەی رەحمەتی خودا بکەوێ.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە بێدەنگ بوونو گوێ گرتن بۆ خوێندنی قورئان واجبە، جا خوێندنەکە لەنوێژدا بێ، یان لەخاریجی نوێژدا بێ، فەرمانەکە گشتیو بۆ هەموو کاتێکە، بەڵام لەنوێژدا پێویست تروجەخت لەسەرکراوترە، ئەگەر ئیمام بەدەنگی بەرز قورئانی دەخوێند.. بەڵگەش لەسەر ئەوە جگە لەمانای خودی ئایەتەکە ئەو فەرموودەیەیە کە ئیمامی موسلیم لەئەبو مووسای ئەشعەرییەوە ریوایەتی کردوە، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: (اِنَّمَا جُعِلَ ٱلاِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَـاذِاَ كَبَّرَفَكَبِّرُوْا، وَاذِاَ قَرَأَ فَانْصِتُوْا) (پێش نوێژ بۆیە دانراوە: کە چاوی لێ بکرێ، کە ئەڵلاهو ئەکبەری کرد ئێوەش ئەڵلاهو ئەکبەر بکەن، کە قورئانی خوێند بێ دەنگ بنو گوێی بۆ بگرن...) شایانی باسە خاوەنانی سونەن لەئەبو هورەیرەوە هەمان فەرموودەیان ریوایەت کردوە. ئەمەی گوترا: دەربارەی ئەوە کە گوێ گرتن بۆ قورئان هەموو کاتو شوێنێک دەگرێتەوەو فەرمانێکی گشتیو هەمەکاتییە رای شێخ حەسەنی بەصرییە.. ئەگینا زووربەی راڤەکەران دەڵێن فەرمان بەگوێ گرتنو بێدەنگ بوون لەکاتی خوێندنی قورئاندا، تایبەتە بەخوێندنی قورئان لەلایەن خودی پێغەمبەرﷺو لەسەردەمی خۆیداو هەروەها بۆ دوا پێغەمبەریش تایبەتە بەخوێندنی قورئان لەنوێژداو خوێندنەوەی خوتبەی رۆژی جومعە، چونکە واجب کردنی بێدەنگ بوونو گوێ گرتن لەدوا رۆژگاری پێغەمبەرﷺ لەغەیری نوێژو خوێندنەوەی خوتبەی جومعەدا ئەرکێکی قورسەو زەحمەت ئەنجام دەدرێ، چونکە بەجێهێنانی ئەم جۆرە ئەرکە دەبێتە هۆی ئەوەی خەڵک واز لەزۆر کارو باری رۆژانەی خۆیان بهێنن! قوتابی واز لەخوێندنو مامۆستا واز لەوانە گوتنەوە بێنن، دادوەر دەست لەکاری خۆی هەڵگرێو شۆفێر لەلێخوڕینی ئوتومبێلەکەی بوەستێ........هتد. بەڵام گوێ گرتن بۆ قورئانخوێندنی پێغەمبەرﷺ جیاواز بووە، برێکی ئامۆژگاریو ڕێنمونی

بووە، بۆ هیچ موسولمانێک رەوانەبوە گوێی لەقورئانخوێندنی پێغەمبەربوویێو پشتی لێ هەڵکردبێ، یان لەو کاتەدا قسەی کردبێو خۆی لەگوێگرتنەکە بێ ئاگا کردبێ، یان هیتری بێ ئاگا کردبن، بۆ دوا لەدونیا دەرچوونی پێغەمبەرﷺ هەمان حوکمو یاسا بۆ نوێژکەر لەگەڵ ئیماو خەتیبدا رەچاو دەکرێ، چونکە بێدەنگیو گوێگرتن بۆ قورئان خوێندنی پێش نوێژو خوتبە خوێن واجبو پێویستە ئەمڕۆ هەڵسوکەوتی زوربەی موسولمانان کە لەتەعزییەو موناسەباتو رۆژانی جومعەدا قورئان دەخوێندرێو ئەوان گوێی بۆ ناگرنو خەریکی گفتوگۆن لەگەڵ یەکتریدا، بەقسە کردنەکەیان کەراهەتی هەیەو تاوان ئەنجام دەدەن! بەتایبەتی بۆ کەسێک لەقورئانخوێنەکەوە نزیک بێو بەباشی گوێی لێبێ، هەروەکوو چۆن دروست نیە بۆ قورئانخوێن کە قورئان بۆ کۆمەڵێک بخوێنێ کە گوێی بۆ نەگرن، ئەگەر زوربەی خەڵکەکە گوێیان بۆ دەگرتو برێکیان جارجار بەبێ شێواندنی کۆڕەکە قسەیان دەکردو گوێگرتنەکەیان لەوانی تر نەدەشێواند ئەوە نابێتە بیانوو بۆ واز هێنان لەقورئانخوێندن.

ئەوەی پێویستە لەسەر موسولمانان بەرامبەر قورئان ئەوەیە: کە هەوڵ بدەن کاتی خوێندنی قورئان گوێی بۆ بگرنو لەماناو مەبەستەکانی ورد ببنەوە، یان بۆ خۆیان بیخوێنن. بەرێزەوە لەکۆڕی قورئانخوێندندا دابنیشن!

پوختەی قسە لەم شوێنەدا ئەوەیە: گوێگر کارێک نەکا بەبڕوای خۆی، یان بەگوێرەی دابو نەرێتی خەڵک بەبێ ئەدەب حلێب بکرێ..

چ خراپییەک لەوەدا نیە کابرا بەراوەستانەوە، یان بەدانیشتنەوە، یان بەراکشانەوە، یان لەکاتی رۆیشتندا یان بەسواری وڵاخو رۆییندە قورئان بخوێنێ، هەروەکوو چۆن دروستە کابرا بەبێ دەستنوێژ یان بەپۆشاکی پیسەوە قورئان بخوێنێ، هەرچەندە سوننەت ئەوەیە: دەستنوێژی هەبێ لەکاتی قورئان خوێندندا، بەتایبەتی بۆ کەسێک کە لەقورئاندا بخوێنێ. وا پەسندە، قورئان خوێن بەشێوەی لەسەرەخۆییو تەرتیلەوە بەدەنگو ئاوازێکی وا قورئان بخوێنێ کە خوشوعو کاریگەری پێوە دیاربێ، زۆر لەخۆ کردنو رواڵەتکاری تێدا نەبێ، قاعیدەو یاسای زانیاری تەجوید بەرچاو بگرێ، زێدەڕەوی

لەمەددەو شەددەکاندا نەکا.

هەردو پیری فەرموودە موسلیمو بوخاری فەرموودەیەکیان لەئەبو هورەیرەوە بەمەرفووعی ریوایەت کردوە، کە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: (ماأذن الله لشيء ماأذن النبي حسن الصوت، يتغنى بالقرآن). خێرو پاداشی گوێگرتن وەکوو پاداشی خوێندن وایە.

ئیمامی ئەحمەد لەئەبو هورەیرەوە (رەزای خوای لیٚ بێت) فەرموودەیەکی ریوایەت کردوە: کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من استمع الى آية من كتاب الله، كتبت له حسنة مضاعفة، ومن تلاها كانت له نوراً يوم القيامة) کەسێک گوێ لەئایەتێکی قورئان بگرێ چاکەی دوو چەندانەی بۆ دەنووسرێ، کەسێک ئایەتێک بخوێنێتەوە بۆی دەبێتە روناکایی رۆژی قیامەت!

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بەیادکردنەوەی خۆی دەکا، لەسەرەتای رۆژو لەکۆتایی رۆژداو دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ﴾ واتە: یادی خودای خۆت بکە، ئەو خودایەی دروستی کردویو بەنیعمەتەکانی پەروەردەی کردوی، لەدڵی خۆتدا یادی بکە، ناوە جوانەکانی، صیفاتەکانی بێنەرە پێش چاوی دڵت، بەدڵ یادی بکە، سوپاس گوزاریبە، داوای لێخۆشبوونی لیٚبکە؛ بەیادی خودا دڵ ئادام دەگرێ. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَلاَ بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾الرعد/٢٨، یادی خودا بکە، بەلێپارانەوەو گەردنکەچی هانای بۆ بەرە، لەسزاو تۆڵەی بترسە؛ بەتەمای پاداشو فەضلو رەحمەتی بە! بەزوبان یادی بکە بەشێوەیەکی مام ناوەندی، نەزۆر دەنگ بەرز کەرەوە، نەزۆر دەنگ نزم بکەرەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا، وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً﴾الأسراء/١١٠، خیطاب لەئایەتەکەدا ئاراستەی پێغەمبەرﷺ کراوە.

هەندێکیش دەڵێن: بۆ گوێگری قورئانە، رای پەسند ئەوەیە: کە بگوترێ خیطابەکە گشتییەو هەموان دەگرێتەوە.

(چونکە عیبرەت بەعومومی لەفظە نەک بەخصوصی سەبەب)
یادکردنی خودا بەزمانو بەبێ یادکردنی بەدڵ، بێسوودە، زۆر سوفیلکە و دەروێشۆکە ذیکری خودا بەسەدانو هەزاران ئەنجام دەدەن، بەتەسبیحی سەدویەک دەنکی، رۆژانەو حەفتانە چەند جار ناوی خودا دەڵێنو ذیکری دەکەن، بەڵام هیچ سوودیان پێ ناگا؛ چونکە ذیکرو یادکردنەوەکەیان هەر بەزمانەو دڵیان ئاگای لێنیە، ئەوانە بەعادەت ئەوە دەکەن عیبادەت نیە، بۆیە پەروەردگار بەواجبی داناوە کە بەدڵو زوبان یادی بکرێ، بەزوبان یادەکە ئەنجام بدرێو لەدڵو دەرووندا ئامادە بکرێو مانای بەرچاو بگیرێ! دڵ پێیەوە خەریک بێ!

گونجاو ترین کات بۆ ذیکرو یادی خودا کاتی بەیانیو کاتی ئێوارەیە، واتە: سەرەتاو کۆتایی رۆژ باشترین کاتی یادکردنەوەی پەروەردگارە، چونکە باقی ماوەی رۆژ بۆ کار کردنو هەوڵدانی ژیانە. بەڵام دەبێ هەموو کات یادی خودا لەدڵدا بێ. کەسێک سەرەتای رۆژ بەخودا پەرستیو یادکردنی خودا دەست پێبکاو کۆتاییشی بەو ذیکرو یادە بهێنێ، لەوانەیە لەباقی رۆژەکەدا خودای لەبیرنەچێو یادی بکاتەوە. برێ لەئەم ذیکرو یادە، لەنوێژی بەیانیو نوێژی عەسردا ئەنجام دەدرێن لەئەم دوو کاتەدا فریشتەی چاودێری کرداری شەوو فریشتەی چاودێری کرداری رۆژ ئامادە دەبنو، دەبنە شایەت لای پەروەردگار کەکاتێ چوونە لایان لەخوداپەرستیدا بوون، کاتێکیش بەجێیان هێشتوون خەریکی خودا پەرستی بوون!

یادی خوداو ذیکر کردنی لەکاتی بەرەبەیانو دەمەو ئێوارەدا بەتایبەتی (هەرچەندە هەموو کاتێک یادی خودا پێویستە) لەم بارەوەیە کەهەستی ئادەمیزاد لەم دوو کاتەدا گۆڕانکارییەکی ئاشکرا لەصەفحەی بوونەوەردا دەبینێ، بوونەوەر لەحاڵەتی تاریکییەوە بۆ حاڵەتی رووناکیو بەپێچەوانەشەوە دەبیندرێ! دڵی ئادەمیزاد پەیوەندار دەبێ بەبوونەوەرو دەوروبەری خۆیەوە، بەئاشکرا دەبینێ دەستی قودرەت، شەوو رۆژ دەگۆڕێ، دیاردەو حاڵەتەکانی ئاڵوگۆڕ دەکات.

پەروەردگار دەزانێ کە دڵی ئادەمیزاد لەم دوو کاتەدا (بەیانیو ئیوارە)

پتر ئامادەباشی تێدایە بۆ خوداپەرستیو ملکەچیو پابەند بوون،... بۆیە چەند جار لەقورئاندا خیطابی ئاراستەی بەندەکانی کردوە؛ کە بەتایبەتی لەم دوو کاتەدا ذیکرو تەسبیحاتی خودا بکەن، هاوپەشی بوونەوەر بکەن لەگەردنکەچیو پابەندبوون بۆ فەرمانی یەزدان، بۆ ئەوەی دڵیان نەرم بێو نەفسیان مشتو ماڵ بکرێ بۆ پەیوەندی بەخاوەنی بوونەوەرو دارای دەسەڵاتی ئەم گۆڕانکارییە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَاصْبِرْ عَلَى مَايَقُولُونَ، وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ق/٣٩، یان ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْراً كَثِيراً، وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً﴾الاحزاب/٤١ یان ﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً﴾الانسان/٢٥.

ئەم تەسبیحاتو ذیکرەی کە ئەم ئایەتانە دەیگەیەنن، لەذیکرو تەسبیحاتی ناو نوێژەکان فراوان ترنو کاتەکەشیان لەسەر کاتی نوێژی بەیانیو نوێژی عەسر کورت هەڵنەهێندراون، هەروەکوو چۆن لەشێوەی غەیری شێوەی نوێژیشدا ئەنجام دەدرێن، چونکە ئەم ذیکرو تەسبیحاتە؛ جاری وادەبێ بەدڵ دەبێ، جاری وا هەیە بەدڵو زوبان دەبێ!! ئەوەی پێویستە لەسەر ئادەمیزاد ئەوەیە: دەبێ هەموو کاتێ خودای لەیادبێ، بەنهێنیو ئاشکرا موراقەبەی پەروەردگار بکا، لەهەموو کارو کردارێکیدا، لەگشت هەڵسانو دانیشتنیدا، لەجموجۆڵو وەستانیدا، لەکردەوەو لەنییەتیدا وابزانێ خودا چاوی لێیەتیو ئاگاداری هەڵسوکەوتییەتی. کە بەتایبەتی باسی دەمەوبەیانو دەمەوئێوارەی کرد؛ ئەوە دەگونجێ لەم کاتەدا کاریگەری تایبەتی هەبێو خودا بۆخۆی دەزانێ چۆن دڵی ئادەمیزادان دەگۆڕێو کاریان لێ دەکرێ!! چونکە پەروەردگار خۆی بەدیهێنەری ئادەمیزادەو دەزانێ چی کاریگەرە تێیدا!!

ئەی پێغەمبەر! ئەوەی پێت ڕاگەیەندرا ئەنجامی بدەو ﴿وَلَاتَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾ لەپێڕی غافڵو بێئاگایان مەبە، نەک هەر بەدەمو زوبان بەڵکو بەدڵو گیان! ذیکرو یادێک ئەنجام بدە، دڵت گەشەی پێ بکا، خاوەنەکەی وا لێ بکا هەمیشە وابزانێ خودا چاوی لێیەتی، هەر هەنگاوێک بنێ، هەر جموجۆڵێک ئەنجام بدا، لایەنی خودای لەدڵو دەروونداهەبێ، حیساب بۆ ئەو

چاودێرە بکا، شەرمو حەیا بکا لەوەی کارێک ئەنجام بدا خودا پێی ناخۆش بێ! یادی خودا بکەو بێئاگا مەبە لەچاو دێریو موراقەبە کردنی، چونکە ئادەمیزاد، هەموو کاتێ پێویستی بەوە هەیە کە پەیوەندی بەپەروەردگارەوە هەبێ، هەموو دەمێ ئاتاجی یارمەتیو کۆمەگی خودایە بۆ زاڵبوون بەسەر وەسوەسەو ختوکەی شەیتاندا!

ئەمجار پەروەردگار دوای فەرمان بەیادکردنی خوداو گوێگرتن بۆ قورئانو نەهی کردن لەغەڵەتی جەخت کردەوەو نمونەی بەفریشتەی نزیک بارەگای ئەقدەس هێنایەوە ئەو فریشتانەی لەسروشتیاندا شەهوەتو ئارەزۆ نیە، شەیتان ناتوانێ وەسوەسەو ختوکەیان بدا، کەچی هەردەم خەریکی ذیکرو تەسبیحاتی یەزدانو ساتەوەختێک لەیادی خودا غافڵ نینو دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ﴾ بێگومان ئەو فریشتە بەرێزانەی نزیکی بارەگای ئەقدەسن؛ نزیکی یەک کە هەر خودا بۆخۆی دەزانێ چەندەو چۆنەو چیە، ئەو فریشتە نزیکانە لەعیبادەتکردندا لوتبەرزی نانوێنن، ساتەوەختێک لەخودا بێ ئاگا نین ﴿وَيُسَبِّحُونَهُ﴾ بەرزیو پیرۆزیو بێ شەریکی پاڵ خودا دەدەن، لەهەموو عەیبو ناتەواوییەک بەدوری دەگرن. ﴿وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾ هەر بۆ خودا نوێژ دەکەنو هەر بۆ زاتی پاکی سوژدە دەبەنو کەس ناکەن بەشەریکو هاوەڵی، هەموو عیبادەتو بەندایەتێکیان خالص بۆ خودایە.

عیبادەتو ذیکرکردن لایەنێکی گرنگن لەپەیرەوو پرۆگرامی ئەم ئایینەدا، چونکە ئایینی ئیسلام مەنهەجێکی تێوری نیە، پرۆگرامی بزتنەوەیەکی واقیعیە بۆ گۆڕینی واقیعی ئادەمیزاد، هەڵبەتە گۆڕینی ئەو واقیعە نەفامییەو ئاراستە کردنی بۆ پەیڕەو کردنی کۆمەڵگای ئادەمیزاد بەرەو مەنهەجی رەببانی: ئەرکێکی قورسو گرانەو پێویستی بەتێکۆشانو هەڵدان هەیە، صەبرو ئارامییەکی زۆری گەرەکە، پێویستی بەتوێشوو پشتگیری خوداوەند هەیە، وزەو توانایەکی تایبەتی دەوێ، عیبادەت بۆ خوداو داوای پشتگیری لیێی باشترین تویشوو چاکترین پشتیوانو گۆمەگییە بۆ ئەو رێگا ئەستەمو زەحمەتیە. بۆیە لەسەرەتای سورەتەکەدا کە دەفەرموێ:

﴿كِتَابٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلاَ يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ، لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ لێرەشدا کۆتایی سورەتەکەی بەو ئایەتە پیرۆزانە هێنا!!

تێبینی: ئەوەی لەم ئایاتەنانە وەردەگیرێ ئەوەیە: پێویستە ئادەمیزاد لەخزمەت قورئاندا بەئەدەبو ویقار بێو ڕێزی لێ بگرێ.

ئاشکرایە ئایەتەکە بەروونی ئەوە دەگەیەنێ کە لەکاتی خوێندنی قورئاندا بێدەنگیو گوێ بۆگرتنی، لەهەموو حاڵێکدا لەنوێژو غەیری نوێژدا پێویستە.

وەلێ شەرعزانان لەبارەی خوێندنی مەئموم لەپاش ئیمامەوە سێ ڕایان هەیە، ئایا خوێندنی ئیمام لەنوێژدا خوێندن لەسەر مەئمومییەکان لادەبا؟ بری خوێندنەکەیان دەکەوێ لەهەموو نوێژێک دا چ نوێژی جەهری بێ یان نوێژی سیڕی بێ؛ یان پێویستە مەئمومییەکانیش بیخوێنن، یان خوێندنەکە تایبەتە بەو نوێژانەی کە ئیمام تێیاندا بەدەنگی بەرز دەخوێنێ؟؟

١-حەنەفییەکان، دەڵێن: مەئموم لەدوا ئیمامەوە هیچ کاتێ قورئان ناخوێنێ نوێژەکە جەهری بێ یان غەیری جەهری بێ چونکە ظاهیری ئایەتەکە داوای بێدەنگیو گوێگرتن دەکا، لەنوێژی جەهریدا هەردووکیان دێنەجێ. لەنوێژی غەیرە جەهریدا بێدەنگییەکە دێتەجێو هەر ئەوەش لەتوانادا هەیە، ئیمام دەخوێنێو مەئموم پێویستە بێدەنگ بێ. ئەوەی پشتگیری ئەم ڕایە دەکا ئەو فەرموودەیەیە کە ئیبنو ئەبی شەیبە لەئەبو هورەیرەوە ریوایەتی کردوە، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ئیمام بۆیە دانراوە کە شوێنی بکەوی، کە ئەڵڵاهوئەکبەری کرد ئێوەش ئەڵڵاهوئەکبەر بکەن، کە قورئانی خوێند ئێوە بێدەنگ بن..[4])

هەر ئیبنو شەیبە لەجابیرەوە ریوایەتی کردوە، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: **(من كان له امام، فقراءته له قراءة)** کەسێک لەپاش ئیمامەوە نوێژی کرد خوێندنی ئیمام بری خوێندنی ئەو دەکەوێ. ئەم حەدیثە هەرچەندە مورسەلە بەڵام لای حەنەفییەکان دەبێتە بەڵگە، ئەبوحەنیفە بۆ خۆشی

[4] ئیمام موسلیم ریوایەتی کردوە.

بەمەرفوعیو بەسەنەدی راست ریوایەتی کردوە.

زوربەی هاوەڵانیش: عەلی، ئیبنو مەسعود، سەعد، جابیر، ئیبنو عەبباس، ئەبو داود، ئەبو سەعیدی خودری، ئیبنو عومەر، زەیدی کوڕی ثابیت، ئەنەس. (خودا لەهەموویان رازی بێ) ئەو رایەیان هەبوە.

٢-مالیکییەکانو حەنەفییەکان، پێیان وایە: نوێژکەری دوا ئیمام ئەگەر نوێژەکە لەو نوێژانە بوو، کە ئیمام تێیاندا دەنگ بەرز ناکاتەوە ئەوە دەبێ (**فاتحە**) یان سورەتی تری قورئان بخوێنێ، ئەگەر ئوێژەکە جەهری بوو واتە: ئیمام دەنگی تێدا بەرز دەکردەوە، ئەوە نابێ مەئمومی هیچ بخوێنێ. ئەمە رای عوروەی کوڕی زوبەیرو قاسمی کوڕی موحەممەدو زوهریشە.

٣-شافیعییەکان، دەڵێن: هەموو کاتێ نوێژکەر دەبێ فاتیحە بخوێنێ، ئیمام بێ یان مەئموم بێ، یان بەتەنیا نوێژەکە بکا. چەند بەڵگەیەکیان لەسەر مەذهەبەکەیان هێناوەتەوە: لەو بەڵگانە: ئایەتی: ﴿**فَاقْرَؤُوا مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ**﴾المزمل/٢٠، هەروەها ئەو حەدیثەی کە ئەحمەدو خاوەنانی شەش کتێبەکانو هی تریش لەعوبادەی کوڕی صامیتەوە ریوایەتیان کردوە: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (**لاصلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب**) بەنوێژ حلێب ناکرێ؛ کەسێک نوێژ بکاو فاتیحەی تێدا نەخوێنێ.. ئیمامی بوخاریو بەیهەقیش ئەم رایەیان پەسند کردوە!!

ئایەتی: ﴿**واذكر ربك....**﴾ ئەوە دەگەیەنێ کە نابێ لەکاتی ذکر کردندا دەنگ بەرز بکرێتەوە، واتە: ذکردەبێ بەدەنگی نزم بکرێو نابێ دەنگی تێدا هەڵبرێ! ئایەتی: (.... **وله يسجدون**) ئەوە دەگەیەنێ: کە هەر کەسێک ئەم ئایەتە بخوێنێتەوە، یان گوێی لێبێ دەبێ سوژدە بۆ خودا بەرێ، سوژدەی خوێندنەوەی قورئان (**سجدة التلاوة**) دانراوە: بۆ ملکەچ کردنی ئەوانەی موشریکو خوانەناسنو سوژدە نابەن، هەروەها بۆ شوێنکەوتنو چاو لەفریشتە کردنو رانواندنی بەندایەتی کردن بۆ پەروەردگار.

ئیمامی موسلیم فەرموودەیەکی لەئەبوهورەیرەوە ریوایەت کردوە، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (**اذا قرأ ابن آدم السجدة، فسجد، اعتزل**

الشيطان يبكي، يقول: ياويله، امر ابن آدم بالسجود فسجد، فله الجنة، وأمرت بالسجود، فأبيت فلي النار). هەر كاتێ ئادەمیزاد ئایەتێكی خوێند سوجدەی تێدا بوو سوجدەی برد، شەیتان گۆشەگیر دەبێو دەگریاو هاوار دەكاو دەڵێ: هاوار بۆ خۆم! ئادەمیزاد فەرمانی پێ كراوە بەسوژدەبردنو شوژدەی برد، بەهەشتی دەدرێتێ! من فەرمانم پێ كرا بەسوژدە بردن، سەرپێچیم كرد دەخرێمە دۆزەخەوە.

ئیبنوماجە فەرموودەیەكی لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت كردوە: دەڵێ: پێغەمبەرﷺ لەسوژدەی قورئان خوێندندا ئەم دوعایەی دەفەرموو: ((**اللهمّ! احطط عني بها وزراً، واكتب لي بها أجراً، واجعلها لي عندك ذخراً**)) خودایە! بەم سوژدەیەم گوناهم لیٚ هەڵوەرێنە، پاداشم بۆ بنووسە، لەلای خۆت بۆم بكە بەپەزمەندەو توێشوو.

لەریوایەتێكی تردا هاتووە: كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (**اللهمّ! لك سجد سوادي، وبك آمن فؤادي، اللهمّ ارزقني علماينفعني، وعملاً يرفعني**) خودایە! جەستەم سوژدەی بۆ زاتێ پاكت برد، دڵم ئیمانی پێت هێناوە، خودا زانیارییەكم بدەیە سوودم پێ بگەیەنێ، ئیشو كارێكم پێڕەچاو بكە رێزم بداتێ.

ئەمجار ماوەتەوە ئەوە ئایا سوژدەی تیلاوەت واجبە یان سوننەتە؟؟

ئیمامی مالیكو ئیمامی شافیعیو ئیمامی ئەحمەد دەفەرموون: واجب نیە. چونكە ئەو فەرموودەیەی حەزرەتی عومەر چەسپاوەو لەصەحیحی بوخاریدا هەیە، كە ((رۆژێك ئایەتی سەجدەی لەسەر دوانگە خوێندەوە ئیتر لەسەر دوانگە هاتە خوارەوەو سوژدەی بردو خەڵكەكەش لەگەڵیا سوژدەیان برد، لەرۆژێكی هەینی تردا لەسەر دوانگە هەمان ئایەتی خوێندەوە، خەڵكەكە خۆیان ئامادەكرد بۆ سوژدە بردن، بەڵام عومەر دانەبەزیو بەخەڵكەكەی وت: خەڵكینە! هێواش بن، خودا ئەمەی لەسەر پێویست نەكردوین، لەم جۆرە كاتانەداو لەكاتی خوێندنی ئایەتی سەجدەدا حەزمان لیٚبوو سوژدە دەبەینو حەزمان لیٚ نەبوو ناچینە سوژدە، ئەمە رووی‌دا بەبەرچاوی هاوەڵان

لەکۆچکارانو یارمەتیدەران (خودا لێیان رازی بێ)

پێغەمبەرﷺ کە سوور بووە لەسەر سوژدە بردن، نیشانەی ئەوەیە سوننەت بووە.. فەرموودەی پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ: **(أمر ابن آدم بالسجود)** ئەوە هەواڵدانە لەسوژدەی واجب. ئەبوحەنیفە، دەفەرموێ: سوژدەی تیلاوەت واجبە، چونکە ئەمر کردن بەسوژدە بردن، وجووب دەگەیەنێ، هەروەها حەدیثەکەی پێشوو کە دەفەرموێ: **(اذا قرأ ابن آدم سجدة، اعتزل الشيطان يبكي يقول ياويله)** لەریوایەتی ئەبوکورەیبدا **(یاویلی)**. هەروەها فەرموودەکەی پێغەمبەرﷺ کە لەشەیتانەوە دەگێڕێتەوەو موسلیم ریوایەتی کردوە: کە دەڵێ: **(أمر ابن آدم بالسجود فسجد فله الجنة وامرت بالسجود فأبيت فلي النار)** نیشانەن لەسەر ئەوە کە سوژدە واجبە.

هەموو زانایانی ئیسلام کۆکن لەسەر ئەوە کە سوژدەی تیلاوەت وەکوو نوێژە پێویستی بەهەبوونی دەستنوێژو پاکو خاوێنی پۆشاکو شوێن هەیە، هەروەها پێویستی نییەتو روکردنە روگەو کاتیش هەیە!

دەربارەی کات: شافیعی‌یەکانو کۆمەڵێک لەزانایان پێیان وایە: سوجدەی تیلاوەت هەموو کاتێ دروستە ئەنجام بدرێ چونکە وەکوو **(صلات ذات السبب)** وایە.

حەنەفییەکانو وتەیەکی مالیکییەکانیش هەیە دەڵێن: نابێ سوژدەی تیلاوەت لەو کاتانەدا ببرێ کە نوێژی سوننەتی تێدا مەکروهە وەکوو دوا نوێژی عەصرو دوا نوێژی بەیانی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی ئەنفال

سورەتی ئەنفال سورەتێکی مەدینەییە، دەربارەی ئەحکامی جیهادو تێکۆشان لەرێگەی خودادا دەدوێ. باسی یاسای جەنگو خۆئامادەکردن بۆ جیهاد شی دەکاتەوە. دەربارەی هەڵبژاردنی ئاشتی بەسەر شەڕدا، دەدوێ هەر کاتێ دوژمن ملی بۆ ئاشتیدا، هەروەها حوکمی شوێندەستی شەڕو کاریگەری لەئەشخاصەکان (دیلەکان)داو لەماڵو سامان (دەستکەوتی شەڕ)دا دەستنیشان دەکا. سورەتی ئەنفال لەدوا سورەتی **(البقرة)** هاتۆتە خوارێ، بەڵام ئەمە بەتەواوی ناچەسپێو نابێتە حەقیقەتێکی حاشا هەڵنەگر، چونکە سورەتی **(البقرة)** هەمووی بەجارێ نەهاتۆتە خوارێ؛ بەڵکو هەندێکی لەسەرەتای سەردەمی کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ بۆ مەدینە هاتۆتە خوارێوهەندێکیشی لەئاخرو ئۆخری ئەم سەردەمە مەدەنییەدا هاتۆتە خوارێ؛ ماوەی نێوان سەرتاو کۆتایی سەردەمی مەدینە نزیکەی نۆ ساڵ بووە. ئاشکراشە سورەتی **(الانفال)** لەنێوان ئەم سەرەتاو کۆتاییەدا هاتوەتەخوارێ، کەواتە سورەتی **(البقرة)** هەندێکی لەپێش هاتنە خوارەوەی سورەتی ئەنفال نازڵ بووەو هەندێکی دوای ئەو هاتوەتە خوارێ!

بەهەر حاڵ سورەتیئەنفال پاش روداوی جەنگی بەدری گەورە هاتوەتە خوارێ، یەکەم جەنگێک بوو کە سەرفرازیو سەرکەوتنی بۆ موسوڵمانان (هەرچەندە کە کەمبوون) بەسەر کافرەکاندا (هەر چەندە زۆر بوون) تێدا بوو، جەنگێک بوو مێژووی بزوتنەوەی ئیسلامی گۆڕی، مێژووی ئادەمیزادی گۆڕی، جەنگێک بوو فەقیرو هەژارو بۆرە پیاو تێیدا بەرەنگاری ملهوڕو دەرەبەگەکانی ئەو ڕژگارە بوونەوەو بەسەریاندا زاڵ بوونو تێکیان شکاندن بۆیە قورئان: ئەو رۆژەی ناو ناوە رۆژی **(الفرقان)** واتە: جیاکەرەوەی حەقو بەتاڵ، رۆژی سەرکەوتنی حەقو راستی بەسەر بەتاڵو ناحەقدا. رۆژی سەرکەوتنی کۆمەڵی کەمو هەژارو نەدارا بەڵام خاوەن باوەڕو خودا پەرست؛ بەسەر کۆمەڵی زۆرو پڕچەکو سامانداری قوڕەیشی (بەڵام بتپەرست)، رۆژێک

بوو؛ بناغەی شکۆمەندی ئیسلامی تێدا دارێژرا، پۆزی کوفری تێدا شکێندرا؛ رۆژی بەدر رۆژێکی مێژووی بوو، بەراستی رۆژی فورقان بوو، نەک هەر لەدونیاداو بەس! یان لەمێژووی ئادەمیزاداو بەس! بەڵکو لەقیامەتیشداو بۆ هەتا هەتایی حەقو بەتاڵی لێک جیاکردوە! هەرچەندە ئەم جەنگە ئەوەندە بەنرخو بەهایە، بەڵام بەنرخیو گرنگی‌یەکەی ناتوانێ مەبەستە بنەرەتیو حەقیقی‌یەکانی دەربخا، مەگەر کاتێک دەربکەوێ کە ئێمە طەبیعەتو چۆنیەتی ئەو جەنگە تێبگەینو بەقوناغێک لەقۆناغەکانی جیهادو تێکۆشانی ئیسلامی بزانین، واتە: بەراستی هۆکارو مەبەستی ئەم جیهادە تێبگەین، هەروەها ناتوانین سروشتی جیهاد لەئیسلامداو هۆکارو مەبەستی سەرەکی تێبگەین هەتا سروشتی ئەم ئایینە وەکوو خۆی نەناسین.

هەر کاتێ ئێمە وەکوو پێویست لەئیسلام حاڵی بووین، سروشتی ئەم ئایینەمان ناسی؛ بەوورد بینی ئیسلامو ئایینی راستەقینە وەسەیری جیهادو تێکۆشان لەئیسلامدا بکەین بەباشی لی‌ی حاڵی دەبینو هۆکارو مەبەستەکانی تێدەگەین!!

مامۆستا سەیید دەربارەی سروشتو قۆناغەکانی جیهادو تێکۆشان لەئیسلامدا لەکتێبی (**زاد المعاد**)ی ئیبنولقەییم رادەگوێزێو دەڵێ: یەکەمجار کە پەروەردگار نیگای بۆ حەزرەتی موحەممەدﷺ نارد: فەرمانی پێ کرد بەخوێندن، بۆ خۆی لەگەڵ نەفسی بخوێنێ، فەرمانی پێ نەکرد تەبلیغو بانگەوازیی بکا، پاشان ئایەتی ﴿يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ی ناردەسەری! پێغەمبەرایەتی‌یەکەی بە ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ دەست پێکرد، رەوانەکردنی بە ﴿ياأيها المدثر﴾ بوو. ئەمجار فەرمانی پێ کرد بەرەبابو خزمو کەسوکاری نزیکی بترسێنێ، ئەمجار عەرەبەکانی دەوروبەر هۆشیار بکاتەوە، ئەمجار بانگەوازی ئاراستەی هەموو عەرەب بکا بەگشتیو بیانترسێنێ، ئەمجار هەموو عالەم بانگ بکا بۆ خودا پەرستیو لەسزای خودا بیانترسێنێ!

نزیکەی شێزدەساڵ بەسەر بوون بەپێغەمبەریدا تێپەڕی بەئامۆژگاریو

ترساندنو بەتەماکردن بانگەوازی کرد، نەجەنگی لەگەڵ نەیارانی بەرپاکرد، نەداوای سەرانەو جیزیەی لیّکردن، پەیتا پەیتا لەخوداوە نیگای بۆ دەهاتو فەرمانی پیّ دەکرا کە بەئارام بیّو چاوپۆشی بکا.

پاشان ڕیّگای پیّ درا بەکۆچکردنو ڕیّگەی پیّدرا بەشەڕ کردن. پاشان فەرمانی پیّ کرا کە شەڕ لەگەڵ ئەوانەدا بکا کە شەڕی لەدژ بەرپا دەکەن، واز لەوانە بیّنیّ کە گۆشەگیرنو جەنگی لەدژ بەرپاناکەن. ئەمجار فەرمانی پیّ کرا کە جەنگ لەگەڵ موشریکو خودا نەناسان بەرپابکاو هەوڵ بدا هەموو کەس ملکەچی ئایینی خودا بیّ..

لەدوای ئەوەی فەرمان بەپیّغەمبەر کرا بەجیهادو تیّکۆشانو جەنگان دژی کافرەکان. کافرەکان لەئاستیدا بوون بەسیّ تاقم. کۆمەڵیّکیان پەیمانی صوڵحو ئاشتیان لەگەڵدا مۆر کرد، تاقمیّکیان ئیعلانی جەنگیان لەدژی ڕاگەیاند. برِیّکیشیان بوونە ئەهلی ذیممەو سەرانەیانداو پابەندی ئەحکامی تایبەت بەئەهلی ذیممە بوون!

فەرمانی پیّکرا کە پابەندی پەیمانو عەهدی خۆی بیّو وەفا بەبەڵیّنی خۆی بکا، لەگەڵ ئەوانەدا کە پەیمانیان لەگەڵ دەبەستیّ، ئەگەر لەپەیمان لەگەڵ بەستراوەکان ترسا کە خیانەتی لەگەڵ بکەن، نابیّ جەنگیان لەگەڵدا بکا، هەتا بەئاشکرا پەیمانەکەیان لەگەڵ هەڵنەوەشیّنیّتەوە. فەرمانی پیّکرد کە شەڕ لەگەڵ ئەوانەدا بکا کە پەیمان هەڵدەوەشیّننەوە.

کە سورەتی (**براءة**) نازڵ بوو، هەموو ئەو حوکمو یاسایانەی تیّدا بوو کە چۆن پیّغەمبەرﷺ هەڵسوکەوت لەگەڵ کافرەکاندا بکا، فەرمانی پیّکرا کە لەگەڵ جوولەکەو گاورەکاندا بجەنگیّ تا سەریان پیّشۆڕ دەکاو سەرانە دەدەن، یان موسوڵمان دەبنو دیّنە ژیّر ئاڵای ئیسلامەوە، هەر لەسورەتی (**براءة**)دا فەرمانی پیّکرا: جیهاد لەگەڵ کافرو دووڕووەکان بکاو دڵڕەق بیّ بەرامبەریانو توندوتیژی بەکاربهیّنیّ! پیّغەمبەریشﷺ بەشمشیّرو تیر دژی کافرەکان جەنگاو لەگەڵ دووڕووەکانیش بەبەڵگەو دەلیل جیهادی کرد، هەر لەم سورەتەدا فەرمانی پیّ کرا کە ئیتر هەموو پەیمانو بەڵیّنیّکی لەگەڵ کافرەکاندا هەڵوەشیّنیّتەوەو چیتر پابەندی بەڵیّنەکانی نەبیّ لەگەڵیاندا. ئیتر

پەیمان لەگەڵ بەستراوان لەبەرامبەریدا بوون بەسێ تاقم: دەربارەی تاقمێکیان فەرمانی پێکرا کە دژ یان بجەنگێو شەڕیان لەگەڵدا بکا، ئەمانە ئەو کۆمەڵە بوون کە لەوەپێش پەیمانیان هەڵوەشاندبووەوە، شەڕی لەگەڵدا کردونوبەسەریاندا زاڵ بوو، بڕێکیان پەیمانی کاتی لەگەڵدا بەستبوونو پابەندی بەڵێنو پەیمانی خۆیان بوون، دەرحەق بەئەمانە فەرمانی پێ کرا کە تاکاتی دیاریکراو پەیمانەکەیان لەگەڵدا بەسەربەرێ.. هەندێکی تریان نەپەیمانیان لەگەڵ پێغەمبەرﷺ بەستبوو نەشەڕیان لەگەڵدا کردبوو، یان عەهدو پەیمانی رەهایان لەگەڵدا بەستبوو، دەرحەق بەئەمان فەرمانی پێکرا کە بۆ ماوەی چوار مانگ مۆڵەتیان بدا، دوای چوار مانگە کە شەڕیان لەگەڵدا بکا، ئەوەی پەیمانی شکاندبوو شەڕی لەگەڵ کردن، ئەوەی پەیمانی نەبوو، یان پەیمانی بێسنوورو رەهای هەبوو چوار مانگ مۆڵەتی دان، فەرمانی پێ کرا کە هەر کامێ لەمانە پابەندی پەیمانی خۆی بوو پەیمانەکەیدا تەواو بکا، هەموو ئەمانە پێش تەواو بوونی ماوەی پەیمانەکەیان موسوڵمان بوونو لەسەر کوفری خۆیان نەمانەوە.. سەرانەی لەسەر ئەهلی ذیممە داناو بەگوێرەی یاسای خودا لەگەڵیاندا جوڵایەوە.

هەڵسکەوتی کافرەکان، دوای نازڵبوونی سورەتی (**براءة**) لەگەڵ پێغەمبەرداﷺ لەسێ جوردا رەنگی دایەوە:

دوژمن،پەیمان لەگەڵ بەستراو،ئەهلی ذیمە.

پاشان ئەهلی بەڵێنو صوڵح موسوڵمان بوون، دوو تاقم مانەوە دوژمن (**محاربین**)و ئەهلی ذیممە. دوژمنەکان هەمیشە لێی دەترسانو نەیاندەزانی لەترسانی چی بکەن!

ئیتر هەموو دانیشتوانی سەر زەوی لەئاست پێغەمبەرداﷺ بوون بەسێ تاقم: موسوڵمانو بڕوادار (ئەهلی ذیممەو سەرانەدەر) دوژمنو ناحەز وەلێ ترساو لەپێغەمبەر.

بەلام هەڵسوکەوتی لەگەڵ دووڕووەکاندا، ئەوە بوو فەرمانی پێ کرابوو کە شایەتو ئیمانی ظاهیرییان لێ قبووڵ بکاو، بیروباوەڕی ناو دڵو دەروونیان بەخودا بسپێرێ، بەهۆی زانستو بەڵگەوە لەگەڵیان بدوێو هەوڵ بدا بیانکاتە

موسوڵمانو خاوەن باوەڕی تەواو، فەرمانی پـێ کرا کـە ڕوویـان لـێوەرگـێڕێو توندوتیژییان لەگەڵدا بەکاربێنێو بەڵگەو دەلیلی کاریگـەرو بـەهێز ئاراستەی دڵیان بکاو بۆڕیان بدا، نەهی لێ کرا کە نوێـژ لەسـەر لاشـەی مردویـان بکـاو بچێتـە سـەر قـەبرانیان. هـەواڵی یـەزدانی پـێ ڕاگەیـەندرا: کـە ئەگـەر داوای لێخشبوونیشـیان بـۆ بکـا خـودا لێیـان خـۆش نـابێ؛ ئەمـە بـەکورتی شـێوەی هەڵسوکەوتی پێغەمبەر بوو ﷺ بەرامبەر بەکافرو دووڕووەکان.

پـەیوەندی نێـوان ئـەم سـورەتەو سـورەتی **(الأعراف)** ئەوەیـە سـورەتی **(الأعراف)** باسـی بەسـەرهاتو چـیرۆکی پێغەمبـەرە ناودارەکـانی تێـدا بـوو لەگـەڵ گـەلو نەتـەوەکانیان، ئـەم سـورەتەش واتـە: **(الأنفال)** باســی حــاڵو چۆنیەتی پێغەمبەرﷺ دەکا لەگەڵ قەومەکەی!

ئێمـە لەپێشـەکی بـەرگی یەکـەمی ئـەم تەفسیرە پــیرۆزەدا، ئـەوەمان نووسیوە کـە دانـانی سورەتەکانی قورئـان، هـەر یەکـەیان لەشـوێنی خـۆی، کارێکی (تەوفیقی)یەو لەخوداوە دەست نیشان کراوەو پێغەمبـەرﷺ شـوێنی هەموو سورەتو ئایەتێکی دیاری کـردوە، کـە دوایـی لەسـەردەمی حـەزرەتی ئەبوبـەکرداو پاشــان لــەرۆژگاری جێنشـینی حـەزرەتی عوسمـاندا قورئــان کۆکرایەوەو نووسرایەوەو تەرتیب کرا؛ ئیشی هاوەڵانی نووسەرەوە، بریتی بـوو لەجێبەجێ کردنی فەرمانی پێغەمبەرﷺ .

بەڵام لێرەدا واتـە: دەربارەی دانـانی سورەتی **(الأنفال)** لـەم شـوێنەدا جێگای سەرنجی زانایانی تەفسیرو علوومی قورئانە.

تەفسیری مەنار لەتەفسیری **(روح المعاني)**یەوە نەقڵ دەکاو دەڵـێ: وا پێ دەچێ، دانانی سورەتی **(الأنفال)** لـەم شـوێنەدا (تـەوفیقی) بـێ، هـەروا دانـانی سـورەتی **(براءة)** لەدوایـەوە (تـەوفیقی) بــووە، کـەوابوو ئــەم دوو سورەتەش وەکــوو سـورەتەکانی تـر تـەوفیقین، ئەمـە ڕای زۆرینـەی زانایانـە، کەچی جەلالی سیوطي دەڵێ: ئەم سـورەتی ئەنفالـە لـێرەدا (تـەوفیقی) نیـە، بەڵکوو بەئیجتیهادی حەزرەتی عوسمان بووە، بەظاهیری عـەقڵیش وا گـونجـاو بـوو کـە دووا سورەتی **(الأعراف)**دا سـورەتی یونسـو هـود بێـن! چونکـە ئەوانیش چیرۆکی پێغەمبەرانیان لەخۆ گرتووە، لەمەککەش هاتوونـە خـوارێو

فەرموودەی پێغەمبەریش هەیە دەربارەی گەورەیی حەوت سورەتە درێژەکانو سورەتی (**یونس**)یـان بەحەوتـەم دانـاوە، دەی ناوانخسـتن لـەنێوان سـورەتی (**الأعـراف**)و سـورەتی (**یونـس**)دا بـەو دوو سـوورەتە، جـودا کردنـەوەی هاوونەیـە لەهاووێنـە. زیـاد لـەوەش سـورەتی (**الأنفـال**) لـەچاو سـورەتی (**الأعـراف**)و (**براءة**)دا کورتـە. هەربۆیـەش کـاتی خۆی حـەبری نەتـەوەی ئیسلام؛ عەبدوڵلای کوڕی عەبباس ئەم ئیشکالەی گرتو پرسیاری ئاراستەی ئیمامی عوسمان کردو وتی: چی وای لەئێوە کرد سورەتی (**الأنفال**) کە پێری (**مەثانییە**)و سورەتی (**براءة**) کە لەپێری (**میئین**)ە جوتتان کردونو، (**بسم الله الرحمن الرحيم**)تان لـەنێواندا نەنوسیوەو خستوتاننە پـێری حـەوت سـورەتە درێژەکانـەوە؟ هەڵبەتـە ئیمـامی عوسمـان وەڵامـی (**حبر الأمـة**)ی داوەتـەوە. کتێبـە تەفسیرەکانی (**مـەنار**) و(**روح المعـانی**) بـەدوورو درێـژی ئەمەیان باس کردووە بەڵام ئێمە راگوێزی ئێرەمان نەکردن.

یەکێ لەوەڵامەکان ئەوەیـە: کـە (**الأنفال**) بۆیـە پێـش (**براءة**) خـراوە چونکە: (**بسم اللــه**)ی لەپێشـەوەیە (**براءة**)ش (**بسم اللــه**) نیـە کـەوابێ (**الأنفال**)و (**براءة**) هەردوکیان بەیەک سورەت حسێب دەکرێـنو بەیەکـەوە دەچنە پێری سورەتە درێژەکانەوە!!

یاسای دابەشکردنی دەسکەوتی شەڕو دەستنیشانکردنی رەوشتی موسوڵمانان

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ فَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

﴿لَّهُمۡ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَمَغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ٤﴾

دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی یەکەم، ئەحمەدو ئیبنو حەببانو حاکیم لەعوبادەی کوڕی صامیتەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: موسوڵمانان دەربارەی دەسکەوتەکانی جەنگی بەدر کێشەیان تێکەوتو لەچۆنیەتی دابەشکردنیدا راجیيان تێدا پەیدا بوو، پرسیاریان لەپێغەمبەرﷺ کرد چۆن دابەشی بکەنو کێ حوکمی تێدا بکا، ئایا بۆ کۆچکەرانە یان بۆ یارمەتیدەران (الأنصار)ە، یان بۆ هەردولایانە، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ.

ئیمامی ئەحمەد لەئەبو ئومامەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: دەربارەی ئەنفال پرسیارم لەعوبادەی کوڕی صامیت کرد لەوەڵامدا وتی: ئەم ئایەتە دەربارەی ئێمەی جەنگاوەرانی بەدر هاتۆتە خوارێ، کاتێک لەبارەی دەسکەوتی جەنگەکە کێشەمان تێکەوتو رەوشتی ناشیرینمان تێدا نواند! ئیتر پەروەردگار دەسەڵاتو دارایی دابەشکردنەکەی لەدەستی ئێمە دەرهێناو خستیە ژێر دەستی پێغەمبەرەوەﷺ ئەویش بەیەکسانی بەسەر موسوڵماناندا دابەشی کرد.

ئەبوداوودو نەسائیو ئیبنوحەببانو حاکیم لەئیبنوعەبباسەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێک لەئێوە کافرێک بکوژێ ئەوەو ئەوەی دەدرێتێو هی خۆیەتی، کەسێک کافرێک دیل بکا، ئەوەو ئەوەی هی خۆیەتی: ئیتر گەنجەکان هەڵمەتیان بردو پەلاماری سوپای کافرەکانیاندا، پیرەکان لەلای ئاڵاکانیان مانەوەو پشتی جەبهەیان قایمو پتەو کرد، کە شەڕ تەواو بوو کافرەکان شکانو دەسکەوت کۆکرایەوە، جەنگاوەران هاتن هەریەکەیان داوای بەشی خۆی دەکرد، پیرەکان، وتیان: ئێمەتان لەیاد بێ، ئێمە پشتیوانتان بووین، ئەگەر بشکانایە بۆ لای ئێمە دەگەڕانەوە، ئێمە بەرگریمان لێ دەکردن، کێشەیان تێکەوتو هەریەکەیان رۆڵی خۆی لەسەرکەوتنەکەدا دیاری دەکرد، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی نارده خوارێ ﴿یسألونك عن الأنفال.........الآیة﴾

ئەحمەدو ئەبو داوودو تیرمیذیو نەسائی لەسەعدی کوڕی ئەبووەققاصەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێ سەعدی کوڕی ئەبووەققاص : سەعیدی کوڕی (عاص)ی کوشتو شمشێرەکەی هەڵگرت، ئەمجار داوای لەپێغەمبەر کردﷺ کە پێی ببەخشێ، ئەویش نەیدایە، ئەم ئایەتە ﴿يَسْـأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَـالِ........﴾ دەربارەی ئەوە نازڵ بوو، پاشان پێغەمبەرﷺ شمشێرەکەی پێ بەخشی.

ئەم ریوایەتانە، هەموویان ئەوە دەگەیەنن، کە ئەم ئایەتە دەربارەی دەسکەوتەکانی جەنگی بەدر هاتۆتە خوارێ، وەهیچ دژایەتیەک لەنێوان ریوایەتەکاندا نیە، تەنیا ئەوەندە هەیە، برێ ریوایەت هۆکاری تایبەتی باس دەکەن هەندێکیان هۆکاری گشتی! چ مانیعێکیش نیە کە هەموو هۆکارەکە هەبوورن.

ئیمامی جەصصاص لەئەحکامولقورئاندا دەڵێ: ئەوەی راستو دروستە ئەوەیە: پێغەمبەرﷺ پێش روودانی جەنگەکە هیچی دەربارەی دەسکەوتەکانی جەنگ نەفەرمووە، کاتێک جەنگ تەواو بوو، هاوەڵان لەچۆنیەتی دابەشکردنەکەیدا کێشەیان تێکەوت، ئیتر پەروەردگار ﴿يسألونك عن الأنفال﴾ی ناردە خوارێ. دەسەڵاتی دابەشکردنی بە پێغەمبەر ﷺ سپارد، بەئارەزۆی خۆی دابەشی بکا، ئەویش بەیەکسانی دابەشی کرد بەسەریاندا. شایانی باسە حەڵاڵبوونی دەسکەوت بۆ جەنگاوەران یاسایەکی تایبەتیە بەموسوڵمانانەوەو بۆ هیچ گەلو نەتەوەی پێغەمبەرێکی تر رەوانەبوە. بەڵگەمان لەسەر ئەم رایە، ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەرەﷺ کە لەصەحیحەین دایەو جابیر ریوایەتی کردوە: دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (اعطيت خمساً لم يعطهن احد قبلي) تادەگاتە ئەوە: کە دەفەرموێ: (وأحلت لي الغنائم، ولم تحل لأحد قبلي) واتە: دەسکەوتی جەنگ بۆ منو ئۆمەتەکەم حەڵاڵ کراوە، بۆ هیچ پێغەمبەرێکی پێش من حەڵاڵ نەبوە..

بەهەر حاڵ ئێستا دێمە سەر راڤەکردنی ئایەتەکانو دەفەرموێ: ﴿يسألونك عن الأنفال﴾ ئەی موحەممەد! هاوەڵانت پرسیارت لێ دەکەن

دەربارەی حوکمی دەسکەوتی شەڕ، کێ حوکمی تێدا دەکاو چۆن دابەش دەکرێ؟ ئایا دەدرێ بەگەنجەکان، یان بەپیرەکان؟ یان دەدرێ بەکۆچکەران یان بەیارمەتیدەران، یان دەدرێ بەهەموانیان؟ ﴿قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: حوکمو بڕیار دەربارەی دەسکەوت هەر بۆ خودایەو، چۆنی بوێ ئاوا بڕیار دەردەکا، ئەمجار بۆ پێغەمبەرە، بەگوێرەی فەرمانی خودا دابەشی دەکا بەسەرتاندا، بڕیارو حوکم دەربارەی دەسکەوتی جەنگو شتی تریش عائید بەخودایەو پێغەمبەر بەگوێرەی حوکمی خودا رەفتاری تێدا دەکا!!

هەڵبەتە ئەم ئایەتە ئایەتێکی موحکەمو موجمەلە، ئایەتێکی تر حوکمە ئیجمالییەکەی شی دەکاتەوە ئەویش ئایەتی ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾الانفال/٤١ ئەم ئایەتە نەسخی ئایەتی پێشوو ناکاتەوە، بەڵکو چۆنیەتی دابەشکردنی دەسکەوتەکە دیاری دەکا، پێنجیەکی دەسکەوتەکە بۆ ئەوانیە کە ئایەتەکە دیاری کردون، چوار بەش لەپێنج بەشەکەی بۆ جەنگاوەرانە.

سەرکردەو رابەری سوپا (یان بڵێین: ئیمام) دەتوانێ پێش دەرکردنی پێنج یەکەکە،زێدە بەش بدا بەهەندێ جەنگاوەر، بەمەبەستی هەڵنانو تەشجیع کردن. ئەوەتا لەجەنگی حونەیندا، وەکوو: شەیخانو ئەبوداوودو تیرمیذی لەئەبوقەتادەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ لەو رۆژەدا فەرمووی (من قتل قتيلاً فله سلبه) هەرکەسێ شەڕ کەرێکی کافر بکوژێ، ئامێری شەڕکردنی کوژراوەکە بۆ خۆیەتی: یان ئەوەتا (وەکوو لەمەوپێش ئاماژەمان بۆ کرد) ریوایەتکراوە لەسەعدی کوڕی ئەبووەققاصەوە دەڵێ: رۆژی جەنگی بەدر عومەیری برام شەهید بوو، ئەمنیش لەتۆڵەی ئەو (سەعیدی کوڕی ئەلعاص)م کوشتو شمشێرەکەم هەڵگرتو هاتم بۆ خزمەت پێغەمبەرﷺ وتم: قوربان! ئەسکینی دڵم هاتو تۆڵەی خومم لەکافرەکان کردەوە، دە جەنابیشت ئەم شمشێرەم پێ ببەخشە! پێغەمبەرﷺ فەرمووی ئەمە

نەبەدەست منەو نەبەدەست تۆیە. شمشێرەکە دانێو بیخەرە پاڵ دەسکەوتەکانەوە، منیش بەناچاری دامنا، هەر خودا دەزانێ چەند دڵم نارەحەت بوو، براکەم شەهیدو دەسکەوتەکەشم لەکیس چوو، لەخزمەت پێغەمبەرﷺ دەرچوم زۆری پێنەچوو ئایەتی سورەتی ئەنفال هاتە خوارەوە، پێغەمبەرﷺ بانگی کردمو پێی فەرمووم: ئەی سەعد! داوای ئەو شمشێرەت لێ کردم، هی منیش نەبوو، نەمتوانی بتدەمێ، ئێستا بوو بەهی من، بۆ خۆتی ببە!

جاکە کاری دەستکەوت تایبەت بێ بە پەروەردگارەوە، حوکمو بڕیار بۆ ئەو بێو، پێغەمبەرﷺ بە پێی فەرمانی خودا هەڵسوکەوت بکا، ئەوا ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ئێوە ترسی خوداتان هەبێ لەگوفتارو کردارتاندا، خۆ بپاێزن لەکێشەو نیزاعو دژایەتیکردنی یەکتریی، وا مەکەن خودا لێتان بڕەنجێ، راجیاییو کێشەو دووبەرەکی هەموو دەم زیانتان پێ دەگەیەنێو دەبێتە هۆی تێشکانو ژێرکەوتنتان لەبەرامبەر هێزی دوژمن.

﴿وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ پەیوەندی نێوان خۆتان رێکوپێک بکەن، هەموو حاڵو وەزعتان یەکێتیو تەباییو خۆشەویستی بێ، یەکێتیو برایەتی لەناو خۆتاندا بڵاوبکەنەوە، مەهێڵن بناغەی برایەتیو هاریکاریتان تێک بچێ،

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ لەبارەی چۆنیەتی دابەشکردنی دەسکەوت پابەندی فەرمانی خوداو پێغەمبەربنو، بەڵکو بۆ هەموو فەرمانو نەهییەکی خودا گەردنکەچ بن، فەرمانبەرداری هەموو حوکمو بڕیارێکی خوداو پێغەمبەری خودا بن. ئەم پابەندبوونو فەرمانبەردارییە بناغەی هەموو بەمرازگەیشتنو سەرفرازییەکی دونیاو قیامەتتانە! خۆشبەختیو کامەڕانی کۆمەڵگای ئیسلامی پێوە بەندە.

چونکە کارکردن بەگوێرەی پەیامی خوداو پێغەمبەر، مانای یەکیەتیو برایەتیو پابەند بوون بەئەحکامی شەریعەتەوە بەنهێنیو بەئاشکرا لەدڵو دەروونداا

دەچەسپێنێ، طاعەتی جەماوەر بۆ سەرکردایەتی دڵسۆزو لێهاتوو دەستەبەر دەکات.

سەرپێچیکردنی فەرمانی پێغەمبەرﷺ سەردەکێشێ بۆ ئاشووبو پشێوی لەناو کۆمەڵداو گەلو وڵات دەفەوتێنێ، ساهو شەوکەتی موسوڵمانان قەلاچۆ دەکات، تەماع بەر دوژمنان دەنێ کە پەلاماریان بدەن.

کەوابێ پێویستە ئێوە فەرمانبەرداری ئەو سێ فەرمانە ئیلاهییانە بن ﴿ان كنتم مؤمنين﴾ ئەگەر ئێوە بڕواتان بەنامەی خودا هەیەو ئیمانتان تەواوو کامڵە، پابەندی ئەو فەرمانانە بن، چونکە بڕوا بەخوداو بەنامەی خودا داخوازی ئەو پابەند بوونەیە.. ئیمانی کامڵ ئەم رەوشتانە بەدی دێنێ، کەسێک بڕوای تەواو بێ، تەقواو راستاڵی، رێکو پێکی لەهەڵسوکەوتیداو بەگوێکردنی فەرمانو نەهییەکانی خوداو پێغەمبەر دەبێتە دروشمو رێبازی، شەرم دەکا لەخودا یاخی بێ، بیرو باوەڕەکەی هەڵیدەنێ بۆ طاعەتکردنی خودای خۆیو رێکخستنو رێکو پێک کردنی نێوان خۆیو غەیری......

ئەمجار پەروەردگار پێنج رەوشتی موسوڵمانان باس دەکا: کە دەبنە بەڵگە لەسەر پێویستی تەقواو، رێکخستنی نێوان موسوڵمانانو بەگوێکردنی خوداو پێغەمبەری خوداو دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ﴾ موسوڵمانو خاوەن باوەڕانی حەقانیو راستاڵ ئەوانەن: کە ئەم پێنج رەوشتانەیان تێدا بن:

١- ﴿ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ ئەوانەی هەر کاتێ یادی خودایان بەدڵدا هات، لەبەر گەورەیو دەسەڵاتو بەتوانایی ئەو پەروەردگارەو ترسان لێی موچوڕکەیان پێدا بێ، بەتەواوی لەخودا بترسن، بیری هەڕەشەو بەڵێنەکانی بکەنەوە، بەتەواوی ترسیان لێبنیشێو پێستیان گرژ بێو دیاردەی ترسانیان پێوە دیار بێ، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ، ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ.....﴾الحج/٢٤-٢٥، ئەمە بەلەرزەکەوتنی ویژدانە لەناخەوە، راچەنینێکە لەکاتێکدا ئادەمیزادی موسوڵمان خودای بیر دەکەوێتەوە، ئەمرو نەهییەکی ئەو زاتەی دەکەوێتەوە یاد، ئەو راچەنینە بەتەوژمە، دڵی دەهەژێنێو ترسی ئەو دەسەڵاتو شەوکەتە

حەجمینی لێ هەڵدەگرێو لەترسانو لەعەیبەتان، هانا بۆ طاعەتو خودا پەرستی دەباو ملکەچیو بەندایەتی خۆی رادەگەیەنێ!

ئەمە حاڵەتێکە دڵ رادەگرێو پێویستی بەدوعاو پاڕانەوە لەخودا هەیە بۆ دامەزرانو پابەند بوون بەفەرمانو نەهی پەروەردگار.

٢- بەهێز بوونو زیاد بوونی ئیمان بەهۆی قورئانخوێندن بەسەریاندا، وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَاناً﴾ هەر کاتێ ئایاتی پەروەردگار (کە نێردراون بۆ سەر پێغەمبەری خۆی) بەسەریاندا دەخوێندرێتەوە، ئیمانیان زیاد دەکاو بەهێز دەبێ، بۆ ئەنجامدانی کاری پەسند چوستو چالاک دەبن، یەقینو بڕوایان زۆر پتەو دەبێ، رودەکەنە کردنی کرداری چاکو پەسند، چونکە زۆر بوونی بەڵگەو نیشانەو یادکردنەوەیان سەردەکێشێ بۆ زیادبوونی یەقینو بڕوا، لەم رووەوە کە بینینی چاو، یان هەسکردن بەهەستیارەکانی تر قەناعەتی دڵو دەروون زیاد دەکەن! ئەوەتا حەزرەتی ئیبراهیم وێڕای ئەوەی کە خاوەن باوەڕبوو، دڵنیابوو لەهەبوونی خوداو گەیشتبوە پلەوپایەی پێغەمبەری کەچی داوای کرد پەروەردگار چۆنیەتی مردوو زیندو کردنەوەی نیشان بداو بەچاوی سەر بیبینێ ﴿قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ؟ قَالَ بَلَى، وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي﴾البقرة/٢٦٠، پەروەردگار پێی فەرموو: بۆچی بڕوات نیە کە خودا مردوو زیندوو دەکاتەوە؟ حەزرەتی ئیبراهیم لەوەلامدا وتی: بەڵێ، بڕوام هەیە کە پەروەردگار دەتوانێ مردوو زیندوو بکاتەوەو زیندووشیان دەکاتەوە. بەڵام دەمەوێ زیاتر دڵنیابمو بڕوام پتەوبێ....

ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە پلەوپایەی دڵنیابوون لەئیماندا لەژوور ئیمانی رواڵەتییەوەیە، نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا اِيمَاناً مَعَ اِيمَانِهِمْ﴾الفتح/٤ یان ئەم ئایەتە دەفەرموێ: ﴿وَاِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ اِيمَاناً؟ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَاناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾التوبة/١٢٤ زانیاری تەفصیلی لەئیماندا بەهێز ترە لەزانیاری ئیمانی ئیجمالی، ئیمانێک کە لەرێگەی عیلمو زانستەوە

پەیدابوبێ بەهێزترە لەئیمانی کەسێک کە کوێرانەو بەلاسایی کردنەوە پەیدا بووبێ، کەسێک ئیمانی وابێ کە خودا زاناو دانایەو هەموو شتێک دەزانێو سیستەمی ئاسمانەکانو زەوی بەقودرەتو دانایی خۆی هەڵدەسوڕێنێ، بەلام کە پرسیاری لێ بکرێ لایەنێک لەم دەسەلاتە شیبکاتەوە نەتوانێ چ شیکردنەوەیەکی تێدا بکا، ئەوە ئیمانو باوەڕی ئەم کابرایە ناگاتە ئیمانو باوەڕی زانایەکی شارەزا بە چۆنیەتی دابو نەرێتی خودا لەبوونەوەردا کە بتوانێ لەهەموو جۆرورەگەزو کروپەکانی مەخلوقاتدا دەسەلاتو زانایی و دانایی خودا دەست نیشان بکا، بەتایبەتی لەم سەردەمەدا کە زانیاری مرۆڤ پێشکەوتووە، گەلێ نهێنی بوونەوەریان شیکردۆتەوە، زۆر لەزانایانی زانستە جیاجیاکان لەروانگەی زانیارییەکانەوە موسوڵمان بوون!!

٣- ﴿وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ رەوشتێکی تری ئەو موسوڵمانانە ئەوەیە: پشتو پەنایان هەر بەخودایە، بتمانە هەر بە ئەو دەکەن، هانا بۆ لای کەسی تر نابەن! پێویستی خۆیان هەر لەقاپی پەروەردگار داوا دەکەن! چونکە کەسێک دڵنیا بوو: کە خودا هەڵسوڕێنەری کاروباریەتی، بەڵکو بەڕێوەبەرو کارگێڕی هەموو بونەوەرە، هەرگیز هیچ شتێک پاڵ غەیری خودا ناداو هەموو کارو هەڵسوکەوتێکی بەپیشتیوانی زاتی پاکی ئەو ئەنجام دەدا، جاکە شەرعو عەقڵ هەردوکیان پێیان وابێ: کە ئینسان کەسبی ئیختیاری هەیەو، خودا ئەرکی خستۆتە سەر، کە بەویستی خۆی لەچوار چێوەی دەسەلاتو توانایدا کاربکاو پاداشو سزای لەسەر کردارەکانی دەدرێتەوە: چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە، ئەوە پێویستە ئادەمیزاد هەوڵ بدا بۆ ئەنجامدانی کاروباری خۆی بەگوێرەی ئەو یاسایەی خودا دایناوە لەنیوان سەبەبو موسەبەبدا، دەبێ بڕواشی وابێ کە پەیوەندی نێوان (سبب) و (مسبب)یش هەر بەدەست پەروەردگارە، ئەو ئاکامو ئەتیجەی لێیان پەیدا دەبێ فەضلو بەخششێکی خودایە: کە فیری کردوە ئەو هۆکارانە بەکاردێنێ بۆ گەیشتن بەو ئاکامانە. هەڵبەتە وازهێنان لەبەکارهێنانی ئەسبابو خۆپاراستن لەپەیڕەوکردنی سونەنی پەروەردگار لەبوونەوەردا نیشانەی نەزانیو نەفامییە بەرامبەر

بەخوداو بەرامبەر بەئاینی خوداو بەدابو نەرێتی خودا لەبوونەوەردا کە هەرگیز گۆڕانو لادانیان بەسەردا نایە.

پێویستە ئەوە بزانین: کە نابێ پشت بەستن بەخودا ببێتە لەمپەڕو بەربەست، لەبەکارهێنانی ئەسباب بۆ ئەنجامدانی کارەکانمان، بەڵکو موسوڵمان هەر لەروانگەی ئیمان بەخوداو پەیڕەوکردنی فەرمانەکانیانەوە ئەسباب بەکاردێنێ؛ بەڵام بڕوای بەوە نیە کە ئەسبابەکان ئاکامو نەتیجەکان بەدی دەهێنن! بەڵکو ئەوەی نەتیجەکە دێنێتە دیو سەبەبەکە دەرەخسێنێ بریتییە لەقودرەتو دەسەڵاتی پەروەردگار؛ هەردوکیان (سببو مسبب) خودا دەیانخوڵقێنێ..... کەوابوو لەهەستی موسوڵماندا بەکارهێنانی سەبەب عیبادەتو خودا پەرستییە، بەدیهێنانی ئاکامەکەشی بەویستو قەدەری خودایە، جگە لەخودا هیچ کەسێکو هیچ شتێک نیە دەسەڵاتی بەدیهێنانی هەبێ!!

ئابەم شێوە هەستی موسوڵمان رزگاری دەبێ، لەوەی ئەسباب بەبەدیهێنەر بزانێو پێی وابێ ئەو هۆکارانە ئاکامەکە دەخولقێنن، لەهەمان کاتدا بەگوێرەی توانای خۆی هۆکارەکان بەکاردێنێ بۆ ئەوەی پاداشی فەرمانبەردارییەکەی پەروەردگاری دەستکەوێ!

٤- ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ ئەوانەی نوێژەکانیان بەرێک؟و پێکی لەکاتی خۆیاندا بەجێدێنن، شێوەو ئەرکانو هەیئەتەکانی بەتەواوی ئەنجام دەدەن، نییەتو راوەستانو رکوعو سوژدەو دانیشتنەکانو خوێندنی قورئانو ژیکرەکان بەرێک؟و پێکی بەجێدەهێنن، بەخوشوعو ئەدەبەوە، بەتێفکرینو شێوە ملکەچییەوە ئاخاوتن لەگەڵ پەروەردگاردا ئەنجام دەدەن، بەئەنجامدانی ئەم هەڵسوکەوتانە بەرو بوومی نوێژ دێتەدیو نوێژکەر واز لەتاوانو فەحشا دەهێنێو لەخراپە دوور دەکەوێتەوە.

٥- رەوشتی پێنجەمیان ئەوەیە کە ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ برێک لەو ماڵو سامانەی پێمان داون دەبەخشن، زەکاتی واجب دەردەکەن، بژێوی خزمو ئاتاجان دەدەن، لەپێناو بەرژەوەندی گەلو ولاتدا، بۆ ئەنجامدانی بڕۆژەی

گشتیو سوود بەخش برێک لەماڵی خۆیان تەرخان دەکەن، هەر کارێک خێری تێدا بەدی بکەن هاوکاری تێدا دەکەنو ماڵی خۆیانی تێدا دەبەخشن!

ئەم رەوشتانەی باسکران، هەموو جۆرە خێرو سوودێک دەگرێتەوە، بۆیە دوابەدوای هێنانی رەوشتەکان، فەرمووی: ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًا﴾ واتە: ئەوانەی ئەوە رەوشتو هەڵسوکەوتیانە، بیروباوەڕو هەڵوێستیان بەو جۆرەیە، هەر ئەوان (نەک کەسانی دیکە) موسوڵمانو خاوەن باوەڕی راستینو خاوەنی پلەوپایەی شکۆمەندن لەلای پەروەردگار.

طەبەرانی لە(الحارث)ی کوڕی مالیکی ئەلئەنصاری دەگێڕێتەوە دەڵێ: بەلای پێغەمبەرداﷺ تێپەڕیم، بانگی لیکردمو پێی فەرمووم: ئەی حارث! وەزعت چۆنە؟ منیش عەرزم کرد سوپاس بۆ خودا بوومە خاوەن باوەڕی تەواو. فەرمووی: بزانە دەڵێی چی؟ بێگومان هەموو شتێک حەقیقەتێکی هەیە، حەقیقەتی ئیمانتەواوی تۆ چییە؟! وتم وازم لەدونیا هێناوە زۆربەی شەو بەخەبەرم خەریکی شەونوێژم، بەرۆژ بەڕۆژووم‌و خۆم تینوو برسی دەکەم، وام لیهاتووە دەڵێی چاوم لەعەرشی خودای خۆمە، چاوم لێیە دانیشتوانی بەهەشت هاموشۆی یەکتری دەکەن، هەر دەڵێی چاوم لەدۆزەخیانو گوێم لەناڵەو هاوارو دادو فیغانیانە. پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئەی حارث! زانیوتەو پێیگەییشتووی بەردەوامبە! سێ جار ئەمەی فەرموو!

ریوایەت کراوە: پیاوێک لەحەسەنی پرسی وتی: ئەی ئەبوسەعید! ئەتۆ موسوڵمانو خاوەن باوەڕی؟ ئەویش پێی گوت: ئیمان دوو ئیمانە. ئەگەر لەوەم لیدەپرسی ئایا ئیمانم هەیە بەخوداو بەفریشتەو بەنامەکانی خوداو بەپێغەمبەرانیو بەبەهەشتو دۆزەخو زیندوبوونەوەو حیسابو کیتاب ئەوە ئیمانم هەیەو خۆم بەموسوڵمانو خاوەن باوەڕ دەزانم! ئەگەر پرسیارم لەفەرمودەی پەروەردگار لێ دەکەی کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ تادەگاتە ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًا﴾ ئەوە بەخوا نازانم ئاخۆ من لەو پێرەم یان نا؟!

ئـەمجار پـاش ئـەوەی پـەروەردگار سیفەتەکانی دیـاری کـردن، پاداشـی پەزمەندەکراویان لای خودا دەست نیشان دەکاو دەفـەرموێ: ﴿هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ ئەوانـە لای پـەروەردگاری خۆیـانن، بـەگوێرەی کردەوەکانیـان پلەوپایەیان هەیە، ڕێزو نرخێکیان بۆ دیاری کراوە، هەر خودا بۆخۆی دەزانـێ چەندەو چۆنە، هەر ئەو دەتوانێ ئەو پاداشە زۆرو بەنرخە بداتەوە.. پـەروەردگار هەندێ ئادەمیزادی بەسەر هەندێکی تریاندا ڕێزدار کردوە، هەندێ پلەوپایـەی هەیـە دەدرێ بـەبڕێکیانو نـادرێ بـەوانی تـر!! تەنانـەت پێغەمبـەرانیش ڕێـزو پلەوپایەیان جوداوازە هەندێ پلەوپایە هەیە دراوە بەئەمیان نـەدراوە بەئـەوانی تریـان ﴿وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ هـەروەها لەلایـەن خـوداوە لێخۆشـبوون لەتاوانی پێشوویان دەکرێ بەخەڵات، پەروەردگار لەخراپەکارییان خۆش دەبـێ، لەسـەر چاکـەو کـرداری باشـیان سـوپاس دەکرێـن، رزقو رۆزیـــی بەهەشـتیان دەدرێتێ، خواردەمەنی بەتامو خوردنەوەی خۆشو گوارایان پێشکەش دەکرێ!

ئیمامی (ضححاك) دەفەرموێ: مانای ﴿هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ واتـە: دانیشـتوانی بەهەشـت لـەبارەی پلەوپایـەو ڕێـزەوە هـەندێکیان لــەژوور هەندێکیانەوەن، ئەوەی پلەوپایەی بەرزترە پلەوپایەی خوار خۆیـەوە دەبینـێ، بەڵام کـەس پلەوپایـەی ئەوانـەی لـەژوور خۆیـەوەن نـابینێ. بـۆ ئـەوەی دڵیـان بەخۆیان نەمێنێو خەمو خەفەت نەخۆن. هەربۆیە لەصەحیحەیندا هـاتووە کـە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ان اهل عليين ليراهم مـن أسفل منهـم، كما ترون الكوكب الغابر فى أفق من آفاق السماء)** دانیشتوانی عیلیـین هێنـد دوورن ئەوانـەی لەخواریانـەوەن بەشـێوەیەک چاویـان لێیانـە، وەکـوو چـۆن تەماشای ئەستێرەیەک بکەن کە نزیکە لەکەناری ئاسمانەوە ئاوابێ. هـاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوە شوێنو مەنزڵگای پێغەمبەرانە کەسـی دی نایگاتێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ: سوێندم بەو کەسەی کە گیـانی منـی بەدەستە کەسـانی دیکـەش دەیگـەنێ؛ کەسانێک بڕوایـان بـەخودا هـەبوبێو پێغەمبەرانیان بەراست زانیبێو شوێنیان کەوتبن..!

لەفەرموودەیەکی تردا کە ئەحمەدو خاوەنانی سوننەکان لەئەبوسەعیدی خودرییەوە ریوایەتیان کردوە، دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ان أهل الجنه ليتراوون أهل الدرجات العلى، كما تراوون الكوكب الغابر فى أفق السماو، وان أبابكر وعمر منهم، وأنعما).**

بەڵێ موسوڵمانان لەقیامەتدا پلەوپایەیان جۆێ جۆێیە، هەروەها پێغەمبەرانیش شوێنو مەنزڵگایان خوارو ژوورە، هەریەکەیان پلەوپایەی تایبەتی خۆی هەیە؛ بەڵگەمان زۆرن یەکێک لەو بەڵگانە کە خوارو ژووری پلەوپایەی پێغەمبەران دیاری دەکا ئەم ئایەتەیە: ﴿**تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ، مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ، وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ**﴾البقرة/٢٥٣، هەروەها لەزێدە رێزداری کۆچکەرانو موجاهیداندا دەفەرموێ: ﴿**الذين آمنوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ، وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ**﴾التوبة/٢٠ هەروەکوو چۆن لەجیهانیشدا پلەوپایەی ئادەمیزادان خواروژوورەو هەندێکیان دەوڵەمەندو هەندێ هەژار، ئەم بالا بەرزو ئەو کورتەبالا، ئەم جوانو ئەو ناشرین، فلان ئازاو لێهاتوو فیسار ترسنۆکو هیچ لەبارانەبوو.......هتد.

قورئانیش دەفەرموێ: ﴿**وهو الذى جعلكم خلائف الأرض، ورفع بعضكم فوق بعض درجات، ليبلوكم فيما آتاكم، ان ربك سريع العقاب، وانه لغفور رحيم**﴾الأنفال/١٦٥

پێناخۆشبوونی بڕێ لەهاوەڵانی دەربارەی شەڕکردن لەگەڵ قورەیشییەکان لەبەدردا

كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

سەرەتا دەمانەوێ لەڕوی ئیعرابەوە تێکستەوە سوڕێکی خامە بەدەوری ﴿كما أخرجكم....﴾دا بدەین و دەڵێین: هەڵبەتە کافەکە بۆ تەشبیهو لێکچواندنە، ئەم لێکچواندنەش سێ جۆری هەیە:

١-لەشوێنی (نەصب)بێ لەم روەوە کە صیفەتی مەصدەرێکی حەزف کراو بێ، واتە: لەبنەمادا رستەکە بەم جۆرە بێ ﴿يُجَادِلُونَكَ جِدَالاً أَخْرَجَكَ.....﴾.

٢-لەشوێنی (نەصب)بێ، لەم روەوە کە صیفەتی مەصدەرێکی حەزف کراو بێ، لەناو دەقەکەدا ئاماژەی بۆ کراوەو دەیگەیەنێ واتە: رستەکە بەم جۆرە دەبێ: ﴿قل الأنفال ثابتة لله والرسول ثبوتاً كما أخرجك ربك.... .

٣- دەکرێ: بڵێین: صیفەتی (حقا)نە لەرستەی ﴿أولئك هم المؤمنون حقاً﴾ واتە: وای لێ بکرێ ﴿أولئك هم المؤمنون حقاً كما أخرجك﴾

ئیمامی زومەخشەری دەفەرموێ: وێ دەچێ بگوترێ ((مەحەلی کافەکە)) مەرفوعەو خەبەری موبتەدایەکی حەزف کراوە، واتە: لەئەصلدا

رستەکە بەم جۆرە بووە: ﴿هـذا الحـال کحـال أخراجك....﴾ واتـە: ئـەو حاڵەی کە لەبرێ هاوەڵانت بینیت دەربارەی دابەشکردنی دەسکەوتی جـەنگـو پیناخۆشبوونیان بەو شێوە دابەشکردنە وەکوو ئەو حاڵـەیان وایـە: کـە پێیـان ناخۆشبوو لەمەدینە دەرچووی بۆ شەڕ لەگـەڵ قورەیشییەکان. رستەی ﴿وان فریقاً من المؤمنـین لکـارهون﴾ لەمەحـەلی نـەصبدا دەبێتـە حـاڵ لـەکافی ﴿اخرجک﴾.

موناسەبە لەنێوان ئـەم ئایەتانـەو ئایەتـەکانی پێشـوودا لـەکافی ﴿کمـا أخرجك﴾دا خۆی دەنوێنێ. چونکە کافەکە بۆ لێکچواندنەو داخوازی ئەوەیە: شتێکی تـر بـەم (اخـراج)ە بشـوبهێندرێ، جوانـترین شێوە لێکچواندنیـــش ئەوەیە: پێ ناخۆشبوونی هاوەڵان بۆ بڕیاری دابەشـکردنی دەسـکەوتی جـەنگ (هەرچەندە پێشی رازی بوون) بشوبهێنین بەپێ ناخۆشبوونی ئەوان بەرامبـەر دەرچوونـت لـەماڵ بـۆ شـەڕ کـردن لەگـەڵ قورەیشـیـیەکان لەبــەدردا. ئـەوان بەناچاری بەبڕیاری دابەشکردنی دەسکەوتی جەنگ رازی بوون بەڵام لـەواقیعدا پێیان ناخۆش بوو، هەر وەکوو چۆن خودای تۆ تۆی لەماڵ دەرهێنا بۆ جەنگ کردن لەگەڵ کافرەکان لەبەدردا هەرچەندە هاوەڵانت پێیان ناخۆش بوو.

لەلایـەکی تـرەوە دەتوانـین لێکچواندنەکـە بـەم شـێوە ئـەنجام بدەیـن دەڵێین: صەلاحییەتی چۆنیەتی دابەشکردنی دەسـکەوتی جـەنگ تایبەتـە بـۆ تـۆو بەتۆیـە ئـەی پێغەمبـەر! وەکـوو دەرهێنـانی تـۆ لەلایـەن ،خوداوە کـە لەماڵی خۆت بەحەق دەرهێنانیو بـەرەوجـەنگی بـەدر رەوانـەی کـردی. واتـە: دەربارەی دابەشکردنی دەسکەوتی جەنگ دەستبەکاربەو کاری خۆت ئـەنجام بدە با ئەوانە پێشی رازی نەبن.

هـەندێکیش دەڵێـن: رسـتەی ﴿کمـا أخرجـك....﴾ پەیوەسـتە ((موتەعەلەقە)) بەرستەی ﴿هم درجات﴾ی پێشوو! ئەو کاتە ماناکـە بـەم جۆرە دەبێ: ئەم وادەو بەڵێنەی کـە ئێمـە دەیدەیـن بەموسوڵمانان دەربـارەی پلەوپایەی رۆژی قیامـەتیان حەقو راستەو شکو گومانی تێدا نیە، وەکوو چۆن بەراستیو بەحەقیقـەت خـودای تـۆ تـۆی لـەماڵی خـۆت دەرهێنـاو لـەمەدینـە

دەرچووی بۆ جەنگ کردن لەگەڵ کافرەکانو بەسەر دوژمندا زاڵی کردیو سەری خستی! وەکوو· چۆن ئەم وادەیەی لەدونیا بۆ هێنایە دیو راست بوو، لەقیامەتیشدا ئەو وادەو بەڵێنانەی پێی داون، بۆتان دێنێتە دیو بەمراز دەگەن!

هۆیهاتنە خوارەوەی ئایەتی ژمارە(٥) وەکوو ئیبنو ئەبی حاتەمو ئیبنومەردەوەیهی لەئەبوئەییوبی ئەلئەنصارییەوە ریوایەتی دەکەن دەڵێ: هێشتا ئێمە لەمەدینە بوینو پێغەمبەرﷺ زانی کەوا کاروانی ئەبوسەفیان لەشامەوە گەڕاوەتەوە، پێی فەرموین: ئێوە چی دەڵێن: ئەگەر پەلاماری ئەو کاروانە بدەین بەڵکو بیکەین بەدەستکەوتی خۆمانو خودا بەنسیبمان بکا؟ ئیتر چوینە دەرەوەو رۆژێک دوو رۆژ رۆیشتین

لەلایەکی ترەوە ئەبوسەفیان جاسووس خەفیەی‌ناردبوون لەپێش خۆیەوە رێگای بۆ بەتاقی بکەنەوە، پاشان هەواڵی پێ‌گەیشت کە موحەممەدﷺ بەهێزێکەوە هاتووە پەلاماری کاروانەکە بدەنو بتانکەنە دەسکەوت.

کە ئەبوسوفیان بەمەی زانی هەواڵی نارد بۆ مەککە بەهاوارییەوە بێنو رێگای کاروانەکەشی گۆری بەرێگایەکی تردا بۆی دەرچوو!

قورەیشییەکانیش لەشکریان پێکەوەناو بەرەو (بەدر) هاتن... ئەبوئەییوبی ئەلئەنصاری دەڵێ: ئەمجار پێغەمبەرﷺ روی تێکردینو فەرمووی راتان چیە ئەگەر جەنگیان لەگەڵدا بکەین؟؟ ئێمەش وتمان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئێمە توانای شەرکردنی ئەو لەشکرە زۆرەی ئەوانمان نیە، ئێمە هاتووین پەلاماری کاروانەکە بدەین. ئیتر میقداد هەڵسایە سەرپێو وتی: ئەی هەڤاڵینە! ئێوە وەکوو نەتەوەی موسا ترسنۆک مەبنو مەڵێن: ﴿اذهب انت وربك فقاتلا انا ههنا قاعدون﴾ تۆو خوداکەت بچن شەر بکەن ئێمە لێرە دادەنیشین. ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿كما اخرجك ربك من بيتك بالحق، وان فريقاً من المؤمنين لكارهون﴾ی نارده خوارێ.

کورتە باسێک دەربارەی چۆنیەتی بەرپابوونی جەنگی (بەدر)

کە بانگەوازی ئیسلامی لەمەککەدا بڵاو بووەوە، کۆمەڵێک لەقورەیشییەکانو هی تریش موسوڵمان بوون، قورەیشییە کافرەکان تەنگیان بەپێغەمبەرو هاوەڵانی هەڵچنی، پێغەمبەرﷺ لەتەک هاوەڵانیدا کۆچیان کرد بۆ مەدینە، چی ماڵو سامانیان هەبوو لەمەککە بۆ کافرەکانی قورەیشییان بەجێهێشت. ساڵی دووەمی کۆچی بوو، پێغەمبەرﷺ هەواڵی بیست: کە کاروانێکی قورەیش بەچل قەتار چییەوە بەسەرکردایەتی ئەبوسوفیان بەکاڵاو سامانێکی زۆرەوە لەشامەوە دەگەڕێتەوە بەرەو مەککە، پێغەمبەرﷺ موسوڵمانانی هەڵنان بۆ ئەوەی بچن پەلاماری کاروانەکە بدەن، فەرمووی ئەوە کاروانێکی قورەیش بەماڵو کاڵایەکی زۆرەوە دەگەڕێتەوە بابچین بەری رێگایان پێ بگرین بەڵکو خودا ئەو ماڵو سامانەمان دەست بخا!

پێغەمبەرﷺ لەگەڵ سێسەدو ئەوەندە کەس لەهاوەڵانی رۆژی هەشتەمی مانگی رەمەزانی ساڵی دووەمی کۆچی لەمەدینە دەرچوو! بەرەو کەناری دەریا لەسەر رێگای بەدر کەوتنەڕێ.جەنگاوەران هەشتاوسێ کەسیان لەکۆچەران بوون، شەصتویەک کەسیان لەهۆزی ئەوس بوون، ئەوانی تر لەهۆزی خەزرەج بوون،

لەلایەکی ترەوە ئەبوسوفیان کە لەشامەوە گەڕایەوەو لەوڵاتی حیجاز نزیک بوەوە، جاسوسو خەفیەی نارد بۆ ئەوەی رێگای بۆتاقی بکەنەوە، ئیتر هەواڵی لەشکرکێشی پێغەمبەرو هاوەڵانی بیست، بۆیە یەکسەر ضەمضەمی کوڕی عەمری ئەلغەفاری نارد بۆ مەککەو داوای بەپیرەوە هاتنی لێ کردنو هەواڵی بۆ ناردن کە موحەممەدو هاوەڵانی رێگایان لەکاروانەکەی گرتووە. ئەوانیش خێرا نزیکەی هەزار کەسیان کۆکردەوەو بەهانای کاروانەکەوە هاتنو گەییشتنە سەر ئاوی بەدر.

ئەبووسوفیان هاوکات لەگەڵ ئەم هەواڵ ناردنۆ داوای کۆمەکی کردنە، رێگای کاروانەکەشی گۆڕیو قوتاری کردو بۆی دەرچوو! لەکاتێکا موسوڵمانان چاوەڕێی ئەوە بوون کاروانەکە بگاو بیگرن، هەواڵیان پێگەیشت کە کاروانەکە تێپەڕیوەو تازە دەستیان پێی ناگا؛ لەهەمان کاتدا شەڕکەرانی قورەیش لێیان نزیک بوونەوەو لەوانەیە پەلاماریان بدەن!

ئەبوسوفیان کە رزگاری بوو، کاروانەکەی قوتار کرد، وەڵامی بۆ لەشکری قورەیشییەکان نارد، وتی: ئێوە بۆ رزگارکردنی کاروان لەشکرتان کردوە، واتە: لەسایەی خوداوە کاروانەکە رزگاری بوو، دە ئێوەش بگەڕێنەوە بۆ مەککە. چەند کەسێکی تریش لەقورەیشییەکان ئەم رایەیان لا گەلاڵە بوبوو، کاتێ سەرکردەی لەشکری قورەیش؛ ئەبوجەهل بەمەی زانی وتی: نەخەیر شتی وانیەو نابێ، ئێمە ناگەڕێینەوە، تا لەسەر ئاوی (بەدر) حوشتر سەر نەبڕینو شەرابو عەرەق نەخۆینەوە، ئێمە دەمێنینەوەو دەیکەین بەئاهەنگو سەیران، هەموو عەرەب بەم ئاهەنگو مانەوەمان بزانن، ئەم لەشکرکێشیو مانۆڕەمان ببیسنو کەس نەوێرێ جارێکی تر بەخەیاڵیش رێگە لەکاروانی ئێمە بگرێ!

پێغەمبەرﷺ ئەم هەواڵانەی بیستو دەستی کرد بەراوێژ کردن لەگەڵ هاوەڵانیدا، حەزرەتی ئەبوبەکر قسەی خۆی کردو پەسەند بوو، حەزرەتی عومەر رای خۆی دەربڕیو پەسەند بوو، ئەمجار میقدادی کوڕی عەمر هەستایە سەرپێو وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! فەرمانی چی پێ کردوی ئەنجامی بدە، وەکوو بەنوئیسرائیلی بەموسایان گوت، ئێمە نالێین: ﴿**اذهب انت وربك فقاتلا انا ههنا قاعدون**﴾المائدة/٢٤. ئێمە دەڵێین: فەرموو تۆو پەروەردگارت بچن بۆ جەنگ ئێمەش لەگەڵتاین، سوێندمان بەو کەسەی تۆی کردوە بەپێغەمبەر ئەگەر بمانبەی بۆ (**برك العماد**) (شارێکە لەیەمەن) لەگەڵتاین ((نەسرەوتن تا سەرکەوتن))

پێغەمبەرﷺ ئەم هەڵوێستەی زۆر پێخۆش بوو دوعای خێری بۆ کرد.

ئەمجار پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (**أشيروا علی أيها الناس!**) ئەی خەڵکینە! رای خۆتانم بۆ دەربڕن، مەبەستیشی یارمەتیدەران بوو، چونکە لەپەیمانی (**العقبة**)دا کە پێغەمبەرﷺ لەگەڵی بەستبوون ئەوەی تێدا بوو کە

لەناو مەدینەدا بەرگری لێ بکەنو یارمەتی بدەن، ترسی ئەوەی هەبوو کە لەدەرەوەی مەدینە ئەو کۆمەکییەی پێ نەکەن، هەروەکوو چۆن ئەم خاڵەیان لەپەیمانەکەدا بەمەرج گرتبوو..... ئیتر سەعدی کوڕی مەعاز وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! وا دیارە مەبەستت ئێمەیە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی بەڵێ: ئەمجا سەعد وتی: بێگومان ئێمە بڕوامان پێ کردویو شایەتیمان داوە بەڵێنی خۆمانمان پێ داوی، چی بفەرمووی: بەقسەت بکەینو فەرمانبەردارت بین! فەرموو: خودا فەرمانی چی پێ کردووی ئەنجامی بدە! سوێندمان بەو کەسەی تۆی بەحەقو راستی ناردوەو پلەوپایەی پێغەمبەری پێ بەخشیوی؛ ئەگەر بەرەو دەریا بمانبەیو خۆتی تێ فڕێدەی ئێمەیش لەخزمەتتا خۆی تێ فڕێ دەدەینو یەکێکمان ناگەڕێینەوە، هیچ پێمان ناخۆش نیە کە سبەینێ بەرەوڕوی دوژمنمان بکەیەوە، ئێمە لەجەنگا خۆڕاگرینو کاتی بەرەو روبونەوە لەگەڵ دوژمندا راسگۆین!! خوا یاربێ هەڵوێستو چالاکی وا لەئێمە دەبینی کەیف خۆش ببیو چاوت فێنکایی پێدا بێ، پشتیوان بەخودا فەرموو پێشمان کەوە بۆ بەرەوڕوبوونەوە لەگەڵ دوژمندا. پێغەمبەرﷺ بەم وتارەی سەعد دڵخۆش بوو فێنکایی بەدڵی هات. ئەمجار فەرمووی: بەپشتیوانی خودا بڕۆن بۆ جەنگ! هەر لەئێستاشەوەموژدەتان دەدەمێ: کە بێگومان پەروەردگار بەڵێنی یەکێک لەم دوانەی داومێ: یان کاروانی گەڕاوەو بارگران لەشامەوە بەسەرۆکایەتی ئەبوسوفیانمان دەستکەوت دەبێ، یان لەشکری بەهانا هاتووی کاروانەکە بەسەرۆکایەتی ئەبوجەهل تێک دەشکێنین. سوێندم بەخودا ئێستا من چاوم لەشوێنی هەریەکێ لەکوژراوانی دوژمنە، بەچاوی خۆم تێکشکانەکەیان دەبینم.....

بەهەرحاڵ پاش ئەم بەرکوڵە رێخۆشکەرە دەگەڕێینەوە بۆ سەر راڤەکردنی ئایەتەکانو دەست دەیکەین بەئایەتی ﴿**كما أخرجك ربك من بيتك بالحق**﴾ واتە: وەزعو حاڵی هاوەڵان لەوەدا کە پێیان ناخۆش بوو دەسکەوتەکانی جەنگ بەیەکسانی دابەش بکرێ وەکوو ئەو حاڵەیان وایە: پێیان ناخۆش بوو تۆ لەماڵ دەرچووی لەمەدینە بۆ شەڕ، بەراستی ئەم لەماڵ

دەرچوونە شتێکی حەقو ڕاست بوو، دانایی بوو، خێری تێدا بوو، خاڵی وەچەرخان بوو، جودا کەرەوەی حەقو بەتاڵ بوو، ﴿وان فريقاً من المؤمنين لكارهون﴾ بێگومان کۆمەڵێک لەموسوڵمانان چوونە دەرەوەیان بۆ شەڕ بەلاوە ناخۆش بوو، چونکە ئامادەباشی شەڕیان تێدا نەبوو، خۆیان بۆ جەنگ ئامادە نەکرد بوو، کەوابوو پەروەردگار تۆی لەماڵ هێنایە دەر لەحاڵێکدا ئەو تاقمە هاوەڵانەت چوونە دەرەوەکەتیان بەلاوە ناخۆش بوو. لێکچواندنەکە لەنێوان دوو حاڵەکەدا پێی ناخۆشبوونە، چونکە بڕێ لەموسوڵمانەکان لە(بەدر)دا دوو شتیان بەلاوە ناخۆش بوو:

یەکەمیان: پێیان ناخۆش بوو دەسکەوتەکانی جەنگ وەکوو یەک بەسەریاندا دابەش بکرێ، ئەم پێناخۆشبوونە لەلایەن گەنجەکانەوە دیاریداو درکاندیان وتیان: ئێمە شەڕمان کردوەو دەسکەوتمان هەبوە.

دووەمیان: پێیان ناخۆش بوو شەڕ لەگەڵ لەشکری قورەیش بکەن، چونکە ئەوان لەمەدینە دەرچوون بەمەبەستی گرتنی کاروانو بۆ دەسکەوتنی کاڵاو ماڵو سامان، خۆیان بۆ شەڕ ئامادە نەکردبوو، ئێستا کە کاروان لەکیس چوەو لەشوێنی ئەوە تووشیان بووە بەتوشی لەشکری زۆرو پڕچەکو تەیارکراوی قورەیشەوە زوربەی زۆری هاوەڵان پێیان ناخۆش بوو شەڕ لەگەڵ لەشکری قورەیش بکەن، بەئاشکرا ناڕەزاییان پیشاندا، وتیان: ئیمە بۆ گرتنی کاروان هاتوین، هاتوین شەڕ لەگەڵ ئەو کۆمەڵە قەتار چییە کەمە بکەین کە لەگەڵ کاروانەکەدا بوون.. نەهاتوین شەڕ لەگەڵ ئەو لەشکرە زەبەلاحەی قورەیشدا بکەین کەسێ بەرامبەری هێزی ئێمەیە.

ئیتر پەروەردگار دەربارەی هەردوک حاڵەتەکان پێیان دەفەرموێ: ئێوە دەربارەی چۆنیەتی دابەشکردنی دەسکەوتەکان کیشەتان تێکەوت، پەروەردگار لەژێر چنگی ئێوەی دەرهێناو، صەلاحییەتی دابەشکرنەکەیدا بەپێغەمبەرو، ئەویش بەیەکسانی بەسەریدا دابەش کردن، ئەمە بەرژەوەندی تەواوی ئێوەی تێدا بوو، هەروەها کاتێک ئێوە پێناخۆشبوونی خۆتان پیشاندا بۆ ڕوبەڕوبوونەوەی دوژمن، ئاکامی پێناخۆشبوونەکەتان ئەوە بوو خودا ئەو

شەڕەی بۆ ڕەخساندنو ئێوەو دوژمنی سەرسەختتانی لەبەدردا بەیەک گەیاندو ئێوەی بەسەر ئەواندا زاڵ کردو سەرکەوتنو سەرفرازی بەنسیب کردن.

بەکورتی سەرەنجامی هەردوو حاڵەتەکە ئەوە بوو بەگوێکردنی فەرمانی پێغەمبەرﷺ خێرو دەسکەوتو تەباییو شکۆمەندی بوو بۆ موسوڵمانان!!

بێگومان پێناخۆشبوونی کۆمەڵێک لەهاوەڵان دەربارەی ڕوبەڕوبوونەوەی کافرەکان بەزەقی دیار بوو، هەرچەندە کاتێک پێغەمبەرﷺ ڕاوێژی پێکردن، حەزرەتی ئەبوبەکرو حەزرەتی عومەرو میقدادو سەعدی کوڕی مەعاذو کۆمەڵێکی تریش قسەی باشو گونجاویان کردن، ئازایەتی وچاو نەترسییان نواندو پابەندبوونی خۆیان بۆ فەرمانی پێغەمبەرﷺ نیشاندا! بەڵام دیاردەی ناڕەزاییو پێناخۆشبوون لەدڵو دەروونی زوربەی هاوەڵاندا بەتەواوی پەرەی سەندو کەوتە ئاستێک کە قورئان دەربارەی دەفەرموێ: ﴿يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ﴾ ئەی موحەممەد! هاوەڵانت کێشەت لەگەڵ دەکەن دەربارەی ڕوبەڕوبوونەوەی سوپای قوڕەیش، پاش ئەوەی بۆیان ئاشکرابوو، زانییان کە پەروەردگار بەڵێنی یەکێک لەدوو دەسکەوتی پێداون، جاکە ئێستا کاروانەکە لەکیس چووە، تەنیا جەنگان لەگەڵ لەشکرەکەیان لەبەردەمدایە، پێویستە ڕوبەڕوی دوژمن ببنەوە، ئیتر پێویست ناکا دەمەودەمێ بکەنو بیانوو بهێننەوە، پێویست ناکا بڵێن: ئێمە ژمارەمان کەمەو پێداویستی جەنگمان وەکوو ئەوان نابێ، هیچ مافی ئەوەیان نیە جەدەل بەرپا بکەن! بەتایبەتی پاش ئەوەی کە حەقو ڕاستییان بۆ دەرکەوت؛ ئەو حەقەش بریتی بوو لەوەی کە پێغەمبەرﷺ هەواڵی پێداون بەسەرکەوتنو زاڵبوون بەسەر دوژمندا کەوابێ هیچ بیانوو بەڵگەیان بەدەستەوە نیە جگە لەترسانو بێ ورەیی بەرامبەر دوژمن. تەنانەت ئەوانە لەکاتێکدا کە بەرەو جەنگی سەرفرازی دەچن ئەوەندە ترسو لەرزیان پێوە دیارە، ﴿كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ﴾ دەڵێی بەرەو مردنی ڕاستی ڕایان دەکێشنو کێشیان دەکەنو هۆکاری مردن بەچاوی خۆیان بینن و خەریکە زەندەقیان بچێ!! چونکە ئەوان کە سەیری هێزو توانا و ژمارەی خۆیان دەکەنو لەگەڵ ژمارەو هێزو

توانای دوژمـندا بەراوردی دەکـەن ئـەو حەقیقەتـەیان بۆ دەردەکـەوێ: بـەڵام پـەروەردگار بـەڵێنی بەپێغەمبـەری خۆیو موسـوڵمانان داوە: کـە سـەرکەوتن بەدەست دەهێنن، ئاشکراشە بەڵێنی خودا پاشگەزبوونەوەی نیە؛ ئـەو هۆکـارە مادییانەی ئەوان حیسابیان بۆ دەکردن زۆر جار دەوریان نابێ، بەڵکو زۆر جار واتە: دەبێ ناکامو سەرەنجام پێچەوانە دەشکێتەوە: ﴿فَكَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ﴾ پـەروەردگار بەسـەر هـەموو شـتێکدا خـاوەن دەسـەڵاتە، بـەڵێ؛ بـەو جۆرە پـــەروەردگار؛ بـەڵێنی خـۆی بـۆ پێغەمبـەرو موسوڵمانان هێنایە دیو سەرکەوتنیان بەدەست هێنـاو، نـاوشۆرەتیان بـەناو جیهاندا بڵاو بوەوە، لەدوورو نزیک دوژمن لێیان دەترسا!!

﴿وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ﴾ ئـەی موسـوڵمانینە! لەگـەڵ پێغەمبـەردا بـیر لـەوە بکەنـەوەو ئـەوە بێننـەوە یـادی خۆتـان، کـە پەروەردگار لەسەر زوبانی پێغەمبەر بەڵێنی ئەوەی پێدان کە بەسـەر یـەکێک لەو دوانە (کاروانەکە، یـان لەشـکرەکە)دا زاڵتـان دەکـاو دەبێتـە دەسـکەوتی ئێوەو بەئارەزوی خۆتان تەصەررفی تێدا دەکەن. واتە:یا کاروانەکـە بەهـەموو کاڵاکەیەوە دەبێتە دەسکەوتتان، یان بەسەر لەشکرەکەدا زاڵ دەبن؛ بەم شـێوە زۆر لەپاڵەوانەکانیان دەکوژنو زۆریشیان بەدیل دەگرن وەلحال ﴿وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾ ئێوە داخوازی ئەوە بـوون کـە کاروانـە بـێ درکەکە بۆ ئێوە بێو دەسکەوتتان بێ، چونکە بێ نارەحەتیو بێ ماندو بـوونو شـەڕ لەگـەڵدا کـردن بۆتـان دەستەبەر دەبـوو؛ تـەنیا چـل قـەتارچی شمشـێر بەدەستی لەگـەڵ بـوو، ئـەوانیش بەرامبـەر هـێزی سێسـەدو ئـەوەندە کەسـی موسوڵمانان چ نەبوون! بەڵام: ئەوەی لای ئادەمیزاد خەیاڵە، لای خودا بەتاڵە!

﴿وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ﴾ پەروەردگار بەم بەڵێنەی کە پێی داون دەیەوێ شتێک بێتە ئاراوە کە جوداوازە لەویستی ئێوە، خـودا دەیـەوێ حـەق بچەسپێنێو بـەهۆی ئایـاتی نـازڵکراوی خۆیەوە بەرزی بکاتـەوە، خواستی خـودا وایـە ئـایینی ئیسلام دابمەزرێنێو رەگو ریشەی کافرەکان لەبێخ دەربێنێ، بەکورتی ئێوە ویستان ماڵو سامانتان

(بەبێ جەنگ) دەست بکەوێ، ویستی پەروەردگاریش ئەوە بوو، کە کوفر بڕوخێو ئیسلام سەربکەوێ، بەتاڵ بڕاوەو حەق بچەسپێ! ئاشکراشە کە جەنگی بەدر کلیلی سەرکەوتنی ئیسلام بوو بەسەر کوفردا، خاڵی وەچەرخان بوو لەمێژووی پرشانازیو سەروەری هاوەڵانی پێغەمبەردا..

زومەخشەری دەفەرموێ: واتە ئێوە سودو بەرژەوەندی کاتیتان دەوێ، نەتاندەویست خۆ لەشتێک بدەن کە تێیدا ماندو ببنو ماڵی تێدا خەرج بکەن، پەروەردگاریش خواستی وابوو ئێوە شکۆمەند ببن، ئایینتان بچەسپێ، حەق سەرکەوێ، سەرفرازی دونیاو قیامەت بن. ئاشکراشە جوداوازی نێوان خواستی ئێوەو خواستی خودا عاسمانو ڕێسمانە! بۆیە پەروەردگار کۆمەڵی خاوەن دڕکی بۆ ئێوە هەڵبژارد ویستی وابوو ئێوە لەگەڵ ئەو لەشکرە بەهێزەی دوژمن بجەنگن، ئێوەی کەمو بێ هێزی بەسەر ئەوانی زۆرو بەهێزدا زاڵ کرد، زۆرو هێزی ئەوانی بەکەمیو بێ هێزی ئێوە شکاند، ئێوەی سەرفرازو سەرکەوتوو کرد ئەوانی زەلیلو ریسوا کرد..!!

پەروەردگار ئەوەی کرد کە کردی، بەڵێنی ئەوەی پێدان کە پێی دان، موسوڵمانانی زاڵ کردو سەرفرازی کردن ﴿لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ﴾ بۆ ئەوەی حەق بچەسپێنێ، ئیسلام دابمەزرێنێو، بڵاوی بکاتەوە، شیرکو کوفرو بێدینی لەناوبەرێو پوچەڵیان بکاتەوە، هەرچەندە کافرو سەرپێچیکاران پێیان ناخۆشبێ!!

هەڵبەتە ئەم مەبەستو ئاکامە پیرۆزانە بەدەست بەسەراگرتنی کاروان دەستەبەر نابن، بەڵکو بەکوشتنو لەناوبردنی سەرانی کوفر دێتە جێ؛ بەتێشکاندنی ئەوانەی لەمەککەوە لەشکریان هێناوە ئێوە لەناوبەرنو قەلاچۆتان بکەن، ئەو مەبەستە پیرۆزانە دێنە دی!

کۆمەکی کردنی فریشتە لەجەنگی بەدردا، هەنۆزو خەوەنوچکەی هاوەڵانو بارانبارین بەسەریاندا

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّى مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِۦ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ ٱلنُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ ٱلشَّيْطَٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ ٱلْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِى رَبُّكَ إِلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ سَأُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلرُّعْبَ فَٱضْرِبُوا۟ فَوْقَ ٱلْأَعْنَاقِ وَٱضْرِبُوا۟ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٤﴾

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەئایەتەکانی پێشووەوە ئەوەیە: پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی ڕاگەیاند: کە حەقو ڕاستی دەچەسپێنێو، ئایینی ئیسلام دادەمەزرێنێ، کوفرو بێدینی لەبێخ دەردێنێ، ئەمجار لێرەدا ئەوە بەیان دەکا کە کاتێ موسوڵمانان داوای کۆمەکییان لێ کرا بەهانایانەوە هاتو فریشتەی نارده کۆمەکی!!

دەربارەی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتانە، ئەحمەدو تیرمیذیو ئیبنوجەریرو ئیبنو ئەبی‌حاتەم لەعومەری کوڕی خەتتابەوە دەگێڕنەوە

دەفەرموێ: کەڕۆژی (بەدر) هات، پێغەمبەرﷺ سەیرێکی هاوەڵانی کرد، سێسەدو ئەوەندە کەسە بوون، سەیری موشریکەکانی کرد لەژوورهەزارەوە بوون، ئیتر پێغەمبەرﷺ روی کردە قیبلەو عەباو ئیزارەکەی بەسەر شانەوە بوون، پاشان فەرمووی: ((اَللهمَّ أَنْجِزْ لِيَ مَاوَعَدْتَني، اَللهُمَّ إِنْ تُهْلِكْ هَذِهِ الْعَصَابَةَ مِنْ اَهْلِ الْاِسْلَامِ فَلَا تُعْبَدَ فِي الْاَرْضِ اَبَدَاً) ئەمجار حەزرەتی عومەر دەڵێ: پێغەمبەرﷺ درێژەی بەپاڕانەوەکەی‌داو لەخودا دەپاڕایەوە، ئەوەندە دوو دەستی بەرز کردنەوە عەباکەی لەشانی کەوتە خوارێ، حەزرەتی ئەبو بەکر هات عەباکەی بەسەر شانی پیرۆزی دادایەوەو لەپاشیەوە وەستا، ئەمجار فەرمووی ئەی پێغەمبەری خودا! بەستە پاڕانەوە لەخودا، بێگومان زاتی حەق ئەو وادەو بەڵێنەی پێی داوی بۆت جێبەجێ دەکا، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ ﴿اذ تستغيثون ربكم.....﴾. جاکە ئەو رۆژە جەنگ بەرپا بوو، پەروەردگار موشریکەکانی شکاندن؛ حەفتا جەنگاوەریان لێ کوژرا، حەفتا کەسی تریشیان بەدیل گیرا!

ئیمامی بوخاری لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەرﷺ رۆژی بەدر فەرمووی: (اَللهمَّ اِنِّي أُنْشِدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللهمَّ اِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَدْ) ئیتر ئەبوبەکر بەدەست گرتیو وتی قوربان پاڕانەوە بەسە! ئیتر پێغەمبەرﷺ هاتە دەرەوەو دەیفەرموو: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾البقرة/٤٥.

جا بەم پێیە دەبێ ئیستیغاثەکە لەپێغەمبەر خۆیەوە بوو بێ ئەمەش باوەو مەشهورە...

جاوەکوو دەڵێن: کاتێک هەردوو لەشکر بەرامبەر بەیەک ئامادە بوونو ریز بوون ئەبوجەهل وتی: خودایە! کێ لەسەر حەقە یارمەتی بدە! پێغەمبەریش ﷺ دەستی بەرز کردەوەو هەمان پاڕانەوەی فەرموو!

قسەیەکی تریش هەیە: دەڵێن: ئیستیغاثەکە لەلایەن کۆمەڵی موسوڵمانانەوە بووە، چونکە ترسی ئەوان لەهی پێغەمبەر زۆرتر بوو!

قسەو رای وێچوو ئەوەیە: دوعـاو پاڕانەوەکـە پێغەمبـەرﷺ کردویـەتیو موسوڵمانیش بەدڵ هـەمان دوعایـان دەکـردو بـەدەنگی بـەرزیش دەیـانگوت: ئامین!!!

بەهەرحاڵ لەئاکامی ئەو دوعاو پاڕانەوەیەدا پـەروەردگار ئـەم ئایەتانـەی ناردنـە خـوارێ کـە دەفـەرموێ: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ﴾ ئـەی گرۆهـی موسوڵمانان! یادی ئەو کاتە بکەنەوە کەهاناو پەناتان بۆ پـەروەردگاری خۆتـان برد، کاتێک زانیتان جگە لەروبەروبوونـەوەی دوژمـنو شـەڕ لەگـەڵدا کردنـی، هیچ ڕێگا چارەیەکی ترتان نیە، هاوارتان کردە خوداو لێی پاڕانـەوەو، وتتـان: خودایە! بەسەر دوژمندا زاڵمان بکە، ئەی پشتو پەنای بـێ نـەوایان! فریامـان بکـەوە، ببـە بـەفریادڕەسمانو بەهانامانـەوە وەرە!! مەبەسـتی ئایەتـەکان بیرهێنانەوەی موسوڵمانانە بەفەضلو نیعمەتی خودا بەسـەریاندا، بـۆ ئـەوەی سوپاسی بکەنو بزانن نیعمەتی خودا بەسەریانەوە چەند زۆرو زەبەندەن!

﴿فَاسْتَجَابَ لَكُمْ﴾ وەڵامی دوعاو پاڕانەوەکەی دانەوە، بەوە کە ﴿أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ من کۆمەکی بەئێوە دەکەمو یارمەتیتان دەدەم بەهـەزار فریشـتەی بژاردەو نـاودارو پـیرۆزو یـەکی یـەکی.. کـە بـەڕیز بەشوێن یەکدا دێنو بازێکیان بەشوێن بازێکیاندا دادەبەزن، بڕێکیان دەگەنـە جێو هی تریشیان بەشوێندا دێن! ئەم هەزار فریشتە پێشـەنگو پێشـەتابوون، ئەمجار هی تریان بەشوێندا هاتن، ژمارەیان بوو بەسێ هەزار فریشتە، پاشـان بوون بەپێنج هەزار!! ئابەم شێوە راڤەکردنە واتە: ئەم هـەزار فریشـتەیەی ئێرە بەماقوڵو هەڵبژاردەو پیرۆزو پێشەنگ مانا بکـەین بـۆ ئـەوەی لەگـەڵ دەقـی ﴿بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ﴾آل‌عمـران/١٢٤. و ﴿بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا، يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ﴾آل‌عمران/١٢٥، دا بگونجێو دژایەتی لەنێوان دەقەکانی بەدی نەکرێ.

هەڵبەتـە دەربـارەی کۆمـەکی کردنـی فریشـتە بەموسـوڵمانان لەبــەدردا بەهەزار فریشە شتێکی چەسپاوەو قورئان بەئاشکراو بەدەقێکی روون ئاماژەی

بۆ دەکا؛ بەلاّم ریوایەتی جۆراوجۆر لەم بوارەدا تێکەلاّوی‌و شێواندنێکیان تێدا هەیە، ریوایەتەکان لەنێوان ﴿مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ و ﴿من الملائكة منزلين﴾ و ﴿من الملائكة مسومين﴾دا تێکەلاّوییەکیان تێدایە لەرستەی ﴿مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ مەبەست ئەو فریشتانەن کە: خودا کردنی بەیارمەتیدەری موسوڵمانان لەجەنگی بەدردا، بەلاّم (مُنْزِلِينَ) و (مُسَوِّمِينَ) کە لەسورەتی (آل‌عمران/١٢٤-١٢٥)دا هاتوون، لەسیاقی جەنگی ئوحودا هێندراون، ئەوە بوو: پێغەمبەرﷺ هەواڵی بەموسوڵماناندا کە خودا بەفریشتە یارمەتیان دەدا، بەلاّم یارمەتیدانەکەی بەستەوە بەمەرجێک کە خۆڕاگری‌و تەقوا بوو! دەی شەرتەکە نەهاتە دی‌و هاوەلاّن خۆڕاگرنەبوون‌و وەصیەتی پێغەمبەریان پەیڕەو نەکرد! کەوابوو مەشروطەکەش نەهاتۆتە دی‌و لەجەنگی ئوحوددا بەفریشتە کۆمەکی نەکراون[1] ﴿وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ﴾ پەروەردگار ناردنی ئەو فریشتانەی کە ناردنی بۆ کۆمەکی، کردی بەمزگێنی بۆ ئێوە، لەسەر زمانی پێغەمبەر هاتنی فریشتەی پێی راگەیاندن، بۆ ئەوەی مژدە بێ بەسەرکەوتنتان، وە بۆ ئەوەی دڵتان دابمەزرێ‌و ئارام بگرێ، ترسی زۆری‌و بەهێزی دوژمنتان نەمێنێ، بەدڵێکی دامەزراوو پشت ئەستورەوە بەرانگاری دوژمن ببنەوە، دڵنیابن لەسەرکەوتن‌و تێکشکاندنی دوژمن!

لەراستی‌دا پەروەردگار پێغەمبەری لەناردنی فریشتە بۆ کۆمەکیکردنی موسوڵمانان ئاگادار کردەوەو ئەویش بەهەڤاڵانی خۆی راگەیاندوە، ئەگینا هیچ کامێ لەیاران بەچاو فریشتەیان نەدیوە.

هەرچەندە ریوایەت هەن: کە برێ لەهاوەلاّن فریشتەکانیان دیون، تەنانەت ئەبووئوسەید کە یەکێکە لەئامادەبووانی بەدرو دوایی کوێر بووە، لێیەوە دەگێرنەوە وتوویەتی: ئەگەر ئیمڕۆ لەبەدرا لەگەڵتان بوومایەو چاوم ببینایە ئەو شوێنەم نیشان دەدان کە فریشتەی لی‌یەدەر کەوتن!!

---

[1] ئەم باسەمان لەچوارچێوەی راڤەکردنی ئایەتی (١٢٤-١٢٥)ی آل‌عمران لەبەرگی دووەم جزمی سێ‌دا شیکردۆتەوە.

﴿وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللهِ﴾ سەرکەوتنی راستیو حەقیقی لەجەنگدا هەر لای پەروەردگارە، بەدەست هیچ کەس نیە بێجگە لەخودا کەس ناتوانێ سەرخستن دابین بکاو کۆمەکی فەراهەم بێنێ.. جگە لەخودا، نەفریشتەو نەغەیری فریشتە لەهۆکارە رواڵەتیەکان بەبێ رەزامەندی خودا یارمەتیدانو سەرکەوتنیان پێ ئەنجام نادرێ، هەموو کارێکو یارمەتیدانێک لەراستیدا خودا دەیکاتو دەیخولقێنێ! ﴿إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ بێگومان پەروەردگار بەسەر هەموو شتێکدا بالاّ دەستەو هیچی لێ عاسی نابێو هەرچی بیەوێ دەیکا، داناو کار دروستە، هەرچیدەیکا راستو بەجێیە، هەموو شتێ لەکاتی خۆیدا ئەنجام دەدا؛ کاری بێ جێ ناکا!!

ئەمجار لێرەدا پرسیارێک سەر هەڵدەداو دەڵێ:

ئایا لەجەنگی بەدردا فریشتە بەفیعلی هاوبەشی جەنگیان کردو دژی کافرەکان جەنگین؟؟

برێ لەزانایان لەوانە مامۆستا شێخ موحەممەد عەبدەو هاوڕا خواهانی پێیان وایە: کە فریشتەکان شەڕیان نەکردوە تەنیا ورەی موسوڵمانەکانیان بەرز کردۆتەوەو، قەبارەی سوپاکەیان زۆر کردوەو دڵی جەنگاوەرانیان بەهێز کردوە. ئەگینا ئەگەر شەڕیان بکردایە تاقە فریشتەیەک بەس بوو، پێویست بەهەزارو زیاد لەهەزار نەبوو؛ فریشتەیەک دەیتوانی هەموو جیهان خاپوور بکا! ئەی ئەوە نیە حەزرەتی جوبرائیل بەپەڕە باڵێکی شارەکانی گەلی حەزرەتی لووطی تێکو پێکدا، گەلی ثەموودی بەیەک گرمە لەناوبرد!......

زوربەی زانایانی ئیسلام دەڵێن: حەزرەتی جوبرائیل لەرۆژی بەدردا هاتۆتە خوارێو لەناو پێنجسەد فریشتەدا بووە، لەلای راستی سوپای موسوڵمانانەوە بووەو حەزرەتی ئەبوبەکریش لەو جەبهە بووە.

حەزرەتی میکائیلیش لەناو پێنجسەد فریشتەدا هاتۆتە خوارێو لای چەپی سوپای موسوڵمانانیان گرتبوو عەلی کوڕی ئەبوطالیب لەو جەبهەوە بووە. هەموو ئەم فریشتانە لەشێوەو روخساری پیاواندا بوونو پۆشاکی سپیو مێزەری سپیان بەسەرەوە، لفکەی مێزەرەکانیان بەناو شانیاندا بەردابوەوە بەفیعلی شەڕیان کرد!!؟

ئەم رایە باوو مەشهورەو لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت کراوە، دەڵێ: پەروەردگار رۆژی بەدر پێغەمبەری خۆیو موسوڵمانانی بەهەزار فریشتە یارمەتیدا، جوبرائیل لەلایەکی سوپاوە بوو ژمارەی ئەوانی لەگەڵیا بوون پێنچسەد فریشتە بوون میکائیل لەلایەکی ترەوە بوو ژمارەی ئەوانیش پێنچسەد فریشتە بوون.

ئەم رایە پەسەندەو، فەرموودەی پێغەمبەرﷺ لەم بارەوە زۆرنو پشتگیری ئەم رایە دەکەن.ئەگەر ئەم فەرموودانە نەبوونایە، رای شێخ موحەممەد عەبدەو هاورایانی زیاتر دەچێتە دڵەوە.

دەگێڕنەوە دەڵێن: ئەبوجەهل بەئیبنومەسعودی گوت: ئەو دەنگە لەکوێوە دەهات دەمان بیستو کەسمان نەدەدی؟؟ ئیبنومەسعود لەوەڵامدا فەرمووی: ئەوە لەفریشتەکانەوە بوو، ئەبوجەهل دەڵێ: کەوابێ ئەوان ئێمەیان شکاند نەک ئێوە.

هەموو زانایانیش لەسەر ئەوە کۆکن: کە لەجەنگی ئوحوددا فریشتە هاوکاری شەڕیان نەکردوە، چونکە پەروەردگار (وەکوو وتمان) بەڵێنی سەرکەوتنو ناردنی فریشتە بۆ کۆمەکی پێ کردنی پێدان، بەڵام بەشەرتێک خۆگربنو، تەقواکارینو سەرپێچی فەرمانی پێغەمبەر نەکەن، دەی زوربەی هاوەڵان شەرتەکانیان بەجێ نەهێنا، کەوابێ مەشروطەکەش نەهاتۆتە دی!!

هاوکاری کردنی فریشتە بۆ موسوڵمانان لەجەنگی بەدردا هیچ لەئازایەتیو نەبەردیو فیداکاری هاوەڵان کەم ناکاتەوە، چونکە ئەوان بەلێبوردوویی‌وفیداکارییەوە بەرنگاری دوژمن بوونەوە، بەئەوپەڕی نەبەردیو مەردایەتییەوە جەنگان، بەجۆرێک کەشایستەی هەموو وەسپو ثەناو رێزو نرخێکن!!

ئەوەتا لەصەحیحەیندا هاتووە: کاتێک عومەری کوڕی خەتتاب کە ویستی رای پێغەمبەرﷺ وەربگرێ دەربارەی کوشتنی **(حاطب)** کوڕی **(ابی بتلعة)** پێغەمبەر لەوەڵامدا فەمووی: (**انه شهد بدراً، ومايدريك لعل الله قد اطلع على اهل بدر، فقال: اعملوا ماشئتم، قد غفرت لكم**) ئەو

ئامادەی جەنگی بەدر بووە، چوزانی، بەڵکو پەروەردگار بەئەهلی بەدری فەموویێ: چی دەکەن بیکەن من لێتان خۆش بووم.

بەکورتیو پوختی: هەرکاتێ پەروەردگار بیەوێ: فریشتە بنێرێ بۆ یارمەتیدانو کۆمەکی کردن بەموسوڵمانان، لەگەڵ رەحمەتو پیرۆزی مەعنەوییدا دەیاننێرێ، چۆنی بوێو چەندێک توانایان بداتێ بەو شێوە دێن، ئەوەی پێیان سپێراوە ئەوە ئەنجام دەدەن، لەجەنگی بەدردا فریشتە هاتنە خوارێ بەجۆرێک کە لەشکری موسوڵمانانیان سەرمەستو سەرفراز کرد، دڵنیاییان خستە نێو جەنگاوەرانەوە، بەراستی گۆڕەپانی مەیدانیان گرتو جیهادیان کرد، ئیتر پێویست ناکا کاتێ فریشتە هاتنە خوارێ خودا سونەتو باوی خۆی بگۆڕێ، ئەوەندە هێزو توانا بەفریشتە بدا بەجارێ دونیا وێران بکا، ویستی خودا وابووە کە بەو شێوە هاریکاری بکەنو لەو سنوورە تێپەڕ نەکەن.........

بێگومان کاریگەری جەنگی بەدر لەسەر شانی قوڕەیشییەکان زۆر گران بوو، چونکە زوربەی زۆری پیاو ماقوڵو پاڵەوانو جەنگاوەرانیان بەدەستو شمشێری گەنجو لاوە موسوڵمانەکان کوژران، لووتی بەرزییان شکاندنو ریسوابوون، ئەم تێشکانو کوشتنو بڕینە سزای کوفرو سەرپێچیو لووتبەرزیو دڵرەقییان بووە، پەروەردگار گەلە پێشینەکانی کە پێغەمبەرانیان بەدرۆخستۆتەوە بەسزای ریشەکێش لەناوی بردون!! گەلی نووحی بەتۆفان لەناوبرد؛ گەلی عادی بەرەشەبای سەختو زریان فەوتاند، گەلی ثەموودی بەگرمەو ناڵەی وێرانکەر لەناو برد، قەومی لووطی بەرۆچوونی زەوی بەردەباران خپکرد، نەتەوەی شوعەیبی بەهەورە تریشقەو باوو بۆران فەوتاند، گەلی فیرعەونی لەدەریادا خنکاند!!

ئەمجار پەروەردگار دوای وەبیر هێنانەوەی موسوڵمانان دەربارەی نیعمەتی ناردنی فریشتە بۆ یارمەتیدانی موسوڵمانان؛ دوو نیعمەتی تری خۆی بەسەریاندا بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ﴾ واتە: بیر لەنیعمەتەکانی خودا بکەنەوە کە بەسەریدا رشتن؛ کە یەکێک لەو نیعمەتانە هێنانی وەنەوزو خەوەنوچکە بوو بەسەرتاندا، بەجۆرێک خەوە

نوچکە دایگرتن وەکوو پەردە داپیۆشین بۆ ئەوەی ئەمینیو دڵنیایی لەسەرکەوتن بکەوێتە دڵتانەوە، ئەو ترسو بیمەی کە لەبینینی ژمارە زۆری دوژمنو کەمی خۆتانەوە کەوتبوە دڵتانەوە بڕەوێتەوە، ماندویەتیو شەکەتی ڕێگایان نەمێنێ، چونکە کەسێک خەوەنوچکە دایگرێو هەنۆز بیباتەوە، دیارە هەست بەترس ناکاو نیشاتو هێزی بۆتازە دەبێتەوە.

بەیهەقی لەدەلائیلدا فەموودەیەک لەئیمامی عەلییەوە دەگێڕێتەوە کە فەموویەتی: ڕۆژی جەنگی بەدر جگە لەمیقداد ئەسپ سوارمان تێدا نەبوو! ئەگەر تۆ سەیری ئێمەت بکردایە تێماندا نەبوو نەنووستبێو خەوی لێ نەکەوتبێ جگە لەپێغەمبەرﷺ ئەو تەشریفی هەتا ڕۆژ بووەوە لەژێر درەختێکدا نوێژی دەکرد؟!

ئەم وەنۆزو خەوەنوچکەیە لەو شەوەدا بوو کە بۆ بەیانی شەڕەکە دەستی پێکرد، خەولێکەوتنو وەنۆزبردن بەشێوەیەکی سەرتاسەری بۆ ئەو کۆمەڵە قەرەباڵغەو لەو کاتە ترسناکەدا شتێکی سەیرو سەرسوڕهێنەر بوو، وەکوو موعجیزە وابوو! وێڕای ئەو کارە گرنگەی لەپێش ئەوان بوو خەو هاتنو وەنۆز داگرتن نیشانەی ئەوەبوو خودا ئارامیو بێ باکی خستە دڵو دەروونیانەوەو دڵنیایی پێ بەخشین؛ چونکە وەکوو دەگوترێ ئەمینیو دڵنیایی خەو هێنەرە، ترسو دڵەراوکێ خەوڕەوێنەو خەوزڕێنە!

نیعمەتێکی تر لەنیعمەتەکانی خودا ئەوە بوو کە ﴿وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ، وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ، وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ، وَيُثَبِّتَ بِهِ الأَقْدَامَ﴾ واتە: پەروەردگار باراندی بەسەرتان دا لەئاسمانەوە بارانێکی زۆر پڕ خێر، بۆیەش ئەم بارانەی بەسەردا باراندن تالەچڵکو چەپەڵیو لەبێ دەستنوێژیو لەسپێسی پاکتان بکاتەوەو ڕزگارتان بکا. هەروەها بۆ ئەوەی ختوکەو وەسوەسەی شەیتان لەدڵ دەربهاوێ کە لەوەپێش لەبێ ئاویو تینوایەتی دەیترساندنو هەروەها بۆ ئەوەی دڵتان قایم بکاو صەبرو ئارامی تێ بچێ، ئازایەتیو فیداکاریتان تێدا بخولقێنێ، قاچتان لەزەوی قایم ببێو ورەتان بەرز بێ.

واتە: باران بارینەکە چوار جۆر سوودی بەموسوڵمانان گەیاند:

١- پاکئو تەمیزی جلو بەرگئو روخسار.

٢- غوسڵی لەشگرانیو لابردنی بێ دەستنوێژی!

٣- وەدەرنانی وەسوەسەی شەیتان لەدڵو دەروون!

٤- رامکردنی دڵو دەروون لەسەر صەبرو ئارامیو قاچ وەستان لەسەر لمبەلان! کە بەئاسانی دەیانتوانی بەسەری دا هاتووچۆ بکەنو قاچیان لەلمبەکەدا رۆنەچێ، ئەگەر بارانەکە نەبوایە نەیاندەتوانی بەسەری دا بڕۆن!

ظاهیری ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنی: کە هەنۆزو خەوەنوچکەکە پێش باران بارینەکە بووە، کە رێکەوتی شەوی حەڤدەی رەمەزانی ساڵی دووەمی کۆچی بووە!!

موجاهیدو ئیبنو ئەبیئەجیح دەڵێن: بارانەکە پێش هەنۆزو خەوەنوچکەکە بووە.

ئیبنولمونذیر لەرێگەی ئیبنوجەریریطبریەوە لەئیبنوعەبباسەوە (رەزای خوایان لێ بێت) دەگێرێتەوە: دەفەرموێ: لەسەرەتاوە موشریکەکان سەرچاوەو شوێنی ئاوەکانیان لەموسوڵمانەکان داگیر کردبوو خستبویانە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە. موسوڵمانەکان لەبەر بێ ئاوی تینویان بوو، بەلەشگرانیو بێ دەستنوێژی نوێژیان کرد، شوێنەکەشیان لمبەلان بوو بەناخۆشی دەیانتوانی بەسەری هاموشۆ بکەن. شەیتان وەسوەسەی خستە دڵی هاوەڵانەوەو وتی: ئێوە لای خۆتان پێغەمبەرتان لەناودایەو گوایە خۆشەویستی خودان؟! کەچی ئەوەتا تەنانەت ئاوی خواردنەوەو ئاوی دەستنوێژیشتان پێ رەوا نابینن؟ ئیتر پەروەردگار لەئاسمانەوە بارانی پڕ خێرو بەرەکەتی باراند، لافاو هەستان لەهەموو لایەکەوە ئاو زۆر بوو، موسوڵمانەکان ئاویان خواردەوە، خۆیان شتو پاکئو خاوێنی خۆیان ئەنجامدا، لەهەمان کاتدا بارانەکە لمبەلانەکەی کوتایەوە؛ بەجۆرێک کە بەئاسانی دەیانتوانی بەسەری دا هاموشۆ بکەن. ئیتر بەتەواوی وەسوەسەی شەیتانیان لەدڵ دەرچوو!

ئیبنولقەیم دەفەرموێ: ئەو شەوە پەروەردگار بارانێکی وای باراند؛ بۆ کافرەکان بووە تۆفانو لێزمەیەکی وەها کە نەیانتوانی پێشرەوی بکەن، بۆ

موسوڵمانانیش وەکوو رشێنەو بارانی بەهاری وابوو، خۆیان بەئاوی بارانەکە پاكَ کردەوە، وەسوەسەو ختوکەی شەیتانیان لەدڵ دا نەما، لمبەلانەکەی کوتاو زەوییەکەی پەستاوت، قاچیان رۆنەدەچوو بەخۆشی دەیانتوانی بەسەری دا برۆن، پێغەمبەرو هاوەلانی پێشڕەوییان کرد بۆ سەر ئەو ئاوەی بەهۆی بارانەکەوە کۆبوبوەوە، نیوە شەو خۆیان گەیاندە نزیکی‌و بەئەندازەی پێویستی خۆیان ئەستێراویان دورست کردن، ئاوەکەی تریان پڕ کردنەوەو وایان لێ کردن سوودیان لێ وەرنەگیرێ! پێغەمبەرﷺو هاوەلانی بارەگای خۆیان لەسەر ئاوەکە داناو، بەسەر تەپۆلکەیەکەوە کە دەیڕوانییە گۆڕەپانی شەڕەکە شوێن‌و سەنگەرو ساباتێکیان بۆ بارەگای پێغەمبەر پێکەوەنا، ئەمجار پێغەمبەرﷺ بەناو گۆڕەپانی شەڕەکە دا گەڕاو شوێنی کوژراوانیکافرەکانی یەکە یەکە دەست نیشان کردو فەرمووی: خودا یار بێ ئەوە شوێنی کوژرانی فلانەو ئەمە شوێنی سەرەنگری بوونی فلانتانە......... هتد دوایی کە شەڕ دامەزرا، پێغەمبەرﷺ چۆنی دەست نیشان کردبوو ئاوا هەریەکەیان لەو شوێنە دا کوژران!

ئیبنوئیسحاق لەسیرەکەی دا هەروا ئیبنوهیشامیش، دەڵێن: کاتێكَ پێغەمبەرﷺ بەرەو بەدر بەڕێکەوتو گەیشتە بەدر، لەسەر یەکەم ئاو کە بینیان بارگەی خست؛ حوبابی کوڕی مونزیر چووە خزمەتی‌و وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئایا جەنابت ئەم شوێنە دەبینی؟ ئایا ئەم شوێنە شوێنێکە خودا بۆی دیاری کردووی؟ بۆمان نیە ئێمە گۆڕانی تێدا بکەین؟ یان ئەمە رای خۆتەو فرتو فێڵی شەڕە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ: ئەمە فرتو فێڵی شەڕە. حوباب وتی: دەی کەوابێ ئەم شوێنە بۆ ئێمە ناگونجێ‌و بەرژەوەندی ئێمەی بۆ شەڕ تێدا نیە، ئەی پێغەمبەری خودا! فەرمان بەهاوەلان بفەرموو: باخۆ بپێچینەوەو برۆین تا دەگەینە ئاخر ئاوێ کە لەدوژمنەوە نزیکە لەوێ بارەگا دەخەین گۆلاوو ئەستێراوەکانی تر پڕ دەکەینەوە، گۆلاوو ئەستێاوی ژێر

دەستی خۆمان ڕێکئو پێک دەکەین، ئێمە ئاومان دەبێو ئەوان ئاویان نابێ!!
پێغەمبەرﷺ ڕایەکەی پەسند کردو فەرمانی دا بەئەنجامدانی.[٢]

ڕیوایەتی تر هەیە، دەڵێ: باران بارینەکە پێش ئەوە بووە بگەنە بەدر[٣]
﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ واتە: پەروەردگار هێزی ئەژنۆتان دەداتێو قاچتان لەزەوی قایم دەکا بەهۆی باران بارینو پەستاوتنی لبەلآنەکە؛ لەکاتی شەڕوبەرەنگار بونەوەی دوژمن، کەلەو شەڕو جەنگەدا پەروەردگار نیگای بۆ فریشتە کرد کەمن وام لەگەڵ ئێوەدا، بەیارمەتیو کۆمەکی کردن بۆ موسوڵمانەکان ئێوەش ئەی فریشتە! دڵی موسوڵمانەکان قایم بکەنو لەسەرجیهاد کردنو تێکۆشان دایان بمەزرێنن!
.مەبەست بەلەگەڵ بورن، لەگەڵ بونی یارمەتیدانو کۆمەکیکردنو پشگیری کردنە لەکاتی ناخۆشیو جەنگاندا، ئەمە نیعمەتێکی پەنامەکیو شاراوەیە پەروەردگار ئاشکرای کرد: ئەوەی موسوڵمانەکان سوپاسی بکەن لەسەر ئەو نیعمەتە ...

یان ئەی موسوڵمانینە! یادی ئەو کاتە بکەنەوە کە پەروەردگار نیگای بۆ فریشتەکان کرد؛ کە ئەو لەگەڵ موسوڵماندایەو، ئێوەش ئەی فریشتەکان! یارمەتیان بدەنو لەمەیدانی جەنگدا جێگیریان بکەن!

ئیمامی ڕازی دەفەرموێ: ئەم مانایەی ئەخیریان وێچوترە؛ چونکە مەبەست لەناردنی فریشتە لابردنی ترسو بیمە لەدڵی موسوڵمانان دا، دەی خۆ ئاشکرایە کە فریشتە لەکافرەکان نەترساون بەڵکو ئەوانەی ترساونو خودا ویستویەتی ترسیان لەدڵ دەربهاوێ موسوڵمانەکان بوون!

ئیتر فریشتەکان دڵ ئارامیو خۆگرییان خستە دڵی موسوڵمانانەوە ورەو عەزیمەتییان بەهێز کردن، بەڵێنو پەیمانی خودایان وەبیر هێنانەوە؛ کە بەڵێنی داوە یارمەتی پێغەمبەرەکەی بداو موسوڵمانان سەربخا هەرگیز خوداش لەبەڵێنی خۆی پاشگەز نابێتەوە!!

---

[٢] فی ظلال القران ج٣/٨١٨.

[٣] تەفسیری قورطوبی ج٧/٢٧٣.

ئەمجار ئایا یارمەتیدانی فریشتە چۆن بوەو چۆن نەبوە. هەندێک دەڵێن: خۆیان بردۆتە شێوەی پیاوانی ناسراو لەلای موسوڵمانەکانو لەشێوەی ئادەمیزاددا یارمەتییان داون، بەیهەقی لە(الدلائل)دا ریوایەتی کردوە دەڵێ: فریشتە لەشێوەی پیاوێکی ناسراو دەهاتە لای موسوڵمانەکانو پێی دەگوتن: مژدە بێ ئەوان هیچ نین، ئێوە خوداتان لەگەڵە، مەترسن هەڵمەتیان بۆ بەرن!

فریشتە ئازایەتیو چاونەترسی خستۆتە دڵی جەنگاوەرانەوە، وەسوەسەو ختوکەی شەیتانیان لەدڵی موسوڵمانەکان وەدەرناوە. واتە: وەکوو چۆن شەیتان هێزی وەسوەسە خستنی هەیە بۆ ناو دڵی ئادەمیزاد، فریشتەش هێزی پوچەڵکرنەوەی وەسوەسەی شەیتانی هەیەو، صەبرو ئارامی فڕێ دەداتە ناو دڵی موسوڵمانانەوە. ئەمجار دەڵێ مەبەست بەرستەی (انی مَعَکُمْ) ئەوەیە: دەفەرموێ: ئەی فریشتەکان! منیش لەگەڵ ئێوە ترسو بیم دەخەمە ناو دڵی کافرەکانەوە. بۆیە دوابەدوای ئەوە دەفەرموێ: ﴿سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾ کە مانای (إني مَعَكُمْ) شی دەکاتەوەو دەفەرموێ: من لەگەڵ ئێوەم ئەی فریشتەکان! ترسو بیم دخەمە ناو دڵی ئەوانەی کافرن.

ئەمجار ئێوەش ئەی خاوەن باوەڕان! یان ئەی فریشتەکان! (بەلام خیطابەکە روبکاتە خاوەن باوەڕان باشترە) ﴿فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ﴾ لەسەریان بدەنو بەشمشێر سەریان ببڕن، بدەن لەگێزەرەی ملیانو سەریان لێ بکەنەوە! لەپەنجەکانیان بدەن دەستو قاچیان بپەڕێنن.

ئەمجار پەروەردگار هۆی یارمەتیدانی موسوڵمانەکان بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ئەم یارمەتیو کۆمەکی کردنە بەموسوڵمانان، ئەم کوشتنو بڕینە، ئەو هەموو ئازارو بڕینە بۆ کافرەکان بەهۆی ئەوەوە بوو کە ئەو بێ بڕوایانە زۆر دوژمنایەتی خوداو پێغەمبەریان کرد، پابەندی فەرمانی خودا نەبوون، شوێن پێغەمبەر نەکەوتن، زیاد لەوە دژایەتیشیان کردن. ئاشکراشە ﴿وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ هەر کەسێ سەرپێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەر بکا،

دوژمنایەتیو دژایەتی ئەوان بکا، ئەوە خودا بەرامبەر بەئەوان سزای سەختو بێ ئامانە ..

کێ لەو کەسە شیاو ترە بەسزا کە شیرکو عیبادەتکردن بۆ طاغووت بۆخۆی هەڵبژێریو واز لەیەکتاپەرستیو بەندایەتیکردن بۆ خودا بێنێ؟؟ دەستدرێژی بکاتە سەر خۆشەویستانی خوداو بەرپەرچی پەیامەکەیان بداتەوە، لەسەر ماڵو سامانی خۆیان وەدەریان نێ؟؟

﴿ذَٰلِكُمْ﴾ ئەو سزا بەپەلەیەی کە پێم نۆشین ئەی گرۆهی کافرو سەرپێچیکاران! ئەو تیشکانو ریسوابوونەی بەسەرم هێنان لەسەر دەستی کۆمەڵێکی کەمو بێ چەکو بێ ئامێری شەڕ ﴿فَذُوقُوهُ﴾ لەدونیا دا ئەو سزایە بچێژنو ئەم هێشت بەسەرتانەوە بچێو مۆڵەتم نەدان، ﴿وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ﴾ دڵنیابن: کە لەقیامەتدا سزای دۆزەخم هەیە، ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو بێدینی، لەقیامەت دا ئەو سزایەتان دەدەم کە سزایەکی کوشندەو نەبڕاوەییە!

ئایەتەکان لەسێ تەوەرەدا دەسوڕێنەوە:

١- ژماردنی نیعمەتەکانی خودا بەسەر موسوڵمانانەوە.

٢- فێرکردنی موسوڵمانان بۆ چۆنیەتی شەڕ.

٣- سزای سەرپێچیکاران.

✿ نیعمەتەکانی باسکراو لەم ئایەتانە دا حەوت نیعمەتن:

ا- یارمەتیدان کاتی هاواریان لێ کردو هانایان بۆ برد!

ب- هێنانی حاڵەتی هەنۆزو خەوەنوچکە بەسەریان دا لەو شەوەدا کە بۆ بەیانی شەڕ دەستی پێ کرد.

ج- باراندنی باران بۆ خۆشتنو دەستنوێژ گرتن پاکو خاوێن کردنو ئاو خواردنەوە.

د- دڵ قایم کردنو لابردنی ترسو بیم لەدڵیان دا.

هـ- جێگیر کردنی قاچیان لەسەر لمبەلانەکە، کە بەهۆی بارانەکەوە کوترابوەوە.

و- نیگا کردن بۆ فریشتە کە یارمەتی موسوڵمانان بدەن.

ز- ترس خستنە ناو دڵی کافرانەوە.

✿ فێر کردنی موسوڵمانان بۆ فێر بوونی چۆنیەتی ئەنجامدانی شەڕ، لەوەدا رەنگ دەداتەوە کە پەروەردگار فەرمان بەموسوڵمانان دەکا: کە بەشمشێر لەملیان بدەن، دەستو پەنجەیان بقرتێنن، قاچیان ببڕنەوەو کۆڵەواریان بکەن.

✿ سزای سەرپێچی کردنو یاخی بوونیان لەخودا، تێشکانو ریسوا بوونیانە لەدونیاداو، سزای سەختی دۆزەخە لەقیامەت دا.

رێزو پلەوپایەی ئەهلی بەدر لەبەر خودی خۆیان نەبوە بەڵکو لەبەر جیهادو فیداکارییانە.

ئیمامی مالیک دەفەرموێ: بۆیان گێڕاومەوە کە جوبرائیل بەپێغەمبەری فەرمووە: ئەهلی بەدر لەنێو ئێوەی ئادەمیزاددا چۆنن؟ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی ئەوان لەناو ئێمەدا چاکەکانمانن، جوبرائیل فەرموویەتی لەناو ئێمەش دا هەمان پلەوپایەیان هەیە، ئەوەیش لەبەر خاتری جیهادوتێکۆشانیانە، گەورەترین جیهاد شەڕی بەدر بوو، چونکە ئیسلام دوای ئەو جەنگە پەرەی سەندو بڵاو بوەوە!

✿ ئایینی ئیسلام ژێر خاک کردنی لاشەی کوژراوانی دوژمنیشی بەپێویست داناوە، ئەوە بوو پاش کۆتایی هاتنی جەنگی بەدر پێغەمبەر فەرمانی کرد کە کوژراوانی قورەیش کە حەفتا کەس بوون، بیانخەنە ناو چاڵێکی قووڵەوە.

✿ موسلیم لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکا: کە پێغەمبەرﷺ کوژراوانی بەدری سێ رۆژ هێشتەوە، پاشان چووە سەریانو بانگی کردن! فەرمووی: ئەی ئەبو جەهلی کوڕی هیشام! ئەی ئومەییەی کوڕی خەلەف! ئەی عوتبەی کوڕی رەبیعە! ئایا ئەوەی خودا وادەی پێ دابوون هاتە دی؟ ئەمن ئەوەی خودا بەڵێنی پێ دابووم هاتە دی! ئیمامی عومەر گوێی لەم فەرمودەیەی پێغەمبەر بوو، وتی ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوانە چۆن دەبیسن؟ چۆن وەڵام دەدەنەوە؟ خۆ ئەوانە پۆڵکاونو بۆگەنیان کردوە؟!

پێغەمبەر فەرموی: **(والذی نفسی بیده، ماأنتم بأسمع لما أقول منهم، ولکنهم لایقدرون ان یجیبوا)** واتە سوێندم بەو کەسەی کە گیانی منی بەدەستە ئێوە وەکوو ئەوان ئەم وتانەم نابیسن، بەڵام توانای وەلامدانەوەیان نیە!

ئەمجار فەرمانی کرد رایان کێشانو خستیاننە بیرێکەوە.

قورطوبی دەفەرموێ: ئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر ئەوە مردن: بریتی نیە لەناوچوونی تەواو، بەمردن ئادەمیزاد ناچێتە خانەی نەبوونەوە. بەڵکو مردن بریتییە لە لێک دابرانی گیانو جەستەو جودا بوونەوەی گیان لەلاشە! گۆڕانی لەحاڵەتێکەوە بۆ حاڵەتێکی ترو گواستنەوە لەخانووی دونیا بۆ خانووی قیامەت.

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(ان المیت اذا وضع فی قبره وتولی عنه أصحابه: انه لیسمع قرع نعالهم)**[٤] کە مردوو خرایە گۆڕەوەو داپۆشراو هەڤالانی جێیان هێشت ئەو گوێی لەدەنگی پێلاوەکانیانە!.

[٤] تەفسیری قورطوبی ج٣٧٧/٧

هەڵهاتن لەبەرامبەر لەشکری کوفر حەرامەو، یارمەتی لەخوداوەیە

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِىَ ٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُواْ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُواْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُواْ نَعُدْ وَلَن تُغْنِىَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەئایەتەکانی پێشەوە ئەوەیە: کە ئەمانیش موسوڵمانان فێری یاسای شەڕ دەکەن!

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد کە بەشمشێر لەملی کافرەکان بدەن و دەستو قاچو پەنجەیان بقرتێنن، لێرەش یاسایەکی گشتی بۆ شەڕ بەیان دەکا: ئەویش حەرامی هەڵاتنە لەبەرامبەر دوژمن. نابێ بەهیچ جۆرێک لەبەرامبەر دوژمن دا موسوڵمان هەڵبێ مەگەر بۆ فێڵو بۆ بەرژەوەندی جەنگەکەبێ ئەوە قەیناکە، چونکە شەڕ پیلانو فرتو فێڵی تێدا دروستە.

دەفەرموێ: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفاً فَلاَ تُوَلُّوهُمُ الأَدْبَارَ﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەخوداو بەپێغەمبەرەکەی

هێناوەو هەرکاتێک ئێوە لەدوژمن نزیک بوونەوە، بینیتان ئەوان حاڵیان وایە: لەشێوەی لەشکرو سوپایەک دا بۆ لای ئێوە دەجمینو هەڵمەتیان بۆ دەهێنان ئێوە لەبەریان هەڵمەیەن! هەرچەندە ئەوان زۆرینو ئێوە کەم،لێیان مەترسنو لەبەریان رامەکەن! بەڵکو خۆبگرنو شەڕیان لەگەڵ دا بکەنو لێیان دەنو بیانکوژن، خوداتان لەگەڵە. ﴿وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ﴾ کەسێک لەرۆژی جەنگ دا هەڵبێ، کارێکی خراپ دەکاو تاوانەغەزەبی خودا بۆخۆی دێنێو شوێنی حەوانەی قیامەتی دۆزەخە! هەڵاتن لەبەر دوژمن هەموو کاتێ حەرامە، مەگەر لەدوو حاڵ دا نەبێ رەوایە:

یەکەمیان: ئەوەیە: شەڕکەرەکە بەفێڵ خۆیشکێنێو هەڵبێو وا پیشان بدا کە هەڵدێ ئەمجار هەڵمەتیان بۆ بەرێتەوەو لێیان بدا، ئەمە جۆرێکە لەپیلانی جەنگ.

دووەمیان: ئەوەیە بیەوێ خۆ بگەیەنێتە کۆمەڵی موسوڵمانانی ترو لەسەنگەرێکەوە بگوێزێتەوە بۆ سەنگەرێکی تر بۆ ئەوەی لەجەبهەیەکی ترەوە شەڕ لەگەڵ دوژمن بکاو یارمەتی کۆمەڵێکی تری موسوڵمان بداو ئەوانیش یارمەتی بدەن، لەم دوو حاڵەدا هەڵهاتن لەبەرامبەری دوژمن دا رەوایە. بەڵام ئەگەر هەڵاتنەکەی لەبەر ئەم دوو هۆیە نەبوو، لەمەیدانی جەنگ دا هەڵهات، ئەوە ﴿فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ﴾ ئەوە بەخەشمو غەزەبی خوداوە دەگەڕێتەوە، خودا لیێ نارازییە، ﴿وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ شوێنی حەوانەوەیرۆژی قیامەتی دۆزەخە، دۆزەخیش خراپترین شوێنی حەوانەوەیە، کابرا ویستی پەنابەرێ بۆ شوێنێک لەهیلاکەت رزگاری بێو نەکوژرێ، بۆیە شوێنی حەوانەوەی قیامەتی خانووی بەهیلاکچوونو دۆزەخە، واتە: بەپێچەوانەی مەبەستی خۆی پاداشی دەدرێتەوە. ئەمە ئەگەر دوژمن لەدوو چەندانەی موسوڵمانان زیاتر نەبوو ئەگەر لەدوو چەندانەی زیاتر بوو، ئەوە هەڵهاتن تاوان نیە، چونکە خودا لەم سورەتە دا جارێکی تر دەفەرموێ:

﴿الآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِاَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِاَتَيْنِ.....الآية﴾الانفال/٦٦.

ئیبنوعەبباس دەفەرموێ: کەسێک لەبەر سێ کەس هەڵبێ بەهەڵاتوو حسێب ناکرێ، کەسێک لەبەر دوو کەس هەڵبێ بەهەڵاتوو حلێبە.

ئایەتەکە بەڕونی ئەوە دەگەیەنێ: کە هەڵاتن لەبەردەم دوژمن حەرامەو تاوانێکی گەورەیە، بەڵکو بەیەکێ لەحەوت تاوانە گەورەکان دەژمێردرێ، شەیخان لەئەبوهورەیرەوە فەرموودەیەک بەمەرفوعی دەگێڕنەوە: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (اجتنبوا السبع الموبقات) ئەی موسوڵمانینە! خۆتان لەحەوت تاوانە بەهیلاکبەرەکان بپارێزن! هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەو حەوت تاوانە چیو چین؟ پێغەمبەرﷺ فەرموو: (هاوەڵدانان بۆ خودا، سیحرو جادو بازی، کوشتنی ئادەمیزادێک بەبێ تاوان؛ کەخودا کوشتنی وی حەرام کردووە، سوود خواردن، خواردنی ماڵی هەتیو، هەڵاتنو پشت هەڵکردن لەبەرامبەر دوژمن، بوختانکردن بەئافرەتی داوێنپاکو بێ ئاگا لەوەی پاڵی دەدەن!).

ئەمجار پەروەردگار پاساوی ئەوە دەداتەوە: کە خۆڕاگریو سەنگەر بەرنەدانو صەبرو ئارام لەبەرامبەر دوژمن دا شتێکی پێویستەو فەرموی: ﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللهَ قَتَلَهُمْ﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! ئێوە بەهیچ جۆرێک لەشەڕ دا پشت لەدوژمن مەکەن، ئێوە شیاوترن بەخۆڕاگریو بەسەرکەوتنو پاشان بەیارمەتیدانی خودا بۆتان، سەیر بکەن خودا چ سەرکەوتنێکی پێ بەخشین؟ چۆن لەگەڵ ئەوە دا: کە خۆتان بۆ شەڕ ئامادەنەکردبوو، ژمارەو کەلوپەلی شەڕتان زۆر لەهی کافرەکان کەمتر بوو، کەچی خودا سەری خستن، بێگومان ئەوە یارمەتیدانی خودایە بۆ ئێوە.. شانازی بەکوشتنی ئەو کوژراوانە مەکەن، چونکە ئێوە بەهێزو بازوی خۆتان نەتانکوشتن، بەڵکوو بەدەستی ئێوە لەناوی بردن، بەئێوەی بەکوژ دان! هەر ئەو فریشتەی نادرنە خوارێ بۆ یارمەتیدانتان، ترسو بیمی خستە دڵی کافرەکانەوە، دڵو دەروونی ئێوەی بەهێز کرد، ترسو لەرزی لێ ڕەواندنەوە وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ﴾التوبة/١٤.

ئەمجار پەروەردگار لەخیطاب بۆ ئەو موسولْمانانەی کە کافرە ملهوڕەکانی قورەیشییان کوشتن دەگوێزرێتەوە بۆ خیطاب بۆ پێغەمبەرو دەفەرموێ: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى﴾ زوربەی راڤەکەران (**مفسرون**) پێیان وایە: کە ئەم ئایەتە دەربارەی ئەو چنگەبەردەی کە پێغەمبەرﷺ رۆژی بەدر بەرەو روی کافرەکان هاویشتنی، هاتۆتە خوارێ لەو کاتە دا کە چنگە زیخەکەی بۆ هەڵدان، فەرمووی: (**شاهت الوجوه**) هەر یەکێکْ لەو موشریکانە شتێکی چووە چاوانییەوە.!

ئیبنوجەریری طەبەریو ئیبنو حاتەمو طەبەرانی لەحەکیمی کوڕی حیزامەوە دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی: کە رۆژی بەدر هات: دەنگی شتێکمان بیست لەئاسمانەوە کەوتە سەر زەوی، دەتگوت دەنگی وردە بەردن دەکەونە ناو تەشتەوە.. پێغەمبەرﷺ ئەو وردە بەردانەی هاویشتن، ئێمە شکاین... ئەوەیە مەبەست بەفەرموودەی پەروەردگار کە دەفەرموێ: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى﴾

دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی (١٩)ش ریوایەت زۆرو جۆراوجۆرن.

حاکم لەعەبدوڵلای کوڕی ثەعلەبەی کوڕی صەغیر ریوایەت دەکا دەڵێ: کاتێکْ لەشکرەکان بەیەکْ گەیشتن ئەبوجەهل گوتی: خودایە! کام لامان صیلەی رەحمی پچڕاندوە، کێهەمان ئایینێکی نەزاندراوی هێناوە، خودایە سبحەینێ بیفەوتێنە! ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ....﴾ تا دەگاتە ﴿وَإِنَّ اللهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ی نازڵ کرد!

ئیبنو ئەبی حاتەم لەعەطییەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێ: ئەبو جەهل وتی: خودایە! بەهێز ترو رێزدار ترمان بەسەر لایەنەکەی تردا زاڵ بکە، ئیتر ئایەتی ﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا....﴾ نێردرایە خوارێ.

(**السدی**)و کەلەبی دەڵێن: کاتێکْ موشریکەکان لەمەککە دەرچوون بۆ بەرنگاریکردنی پێغەمبەرو هاوەڵانی، چون پەردەی کەعبەیان راتەکاندو وتیان: خودایە! یارمەتی باشترین سوپاو لەشکر بدە، کام لایەمان هیدایەتدراوترو

ڕێزدار ترەو دینەکەی باشترە خودایە! زاڵی بکە، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ!

عیکرەمە دەڵێ: موشریکەکان وتیان: خودایە! ئێمە نازانین ئەو ئایینەی موحەممەد هێناویەتی چۆنەو چیە، خودایە لەنێوان ئێمەو ئەودا بەراستی حوکم بکەو کێمان لەسەر حەقین زاڵی بکە! ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا.....﴾ ناردە خوارێ.

تائێرە خیطابی ئایەتەکان ئاراستەی جەنگاوەران کراون، ئەمجار لێرە بەولاوە خیطابەکە رودەکاتە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ ئەی پێغەمبەر ئەو کاتەی کە بەرواڵەت چنگە خۆڵو زیخو وردە بەردەکانت گرتە موشریکەکانو هەریەکەیان شتێکی لەو گڵو خۆڵو وردە بەردانە بەرکەوتو کاریگەری تەواویان لەسوپای دوژمن کرد، ئەوە لەحەقیقەتو راستی دا تۆ نەتهاویشت، چونکە هاویشتنی تۆ کاریگەری وەکوو هی ئادەمیزادانی ترەوایەو ئەو کاریگەرییەی نیە، بەڵکو هاویشتنەکە لەلایەن خوداوە بوو، واتە: خودا ئەو کاریگەرییە بەهێزە تێدا خولقاندو گڵو خۆڵەکەی گەیاندە چاوی شەڕکەرانی دوژمنو ورەی روخاندن، شێوەی هاویشتنە رواڵەتییەکە لەپێغەمبەرەوە بوو، بەڵام کاریگەرییەکە خودا خولقاندی گرنگیش کارتێکردنە!

ریوایەت کراوە: کە پێغەمبەرﷺ ئەو رۆژە چنگێ گڵو خۆڵی بەروی سوپای دوژمن دا هەڵداو سێ جار فەرمووی: ریسوا بنو لەناوبچنو رورەش بن، ئیتر دوا بەدوای ئەو گڵو خۆڵ هەڵدانە بەرویان دا تێشکانو ئەو حاڵەیان بەسەر هات کە بەسەریان هات.

لەعەلی کوڕی ئەبو طەلحە ئەویش لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: کاتێک پێغەمبەرﷺ رۆژی بەدر لەنزاو پاڕانەوەکەی دا فەرمووی: (خودایە! ئەگەر ئەم کۆمەڵە (واتە: موسوڵمانەکان) بفەوتێنی ئیتر کەس نامێنێ بەندایەتیت بکا.) جوبرائیل هات پێی فەرموو: مشتێ خۆڵ هەڵبگرەو بیهاوێژە بۆ رووی دوژمن، ئەویش وای کرد، کەس نەبوو

لەشەرکەرانی دوژمن کە ئەو گڵو خۆڵو زیخەی نەچووبێتە ناو چاوو دەمو لوتیانەوە، ئیتر ئەمە کاری لێکردنو ورەیان روخاو تێشکان.

جوداوازی نێوان کردەوەی پەروەردگارو کردەوەی پێغەمبەرو هاوەڵانی لەکوشتنی موشریکەکان، ئەوەیە: پەروەردگار بۆخۆی خوڵقێنەری حەقیقی یە بۆ هەموو کاریگەریو ئاکامو ئەنجامێک، بەڵام کردەوەی ئادەمیزاد سەربەخۆ نیە، بەبێ خوڵقاندنی کاریگەری تێیان دا لەلایەن خوداوە هیچیان پێ ناکرێ! پەروەردگار ئەم کارانەی ئەنجام دانو ئەو روداوانەی خوڵقاندن، ئەو هەموو میهرەبانی یەی لەگەڵ خوداناسان دا کرد بۆ پوکانەوەو پوچانەوەی سوپای کوفرو ﴿وَلِيُبْلِيَ ٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا﴾ بۆ ئەوەی نیعمەتو فەضلی خۆی بەخوداناسان بناسێنێ، نیعمەتی سەرکەوتن بەسەر دوژمن دا، نیعمەتی بڵاوبوونەوەی ئایینو شکاندنی دوژمنی سەرسەختیان سەرەڕای زۆری دوژمنو کەمی ئەوان، بۆ ئەوەی فەضڵو نیعمەتی خودا بەسەر خۆیانەوە ببینن، سوپاسی نیعمەتە زۆرو هەمەجۆرەکانی بکەن ﴿إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ پەروەردگار هەموو قسەو باسێک دەبیسی، کە برێ لەو قسانە پاڕانەوەو دوعاو نزای پێغەمبەرو هاوەڵانی بوو کە لەو رۆژە دا پێش هەڵگیرسانی شەڕ لەخودا دەپاڕانەوەو داوای سەرکەوتنو زاڵبوونیان دەکرد بەسەر دوژمن دا، زاناو ئاگادارە بەهەموو هەستو رازو مەبەستێک هیچی لێ گوم نابێ،

ئەمجار پەروەردگار مزگێنی یەکی تر دەدا بەموسوڵمانەکان، دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَافِرِينَ﴾ ئەو بەتاقیکردنەوە پیرۆزو بەفەڕە ئەوە بوو: کە زانیتانو گوێتان لێ بوو، سەرەڕای ئەوەش پێتان رادەگەیەنین کە پەروەردگار لەداهاتوودا مەکرو فرتو فێڵی کافرەکان هەڵدەوشێنێتەوە، پوچەڵیان دەکاتەوە، رێگەیان پێنادا پێغەمبەرو موسوڵمانان بفەوتێنن، لەمپەڕ لەبەردەم بڵاوبوونەوەی ئایین دا دروست بکەن!

ئەمجار پەروەردگار رووی خیطاب دەکاتە کافرەکانی مەککەو لەروی سەرزەنشتو تەحقیرو لاقرتێ پێکردنەوە دەفەرموێ: ﴿إِن تَسْتَفْتِحُوا۟ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ﴾ ئەی خەڵکی مەککە! ئەگەر ئێوە داوای سەرکەوتنو زاڵبوون

بەسەر موسوڵمانەکان دا دەکەن، کە هاتن بۆ جەنگ چوونە ناو کەعبەو لەخودا پاڕانەوەو پەردەی کەعبەتان راتەکاندو داواتان کرد سەرکەوتن بدا بەلایەنی حەقخوازو خاوەن هیدایەت، ئەوا سەرکەوتنو نەصرەتی خودایی هات بۆ لاتان، بەڵام نەبوو بەماڵی ئێوە بەڵکو بوو بەماڵی خوداناسان، بوو بەنسیبی شوێنکەوتوانی پێغەمبەر، سەرکەوتن بۆ خاوەن هیدایەتو حەقخوازان بوو، تێشکانو فەوتانو ریسوایی بۆ بتپەرستو ملهوڕانی قورەیش بوو، ئەمە کاری خودایەو خودا هەموو کارێکی پڕ حیکمەتو دانایی یەئیشی بێ جێ ناکا!

ئەمجار هەڕەشەیان لێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ تَنْتَهُوا﴾ ئەگەر واز لەبتپەرستیو بەدرۆخستنەوەی خوداو پێغەمبەر بهێنن، چی‌دی دژایەتیو بەرهەڵستکاری پێغەمبەری خودا نەکەن، ئەوە ﴿فهو خير لكم﴾ ئەو رەفتارەتان باشترە بۆ ئێوە لەدونیاو قیامەت دا، ئەو باشترە لەو شەڕە سامناکەی هەڵتان گیرساند، کە ناکامی ئەو هەموو کوژراوو دیلو برینداەری لێ کەوتەوە.

﴿وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ﴾ ئەگەر بەم تێشکانە عار نەنێنو جارێکی تر شەڕ لەگەڵ پێغەمبەرو هاوەڵانی دا بکەنەوە، دژی ئایینی خودا بوەستنو بگەڕێنەوە بۆ سەر ئەم حاڵەتە گومڕاییو بێ دینی یەی ئیستا تێیدان، ئەوە ئێمەش دوبارە یارمەتی دەدەینەوە، وەکوو ئەوەی بەچاوی خۆتان بینتانو زانیتان، بەو جۆرە یارمەتی موسوڵمانان دەدەینەوەو ئێوە دەشکێنینەوە، ﴿وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئاً وَلَوْ كَثُرَتْ﴾ وەلحال ئەو کاتەی ئێمە بگەڕێینەوە بۆ کۆمەکی کردن بەموسوڵمانان، قەرەباڵغیو زۆری هێزی هەواخواهانی ئێوە هیچ سوودو قازانجتان پێ ناگەیەنن، یارمەتیدانی تاقمو کۆمەڵی هەواخواهانتان لەئاست دەسەڵاتو توانای خودادا هیچ دادتان ناداو چ بەرگرییەکتان پێ ناکرێ، هەرچەندە زۆریش بن.

چونکە هەموو کاتێ زۆری جەنگاوەرانو زۆری ئامێری شەڕ نابنە هۆکاری سەرکەوتن، بەڵکو جاری وا دەبێ (ئەگەر لایەنە کەمەکە بڕوایتەوو خۆگرتوو

بنو پشتیان بەخوا قایم بێ) بەسەر لایەنە زۆرە بێ بڕواکەدا زاڵ دەبن چونکە سەرکەوتنو زاڵبوون بەدەستی خودایە؛

﴿وَإِنَّ اللهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ باش بزانن خودا یارمەتیدەری موسوڵمانانەو کۆمەکییان پێ دەکا، ئەگەر جارێکیش لەبەر کەمتەرخەمیو هەڵەیەکی خۆیان نزم ببنەوە، ئەوە هەر بەرز دەبنەوەو بەمرازی خۆیان دەگەن، چونکە ئاشکرایە سەرکەوتنی حەقیقی بەدەست خودایە کێی بوێ سەری دەخاو زاڵی دەکا، خوداش بۆخۆی بەڵێنی داوە کە سەرەنجامو بەمراز گەیشتن هەر بۆ خودا پەرستانە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾الصافات/١٧٣. یان دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ﴾المائدة/٥٦. یان ﴿أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾المجادلة/١٩.

فەرمانبەرداری بۆ خوداو پێغەمبەری خوداو سەرپێچی نەکردنی فەرمانەکانیان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ ۞ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

لەئایەتی پێشوو دا پەروەردگار خیطابی خۆی ئاراستەی کافرەکان کردو فەرمووی: ﴿وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ ئەمجار بەشوێن ئەوەداو لەشێوەی عادەتی قورئان کە هەرکاتێ باسی شتێکی کرد باسی دژەکەشی دەکا. خیطاب ئاراستەی موسوڵمانان دەکاو فەرمانیان پێ دەکا کە ملکەچی فەرمانی خوداو پێغەمبەر ﷺ بن، هەرکاتێ فەرمانیان پێ کردن بەجیهادو

تێکۆشان پێویستە بێ سێودوو پابەندی فەرمانەکە بن‌و بەپیر بانگەوازی خوداو پێغەمبەری خوداوە بچن.

جا کە لەئایەتی پێشوو دا هەڕەشەی لەکافرەکان کرد، لێرەدا وا گونجاوو پێویست بوو: کە موسوڵمانان بەئاگا بێنێتەوەو هۆشیاریان بکاتەوە، بۆ ئەوەی پاڵی لێ نەدەنەوەو تەمبەڵی بەسیپاڵی خۆی دایان نەپۆشێ‌و هەمیشە ئامادەباشی‌یان تێدا بێ بۆ بەرەنگار بوونەوەو بەرگریکردن، بەلێبڕاوانەوە بەپیر بانگەوازی پێغەمبەرەوە بین‌و فەرمووی: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەئایینی حەق‌و ڕاست کردوە، ملکەچی خۆتان بۆ فەرمانەکانی خوداو پێغەمبەرﷺ ڕاگەیاندوە، زانیوتانەو دەزانن: کە هەموو یارمەتییەکێ بەپیشتیوانی خوداو گوێڕایەڵی پێغەمبەر دەستەبەر دەبێ، بەهیچ شێوەیەکێ ڕەفتاری کافرو خودانەسان ڕەچاو مەکەن! ئەی خاوەن بڕواو ئیمانداران! ﴿أَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ﴾ بەردەوام بن لەسەر گوێڕایەڵی بۆ فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا کاتێکێ بانگتان دەکەن بۆ جیهادو ماڵبەخشین لەپێناو ئایینی پیرۆزی ئیسلام دا، فەرمان‌و ئامۆژگاریەکانی خوداو پێغەمبەری خودا پاشگوێ مەخەن، هەر کاتێ پێغەمبەر فەرمانی پێ کردن بەتێکۆشان‌و ماڵبەخشین لەڕێگای شکۆمەندیی ئایین دا بەقسەی بکەن‌و گوێ بیسی فەرمانەکانی بن. وەلحاڵ ﴿وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ﴾ ئێوە ئامۆژگارییەکانی دەبیسن‌و دەزانن بۆچی بانگتان دەکاو، لەمەبەستو مانای پەیامەکەی تێگەیشتوون‌و دەزانن چیتان پێ دەڵێ، قورئانتان گوێ لێیە فەرمانتان پێ دەکا بەفەرمانبەرداری بۆ فەرمانی پێغەمبەرﷺ. چونکە وا لەموسوڵمانان چاوەڕێ دەکرێ: کە بەیەکدەم بڵێن: ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا، غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾البقرة/٢٥٨. گوفتارو ڕەفتارتان یەکێ بێ ئەوەی بەدەم دەیڵێن بەکردەوە بیسەلمێنن، ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾ خۆ بپارێزن لەوەی وەکوو ئەو کافرو دووڕووانەبن: کە ڕەوشتیان وایە بەقسەو سەرزارەکی دەڵێن: ئایینی حەقمان بیستو لیێ حاڵی بووین‌و فەرمانبەردارین‌و پەیڕەوی فەرمانەکانی دەکەین، بەڵام لەڕاستی داو

بەکردەوە پەیڕەوی ناکەنو بڕوایان پـێی نیـەو، پابـەندی فـەرمانو نەهیـەکانی نابن، هەروەکوو هیچیان نەبیستبێو گوێیان لێ نەبووبێ!

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ کە ئەوانە لەئاژەڵ بێ عـەقڵ تـرنو بەدبەختترین زیندەوەری سەر زەویـنو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾ بێگومـان خراپـترینو بـێ فـەڕ تریـن گیانلەبەرو چوار پێ لای پەروەردگار ئەو ئاژەڵانەن کە کەڕن ئامۆژگـاری حـەق نابیسـن تـا پـەیڕەوی بکـەن، لاڵـن نـاتوانن حـەق بڵێـنو تێـی بگـەن، نـاتوانن جوداوازی نێوان حەقو بەتاڵ بکەن، خێرو شەڕ لێک جیا بکەنـەوە، هیدایـەتو گومڕایی پۆلێن بکەن، بەختـەوەری ئیسلامو بەدبـەختی کوفـر دەست نیشـان بکەن!

ئەمانە وەک ئەو ئاژەڵانـەنین: کـە فیعلـەن کـەڕو لاڵ بـن، وەلێ چونکـە هەستەکانی خۆیان لـەکار خستووە، لەبەر بـەرژەوەندیو قـازانجی خۆیـان دا بەکاریان نەهێناون وەکوو ئەوە وان کە هەر لەبنەڕەت دا ئەم هەستانەیان نەبن، ئەوان لەحەقیقەت دا وەکوو ئاژەڵ وەهـانو عـەقڵیان بـەقازانجو زیـانی خۆیـان ناشکێ، ئەوان چـاوی دڵیـان کوێـرەو گوێچکـەی دڵیـان کـەڕەو زوبـانی دڵیـان لاڵە!!!

ئـەمجار پـەروەردگار ئـەوە رادەگەیـەنێ: کـە ئـەو کـافرو دووڕووانـە نەتێگەییشتنیان تەواوە، نـەنیازو مەبەستیان پاکئوخاوێنـە ﴿وَلَوْ عَلِمَ اللهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ﴾ ئەگەر ئەمانە حاڵیان وابوایـە: پـەروەردگار مەبەسـتو نیازێکی باشی لـەدەروونیان دا بـەدی بکردایـە، بیزانیایـە کـە ئامادەباشییان تێدایە بۆ خێرو ئیمانهێنـانو شـوێنکەوتنی پـەیامی ئیسـلامی پیرۆز، ئـەوە ئامۆژگـاریو ئایـاتی خۆی دەخسـتە دڵیانـەوە، تـەوفیقی دەدان کـە کـەلامی پەروەردگار تێبگەن، بەجۆرێک کە سوودی هەردوو جیهانی لێ وەربگرن، بەڵام ئەوانە خێریان تێدا نیە، چاکەو ئیمانیان لێ چاوەڕوان ناکرێ، جا خـوداش ئـەو جۆرە دەرسو بیستنەیان فێر ناکاو تێیان ناگەیەنێ، تەنانەت ئەگـەر فێریشـیان بکا فێری بیستنێکی ئاساییان دەکا. جاکە ئەوانە بەو جۆرەبـن نیـازی خێریـان

نەبێ خودایش پێیان نابیسێنێ چونکە ﴿وَلَوۡ أَسۡمَعَهُمۡ لَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ﴾ خودا بۆخۆی دەزانێ ئەگەر دەرزێکی عادەتیشیان دابداو تێیان بگەیەنێ دوای تێگەییشتنیش ئەوان بەئەنقەستو قینەبەری پشتی لێ هەڵدەکەنو گوێی پێ نادەن، ئەوانە لەوەپێش بەدڵ پشتیان لەوەرگرتنی ئەو ئامۆژگاریو دەرزو تەمبێ کردنە هەڵکردوەو بڕیاریان داوە کاری پێ نەکەن، ئەوانە دابو نەرێتیان پشت تێکردنو رو وەرگێڕانە لەحەقو راستی. بەکورتی ئەوانە، ئەگەر ئامادە بوونایە بۆ ئەوەی رێگای راستو حەق بگرنەبەرو بەدوای ئایینی حەق دا بگەڕانایە خودا شارەزای دەکردنو هیدایەتی دەدان، ئەوانە ئەوەندە سوورن لەسەر پشت هەڵکردن لەئایین تەنانەت ئەگەر پەروەردگار بیخستنایەتە سەر رێگای حەقو شارەزای بکردنایە بۆ پێدارۆییشتن، بەویستو خواهیشی خۆیان لەو رێگایە لایان دەداو رێبازی گومڕاییان دەگرتە بەر!!!!

بەپیرەوەچوونی ئەو ئایینەی مایەی ژیانی خۆشبەختی هەتاهەتایی یە

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَجِيبُواْ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمۡ لِمَا يُحۡيِيكُمۡۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾

لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد: کە پابەندی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا بن بۆ جیهادو ماڵبەخشینو شتی تریش. ئەمجار بەشوێن ئەوەدا فەرمان دەکا بەوەی کە بەپیر بانگەوازیی خوداو پێغەمبەرەوە

بچن هەرکاتێ بانگیان بکەن بۆ پەیڕەو کردنی ئایینێک کە دەبێتە مایەی خۆشبەختیو کامەرانی ژیانی هەتاهەتاییو نەبڕاوە......

هەردەڵێی ئەم ئایەتانە هۆکارو بەڵگەن بۆ مانای ئایەتەکانی پێشوو کە فەرمانی بەگوێکردنی خوداو پێغەمبەریان تێدایە کە بەگوێکردنیان دەبێتە مایەی دەستەبەر بوونی خێرو خۆشیو کامەرانی هەمیشەیی دونیاو قیامەت.

جارێکی تر بانگەوازی بۆ خاوەن باوەڕان دووبارە دەکاتەوە، بانگیان دەکا بۆ وەلامدانەوەی بانگەوازی خوداو پێغەمبەرﷺ بانگکردنەکە هەڵنانو هەڕەشەی لەخۆگرتووە؛ هەڵنان بۆ بەپیرەوە هاتنو هەڕەشەی لەپشت هەڵکردن؛ نیعمەتی خودایان وەبیر دەهێنێتەوە بەسەریان دا ئەگەر وەلامی بانگەوازییەکە بدەنەوە. دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەحەق کردوەو گەردنکەچی بوون ﴿اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ﴾ بەدڵسۆزیو لێبڕاوانەوە وەلامی بانگەوازی خودا بدەنەوە، چیتان فەرمان پێ دەکا ئەنجامی بدەنو پابەندی بن. ﴿وَلِلرَّسُولِ﴾ هەروەها وەلامی بانگەوازی پێغەمبەریش بدەنەوە، ئەوەی لەخوداوە فەرمانتان پێ دەکا جێبەجێی بکەن! ﴿إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ هەرکاتێ بانگی کردن بۆ بەرنامەو ئایینێک کە ژیانێکی بەختەوەریو هەتا هەتاییتان پێ دەبەخشێ، کامەرانی دونیاو قیامەتتان بۆ دەستەبەر دەکا، هەموو خۆشیو سەرفرازی خێرو بێرێکتان تێدا دەست دەکەوێ، رستەی (لِمَا يُحْيِيكُمْ) قورئانو ئیمانو جیهادو تێکۆشانو زانستو هەموو کارێکی خێر دەگرێتەوە.

بێگومان پێغەمبەرﷺ بانگەوازی ئادەمیزادەکان دەکا بۆ ئایینێک کە مایەی ژیانی کامەرانییە بەهەموو مانای ژیانەوە!

بانگەوازییان دەکا بۆ وەرگرتنی بیروباوەڕێک دڵو عەقڵو هۆش زیندوو دەکاتەوە، لەکۆتو زینجیری نەزانیو نەفامیو کاریگەری خەیاڵی پووچ رزگارتان دەکا!!

بانگەوازییان دەکا بۆ شەریعەتێک کە لەخوداوە نێردراوە؛ بانگی ئازادیی مرۆڤ هەڵدەدا، ڕێزی ئادەمیزاد رادەگەیەنێ! بانگی ڕێز گرتنی مرۆڤو

یەکسانی نێوانیان رادەگەینێ، هەموو بەندەکان بەیەکێ چاو سەیر دەکاو، هەموویان یەکسانو ئازادو سەربەستن لەژێر سایەی شەریعەتی خاوەنی بوونەوەر دا، کەس بەسەر کەس دا زێدە فەضلو شکۆمەندیی نیە مەگەر بەتەقواو خوداپەرستی!

بانگەوازییان دەکا بۆ پەیڕەوو پرۆگرامی ژیان، بۆ پرۆگرامی فیکرو بیروبۆچوونی راست، بۆ ئەوەی لەهەموو کۆتو زنجیرێک رەهایان بکا جگە لەقانوونی سرشتو فیطرەت کە پەروەردگار لەسەر ئەو فیطرەتە ئادەمیزادی خولقاندوە شوێن شتی تر نەکەون!

بانگیان دەکا بۆ بەهێز بوونو سەرکەوتنو پێشکەوتن بەهۆی بیروباوەڕو پرۆگرامی یەزدانییەوەو متمانەیان بەپەروەردگاری خۆیانو ئایینی بێ خەوشییان، بۆ ئەوەی بەرەهاییو هێزو تواناو زانیارییەوە لەسەر زەوی هەوڵو تەقەڵلای خۆیان بدەن بۆ رزگار کردنی ئادەمیزاد؛ هەموو ئادەمیزاد لەبەندایەتیکردنیان بۆ بەندەی ترو ئاڕاستەکردنیان بۆ بەندایەتی کردنی خودای پەروەردگارو گێڕانەوەی مرۆڤایەتیو کەسایەتیو سەرفرازی بۆ بەندەکان؛ ئەو مرۆڤایەتیو کەسایەتییەی خودا پێی داونو ملهوڕەکان لێیان داگیر کردوون.

بانگیان دەکا بۆ جیهادو تێکۆشان لەپێناو ئایینی خودا دا، بۆ چەسپاندنی پەروەردگاریەتی یەزدان لەسەر زەویو لەژیانی ئادەمیزادەکان دا، بۆ روخاندنی خودا درۆزنەکانو قەلاچۆ کردنی ئەو دەستدرێژیکەرانەی خۆیان بەسەر خەڵک دا سەپاندوەو حوکمو یاسای دەستکردو ناڕەوای خۆیان لەشوێنی حوکمی پەروەردگاری بونەوەردا چەسپاندوەو سەپاندوە، بانگیان دەکا بۆ جیهادو تێکۆشان لەپێناو بەدەست هێنانی ئەو بەها سەروەرییانە، تەنانەت ئەگەر لەپێناو بەدیهێنانی ئەو بەها سەروەرییانە دا گیانیش لەدەست بدەنو پلەی شەهادەتیان بەنسیب بێ، ئەو شەهید بوونەیان بۆ دەبێتە ژیانێکی خۆشبەختیو کامەرانیو نەبڕاوە!

ئەمەیە پوختەی ئەو شتەیە: کە پێغەمبەرﷺ بانگەوازی بۆ دەکا، ئەوەی پێغەمبەرﷺ بانگی بۆ دەکا مایەی خۆشبەختیو کامەرانی دونیاو ژیانی پڕ لەزەتی نەبڕاوەی رۆژی دواییە، کەوابێ پێویستە هەموو خاوەن

باوەڕێکی ژیرو هۆشمەند بەئەوپەڕی دڵسۆزیو پەرۆشیو لێبڕانەوە بەپیر ئەم بانگەوازییەوە بێت، چونکە بانگەوازییەکە بۆ وەرگرتنی ئایینێکە کە پرۆگرامی ژیانە، مەنهەجێکی واقیعیو عەمەلییە لەژێر سایەی دا ژیان گەشە دەکاو پێش دەکەوێ کەوابێ بانگەوازییەکە بۆ زیندوبوونەوەو گەشە پێدانی ژیانە بەهەموو جۆرو شێوەکانیەوە، لەهەموو بارو زروفێکدا. خودای گەورە میهرەبانو بەلوتفە بەرامبەر بەندەکانی بۆیە: بەو ئوسلوبە ناسکو هەستە هەژێنە بانگیان دەکا؛ کە بەویستو ئیرادەی خۆیان وەڵامی بانگەوازی خوداو پێغەمبەر بدەنەوە، پێی خۆشە بەندەکانی بەخواهیشو پێخۆشبوونی خۆیان بەپیر بانگەوازییەکەوە بچنو گوێڕایەڵی پێغەمبەر ﷺ بکەن، ئەگینا خودا دەتوانێ بەزۆر بڕوایان پێ بهێنێو ملی ڕێگای ڕاستیان پێ بگرێتەبەر، واتە: خودا ڕێزی بەندەکانی دەگرێو کەسایەتییان دەداتێ کە بانگیان لێ دەکا بەویستو ئارەزوی خۆیان بەپیر بانگەوازی پێغەمبەرەوە بینو ئەرکی سەرشانی خۆیان ئەنجام بدەن تاشایستەی پاداش ببن، کەسایەتیو مرۆڤایەتییان بەرز بێتەوەو شیاوی ئەوە بن پلەی ئەمینداریەتیو جێنشینی سەر زەویان ئەنجام بدەن، ئەو سپاردەی کە خودا پێی داون بەجێگای خۆی بگەیەنن! ئەرکی سەرشانیان ئەنجام بدەن.

هەر کاتێ پێغەمبەر ﷺ بانگی کردن هەل لەکیس مەدەن ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ بزانن: کە خودای خاوەن دەسەڵات دەتوانێ بەزۆر بتانخاتە سەر ڕێگای ڕاستو گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بن، دەتوانێ بکەوێتە نێوان مرۆڤو دڵەکەیەوە، دڵەکە لەمرۆڤ داگیر دەکاو چۆنی بوێ ئاوا هەڵیدەسووڕێنێو، خاوەنەکەی هیچ دەسەڵاتێکی بەسەردا نیە. بەراستی ئەمە وێنەکێشانێکی قورئانییە، وێنەکێشانێکە داخوازی ئەوەیە ئادەمیزاد هەمیشە هۆشیارو بەئاگا بێ، وریا بێ ئەو دڵە لەچوارچێوەی فەرمانی خودا دەرنەچێ، لەخودا بێ ئاگا نەبێ، هەمیشە ئەو دڵە حەساسە پەیوەست بێ بەپەروەردگارەوە وەرنەگەڕێو بەخوداوە پەیوەست بێ، هەر بۆیەش پێغەمبەر ﷺ بەزۆری ئەم نزایەی دەکردو دەپاڕایەوەو دەیفەرموو: (اللهم

يَامُقَلِّبَ ٱلْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ) پەروەردگارا! ئەی ئەو کەسەی دڵەکان دەگۆڕی! دڵم لەسەر ئاینی خۆت دامەزراو بکەو مەهێڵە لەو چوارچێوە دەرچێ! هاوەڵان عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ئێمە بڕوامان بەخۆتو پەیامەکەت هەیە، ئایا ترسی ئەوەت لێمان هەیە پاشگەزببینەوە؟ فەرموی بەڵێ: ﴿إِنَّ ٱلْقَلْبَ بَيْنَ أَصْبُعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللهِ تَعَالَى يُقَلِّبُهَا﴾ دڵ لەنێوان دوو پەنچەی قودرەتی خودادایە چۆنی بوێ ئاوا هەڵی دەسوڕێنێ.

ئەمە ڕای زۆربەی ڕاڤەکەرانی قورئانە بۆ مانای ئەم ئایەتەو زۆرباش دەچێتە دڵەوە طەبەریو قورطوبی پەسندیان کردوە! ڕاڤەکەرانی قورئان تەفسیری تریان بۆ ئایەتی ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ کردوە. وەکو:

١- پەلە بکەن بۆ وەڵامدانەوەو بەپیرەوە هاتنی بانگەوازی پێغەمبەرﷺ هەتا بەهۆی ئەقڵتانەوە دەسەڵاتتان بەسەر خۆتاندا دەشکێ، لەم ڕووەوە کەدڵ کانی عەقڵو تێفکرینە. موجاهید دەفەرموێ: واتە خودا دەکەوێتە نێوان مرۆڤو دڵەکەیەوە تاوای لێدێ هیچ تێناگا، واتە: خودا دەکەوێتە نێوان مرۆڤو عەقڵیەوە، تاوای لێدێ نازانێ چی دەکاو چ ناکا. ئەم کۆمەڵە دەڵێن: (قلب) واتە: (عقل) وەکو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ﴾ واتە: عەقل.

٢- هەندێکی تریان دەفەرموێ: خودا بەمردن نێوانی مرۆڤو دڵەکەی دەکا، ناتوانێ تازە شتی لەدەستچووی بۆ خۆی دەستە بەریکا، زومەخشەری دەفەرموێ: واتە: دەیمرێنێو فرسەتی لەکیس دەدا.

٣- هەندێکی تر لەڕوانگەی جەبرو ئیختیارەوە ئایەتەکەیان مانا کردوە ئەوانی بڕوایان بەجەبر هەیە: دەڵێن: مانای ﴿إِنَّ اللهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ واتە: خودا دەکەوێتە نیوان ئادەمیزادی کافروطاعەتکردنیدا، دەکەوێتە نێوان ئادەمیزادی خوداپەرستو تاوانەکانیدا، پیاوی چاک ئەو کەسەیە خودا چاکی بکا، گومڕا ئەو کەسەیە خودا گومڕای بکا.

ئەوەی کە دەبێتە پاڵپشتو پشتگیریی ئەوە دەکا: کە مەبەست بەئایەتەکە هەڵنانی ئادەمیزادانە بۆ بەندایەتیکردنو خودا پەرستی پێش ئەوەی هەلتان لەکیس بچی! ئەو رستەیەی کۆتایی ئایەتە کە دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ واتە: پەلە بکەن لەچاکە کردنو تێشوو ئامادە بکەن بۆ رۆژی قیامەت، چونکە ئێوە دڵتان لەنێو پەنجەی خودا دایە، پاشانیش گەڕانەوەو کۆبونەوەتان لای پەروەردگارە، پاداشو سزای کردەوەکانتان دەداتەوە. چارتان ناچارە هەربۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە دەراوی روونی ترتان نیە، نە لەدونیا دا، نە لەقیامەت دا پەنای ترتان نیە، کەچی لەگەڵ ئەوەش دا بانگتان لێ دەکا بۆ ئەوەی بەپیر بانگەوازیەکەیەوە بچن؛ بەپیرەوە چوونی ئازادانەو سەربەستو پاداشیش پەزمەندەو مەچمون! نەک بەپیرەوە چوونی زۆرە ملێو توپزی!

ئەمجار پەروەردگار موسوڵمانان دەترسێنێ لەوازهێنان لەجیهادو پاڵدانەوەو تەمبەڵی، بەپیرەوە نەچوونی بانگەوازی ژیانو هۆی سەرکەوتنو سەرفرازیو دەفەرموێ: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾. دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتە، زوبەیروی کوڕی عەوامو حەسەنی بەصریو سوددیو هی تریش فەرموویانە دەربارەی شەڕی (جەمەل) هاتۆتە خوارێ کەساڵی سیوشەشی کۆچی ورووی دا، زوبەیر دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی ئێمە هاتۆتەخوارێ ساڵو عەیامێک دەمانخوێندەوەو نەماندەزانی مەبەست کێیە! کەچی کاتێک زانیمان: خۆمان مەبەستین.

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی عەلیو عەمارو طەلحەو زوبەیر نازڵ بووە.

سوددی دەڵێ: دەربارەی جەنگاوەرانی بەدر نازڵ بووە کە هەمان جەنگاوەران دوایی لەجەنگی رۆژی (جەمەل)دا شەڕی براکوژیو خۆخۆرییان کرد،

ریوایەت کراوە دەڵێن: رۆژێک زوبەیر لەخزمەت پێغەمبەر دا بوو پیاسەی کرد، حەزرەتی عەلی هات بۆ لایان، زوبەیر بەدەمیەوە پێکەنی،

پێغەمبەرﷺ فەرمووی خۆشەویستیت بۆ عەلی چۆنە؟ زوبەیر وتی: بەباوکو دایکەوە بەقوربانت بم، من عەلیم بەئەندازەی کوڕەکەم خۆش دەوێ بەڵکو زیاتریش. پێغەمبەرﷺ فەرمووی: تۆ دەڵێی چی کە ڕۆژێک دابێ تۆ لەدژی بجەنگی؟!

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ هاتۆتە خوارێ، دەڵێ: پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد کە نەهێڵن مونکەرو خراپەکاری لەناویان دا بچەسپێ، ئەگەر ڕێگە بدەن خراپەکاری جێگیر ببێ خودا بەگشتی سزایان دەدا.

حوذەیفەی کوڕی **(الیمان)** دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی شەڕو ئاشووب لەنێوان کۆمەڵێک لەهاوەڵانی من دا بەرپا دەبێ، خودا بەهۆی هاوڕێیەتییان بۆ من لێیان خۆش دەبێ، پاشان خەڵکی تر چاویان لێ دەکەنو لەناوخۆیان دا ئاشووب بەرپا دەکەن خودا دەیانخاتە دۆزەخەوە[1]

ئەم تەئویلاتو بیروبۆچوونانە بەفەرموودەی صەحیحو ڕاست پشتگیری دەکرێن؛ لەصەحیحی موسلیم دا فەرموودەیەک لەخاتو زەینەبی کچی جەحش دەگێڕنەوە: کە پرسیاری لەپێغەمبەرﷺ کردو عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! ئایا ئێمە بەهیلاک دەچین وەلحال پیاو چاکیشمان تێدا هەبن؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی **(نعم اذا کثر الخبث)** بەڵێ: هەرکاتێ خراپە زۆر بوو!

لەصەحیحی تیرمیذی دا هاتووە: ((هەرکاتێ خەڵک ستەمکاریان بینیو بەپەرچیان نەدایەوەو دەستیان نەگرت، نزیکە خودا بەگشتی هەموو خەڵکەکە؛ بێ تاوانو تاوانبار، ستەمکارو ستەم لێکراو سزا بدا؟!

لەصەحیحی بوخاریو تیرمیذی دا هاتووە: نوعمانی کوڕی بەشیر لەپێغەمبەرەوە ڕیوایەت دەکا؛کە فەرموویەتی: **(مَثَلُ ٱلقَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلاَهَا، وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا، فَكَانَ الذِينَ فِي أَسْفَلِهَا اِذَا اسْتَقَوْا مِنَ ٱلمَاءِ، مَرُّوا عَلَى**

---

[1] تەفسیری قورطوبی ج٧/٣٩١.

مِنْ فَوْقِهِمْ، فَقَالُوا لَوْ أَنا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقاً وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا، فَإِنْ يَتْرُكُوا وَمَا أَرَادُوا، هَلَكُوا جَمِيعًا، وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ نَجُوا وَنَجوا جميعا).

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لاتُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! وریابن، خۆبپارێزن لەهۆکاری ستەمو تاوانێک کە تۆڵەو سزاکەی بەتایبەتی دووچاری ئەوانەتان نابێ کە ستەمو تاوانەکەی کردوە، بەڵکوو سزاو تۆڵەکە گشتی دەبێو تەڕوپوش پێکەوە دەسووتێنێ، چاکو خراپ دەگرێتەوەو بەر هەمووتان دەکەوێ. لەهەموو تاوانێکیش گەورەتر کەنارگیر کردنی شەریعەتی خودایەو کار پێ نەکردنیەتی.

ئەمەش وەکوو وازهێنان لەجیهادو تێکۆشان لەرێگەی خودا دا. بێدەنگ بوون لەئاست خراپەکارانو جڵەوگیری نەکردن لەخراپەو بەرپەرچ نەدانەوەی ئاشوبگێران، هەرکاتێ کۆمەڵگا وای لێ هات فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپەی تێدا نەما، کەس نەبوو بەرەنگاری خراپەو خراپەکاری بوەستێ خودا سزاو تۆڵەی لەهەموو خەڵکەکە دەستێنێ، چاکو خراپ پێکەوە تووشی سزاو نارەحەتی دەکا، هەموویان دووچاری نەگبەتیو سزا دەبن.. کەواتە: ئەو کەسانەی خۆیان بەپیاوی چاک دەزانن‌و لەئاستی خراپەی خراپەکاران بێدەنگ دەوەستن‌و گوێی خۆیان کەڕ دەکەن‌و گۆشەگیری دەکەن، ئاگرە سوورە لەخۆم دوورە، شیاوی ئەوەن دووچاری ئەو سزایە ببن کە تووشی خودی خراپەکارەکان دەبێ، چونکە بێدەنگیو گۆشەگیریی ئەوانیش بەشێکە لەخراپەکارییەکە، ئەوانیش وەکوو ئەوان تاوانبارن!

ئەگەر هەرلەیەکەم رۆژەوە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ ئەو بێ دەنگیو گۆشەگیریەیان نەبوایەو چاکەکانیان بەرگریو بەرهەڵستی نەفامو ئاشوبگێرەکانیان بکردایە یەکەم بەڵاو سەر لێ شێوانو دووبەرەکیو شەڕو ئاژاوەو کوشتن‌و برین پەیدا نەدەبوو، ئەو هەموو بەڵاو ناخۆشییانە بەسەر کۆمەڵی موسوڵمانان نەدەهات، تاوا کار نەدەگەییشتە ئەو رادەیە بەناڕەوا خەلیفەی سێیەم حەزرەتی عوسمان شەهید بکرێ: کە بەراستی فیتنەی حەزرەتی عوسمانو شەهید کردنی بەو جۆرە یەکەم فیتنەی هەڵگیرساوی ناو

موسوڵمانان بوو تا ئیستاش ئاسەواری ماوەتەوەو رۆڵی گرنگی هەیە لەپەرتەوازە بوونی موسوڵمانان!

هەر ئەم فیتنەیەی عوسمان بوو سەر کێشا بە بەرپابوونی جەنگو کوشتار لەنێوان هاوەڵانی پێغەمبەر داﷺ کار گەییشتە ئەوە هاوەڵانی وەکوو (طەلحەو زوبەیرو عەممار) بەدەستی هاوەڵانی تر شەهید بکرێن، شێری مەیدانی نەبەردیو ئامۆزاو زاوای پێغەمبەر شەهید بکرێ! دەیانو صەدان لەهاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەجەنگی جەمەلو صەفین دا شەهیدبکرێن!!!

ئەمجار کار گەییشتە ئەوە پیسو ناپاکان دەستیان چووە زاتێکی وەکوو حەزرەتی حوسەینو شەهیدیان کرد! ئیتر فیتنەو ئاشووب بەزنجیرە بەدووی یەک دا هاتن، شەڕو ئاژاوە لەنێوان موسوڵمانان دا بەبەردەوامیو نەپچڕاوەیی درێژەیان کێشاو لەچەند شێوەو شێوازێک دا سەریان هەڵداو خۆیان نواند شەڕی رەگەزایەتیو چینایەتی، دروسبوونی پارتی ئایینیو رامیاری جۆراوجۆر، تاوای لیٚ هاتووە ئەمڕۆ بەچاوی خۆمان دەبینینو بەگوێچکەی خۆمان دەبیسین کۆمەڵگای موسوڵمانانو ئوممەتی ئیسلامی پارچە پارچە بووە بەسەر چەند حکوومەتو دەوڵەت دا، هەر حکوومەتو هەرێمێکیش چەندان پارتو رێکخراوی ئایینیو سیاسی تێدان هەریەکەیان بەخوێنی سەری ئەوی تریان تینووە. تالانو برۆ، کوشتن بڕین گرانیو برسیایەتی چەوسانەوەو ژێردەستەیی، خەمو خەفەتو دڵەراوکیٚ شەڕو هەراو راوەدونانو بگرەوبەردە هەموو کونو قوژبنێکی جیهانی ئیسلامی گرتۆتەوەو چاکو خراپ تێکڕا دووچاری سزاو تۆڵەی خودایی بوون،

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ﴾ بزانن: کە خودای پەروەردگارو باڵادەست سزای توندو بەئێشە لەدونیاو قیامەت دا بۆ ئەو گەلو نەتەوەو تاکو کۆمەڵانەی سەرپێچی فەرمانەکانی دەکەنو بەگوێرە ئایینی خوداو شەرعو یاسای بیٚ خەوشی رەفتار ناکەن!.

ئەم هەڕەشەو ترساندنە هاوەڵانی پێغەمبەرو غەیری ئەوانیش دەگرێتەوە، هەرچەندە یەکەم جار خیطابەکە ئاراستەی ئەوان کراوە.

ئەوەی ئەم هەڕەشە دەیگەیەنێ ئەوەیە: موسوڵمانان هەوڵ بدەن نەهێڵێن ئەو شتانە بێنە کایەوە کە سەر دەکێشن بۆ هاتنی سزای گشتی، هەوڵ بدەن خراپەکاریو مونکەر قەلاچۆ بکەن، جیهادو تێکۆشان پاشگوێ نەخەن، یەکیەتییو تەبایی ریزەکانی خۆیان بپارێزن، فەرمان بەچاکەو نەهی لەمونکەر واز لێ نەهێنن!!

بێگومان زۆر فەرموودەی پێغەمبەرﷺ هەن موسوڵمانان لەبەرپابوونی فیتنەو ئاشووب دەترسێنێ، یەکێک لەو فەرموودانە ئەو فەرموودەیەیە کە ئیمامی ئەحمەدو ئەبوداوود لەمونژیری کوڕی جەریر ئەویش لەباوکییەوە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: (مَامِنْ قَوْمٍ يَعْمَلُونَ بِالْمَعَاصِي، وَفِيهِمْ رَجُلٌ أَعَزَّ وَأَمْنَعَ لايُغَيِّرُ الاَّ عَمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابٍ أَوْ أَصَابَهُمُ الْعِقَابُ) هەرگەلو نەتەوەو کۆڕو کۆمەڵێک تاوان کردنیان تێدا بلاو بێتەوە، پیاوێکیان تێدا بێ دەست رۆیشتوو بەتوانا، ئەو پیاوە بەرگری لەبلاو بوونەوەی مونکەرو تاوان نەکاو بێ دەنگ بێ ئیللا خودا هەموو خەڵکەکە سزا دەداو چاکو خراپ بەیەکەوە تووشی ئەو سزایە دەبن.

ئەمجار پەروەردگار سەرنجی بەندەکانی رادەکێشێو هۆشیاریان دەکاتەوە کە نیعمەتو چاکەی خودای خۆیان کە بەسەری دا رشتوون بێننە بەرچاوو سوپاسگوزار بنو دەفەرموێ: ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ بیری ئەو سەردەمو رۆژگارانە بکەنەوە کە ئێوە ژمارەتان کەم بوو خودا زۆری کردن، بێ دەسەلاتو نەدارا بوون، ترسی دوژمنتان هەبوو، لەمەدینە حەواندنیەوە، لەجەنگی بەدرو جەنگەکانی تردا خودا بەهێزی کردنو یارمەتی دان، هەژارو نەبوو بوون، خودا دەوڵەمەندی کردن، رزقو رۆژیی بەسەردا رشتن.. واتە: ئەوە حالو چۆنیەتی موسوڵمانان بوو پێش کۆچکردنیان لەمەککەوە بۆ مەدینە، پاش ئەوەی پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد بەبەندایەتیکردن بۆ خوداو گوێڕایەڵی بۆ ئامۆژگاری پێغەمبەرﷺ ئەمجار فەرمانی پێ کردن بەخۆپاراستن لەتاوانو سەرپێچی

کردن؛ ئەمجار جەخت لەسەر ئەو ئەرکانە دەکاتەوەو دەفەرمووی: ئەی کۆمەڵی کۆچەران! یان ئەی گرۆهی موسوڵمانان! یادی ئەو سەردەمو رۆژگارە بکەنەوە، کە ئێوە کەمو بێ نەواو بێ دەسەڵاتو هەژار بوون لەمەککە دا، موشریکەکان زۆرو بەهێزو خاوەن دەسەڵات بوون، سزایان دەدان، بەهەموو جۆرێک نارەحەتیان دەکردن، ئێوە دەترسان دڵە راوکێتان بوو، لەخۆتان دڵنیا نەبوون، دەترسان کە لەناکاو موشریکەکان بتانفرێنن، بتان بەن بۆ کوشتن، یان بێنە سەرتان بۆ روتکردنەوەو ماڵ تالآن کردنتان، وەکوو چۆن لەدەرەوەی شاری مەککە وا باوبوو خێڵە عەرەبەکان بەغافڵگیری یەکتریان تالآن دەکرد، لەیەکتریان دەفڕاند، شەو کووتی یەکتریان دەکرد، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَماً آمِنًا، وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ﴾العنكبوت/٦٧ یان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَماً يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَراتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾القصص/٥٧.

ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! بیر لەو رۆژگارە بکەنەوە، بۆ ئەوەی باش دڵنیا بن: کە بانگەوازی پێغەمبەرﷺ بۆ ژیانەوەتانەبۆ کارێکە پێی زیندو دەبنەوە، بیری لێ بکەنەوە بۆ ئەوەی بەرامبەر خراپەو خراپەکاران، لەئاست ستەمو ستەمکاران لەرووی ئاشوبگێڕان دەستەو ئەژنۆ دانەنیشن!

بیر لەسەردەمی زەبوونیو کەم دەسەڵاتیتان بکەنەوە بیر لەترسو لەرزی پێش ئەو کاتەتان بکەنەوە کە هێشتا فەرمانتان پێ نەکرابوو بەکۆچکردنو ئیزن نەدرا بوون شەڕ لەگەڵ دوژمن بکەن، پێش ئەو کاتە کە پێغەمبەر داوای لێ کردن لەبەدر لەگەڵ لەشکری کوفر دا بجەنگنو ئێوەش پێتان ناخۆش بوو!! پاشان بڕوانن: گەییشتنە چ ئاستێکو چۆن بەهۆی بەپیرەوە چونتان بۆ بانگەوازی پێغەمبەرﷺ ئێوە ژیانەوە، بەهێز بوون، سەرکەوتن، لای خودا پاداشی باشتان بۆ نووسرا، رزق رۆژیی زۆرو زەبەندەتان بەسەردا رژا، خودا رزقو رۆژیی پاکو خاوێنی بەسەردا رشتن بۆ ئەوەی ئامادەباشیتان تێدا بخولقێنێ بۆ سوپاسگوزاریو سوپاسی نیعمەتەکانی بکەنو پاداشتان بداتەوە لەسەر سوپاسەکە.

ئیبنو جەریری طەبەری لەقەتادەی کوڕی دەعامەی سەدوسی یەوە دەگێڕێتەوە: کە دەربارەی ئایەتی ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ﴾ وتوویەتی: ئەم خێڵەی عەرەب لەهەموو کەس زیاتر ژێر دەستەو چەوساوە بوون، ژیانیان بەکولەمەرگی بەسەر دەبرد، لەهەموو کەس زیاتر برسیو تینوو بوون، لەهەموو کەس روتو رەجاڵ تر بوون، لەهەموو کەس زیاتر گومڕاو سەر لێ شێواو بوون، لەنێوان فارسو رۆمدا بستە خاکێکی بەردەلانیان بەدەستەوە بوو، سوێند بەخودا لەولاتەکەیاندا شتێکیان نەبوو حەسوودییان پێ ببرێ، ئەوی دەژیا ژیانی بەدبەختیو چارە رەشیو کولەمەرگی بوو، ئەوی لێیان دەمرد یەکسەر بۆ ناو سزاو ئەندێشە گلۆر دەکرایەوە. دەخوران کەسیان نەدەخوارد وەڵلاهی لەو رۆژگارە دا خێڵێک نەبوو لەسەر زەوی بەئەندازەی ئەوان ژیانی کولەمەرگی بێ!![٢]

کەئیسلام هات حاڵو وەزعی ئەوانی گۆڕی، وایان لێهات لەولات دا جێگیرو سەرفرازو خاوەن دەسەلات بن، رزقو رۆزییان زۆرو زەبەندەو ولاتیان پڕ لەئاسایشو ئارامی بوو، بوون بەپادشاو فەرمانڕەوای جیهان.

کەوابێ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان بینیتان بەهۆی ئیسلامەوە چیتان پێ دراو چ پلەوپایەیەکتان بەدەست هێنا! چ نازو نیعمەتێکتان دەسکەوت دەسوپاسی خودا بکەن لەسەر نیعمەتەکانی، چونکە خودای ئێوە خاوەن نیعمەتە، پێی خۆشە شوکرو سوپاسی بکەن. شوکرو سوپاسیش هەموو کاتێ نازو نیعمەت زیاد دەکا!

بێگومان هاوەلانی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ ئەم دیمەنە دا ژیابوونو دەژیان، هەمیشە بیریان لەرابوردووی خۆیان دەکردەوەو سەیری وەزعو حاڵی خۆشیان دەکرد دوای بەهرەمەند بوونیان بەئیسلام، کە رابوردوو حازری خۆیان بەرامبەری دەکرد، هەستیان بەنیعمەتو فەضلی خودا دەکرد لەسەر خۆیان،

---

[٢] ئەمە بەنیسبەت ئەو حاڵەیانەوە کە لەسایەی ئیسلامەوە بەسەریان هاتو ئەو رێزو شکۆمەندییەی دەستیان کەوت ئەگینا ئەوان ئەو کاتە خاوەنی (بەیت) بوون (رحلة الشتاء والصیف)یان هەبوو، حاڵیانن لەعەرەبەکانی دەوروبەریان باشتر بوو!!؟

بۆیە ئەم قورئانە تاموو چێژێکی تایبەتی هەبوو لەهەستو فیکرییان داو لەززەتێکی تایبەتیان لیْ دەکرد!! ئەمڕۆش کە ئاخروئۆخری سەدەی بیستەمەو رابوونێکی ئیسلامی لەسەرتاسەری جیهان دا هەستی پیْ دەکریْ. ئەرکی سەرشانی ئەو کۆمەڵە موسوڵمانەیە کە خۆیان لەگۆڕەپانی رابوونەکە دا دەبیننەوەو تێدەکۆشن بۆ گێرانەوەی ئەم ئاینە بۆ واقیعی ژیانی موسوڵمانانو دەیانەویْ مەنهەجی خودا پەیڕەو بکریْو یاسای دەستکردو دانراوی رۆمانو فەرەنسا وەلابخریْو قورئان بگەڕێتەوە بۆ شوێنی سروشتی خۆیو ببێتە سەرچاوەی حوکمو یاسا! ئائەو کۆمەڵە لەخۆبردوە موسوڵمانە هەرچەندە وێدەچیْ ئەو دوو قۆناغەی بەسەر هاوەڵانی پێغەمبەرﷺدا هاتوو پیْیدا تێپەڕ بوون، ئەمان پیْیدا نەڕوییشتبن! یان ئەو چێژەی لیْ نەکەن، وەلیْ پێویستە کە ئەم قورئانە بەم حەقیقەتە لەگەڵیان دەدویْو بانگەوازیان دەکا بۆ بەپێرەوە چوونی ئەم ئاینە کە مایەی ژیانەوەو زیندو بوونەوەیانە، بەبیْ سیْودوو بەپیر بانگەوازییەکەوە بچنو بەدڵنیاییو بتمانەی تەواوە تێبکۆشنو چاوەڕوانی ئەو وادەو بەڵێنانە بن کە خودا بۆ موسوڵمانانی پێشووی هێنانە دیو سەرفرازی کردن، دڵنیا بن هەمان وادەو بەڵێن بۆ ئەمانیش دێنێتە دیو هەرتاقمو کۆمەڵێک بەلێبوردوویی و راستاڵی رێبازی شەقامەڕێی خودا بگرنە بەرو لەپێناو ئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرشانیان خۆگرو بارقوول بن بێگومان هەمان سەرفرازیو شکۆمەندیی کە دای بەهاوەڵانی پێغەمبەرﷺ دەیدا بەئەمانیش!

دەبا هەڵگرانی مەشخەڵی رابوونی ئیسلامی لەهەموو پەناو پاسارێکی سەر زەوی چاوەڕوانی هاتنی یارمەتیو کۆمەکیو رزقو رۆزیی خودا بن کە بەڵێنی خودایەو بەڵێنی خودای پەروەردگاریش هەرگیز پاشو پێش ناکاو بەدرۆ دەرناچیْ!

خیانەتکردن لەخوداو پێغەمبەرو خیانەت لەسپاردە

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

لەئایەتەکانی پێشودا پەروەردگار ئەوەی راگەیاند: کە رزقو رۆزیی پاکو خاوێنی داوە بەبەندەکانیو، نازو نیعمەتی جۆراو جۆری بەسەردا ڕشتوون.. ئەمجار لێرەدا جڵەوگیری ئەوەیان لیٚ دەکات. کە نەچن خییانەت لەدەسکەوتەکانی جەنگو ئەرکە ئایینیەکان دا بکەن....

هۆی هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتانە، وەکوو: سەعیدی کوڕی مەنصوورو هی تریش لەعەبدوڵلای کوڕی ئەبو قەتادە دەگێڕنەوە، دەفەرموێ: ئایەتی ﴿لاتَخُونُوا اللهَ وَالرَّسُولَ﴾ دەربارەی ئەبولوبابەی کوڕی عەبدولمونذیر هاتۆتە خوارێ، کە هاوپەیمانی هۆزی قورەیظەی جولەکە بوو؛ کاتێک پێغەمبەرﷺ هۆزی بەنو نەضیری شاربەدەر کردن، ئەمجار نۆرەی دەرکردنی بەنوقورەیظە هات، دوای قورمیتنە خستنە سەریان بۆ ماوەیەکی درێژ، ویستیان لەسەر لەسەر حوکمو شەرەفی سەعدی کوڕی مەعاز کە ئەویش لەوەپێش هاوپەیمانیان بوو، لەقەلاکەیان بێنە دەرێ. جا لەئەبولوبابەیان پرسی: وتیان: دەبێ سەعد دەربارەی ئێمە چ حوکمێک بدا؟ ئەبوولوبابە دەستی بۆ ملی خۆی برد. ئاماژەی بەوە کرد: کە سەعد حوکمی سەر برین دەربارەیان دەدا. ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ. ئەبوولوبابە دەڵێ: کە ئەو ئیشارەیەم بۆ جولەکەکان کرد هێشتا لەشوێنی خۆم نەجوولابووم یەکسەر هەستم بەوە کرد: کە خییانەتم لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خودا دا کردوە.

دەگێڕنەوە دەڵێن: پێغەمبەرﷺ پرسیاری لەخێزانی ئەبوولوبابە کرد: ئایا ئەبوولوبابە بەرۆژوو دەبێ، نوێژ دەکا؟ غوسلی لەشپیسی لەخۆی دەردەکا؟

خێزانەکەی وتی: بەڵێ قوربان ڕۆژوو دەگرێتو نوێژ دەکاو غوسل لەخۆی دەردەکا! خوداو پێغەمبەریشی زۆر خۆش دەوێن.

ئیمامی زوهری دەفەرموێ: کە ئەم ئایەتە هاتە خوارێ: ئەبوولوبابە خۆی بەکۆڵەکەیەکی مزگەوتەوە پێچا، وتی: وەڵلاهی خواردن ناخۆمو هیچ ناخۆمەوە تا دەمرم یان خودا تۆبەم لێ قبووڵ دەکا، نۆ ڕۆژ بەو حاڵەوە مایەوە، لەریوایەتێک دا حەوت ڕۆژ مایەوە، هیچی نەخوارد تا لەهۆش خۆی چوو، ئەمجار خودای میهرەبان تۆبەی لێ قبووڵ کرد، پێیان گوت: ئەی ئەبوولوبابە تۆبەت لێ وەرگیرا، وتی: وەڵلاهی خۆم ناکەمەوە تا پێغەمبەرﷺ تەشریفی نەیە بەدەستی خۆی نەمکاتەوە، ئیتر تەشریفی هاتو بەدەستی موبارەکی کردیەوە.

ئەبوولوبابە بەماڵو سامانیو خێزانو منداڵی لەناو جولەکەکانی بەنوقورەیظە دابوو کە تۆبەی لێ وەرگیرا وتی: دەبێ بەمەبەستی تەواو کردنی تۆبەکەم ئەو خانوەی تاوانەکەم تێیدا ئەنجام دا چۆڵی بکەم هەرچی ماڵو سامانیشم هەیە بیبەخشم. پێغەمبەرﷺ فەرمووی نەخەیر سێیەکی ماڵەکەت بکە بەخێر بەسە!

ریوایەتی تریش هەیە دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە بەلام موفەسسیرین بەلایانەوە بەهێز نیەو ئێمەیش پاشگوێمان خست:

بەهەر حاڵ هۆی هاتنە خوارەوەکە چیرۆکی ئەبوولوبابە بێ، یان هۆی ترین. چ لەمەوزوعەکە ناگۆڕێ، وەکوو چەند جاری تر گوتراوە (**عیبرەت بەعوموومی لەفظە نەك بەخوصووصیەتی سەبەب.**). دەقەکەش سەرلەنوێ بانگەوازیکردنو هوتافە بۆ موسوڵمانان: کە وریابنو سوورین بۆ بەپیرەوە چوونی بانگەوازی خواداو پێغەمبەری خوا ﷺ........

چونکە ماڵو منداڵ زۆر جار دەبنە کۆسپو تەگەرە لەبەردەم بەپیرەوە چوونی بانگەوازییەکەدا، ترسو بەخیلی دەخەنە دڵی ئادەمیزادەوە. پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: (اَلْوَلَدُ مَجْبَنَةٌ مَبْخَلَةٌ) واتە: منداڵ پیاو ترسنۆک دەکاتو ڕژدو چروکی دەکا.

ئاشکراشە ئەو ئایینەی پێغەمبەرﷺ بانگەوازی بۆ دەکاو هۆی ژیانەوەو زیندو بوونەوەیەوە، ژیانی سەرفرازی بۆ مرۆڤ دەستەبەر دەکا لەهەردو جیهان دا، پێویستی بەفیداکاریو لەخۆبوردنە، پێویستی بەگیانبەخشینو ماڵبەخشین هەیە، بۆیە قورئانی پیرۆز چارەسەری حیرصو تەماعی ئادەمیزاد دەکا، بەوە کە ئاگاداریان دەکاتەوە: ماڵو منداڵ کاریان تێ نەکەنو پاڵیان پێ لەجیهاد لێ نەدەنەوە، دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەخوداو پێغەمبەرە کەیو بەقورئان هێناوە: ﴿لَا تَخُونُوا اللَّهَ﴾ خیانەت لەگەڵ خودا مەکەن، بەم جۆرە ئەو ئەرکانەی خستویەتیە سەر شانتان ئەنجامیان نەدەن، یان سنوورەکانی بشکێننو سنوور بەزێنی بکەن، ﴿وَالرَّسُولَ﴾ هەروەها خیانەت لەگەڵ پێغەمبەر مەکەن، بەم جۆرە شوێن ئامۆژگارییەکانی نەکەونو پابەندی فەرمانو نەهیەکانی نەبنو شوێن هەواو ئارەزۆی خۆتان بکەونو لاسای باوکو باپیرانتان بکەنەوە. ﴿وَلَا تَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ هەروەها خیانەت لەسپاردەی ناو خۆیشتان مەکەن، بەم جۆرە پارێزگاری سپاردەو شتی لەلا دانراوتان نەکەنو گرنگی پێ نەدەن، بەڵکو پێویستە وێڕای خیانەت نەکردن لەگەڵ خوداو پێغەمبەرﷺ ئاگاداری سپاردەی نێوان خۆشتان بنو خیانەت لەئەمانەت مەکەن. ئەمەش سپاردەو (وەدیعە)ی مادیو هەواڵی نهێنی گشتی پەیوەند بەگەلو ولاتەوەو نهێنی تایبەت بەتاکەکانی کۆمەڵ دەگرێتەوە. نابێ ڕێگا بدەن دوژمن بەسەر نهێنی گەلو ولات دا ئاگادار بێ، هەروەها نابێ بهێڵن نهێنی تاکەکان بەناو خەڵک دا بلاوبێتەوە.

ئەمانەت هەموو ئەو گوفتارو کردەوانە دەگرێتەوە: کە خودا بەبەندەکانی سپاردونو لەسەری پێویست کردونو بۆی دیاری کردون، خیانەت لەئەمانەتیش بریتییە لەبەجێ نەهێنانی ئەرکە پێویستییەکانی ئایینو پابەند نەبوون بەبڕیارەکانی خوداو پێغەمبەرو شوێن نەکەوتنی سوننەتەکانی پێغەمبەرو پێشێل کردنی مافی خەڵک.

﴿وأنتم تعلمون﴾ وەلحال ئێوە کە ئەو خییانەتە ئەنجام دەدەن دەزانن: کە خییانەت دەکەنو دەزانن سزاکەی بەئێشو سامناکە، ئێوە جیاوازیی چاکو خراپ دەکەنو دەزانن: ئاکامی خییانەت چۆنە، واتە: ئێوە کە خییانەت دەکەن بەئەنقەست دەیکەن نەک بەنەزانی.

خییانەت گوناهی بچووکو گەورە دەگرێتەوە، جا گوناهەکە زیانی هەر بۆ خودی گوناهکارەکە بێ، یان زیانەکەی بۆ خەڵکانی تریش بێ، خییانەت رەوشتی دووڕوو خوانەناسانە، هەروەکوو چۆن ئەمانەت رەوشتی موسوڵمانانە.

ئیمامی ئەحمەد لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: کەم جار وا بووە پێغەمبەرﷺ وتاری خوێندبێتەوە نەیفەرموو بێ (**لا ایمان لمن لا عهد له**) ئیمانی نیە کەسێک وادەو بەڵێنی خۆی بەجێ نەهێنێ.

هەردوو پیری فەرموودە (**موسلیمو بوخاری**) لەئەبوهورەیرەوە فەرموودەیەک دەگێڕنەوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (**آية المنافق ثلاث: إذا حدث كذب، وإذا وعد أخلف وإذا اؤتمن خان، وان صام وصلى وزعم انه مسلم**) نیشانەی دووڕوو سێ شتە: کە قسەی کرد درۆ بکا، کە وادەو بەڵێنی دا نەیباتەسەر، کە سپاردەی لا دانرا خییانەتی لێ بکا، ئەو کەسەی ئەمە رەفتاریەتی دووڕووە تەنانەت با رۆژووش بگرێو نوێژ بکاو پێی وا بێ موسوڵمانە.

جا چونکە هۆیەک لەهۆیەکانی خییانەتکردن، خۆشەویستی ماڵو منداڵە، پەروەردگار بەندەکانی هۆشیار دەکاتەوە، کە خۆیان لەزیانو ئاکامی ئەو خۆشەویستییە بپارێزنو فەرمووی: ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ واتە: باش بزانن کە بێگومان ماڵو سامانتان ئەزموونو تاقیکردنەوەن بۆ ئێوە، پەروەردگار بەتاقیتان دەکاتەوە؛ بۆ ئەوەی بۆتانی دەربخا چۆن پارێزگاری سنوورەکانی خودا دەکەنو رەفتارتان چۆن دەبێ، کەسێک لەتاقیکردنەوە دا سەرکەوتوو نەبێ، تووشی تاوانو سزا لێ ستاندن دەبێ، چونکە ماڵو منداڵ وا لەئادەمیزاد دەکا بەتەواوی هەڵەوگیری دونیا بێو، واز لەهەوڵدان بۆ قیامەت بێنێ: لەم رووەوە کە ئادەمیزاد بەسروشت ماڵو

سامانی خۆش دەوێ، بەتەماعو هەڵپەیە بۆ وەدەست هێنانیو کۆکردنەوەیو پەزمەندە کردنی، جا رژدیو چروکی تێدا دەنوێنیو حەقی خودای لیٚ نادا و زەکاتو سەرفیترەی واجبو خێری تری لیٚ ناکا، یارمەتی هەژاران نادا و، لەرێگەی خێرو چاکە دا لەماڵو سامانی نابەخشیٚ!

هەروەها خۆشەویستی (منداڵ)یش یەکێکە لەو شتانەی لەسروشتی ئادەمیزاد دا رەگی داکوتاوە، وا دەبیٚ ئەم خۆشەویستییە ئادەمیزاد هەڵدەنیٚ بۆ وەدەستهێنانی ماڵو سامان لەرێگەی نابەجێوەو بۆ بەخێوکردنی خاوو خێزانی، بۆیە پێویستە موسوڵمان وریا بیٚ، بۆ ماڵو منداڵ خۆی نەخاتە بەر لێپرسینەوەو سزاو تۆڵە. بەڵکو پێوستە موسوڵمان هەوڵ بدا ماڵو سامان لەرێگەی حەلالو مەشروعەوە پەیدا بکا، ئەمجار بەشی لێقەوماوانی لیٚ بدا، لەرێگەی خێرو چاکە دا لیٚی ببەخشیٚ، ماڵو منداڵی بەشتی حەلال پەروەردە بکا، هەوڵ بدا بەخواردنو خواردنەوەی حەلالو زوڵال جەستەی ماڵو منداڵی گەشە بکاو پەروەردە ببن، بۆ ئەوەی منداڵەکانی نەبنە هۆی ترسنۆکیو رژدیو چروکی!

لەهەمان کات دا پێویستە موسوڵمان لەئاست پەروەردەی منداڵی دا کەمتەرخەمی نەکا، هەوڵ بدا لەسەر رەوشتی بەرزو پابەند بوون بەئەحکامی شەرعو ئایینەوە ماڵو منداڵی پیٚ بگەیەنیو نەهێڵیٚ نزیک شتی حەرامو یاساغ بکەونەوە.

ئەمجار پەروەردگار بەرستەیەکی سەرنج راکێش کۆتایی بەئایەتەکە دەهێنیو دەفەرمویٚ: ﴿وَأَنَّ اللهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ خودا خۆی ماڵو منداڵ دەبەخشیٚ بەئادەمیزاد، هەرئەو خودایەی ماڵو منداڵ بەئادەمیزاد دەبەخشیٚ، پاداشو ئەجرێکی گەورەو فرە مەزنی لایە بۆ ئەو کەسانەی کە بەهۆی ماڵو منداڵەوە تووشی کاری خراپ نابنو لەتاقیگەو ئەزموونی ماڵو منداڵ بەسەر بەرزیی دەردەچنو سەرکەوتوو دەبن، ماڵو منداڵیان نابێتە کۆسپو تەگەرە لەبەردەم بەجێهێنانی ئەرکی سەرشانیانو لەخۆبەختکردنو جیهاد ساردیان ناکەنەوە.

واتە: بزانن: کە پاداشو بەخششی خوداو بەهەشتی رەنگینو رازاوەی خودا زۆر باشترە بۆ ئێوە لەماڵو منداڵ، ئاگاتان لەخۆتان بێ بۆ ماڵو منداڵ ئەو پاداشو بەخششە لەکیس خۆتان مەدەن، هەمیشە هەوڵ بدەن رەزامەندیی خودا بەدەست بێنن، پابەندی حوکمو شەریعەتو ئایینی خودا بن؛ بەگوێرەی ئایینی خودا ماڵو سامان پەیدا بکەنو خەرجی بکەن منداڵتان پەروەردە بکەنو پێیان بگەیەنن. چونکە سامانو منداڵ تاقیکردنەوەی ئادەمیزادن، کەسێک لەرێگەی حەلاڵەوە ماڵ پەیدا بکاو لەخێرو چاکە دا خەرجی بکا، خاوەنەکەی لەتاوانو طوغیان رزگار دەبێ. هەروەها ئەگەر باوک منداڵەکانی بەپەروەردەیەکی ئایینیو رەوشتی جوان پەروەردە بکا، خواردەمەنی پاکو حەلاڵیان دەرخوارد بدا رۆژی قیامەت لەلێکۆڵینەوەو حیساب دەربارەی خاوو خێزانی رزگاری دەبێ، ئەگەر بەپێچەوانە بوو ئەوە خۆی تووشی سەخترین سزاو تۆڵە دەکا!

تەقوای خوداو پلەو پایەی تەقواو تەقواکاریی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا وَيُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لەئایەتەکانی پێشودا، پەروەردگار ئادەمیزادانی ترساندن لەفیتنەی سامانو ماڵو منداڵ. ئەمجار لێرەدا خەڵک هەڵدەنێ بۆ تەقواو خودا پەرستییەک کە مرۆڤ وا لێ دەکا واز لەزێدەڕەویکردن لەخۆشویستنی ماڵو منداڵدا بێنێو دەفەرموێ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اِنْ تَتَّقُوا اللهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەپەیامی ئیسلام کردوە! ئەگەر لەخودا بترسن؛ پابەندی فەرمانەکانی بنو خۆ بپارێزن لەجلەوگیرییەکانی، بەگوێرەی یاسای پەروەردگار رەفتار بکەن، لەناو دەروونی خۆتان دا، زانیاریو مەلەکەیەکتان بۆ دەرەخسێنێ دەتوانن بەهۆیەوە حەقو بەتاڵ لێک جیا بکەنەوە، قازانجو زیانی خۆتان بزانن، ئەم زانیاریو مەلەکەو روناکییە بەبێ

تەقواو لەخودا ترسان دەستەبەر نابێ، کەوا بوو زانیارییەک کە لەتەقواوە سەرچاوە بگرێ بریتییە لەحیکمەتو دانایی، کەسێکیش حیکمەتی بدرێتێ خۆشبەختو کامەڕانە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾البقرة/٢٦٩ یان دەفەرموێ: ﴿ويجعل لكم نوراً تمشون به﴾الحديد/٢٨. کەسێک تەقوای هەبێ، لەخودا بترسێ، پەروەردگار زانستو زانیارییەکی پێ دەبەخشێ کە ڕێگای ژیانی بۆ روناک بکا، جیاوازی نێوان گومڕاییو هیدایەت بکا، حەقو بەتاڵ لێک جیا بکاتەوە، ئیسلامی راستو کوفر لێک هەڵهاوێرێ، بەجۆرێک حەقانیو رەبانی بێ بەمو لەشەریعەتی خودا لا نەداو پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی ئایینی ئیسلام بێ. ﴿وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ هەروەها ئێوە ئەگەر تەقوای خوداتان هەبێ، تاوانەکانتان دادەپۆشێو لێتان خۆش دەبێ، لەسەر تاوانی لەوەپێشتان سزاتان نادا و تۆڵەتان لێ ناسێنێ: ﴿وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ پەروەردگار کە ئەم هەموو چاکەیەتان لەگەڵ دەکا، فەضلو نیعمەتی گەورە گەورەی بەسەر ئێوەو غەیری ئێوەش دا هەیە، نیعمەتو بەخششەکانی هێندە زۆرو بەرفراوانن بەشی هەموو کەس دەکا!!!

تێبینی:

لەقورئانی پیرۆز دا فەرمان بەتەقوا زۆر جار دووبارە بۆتەوە، بەڵام لێرەدا فەرمان بەتەقوا لەشێوەی مەرج دا هاتووە، پەروەردگار لەم ئایەتە دا وا خیطابی ئاڕاستەی بەندەکانی کردووە دەڵێی خۆیان لەگەڵ یەکتری دا ئاخاوتن دەکەن..

هەرکاتێ بەندە تەقوای خودای خۆی کرد؛ بەم جۆرە پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بێ، واز لەشتی گومان لێکراویش بێنێ لەترسی ئەوەی تووشی حەرام نەبێ، دڵو دەروونی خۆی شەحن بکاتەوە بەنیازی پاکو مەبەستی خاوێن، ئەندامەکانی جەستەی لەکارو کردەوەی باش دا بەکار بهێنێ، خۆ بپارێزێ لەهەرشتێک کە بۆنی شیرکی نهێنیو ئاشکرای لێ بێ! خودا پاداشتی باشی دەداتەوە:

لێرەدا قورئانی پیرۆز سێ جۆر پاداشی بۆ تەقواکاران دیاری کردوە:

١- فەرمووی ﴿يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا﴾ **فرقان**: وشەیەکە زێدە موبالەغەی تێدایە، مەبەست پێی هەرشتێکە کە جوداوازیی لەنێوان حەقو بەتاڵ دا بکا، زانیاری بەسود، سەرکەوتن بەسەر دوژمن دا پێیان دەگوترێ: (**فرقان**) ئەم وشەیە بۆ قورئانیش بەکاردەهێنرێ! چونکە هۆکاری سەرەکی جیاکردنەوەی نێوان حەقو بەتاڵی لەخۆگرتووە.

٢- فەرمووی ﴿وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ واتە پەروەردگار پاشماوەی تاوانەکانی لەوە پێشیان (بەگەورەو بچووکەوە) پاک دەکاتەوەو لەدونیا دا پەردەپۆشیان دەکا، بەمەرجێ تۆبە لەو تاوانانە بکەنو جارێکی تر بۆیان نەگەڕێنەوە.

٣- فەرمووی ﴿ويغفر لكم﴾ واتە: لەرۆژی قیامەت دا لەتاوانەکانتان خۆش دەبێ؛ سزاو تۆڵەی بەرامبەرتان لێ ناستێنێ!

بەکورتیو پوختی تەقوا نوورو روناکییە لەدونیاو لەقیامەت دا، هۆی خۆشبەختیو کامەرانی هەردوو دنیایە، کەشتی رزگار بوونە لەهەموو خراپەو شەڕو گێژاوێک بۆیە پەروەردگار لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ، وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ**﴾البقرة/١٩٧.

فێڵو پیلانە جۆراو جۆرەکانی موشریکەکان دژی پێغەمبەرﷺ

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

ئیمامی ئەحمەد دەفەرموێ: عەبدورڕەزاق بۆی گێڕاینەوە: کە ئەویش لەموعەمەرەوە دەگێڕێتەوە: ئەویش لەعوسمانی ئەلجەریری ئەویش لەمەقسەم کە مەولای ئیبنوعەبباسە، دەڵێ: ئیبنو عەبباس ﷺ دەربارەی ئایەتی ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ...﴾ بۆی گێڕامەوە فەرمووی: شەوێک قورەیشی یەکان لەناو خۆیان دا لەمەککە دەربارەی پێغەمبەر ﷺ راوێژیان کرد: هەندێکیان وتیان: بەیانی کە رۆژ بووەوە دەیگرینو پێوەندی دەکەین، برێکیان وتیان: نا، وا باشە بیکوژین؛ کۆمەڵێکیشیان وتیان: نەخەیر لەوەڵات دەری بکەینو نەهێڵین لەناومان دا دانیشێ!

پەروەردگار پێغەمبەری خۆی لەم پیلانو کەینوبەینە ئاگادار کردەوە.. پێغەمبەر ﷺ بریاری کۆچکردنی دا بۆ مەدینە عەلی کوڕی ئەبوطالیبی لەجێگەی خۆی نواند؛ پێغەمبەر ﷺ لەمەککە دەرچو بەرەو ئەشکەوتی حیرا کەوتە ڕێو گەییشتە ناو ئەشکەوتەکە:

لەلایەکی ترەوە موشریکەکان ئێشکیان لەعەلی دەگرتو وایان زانی پێغەمبەرە لەناو جێگەکەدا، کە رۆژ بووەوەو دونیا روناک بوو هەڵمەتیان بۆ برد بیگرن، کە لێی نزیک بوونەوە بۆیان دەرکەوت عەلی کوڕی ئەبوطالیبە. وتیان: کوا موحەممەد؟ کوا خاوەنی ئەم جێگەیە؟ وتی: نازانم بۆکوێ چووە. ئیتر شوێن پێیان هەڵگرت تاگەیشتنە کێوی حیرا، لەوێ لێیان تێکچوو بەکێوەکە هەڵگەڕان، بەبەردەم ئەشکەوتەکەدا رۆیشتن بینیان جاڵجاڵۆکە دەرگای ئەشکەوتەکەی تەنیوە، لەدڵی خۆیان دا وتیان: ئەگەر بچوایە ناو ئەشەکەوتەکە، دەرگاکەی ئاوا بەتەندراوی جاڵجاڵۆکە نەدەمایەوە، سێ رۆژ لەو شاخو کێوە مانەوە هیچیان دەس نەکەوت.[٣]

ئیبنو ئەبی حاتەمو ئیبنو ئیسحاق لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕنەوە: کە فەرموویەتی: چەند کەسێک لەقورەیشی یەکانو لەپیاو ماقوڵانی هەرخێڵێک کۆبوونەوە بۆ ئەوەی بچن بۆ (**دار الندوة**) شەیتان لەشێوەی پیاو ماقوڵێکی ریش سپی پێشی پێ گرتن، کە چاویان پێ کەوت، وتیان: جەنابت کێی؟ وتی:

[٣] في ظلال القران ج٣/٨٤٤

من پیرێکی نەجیبم، زانیومە بۆ چ مەبەستێک کۆدەبنەوە، ویستم منیش ئامادەبم، راو بۆچوونو ئامۆژگاری خۆم بخەمە پێش چاوتان، وتیان باشە فەرموو: تۆش وەرە ژوورەوە، لەگەڵیان چووە ناو (**دار الندوة**) ئەمجار وتی: دەی بابزانین دەربارەی ئەم پیاوە (واتە پێغەمبەر) چیتان بڕیار داوە؟ یەکێکیان وتی: پێوەندی دەکەینو بەندی دەکەین تادەمرێ. وەکوو چۆن شاعیرەکانی پێشوو (زوهەیر، نابیغە) لەناو چوون!

شەیتان کە لەشێوەی پیاوێکی پیر دا بوو، وتی: نا ئەم رایە پەسند نیە، چونکە خزمەکانی کۆدەبنەوەو بەزۆر لەبەند رزگاری دەکەنو لەوانەیە یارمەتی بدەنو ئێوە لەولات دەربکەن، بزانن چارەیەکی تر بۆ ئەم کابرایە بدۆزنەوە!!

یەکێکی تر وتی: لەولات دەری بکەنو مەهێڵن بێتەوە ناو ولاتو بۆخۆتان ئیستراحەت دابنیشن. چونکە ئەو کە لەولات دەرکرا هەرچی بیکا زیان بەئێمە ناگەیەنێ!

پیرەمێردی نەجدی (شەیتان) وتی: نەوەڵلا ئەوە پەسند نیە، ئێوە نازانن چەند زمانی لووسە؟ چەند گوفتوگۆ خۆشە؟ چۆن دڵو دەروون داگیر دەکات، سوێند بێ، ئەگەر ئێوە ئەوە بکەن پەیوەندی بەعەرەبەکانی ترەوە دەکاو کۆیان دەکاتەوەو پاشان هەڵمەتتان بۆ دێننو لەولات دەرتان دەکەن، پیاو ماقوڵەکانتان دەکوژن!! وتیان: راستەو قسەکەت بەجێیە، بزانن شتێکی تر بدۆزنەوە، ئەبوجەهل وتی: بەخودا من رێگا چارەیەکم دۆزیوەتەوە باشترین رێگایەو تا ئێستا کەستان پەیتان پێ نەبردوە، وتیان: ئەو رێگاچارەیە چییە؟ وتی: بێنن لەهەموو خێڵو بنەماڵەیەک گەنجێکی بەهێزو توانا و تازا هەڵبژێرن، ئەمجار هەریەکەیان شمشێرێکی بڕندەی دەدەینە دەست، هەموویان بچن پەلاماری بدەنو بەیەکەوە لێی راکێشنو بیکوژن، جا کە کوشتیان خوێنەکەی دەکەوێتە سەر هەموو خێڵە عەرەبەکان، بڕواناکەم بەنووهاشم دوایی بتوانن شەڕ لەگەڵ ئەم هەموو خێڵە عەرەبانە بکەن، خۆ ئەگەر ویستیان خوێنەکەی دەدەینو بەئیستراحەت دوایی دادەنیشین.

پیرە پیاوی نەجدی، وتی: ئافەرین ئەوە رای باشو رێگاچارەی چاکە، تەگبیر لەوە باشتر نابێ!

هەموو لەسەر ئەمە پێکٛ هاتن‌و رایان لەسەر بوو: کە ئەنجامی بدەن.

ئیتر حەزرەتی جوبرائیل هاتە لای پێغەمبەرو هەواڵی تەگبیری کافرەکانی پێ دا، پەروەردگار رێگەی بەپێغەمبەر دا: کە کۆچ بکا بۆ مەدینە، جا کە پێغەمبەرﷺ کۆچی کرد بۆ مەدینەو پاش گەیشتنی، پەروەردگار نیعمەتی خۆی وەبیر دەهێنێتەوەو ئەم ئایەتەی بۆ دەنێرێ کە دەفەرموێ: ﴿وَإِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا....الآية﴾.

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەئایەتەکانی پێشیانەوە ئەوەیە: کە پەروەردگار لەوەپێش نیعمەتەکانی خۆی بەسەر موسوڵمانان دا بەگشتی وەبیر هێنانەوەو فەرمووی: ﴿وَٱذۡكُرُوٓا۟ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٌ......﴾الانفال/٢٦ گونجاو بوو کە نیعمەتە تایبەتیەکانی بەسەر پێغەمبەرﷺ خۆی دا وەبیر بێنێتەوە: کە بریتییە لەپووچەڵ کردنەوەی فێڵی موشریکەکان کە ویستیان پێغەمبەر تیرۆر بکەن. خودا پیلانەکەیانی پووچ کردەوە. دەفەرموێ: ﴿وَإِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كفروا﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! ئەو نیعمەتە گرنگە یاد بکەرەوە کە خودا پێی دای، بیری ئەو کاتە بکەرەوە کە موشریکەکان کۆبوونەوە بۆ دارشتنی پیلانێکی خەتەرو سامناکٛ دژی شەخصی خۆتو پەیامەکەت، بێگومان پوچەڵکردنەوەی ئەو پیلانە نیعمەتێکی ئەوەندە گرنگە شیاوی ئەوەیە: تۆ هەمیشە سوپاسگوزار بێ؛ روداوێکٛ بوو پەندو عیبرەتی لێ وەردەگیرێ، بەڵگەیە لەسەر راستی بانگەوازیو پەیامەکەت، نیشانەی ئەوە بوو خودا لەکاتی تەنگانەو ناخۆشی دا پشتگیریت دەکا، ناهێڵێ دوژمن فرسەتت لێ بێنن بێگومان موشریکەکان نەخشەو پیلانیان لەدژ دارشتی، هەموویان لەسەر ئەوە رێکەوتن‌و بەنهێنی لەناو خۆیان دا بڕیاریان دا ﴿لِيُثۡبِتُوكَ أَوۡ يَقۡتُلُوكَ أَوۡ يُخۡرِجُوكَ﴾ کە بەیەکێکٛ لەم سێ جۆرە زیانت پێ بگەیەنن، یان بتخەنە بەندیخانەوەو نەهێڵن پەیامەکەت بەخەڵکی بگەیەنێ، یان گەلەکۆمەکیت لێ بکەن‌و بتکوژن، یان لەوەلات دەرت بکەن‌و نەهێڵن لەزێدی خۆت دابنیشی.

﴿وَيَمْكُرُونَ﴾ ئەوان بەنهێنی پیلانیان لەدژ دادەڕشتی بەجۆرێك كە تۆ ئاگات لێ نەبوو، ﴿وَيَمْكُرُ اللّهُ﴾ بەلام پەروەردگار پیلانەكەیانی پووچ دەكردنەوە فرتو فێڵەكانیانی هەڵوەشاندنەوە، چ پیلانو نەخشەی كێشابوویانن بەفیڕۆ چوون، چونكە كۆچكردنی بۆ مەدینە بەساغو سەلامەتی بۆ رەخساندیو بەناو ئەوان دا لەماڵ هاتیە دەرێو پێیان نەزانیو لەدەستیان رزگارت بوو؛ لەمەككەوە كۆچت كرد بۆ مەدینە. ﴿وا للهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾ پیلانی خودا باشتر جێ دەگرێو كاریگەرترە بەڵكوو هەرنەخشەی خودا جێبەجێ دەبێو هەر پیلانی ئەو سەركەوتوو دەبێ!

بەراستی ئەو تابلۆیەی لێرەدا قورئان كێشاویەتی: ﴿وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّهُ﴾ تابلۆیەكی سەرنج راكێشو كاریگەرە، دەتۆ بەخەیاڵ كۆڕو كۆبوونەوەی قورەیشییەكان بێنەوە بەرچاوو تێیان بفكرە كە پیلانو نەخشەكان دادەڕێژن، تەگبیر دەكەنو راوو بۆچوون دەگۆڕنەوە، پەروەردگاری باڵا دەستو زاناو بەتوانا لەپشتیانەوە پیلانو نەخشەكانیان پووچ دەكاتەوەو ریسەكەیان دەكاتەوە بەخوریو ئەوان بەخۆیان نازانن هەست بەنەخشەی خودا ناكەنو ئاگایان لەهیچ نیە!!

ئەم تابلۆ قورئانییە لەسەرێكەوە قەشمەریو لاقرتێیان پێ دەكاو لەلایەكی ترەوەو لەهەمان كات دا وێنەیەكی ترسناكو دڵ دا خورپێنە! چونكە ئەو نادەمیزادە نەزانو زەبوونو بێ دەسەلاتانە دەبێ چی بزو بتوانن چی بكەن؟! زانینو توانای ئەوان لە كوێیو تواناو زانیاری پەروەردگار لە كوێ!؟ دەبێ ئەو نەفامانە چییان پێ بكرێ بەرامبەر زانیاریو دەستەڵاتی پەروەردگاری بەدیهێنەری بونەوەر؟

ئەمجار سیاقی ئایەتەكە درێژە بەرانواندنی رەوشتی كافرەكان دەدەنو رەفتارو كردەوەكانیان دەخەنەرو، پروپاگەندەو درۆو بوختانیان دیاری دەكەن، لافو گەزافو خۆهەڵكێشانی ئەو موشریكانە دەگاتە ئاستێك؛ كە بڵێن: جا قورئان چیە؟ ئێمەش (ئەگەر بمانەوێ) دەتوانین پەراوێكی ئاوا بخەینەرو!

قورئان بیریتییە لەداستانو چیرۆکی گەلەپێشینەکانو ئێمەش دەتوانین لەو چیرۆکئو داستانانە بڵێین!!

بۆیە قورئانی پیرۆز دوا بەدوای باسکردنی پیلانو نەخشەکێشانی کافرەکان دژی خودی پێغەمبەرﷺ خۆی، دێتە سەر باسکردنی پیلانەکانیان دژی ئایینو قورئانەکەیو دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا﴾ ئەگەر ئایاتی قورئانی پیرۆز بەسەر ئەو موشریکانە دا بخوێندرێتەوە، (هەرچەندە ئایەتەکان وەکوو خۆری روناک وان، ئاشکراو نومایانن) ئەوانە لەبەر نەفامیو سەررەقیو بێ هۆشیو لوتبەرزی خۆیان دەڵێن: گوێمان لێ بوو بیستمان، جا ئەوە چیەو گرنگی لەچی دایە؟ ﴿لو نشاء لقلنا مثل هذا﴾ ئەگەر ئارەزۆمان لێ بێ، ئێمەیش کتێبی وەک ئەم قورئانە دادەنێین، دەتوانین ئایاتی ئاوا بڵێین!! ئەمجار باییسی وتەکەی خۆیان دەدەنەوەو دەڵێن: ﴿إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ﴾ ئەم قورئانە بریتیە لەکۆمەڵێک درۆو دەلەسەو چیرۆکئو داستانی پێشینان، جگە لەمە هیچی تری تێدا نیە.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: ئیبنو کەثیر لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەو لە (السدی)و لەئیبنو جورەیجو کەسانی دیکەشەوە ریوایەتی کردوە کە بێژەری ئەم وتە نابەجێیانە (**النضر**)ی کوڕی (**الحارث**)ە دەڵێ: ئەم پیاوە نەفرەت لێکراوە، لەکاتی خۆی دا چووە بۆ ولاتی فارسو هەندێ چیرۆکئو داستانی پادشاکانی ئێرانی بیستبوو لەبەری کردبوون، برێ سەرگوزشتەی روستەمو ئەسفەندیاری دەزانین. کە گەڕابۆوە بۆ مەککە دیتی تازە پێغەمبەرﷺ رەوانەکرابوو، قورئانی پیرۆزی بۆ قورەیشی‌یەکانی دەخوێندەوە، وا دەبوو (**النضر**)یش ئامادە دەبوو، جا کە پێغەمبەرﷺ ئەو کۆڕو کۆبوونەوانەی بەجێ دەهێشتن ئەمجار (**النضر**)ی مەلعوون چیرۆکی پاشاو پاڵەوانەکانی فورسی بۆ دەگێڕانەوەو دوایی دەیگوت: دەی توخوا کێمان چیرۆک بیژترین؟ من یان موحەممەد؟

بۆیە کە لەجەنگی بەدردا خودا کردی (**النضر**) بەدیلی گیراو کەوتە بەردەستی پێغەمبەرﷺ فەرمانی دا کە بەشمشێر لەملی بدرێو بکوژرێ!! فەرمانەکە جێبەجێ کراو کوژرا. ئەو کەسەی (**النضر**)ی دیل کردبوو (**المقداد**)ی کوڕی (**الأسود**)بوو......... جا کە پێغەمبەر فەرمانی دا بەئیعدام کردنی (**النضر**). (**المقداد**) وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوە من بەدیل گرتوومە! بۆ دەیکوژن؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (ئەمە دەربارەی کەلامی خودا واو وای دەگوت.) ئیتر فەرمانی بەکوشتنی دا، میقداد دوبارەی وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوە دیلی منە! پێغەمبەرﷺ فەرمووی: خودایە! بەفەضلو بەخششی خۆت میقداد دەوڵەمەند بکەو ئاتاجی نەمێنێ) میقداد وتی: ئەوەی من دەمەویست ئەمە بوو...

ئەم ئایەتە دەربارەی (**النضر**)ی ناوبراو هاتۆتە خوارێ. بێگومان چەند جار لەقورئان دا ئەوە دووبارە بۆتەوە: کە موشریکەکان قورئانیان بەوە عەیبدار دەکرد کە چیرۆکو داستانی پێشینانە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا**﴾الفرقان/٥. یان دەفەرموێ: ﴿.......**يقول الذين كفروا: ان هذا الا أساطير الأولين**﴾الأنعام/٢٥.

ئا ئەم پڕوپاگەندەو لەدژ دوانەی موشریکەکان زنجیرەیەک بوو لەزنجیرە دورو درێژەکانی درۆو بوختانو چاوو راوی کافرەکان کە دژی پێغەمبەرو پەیامەکەی ئەنجامیان دەداو دەیانەویست بەم هەوڵە بێهودەو تێکۆشانە بێ ئاکامەیان بەربەتیشکی خۆری روناک بگرنو پەیامی ئیسلام بەدرۆ بخەنەوە، قورئان لەپێش چاوی خەڵک سووک بکەنو، بێ بایەخ سەیری بکەنو لەکاریگەری بخەن!!

بێگومان پیاو ماقوڵانی قورەیش سروشتی بانگەوازی پێغەمبەریان دەناسی، مانای رستەو وشەکانی زمانی خۆیان تێدەگەیشتن، دەیانزانی شایەتیدانی (أشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان محمد رسول الله) مانای وایە: مافی تەشریعو فەرمانڕەوایی هەر بۆ خودایەو پێویستە ئادەمیزادەکان

هەموویان تێکڕا ئیعلانی یاخی بوون لەفەرمانڕەوایی تادەمیزاد بکەن! بچنە ژێر خێمەی فەرمانڕەوایی‌و پەروەردگارییەتی رەهاو بێ سنووری یەزدان! ئەمجار شێوەی ئەنجامدانی ئەو بەندایەتییە بۆ خودا لەرێگەی پێغەمبەری خوداوە؛ حەزرەتی موحەممەدﷺ وەربگرێ، نەکێ لەوانەی بەناوی خودا درۆزنەکان، یان بەناوی خوداوە قسەدەکەن!

بەڵێ قورەیشییەکان دەیانزانی کەسێکێ ئەو شایەتیە بدا ئیتر لەژێر دەسەڵاتی ملهوڕەکانی قورەیش دا نامێنێتەوە، رابەرایەتی‌و حاکمییەتی ئەوان رەفض دەکاو پاڵ بەئەو کۆمەڵو گرۆهە راپەڕیوانە دەدا کە حەزرەتی موحومەمەد رابەرایەتییان دەکاو گەردنکەچی فەرمانو دەسەلاتی ئەو دەبنو خۆیان لەکۆتو زنجیری دابو نەرێتی تایەفەگەری‌و خێڵایەتی‌و سەرکردایەتی نەزانی رزگار دەکەنو وەلاو گەردنکەچی خۆیان بۆ پێغەمبەر ئیعلان دەکەنو سەرکردایەتی تازە هەڵدەبژێرنو دەچنە ریزی ئەو کۆمەڵە موسوڵمانەی کە ئەو سەرکردایەتیە تازە رابەرایەتی دەکا!!

ئەمە بوو مەعنای شایەتیدانو وتنی: (أشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان محمد رسول الله) ئەمە واقیعێکێ بوو، ملهوڕەکانی قورەیش هەستیان پێ کردبوو، دەیانزانی چ خەتەرێکی هەیە بۆ سەر کییانو باری کۆمەڵایەتی‌و رامیاری‌و ئابوری‌و بیرو باوەڕیان کە کۆمەڵگاکەیان لەسەری دامەزرا بوو!

ئەوان لەمانای (أشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان محمد رسول الله) ئەو مانا بێ هێزو بۆشە تێنەگەیشتبوون کە ئەمڕۆ هەندێ کەسی خۆ بەموسوڵمان زان تێی گەییشتوونو هەر بەوەندە کە بەزمان ئەم شایەتیە دەدەنو برێ شەعائیرو طوقووسی خودا پەرستی ئەنجام دەدەن،، لەکاتێکێ دا حاکمییەتو خودایەتی خودا لەسەر زەوی بەرچاو نەگیراوەو لەژیانی خەڵکەکە دا رەنگی نەداوەتەوە؛ سەرکردایەتی نەزانو یاسادانەری نەزان فەرمانڕەوایی کۆمەڵو کاروباریان دەکا!!

لەراستی دا هەرچەندە ئەو کاتە لەمەککە ئیسلام نەشەریعەتی هەبوو نەحکوومەتی هەبوو، بەڵام ئەوانەی کە ئەم شایەتمانەیان دەهێنا، یەکسەر

جڵەوی خۆیان دەدایە دەست رابەرایەتی حەزرەتی موحەممەدﷺو خۆشەویستیو وەلای خۆیان بۆ کۆمەڵی موسوڵمان رادەگەیاندو، خۆیان لەهەموو وەلاو خۆشەویستی خێزانو بنەماڵەو خێڵو هۆزو رەگەزپەرستی سەردەمی نەزانیو لەوە پێشیان رزگار دەکرد، ئەوان کە دەیانگوت: (أشهد ان لا الە الا اللّٰە، اشهد ان محمد رسول اللّٰە) لەناخی دڵیانەوە دەیانگوتو بەکردەوە ماناکەیان دەسەلماندو لەژیانو هەڵسوکەوتو رەفتاریان دا رەنگی دەدایەوە.

ئەمە بوو هۆی ئەوەی کە قورەیشییەکان بەبڵاو بوونەوەی ئایینی ئیسلام قەڵس دەبوونو بەبیستنی قورئان تەنگەتاو دەبوونو حەجمینیان لێ هەڵدەگیرا، دەیانزانی چ خەتەرێکیان لەسەرەو چۆن دەسەلاتو فەرمانڕەواییان لەکیس دەچێ!

ئەوان لەپێش هاتنی ئیسلام بەو خوداپەرستانە قەڵس نەبوون کە خۆیان بە(حونەفا) دەزانیو وازیان لەبیرو باوەڕی موشریکەکان هێنابوو بتپەرستیان نەدەکردو خودا پەرست بوون، چونکە گۆشەگیریو دێر نشینی ئەو حونەفایانە خەتەری بۆ فەرمانڕەوایی ملهوڕی موشریکەکان نەبوو (کوردوتەنی زەرەری بۆ پەزەکان نەبوو)! تا ئەوە بەئایینی خودا حلێب ناکرێ!

کەوابێ ئەو ئیسلامەی کە ئەمڕۆ برێ سوفیلکەو بەناو موسوڵمان دەیانەوێ جۆرێکە لەو ئایینەی کە حونەفاو دێرنشینەکانی پێش هاتنی ئیسلام پەیڕەویان دەکردو بەئیسلامی راستەقینە ناژمێردرێ، ئیسلامی راستەقینە بریتییە لەو رابونو بزوتنەوە ئیسلامییەی کە وێڕای گوتنی شایەتمان (أشهد ان لا الە الا اللّٰە، اشهد ان محمد رسول اللّٰە) خۆ لەهەموو بیرو بۆچونو دابو نەریتی کومەڵگای نەزانی دەپارێزێ، هەموو تەصەوراتو یاساو شەریعەتو فەرمانڕەواییو رابەرایەتی جاهیلییەت رەت دەکاتەوە، (وەلای) رەهاو بێ سنوور بۆ کۆمەڵی موسوڵمانان رادەگەیەنێو ملکەچی فەرمانڕەوای بانگەوازی ئیسلامی دەبێودەیەوێ بەکردەوە ئیسلام لەژیانی کۆمەڵ دا رەنگ بداتەوەو شەریعەتی قورئان پایەدار بێ، کۆمەڵگایەک

بخولقێ خودایەتیو پەروەردگاریەتی؛ (ربوبیەتو ئولوهییەت) تێیدا تەنها بۆ خاوەنی بوونەوەر بێ!

ئا ئەم ئیسلامە بوو قورەیشییەکانی تەنگەتاو کردبوو حەراسانی لێ هەڵگرتبوون، بۆیە بەهەموو جۆرێک بەرەنگاری بوونەوەو دژی وەستان، جۆرێک لەشێوە بەرەنگار بوونەوەکەیان بڵاو کردنەوەی ئەو پروپاگەندەو چاوو راوو درۆو بوختانانە بوون کە دژی قورئان ئەنجامیان دەدا، دەمێک دەیانگوت: قورئان چیرۆکو داستانی هەڵبەستراوو سەرگوزشتەی پێشینانە. چاخێک دەیانگوت: ئەگەر بمانەوێ قورئانێکی ئاوا دەخەینەرو، یان دەیانگوت: شیعرەو موحەممەد شاعیرە، بڕێ کاتیش پێغەمبەریان بەشێت لەقەڵەم دەداو دەیانگوت: قوتابیەکی فێرکراوی شێتو پێتە، هەندێ جاریش دەیانگوت: جندۆکە دەرسی پێ دەڵێو فێری دەکا!

پێویستە ئەوە بزانرێ کە بڵاوکردنەوەی ئەو پڕەپاگەندەو چاوو راوە لەناو کومەڵگای نەفامو رەشە خەڵکەکەی مەککە دا کاریگەری خۆی هەبوو، بەتایبەتی لەسەرەتاوەو پێش ئەوەی جوداوازیی نێوان ئوسلوبی قورئانو چیرۆکو داستانەکانی کە هی وەکوو نەضری کوڕی حاریث دەیانگێڕانەوە دەربکەوێ. ئەگینا بۆچی کە نەضری کوڕی حاریث لەجەنگی بەدردا دیل کرا، پێغەمبەرﷺ فەرمانی دا بەکوشتنیو وەکوو گیراوەکانی تر فیدیەی لێ وەرنەگیرا. بەڵام ئەم حاڵەتە هێندە درێژەی نەکێشا، بەری خۆر بەبێژنگ نەگیراوو ئەو پروپاگەندەو چاوو راوە کاریگەری خۆیان لەدەست داو، قورئانی پیرۆز بەهێزی بەلاغەتو رەوانیو لەبەر ئەوەی لەخوداوە هاتووەو گونجاو بوو لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد داو پێداویستی دەروونی ئادەمیزادی دابین دەکردو دەچووە دڵانەوەو لەناخەوە هەستی خەڵکەکەی دەهەژاند، هەموو ئەو کۆسپو تەگەرانەی راماڵینو گەسکی لێدان، ئیتر موشریکەکان نەیان توانی چی دی بەم چاوو راوە خەڵکی هەڵبخەڵەتێنن!!

ئەمجار ملهوڕەکانی قورەیش بەهەناسە سواریو دڵەتەپو لێوە لەرزەوە دەیانگوت: ﴿لا تسمعوا هذا القرآن والغوا فيه لعلكم تغلبون﴾ گوێ بۆ ئەم قورئانە مەگرن، کە خوێندرا بیکەنە گاڵو بوغڵو گرمەگرم، با کەس لێی

تێ نەگا، بەڵکو نەهێڵین بڵاو بێتەوەو سەرکەوتن بەدەست بێنین! لەهەمان کاتدا پیاوماقوڵو سەرانی قورەیش؛ هی وەکوو ئەبو سوفیانو ئەبو جەهلو ئەخنەسی کوڕی شورەیق، هەریەکەیان بەدزی ئەوی تریان گوێیان بۆ قورئان دەگرتو بەبیستنی دڵیان دادەخورپاو ترسو لەرزیان پێ دەکەوتو ئەژنۆیان نەدەکردن شەوێکی تر بچنەوە بۆ ئەو شوێنەو بەدزییەوە گوێ لەقورئانخوێندنی پێغەمبەرﷺ بگرن؛

ئەمجار پەیمانیان بەیەکتری داو لەسەر خۆیان پێویست کرد: کە جارێکی تر نەچنەوە بۆ ئەو شوێنەو بەهیچ شێوەیەکێ گوێی بۆ قورئان نەگرن، نەوەکوو کوڕە گەنجەکانیان بیان بێنن کە دەچن بۆ گوێگرتن لەقورئانو ئەوانیش چاویان لێ بکەنو ئەم قورئانو ئایینە کاریان لێ بکەنو موسوڵمان ببن!

تەنانەت قورئانخوێندنی پێغەمبەرﷺ ئەوەندە کاریگەر بوو لەسەر هەستی وەلیدی کوڕی موغیرە (کە یەکێک بوو لەملهوڕەکانی قورەیش) بەئاشکرا لەوەسپی قورئان دا، وتی: (إِنَّهُ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ وَأَنَّهُ يُحَطِّمُ مَا تَحْتَهُ) ئیتر عەرەبەکان ترسان کە ئەم وتەی وەلید بڵاوبێتەوەو کار لەخەڵک بکا، داوایان لەوەلید کرد کە وتەیەکی وا بڵێ: خەڵک لەقورئان دوور بکەونەوە، ئەوەبوو خۆی جەڕبابە داو دەرروونی خۆی هەڵپشکنی تاتوانی ئەم وتە مەشهورەی بڵێ: کە گوتی: (انە سحر یؤثر) بەراستی ئەم قورئانەی موحەممەد دەیخوێنێتەوە سیحرێکی کاریگەرە.[٤]

پێویستە ئاماژە بۆ ئەوەش بکەین کە هەوڵو تەقەڵلای نەضری کوڕی حاریث بۆ دوورخستنەوەی خەڵک لەقورئان دوا هەوڵو تەقەڵلا نەبوو، دوایین هەوڵو تەقەڵلاش نابێ..... بێگومان ئەو هەوڵو تەقەڵلایانە چەندەهاجاری تر بەڵکو میلۆنەها جاری تر دووبارە بوونەوە بەلام بەشێوەو شێوازی جۆراو جۆرو لەبەرگو پۆشاکی تردا...

بەڵێ دوژمنانی ئایین بەدرێژایی مێژووی پڕ لەشانازیو سەروەریی ئیسلامی، هەمیشە لەهەوڵو تەقەڵلای جۆراو جۆردا بوون بۆ ئەوەی خەڵکی

[٤] تەفیری مەنار ج٩/٦٥٤-٦٥٥

لەقورئان لابدەنو نەهێڵن کاریگەری هەبێ لەژیانیان دا، بەتەواوی لەگۆڕەپان دووری بخەنەوە، کە ئەمەیان بۆ نەکرا، ئەمجار هەوڵیان دا قورئان بکەن بەکەرەسەی تەراتیلو شێوە گۆڕانی کە قورئانخوێنەکان لەکۆڕو ڤیستیڤاڵو ئێزگەو تەلەفیزیون دا بڕێک لەو قورئانە بەدەنگی بەرز بخوێننو دەنگی خۆیانی تێدا بەتاقی بکەنەوەو گوێگرەکان بەدەم (نەک بەدڵ) (اللّه اللّه)یان بۆ بکەن، یان هەندێ لەئایەتەکانی بکەنە نوشتەو دوعا خەڵکی بیخاتە باخەڵی، یان بەسەر سنگی خۆیان یان لەژێر سەرینی نووستنیان هەڵی بگرنو پێیان وا بێ موسوڵمانی ئەمەیەو ئەوە مافی قورئانەو قورئان بۆ ئەوە هاتووە کە بەم جۆرانە رەفتاری لەگەڵ بکرێ. بەڵێ قورئان ئەمڕۆ لەژیانی ئادەمیزادان دا، بەکانو سەرچاوەی تەوجیهو ئامۆژگاری حلێب ناکرێ، دوژمنانی ئایین وایان کردووە موسوڵمانان تەوجیهات دەربارەی کاروباری ژیانیان لەسەرچاوەی ترەوە راگوێزنو لەدادگاو بازارو فەرمانگەو قوتابخانەو ناو خێزانو دەرەوەی خێزان دا قانوونو یاسا دەسکردەکان لەگەڕدابنو کاریان پێ بکرێو قورئان وەلابنرێو کاری پێ نەکرێ، ئەمجار بۆ لەخشتە بردنو هەڵخەڵەتاندن دەڵێن: ئیسلام ئایینی رەسمی حکوومەتەو ئەم ئایینە پیرۆزەو قورئان پەراوێکی موقەددەسەو رێزدارە، ئەی ئەوەنیە بەیانیو ئێوارەو هەموو کاتێک بەبۆنەی جیا جیاوە قورئان دەخوێندرێو قورئانخوێنەکان بەدەنگی بەرز لەتەعزییەو فیستیڤاڵو کۆڕو کۆبوونەوە جۆراو جۆرەکان دا دەیخوێنن؟ ئیتر موسوڵمانان چی تریان دەوێ؟ ئەی ئەوە نیە کە ئافرەت منداڵی دەبێ خەڵکەکە قورئانی ئەوەندە بەلاوە پیرۆزو موقەدەسە دەیخەنە پەڕۆیەکەوەو لەژوور سەری ژنە زەییستانەکەوە دایدەنێن؟؟ ئەی ئەوەنیە لەدادگا دانراوە (نەک بۆ حوکم پێ کردن بەڵکو بۆ سوێند پێ خواردن) هەر شایەتێک بانگ دەکرێ دەبێ سوێندی پێ بخوا؟؟ جا شایەدەکە باوەڕی پێیە، دەستنوێژی هەیە، دادگایەکی ئیسلامییە ئەمانە گرنگ نین؟! بەڵێ: ئەمانە هەموویان نمونەو لاسایی

کردنـەوەی چـاوو راوەکـەی نـەضری کـوڕی حاریثـە بـەڵام بەشێوەیەکی تـرو لەبەرگێو پۆشاکێکی تردا! بەڵام ئەوەی سـەر سوڕهێنەرەو جێگـای سەرنجە، ئەم قورئانە پیرۆزە لەگـەڵ ئـەو هـەموو پیلانو نەخشـانەی دژی دادەڕێژرێـن، وێـڕای ئـەو هـەموو فێـڵو چـاوو راوەی دژی دەکرێـن، تائێسـتا لــەو هــەموو ململانێو زۆرانبازییەی دا سـەرکەوتووەو، ئـەو هـەموو یاسا دەسکردو بـیرو بۆچوونو فەلسەفەو تیۆرەی بۆڕداون!!

بەڵێ: ئەم قورئانە تایبەتمەندییەکی سەرسوڕهێنەری هەیە، بـەجۆرێک کـە توانیویەتیو دەتوانێ هەموو فرتو فێڵی سەرڕوی زەوی، فرتو فێڵی شـەیتانە جولەکەو ماسوونیو صەلیبییو دارو دەستەکانیان بۆڕ بداو لەگۆڕنێ!؟!

بـەڵێ: وێـڕای ئـەو هـەموو پڕوپاگـەندەو چـاوو راوەی کـە دەزگـا جـۆراو جۆرەکانی کوفری عالەمی دژی قورئان بڵاوی دەکەنـەوە، لەگـەڵ ئـەو هـەموو دارایـیو هـێزو توانایـەی خراوەتـە گـەڕ بـۆ گۆشـەگیر کردنـی قورئـانو دوورخستنەوەی لەگۆڕەپانی ژیانو هەوڵدان بۆ وەلاخسـتنو ریشـەکێش کردنـی کاریگەری قورئان لەسەر دڵی موسوڵمانان، هێشتا لەهەموو کـونو قوژبنێکـی سـەر زەوی کۆمـەڵێک موسـوڵمان هـەن یـەکیان گرتـووەو کـار دەکـەن بـۆ گەڕانەوەی قورئان بۆ گۆڕەپانی ژیـانو رەنگدانـەوەی لـەژیانی ئادەمیزادەکـان داو لەهەڵسو کەوتو رەفتارو رەوشتیان داو چاوەڕوانی وادەو بـەڵێنی خـوداو هـەردەبێ بێتـە جـێ هـەر دەشـهێتە جـێ، ئـەمڕۆ نـا سـبەینێ ئـەم رابوونـە ئیسلامییە سەرانسەرییەی ئەم رۆژگارەش کە ئێستا کۆتایی سەدەی بیستەمە دیاردەیـەکی دڵخۆشـکەرەیەو پشـتیوان بـەخودا سـەرەتاو پێشـەتای ئـەو وادە خودایییە.

موشریکەکان داوای سزای ئاسمان دەکەنو پەروەردگار لەبەر خاتری پێغەمبەر سزایان نادا

وَإِذْ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ إِن كَانَ هَـٰذَا هُوَ ٱلْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ أَوِ ٱئْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ ٱللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓاْ أَوْلِيَآءَهُۥٓ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُتَّقُونَ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی (٣٢) ئیبنو جەریری طەبەری لەسەعیدی کوڕی جوبەیر ریوایەت دەکا دەڵێ: ئایەتی ﴿وَإِذْ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ.......﴾ لەشانی نەضری کوڕی حاریث دا هاتۆتە خوارێ، کاتێ کە گوتی: (إِنْ هَـٰذَآ إِلَّآ أَسَـٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ) پێغەمبەرﷺ فەرمووی: مالوێرانو بەدبەخت ئەمە کەلامی خودای بوونەوەرە، ئەویش وتی: (اللهم ان كان هذا هو الحق....)!!

دەربارەی ئایەتی ﴿وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ ئیمامی بوخاریو موسلیم لەئەنەسەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێ: ئەبو جەهلی کوڕی هیشام وتی: (اَللَّهُمَّ اِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ، فَامْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) ئیتر ئایەتی ﴿وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم﴾ هاتە خوارێ.

ئیبنو ئەبی حاتەم لەئیبنو عەباسەوە ریوایەت دەکاو دەڵێ: موشریکەکان بەدەوری کەعبەدا دەسوڕانەوەو دەیانگوت: (غُفْرَانَكَ غُفْرَانَكَ) ئیتر پەروەردگار ﴿وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ی ناردە خوارێ، داوای لێخۆشبوون

هەرچەندە لەو بێدینو کافرانەوە بووە، وەلی بووەتە هۆی جۆرێـک لـەلاچوونی زیانو عـەزابی دونیایی!!

بەکورتی دەربارەی بێژەری ﴿وَاِذْ قَالُوا: اَللّٰهُمَّ....﴾ راجیایی هەیـە، موجاهیدو سەعیدی کوڕی جوبەیر: دەڵێن بێژەرەکە نـەضری کـوڕی حاریثـە. ئەنەسی کوڕی مالیک دەڵێ بێژەرەکە ئەبو جەهل بووە.

دەربـارەی ئایـەتی ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ....﴾ واحیدیـی لـەئیبنو عومەرەوە ریوایەت دەکا دەڵـێ: موشریکەکان طـەوافی کەعبـەیان دەکـردو فیکەیان دەکێشاو چەپڵەیان لێ دەدان، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ.

ئیبنو جـەریری طەبـەری لەسـەعیدی کـوڕی جوبـەیرەوە ریوایـەت دەکـا: دەڵێ: قورەیشییەکان موعارەضەی پێغەمبـەریان دەکـرد لەتـەواف کـردن داو گاڵتەیان پێ دەکردو فیکەیان دەکێشـاو چەپڵـەیان لێ دەدا. ئیتر ئـەم ئایەتـە نازڵ بوو: بەهەر حاڵ سیاقی ئایەتـەکان درێـژە بـەرانواندنی چۆنیـەتی عـەنادو رقەبەری موشریکەکان دەدەن، ئەوە رون دەکەنـەوە: کـە لوتبـەرزیی‌و ملهـوڕی ئەو کافرانە بەجۆرێکە: کە رێگا بەخۆیان نادەن گەردنکـەچی حـەق بـبن‌و مـل شـۆڕکەن لەبەرامبـەری راسـتی پێغەمبەرایـەتی موحوممـەدﷺ ئیمان بێنـن! تەنانەت سەر رەقییـان گەیشتۆتە ئاسـتێک لـەجیاتی ئـەوە داوای هیدایـەت بکەن، ئاواتە خـوازن خـودا لەئاسمانـەوە بەردەبارانیان بکـاو بەسزا لـەناویان بەرێ بەڵام ئیمان نەهێنن.

وەکوو دەفـەرموێ: ﴿وَاِذْ قَالُوا اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هَـٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ﴾ ئـەی پێغەمبـەری خۆشەویسـت! یـادی ئـەوە بکـەرەوە، ئـەو کاتـەی قورەیشییەکان وتیـان: پـەروەردگارا! ئەگـەر راسـتە هـەر ئـەم قورئانـە حەقـەو لەتۆوە هاتووە، ﴿فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ﴾ دەسزامان بدە بەبەردە بـارانکردن‌و لەئاسمانـەوە بـەردەبارانمان بکـە، وەکـوو چۆن لەشکری (ئەبرەهە)ت بەردەباران کـرد، یـان عـەزابێکی ترمـان بەسـەردا بدە، بەسزایەکی کوشندە لەناومان بەرە.

ئەمە هەواڵدانی پەروەردگارە، هەواڵی کوفرو سەررەقی قورەیشییەکانو یاخی بوونو پشت هەڵکردنیان لەکاتی بیستنی ئایاتی قورئان دا بۆ ئێمە بەیان دەکا.

بەراستی دوعاو پاڕانەوەکەیان شتێکی سەیرو سەمەرەیە، رەنگدانەوەی چۆنیەتی سەر رەقیو چەموشییانە، کە بەهیلاکچوونو فەوتانی خۆیان بەلاوە باشترە لەوەی گەردنکەچی حەق ببنو بڕوا بەئایین بکەن (پەندێکی کوردی هەیە: دەڵێ: کەری دێز بەتۆپینی خۆیو زەرەری خاوەنی رازییە) !!

بێگومان سروشتی سەلیم کاتێ دەکەوێتە شکو گومانەوە، داوا لەخودا دەکا کە رێگای راستی نیشان بدرێو بەحەق بگا. بەڵام کە سروشت تێک چوو لوتبەرزیو سەرکەشیو سەررەقی تێدا پەیدا بوو، ئەوە فەوتانی خۆی بەلاوە باشتر دەبێ لەگەردنکەچ کردن بۆ حەق، ئەوەتا کافرەکانی مەککە. سزادانو تێداچوونی خۆیان بەلاوە باشتر بوو لەوەی ئیمان بهێننو ئایینی حەق قبووڵ بکەن!!

ئا بەم جۆرە سەررەقیو عەنادییە، موشریکەکانی مەککە بەرەنگاری بانگەوازییەکەی پێغەمبەر بوونەوە، بەلام سوپاس بۆ خودا لەسەرەنجام دا بانگەوازییەکە سەرکەوت.

بێگومان ئەوان کە دەڵێن: (خودایە! ئەگەر راستە، هەر ئەم قورئانە حەقەو لەتۆوە هاتووە دەبەردە بارانمان بکە....) مەبەستیان ئەوەیە: کە بڕوا بەقورئان ناکەنو بەحەقی نازاننو پێیان وانیە: لەخوداوە هاتبێ، تەنانەت ئەگەر لەخوداوەش هاتبێ، ئەوان هەر باوەڕی پێ ناکەن، بەڵکو تێداچوونی خۆیان بەلاوە باشترە، لەوەی کە بڕوای پێ بکەن!! گاڵتەیان بەو کەسانە دێ کە دەڵێن: قورئان حەقو راستە! ئەمەش ئەوپەڕی سەررەقیو ئینکارییە. ئەوان بەهۆی نەزانیو بەدرۆ خستنەوەیان بۆ پێغەمبەرو پەیامەکەی، لەئەحمەقیو خراپەکارییان دا گەییشتوونە ئاستێک داوای پێش وەخت هاتنە سزا دەکەن. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ، وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ، وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً، وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾العنكبوت/٥٣

ئەمجار پەروەردگار هۆی مۆڵەتدانو گیرانەبوونی دوعاکەیانو سزانەدانی دونیایان روون دەکاتەوە، دەفەرمویّ: ﴿وَمَا كَانَ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ ئەی پێغەمبەر! دابو نەریتی خودا وا نەهاتووە، باوی وانیە، رەحمەتو دانایی خودا داخوازی ئەوە نیە: کە عەزاب بۆ ئەوانە بنێرێ، بەبەردەباران، یان بەسزای تر لەناویان بەرێ لەکاتێکدا ئەتۆ پێغەمبەریان بیّو بانگەوازییان دەکەی بۆ ئیمان هێنان، مادام پێغەمبەر لەناویان دا بیّو بانگەوازییان بکا بۆ ئیمان هێنان، هومێدی ئەوە هەیە: برێکیان ئیمان بهێنن؛ ئەوان کە مۆڵەت دەدرێنو لەدونیا دا عەزابی ریشەکێشکەریان نانێردرێتە سەر، لەبەر خاتری پێغەمبەرە ﷺ و بۆ رێز لێنان لەو خۆشەویستەیە، ئەگینا لەناومان دەبردن. چونکە پێغەمبەر ﷺ مایەی رەحمەتە بۆ ئادەمیزد بەگشتیو نابێتە هۆکاری زەحمەت..

﴿وَمَا كَانَ اللهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ پەروەردگار لەروی رەحمەتو فەضلو بەخششیخۆیەوە مامەڵە لەگەڵ ئۆمەتی پێغەمبەر ﷺ بەو شێوە ناکا کە لەگەڵ گەلەپێشینەکاندا کردیو لەبێخی دەرهێنان؛ لەحاڵێکدا ئەوان داوای لێخۆشبوونو چاوپۆشیکردن لەتاوان دەکەن.

لێرەدا پرسیارێک دێتە پێشەوە دەگوترێ: ئەوانە کێ بوون داوای لێخۆشبوونو چاوپۆشی لیّ کردنیان دەکرد ؟!

ئیبنو عەبباس دەفەرمویّ: مەبەست کافرەکانن، کە لەکاتی تەواف کردن دا دەیانگوت (غفرانك) خودایە! لێخۆشبوونی تومان دەویّ: داوای لێخۆشبوون هەر چەندە لەکافرو بێدینانەوە دەرچووە، وەلیّ برێ شەرو ناخۆشی لیّ لاداون... هەندێکی تر دەڵێن: داوای لێخۆشبوونەکە ئەو موسوڵمانانە کردویانە کە لەناو کافرەکان دا بوون؛ ئەو کاتە مانای ئایەتەکە بەم جۆرە دەبیّ:

پەروەردگار ئەوان بەسزا ریشەکێش ناکا، لەحاڵێکدا لەنێوانیان دا کەسانێک هەبن موسوڵمانو خوداپەرستنو داوای لێخۆشبوون دەکەن! جا کە ئەوانە لەناویان دەرچوون کۆچیان کرد بۆ مەدینە، خودا کافرەکانی سزا داو تووشی چەند ناخۆشیو لەناوچوونی وەکوو هی رۆژی بەدری کردن!

هەندێکی تر دەڵێن: ﴿یستغفرون﴾ بەمانا ﴿یسلمون﴾ەیە، واتە: یەک بەدوای یەک دا موسوڵمان دەبن، یان منداڵو وەچەکانیان ئیمان دەهێننو داوای لێخۆشبوونو لێبوردن لەخودا دەکەن!

ئەمجار دوای ئەوەی کە پەروەردگار ئەوەی راگەیاند کە سزای ریشەکێشیان نادا لەدونیا دا ئیحتیمالێکی تر دەچەسپێنێ ئەویش ئەوەیە: کە دوور نیە لەکاتی پێویستیو داخوازی دا جۆرە سزایەکی تریان بەسەردا بدا، دەفەرموێ: ﴿وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ چ شتێک هەیە ببێتە کۆسپو تەگەرە کە خودا بەجۆرە سزایەکی تر سزایان نەدا؟؟ کێ هەیە بتوانێ نەهێڵێ: خودا ئەو جۆرە عەزابەیان بەسەر بدا؟ لەحاڵێک دا ئەوان موسوڵمانان مەنع دەکەن لەماڵی خوداو ناهێڵن بچنە ناوی شەعائیری خوداپەرستی تێدا ئەنجام بدەن!. ئاماژەیە بەوە کە کافرەکان نەیاندەهێشت موسوڵمانەکان بچنە ناو کەعبەوە، پێغەمبەر و هاوەڵانیشیان لەماڵی خودا دەرکردو چوونە ناو کەعبەیان لێ قەدەغە کردن. لەراستی دا ئەوان شیاوی ئەوەن کە خودا سزایان بدا، بەڵام کە سزایان نادا لەبەر رێز لێنانیەتی لەپێغەمبەر ﷺ کە لەناویاندایەو بانگەوازییان دەکا بۆ ئیمانهێنان.

جا کەسانێک ئەمە حاڵو رەفتاریان بێ، شیاوی ئەوە نین خاوەنو سەرپەرشتیارو لێپرساوی کەعبەبن، بەڵکو ئەوانە شیاوی ئەوەن بەشمشێر لێیان بدرێو بکوژرێن، شەڕیان لەگەڵ بکرێ، بۆیە پەروەردگار لەجەنگی بەدردا بەدەستی موسوڵمانان بەکوشتی دانو سزای مادیو مەعنەوی لێ ستاندن، زوربەی زۆری سەرانی ملهوڕیان کوژرانو بەدیل گیران، ریسوای دونیاو قیامەت بوون!

﴿وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ﴾ ئەوانە خاوەنو سەرپەرشتیاری کەعبە نین، ئەوانە شیاوی ئەوە نین. کافرەکان دەیانگوت: ئێمە خاوەنو سەرپەرشتیاری حەرەمین، هەرکەسێک حەزمان لێ بێ ناهێڵین بێتە ناوی، حەزیشمان لێ بێ دەهێڵین، ئیتر خودا رەدی دانەوەو فەرمووی: ئەوانە شیاوی ئەوە نین کاروباری کەعبەیان بەدەستەوە بێو خاوەن حەرەم بن، لەکاتێک دا ئەوان شەریک بۆ خودا دادەنێنو دژایەتی پێغەمبەر دەکەن. ئەوانە دوژمنی کەعبەن

دوژمنی خاوەنی کەعبەن، داگیرکەری کەعبەن. خانەی خودا کەلەپوور نیە بەمیراتی وەربگیرێ، داهاتوو لەرابوردوان بەمیرات وەری بگرن ﴿إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلاَّ الْمُتَّقُونَ﴾ کەعبە خانەی خودایە، خانەی خوداش هەر خوداپەرستو تەقوا کار خاوەنو سەرپەرشتیارینی، ئەم دەعوایەشیان وەکوو دەعوای ئەوە وایە: کە دەڵێن: ئێمە میراتگری حەزرەتی ئیبراهیمین، ئەوانە درۆ دەکەن میراتگری حەزرەتی ئیبراهیم نین، خۆمیراتی ئیبراهیمو کەلەپوور لێگرتنی خوێنو رەچەڵەک نیە بەڵکو میراتی ئیبراهیم ئایینو بیرو باوەڕە، کەوابێ تەنها خودا پەرستان میراتگری ئیبراهیمن، خاوەنی خانەی خودان، سەرپەریشتیاری ئەو خانوەن کە ئیبراهیم دروستی کردوە! دەی ئەو کافرانە سەرباری ئەوەی کە خاوەنی کەعبە نین خاوەنە ئەصلییەکانیشی لێ مەنع دەکەن، پەیڕەوکارانی رێبازی ئیبراهیم لەو خانووە یاساغ دەکەن، ناهێڵن بچنە ناوی‌و شەعائیری خۆیانی تێدا ئەنجام بدەن.

ئەوانە خاوەنی کەعبە نین هەرچەندە لەپەنایەوە نوێژی خۆیان بکەن، ئەوەی دەیکەن نوێژ نیە، بەڵکو بەدەم فیکەو فیتەیان لێ دەداو بەدەست چەپڵەیان لێ دەدا، غاڵو بوغڵو تێکەوەهاویشتنو هاتوچۆیان بوو، کارەکەیان رێز گرتنی کەعبەو ترسی خودای تێدا نەبوو!

ئیبنو عومەر ﷺ دەفەرموێ: دابو نەرێتیان وا بوو، رومەتیان دەخستە سەر زەوی‌و چەپڵەیان لێ دەداو دەیانقولاندو فیکەیان دەکێشا!

بەراستی ئەمە ئەوەمان بیر دەخاتەوە کە لەم رۆژگارە دا، هەندێ سوفیلکەو دەروێشی نەفام دەمو چاوی خۆیان لەدارو دیواری گۆڕو ئارامگاکان دەخشێننو دەست دەکەن بە(هاوروهوو حایووحوو لرفە لرفە)!!

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَيَعْلَمُونَ﴾ بەڵام زوربەیان نازانن کە ئەوان خاوەنو سەرپەریشتیاری ماڵی خودا نین، نازانن کە تەقواکاران خاوەنی کەعبەنو خۆشەویستی خاوەنی کەعبەن کە خودایە، ئەوان لەسزاو عەزابی خودا ئەمیننو ئەو خوداپەرستانە شیاوی ئەوەن سەرپەریشتیاری کەعبە بن!

جا کە ئەوە هەڵسوکەوتو رەفتارتان بێ ئەی بێ باوەڕان! ﴿فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ دەبچێژن سزای کوشتنو دیل کردنو ریسوا بوون، وەکوو ئەوەی رۆژی جەنگی بەدر تووشیان هات بەدەستی کۆمەڵێک موسوڵمان. بەهۆی کوفرو کرداری وا هەر لەکافران پەیدا دەبێ، بەڵام عەزابی ریشەکێشکەرو لەبێخ دەرهێنەر ئەوە دوا خراوە لێیانو رەحمەتی خودایە پێیانو لەبەر رێزی پێغەمبەرە ﷺ.

بەفیرۆ چوونیماڵبەخشینی کافرەکان بۆ کۆسپ دانان لەرێگەی خودا دا

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

دەربارەی هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا......﴾ موحەممەدی کوڕی ئیسحاق لەزوهریو کەسانی دیکەشەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێن: کاتێک قورەیشییەکان لەجەنگی بەدردا تووشی ئەو شکستییە بوونو سوپای تێکشکاوو شەکەتیان گەڕایەوە بۆ مەککە، ئەبو سوفیانیش کاروانەکەی گەیاندەوە بۆ مەککە، عوبدوڵای کوڕی رەبیعەو عەکرەمەی کوڕی ئەبوو جەهلو صەفوانی کوڕی ئومەییە، لەگەڵ چەند کەسێکی تردا کە باوکو کوڕیان لەجەنگی بەدردا کوژرابوون، رۆیشتن چوون ئاخاوتنیان لەگەڵ ئەبو سوفیانی کوڕی حەرەبو ئەو قورەیشییانەی کە ماڵو سامانیان لەناو کاروانەکە دا هەبوو، کرد وتیان: ئەی کۆمەڵی قورەیش! ئەوەتا: موحەممەد ئاوای لێ کردن، هەرچی پیاو ماقوڵو ئەشرافتان هەیە کۆمەکیمان بکەن،

بەڵکو بتوانین تۆڵەی خۆمان لەموحەممەدو هاوەڵانی بکەینەوە، ئەوانیش رازی بوون. جا وەکوو ئیبنو عەبباس فەرموویەتی: ئەم ئایەتە دەربارەی ئەوان هاتۆتە خوارێ، واتە: دەربارەی پیتاکئو کۆمەکی کردن بۆ جەنگی ئوحود هاتۆتە خوارێ.

ئیبنو ئەبی حاتەم دەڵێ: دەربارەی ئەبو سوفیان هاتۆتە خوارێ: کە چل ئوقیە زێری بەکافرەکان بەخشی بۆ شەڕ.

ئیبنو جەریر لەئیبنو ئەبزێو سەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ریوایەت دەکا: کە گوتویانە: ئەم ئایەتە دەربارەی ئەبو سوفیان هاتۆتە خوارێ کە رۆژی ئوحود دوو هەزار ئەحباشی بەکرێ گرت بۆ ئەوەی دژی پێغەمبەرو هاوەڵانی شەڕی بۆ بکەن، ئەمە جگە لەو عەرەبانەی بەشدارییان کرد.

موقاتیلو کولەبی دەڵێن: ئایەتەکە دەربارەی ئەوانە هاتۆتە خوارێ: کە رۆژی بەدر خۆراکیان بۆ شەڕکەرە کافرەکانیان دابین کرد.

﴿اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ﴾ ئەوانەی کافرو خودا نەناسنو پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، ماڵو دارایی خۆیان دەبەخشن بۆ ئەوەی خەڵک لەرێبازی خودا مەنع بکەن، نەهێڵن ئایینی خودا بڵاو بێتەوە، کۆسپ بخەنە بەردەم ئەوانەی کە دەیانەوێ شوێن پێغەمبەر بکەون! هەر چۆنێک بۆیان بکرێ ئادەمیزادان لەرێبازی خودا لابدەن. جا ئەوانە کە ئەمە رەفتارو کردەوەیانە ﴿فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً، ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾ ماڵەکەیان دەبەخشن، سەرەنجامی ماڵبەخشینەکەیان بۆ دژایەتیکردنی پێغەمبەرو خەڵک لادان لەئایین دەبێتە پەشیمانیو خەمو خەفەت بۆیان، هیچیان دەست ناکەوێو مەبەستیان نایەتە دی، بەڵکو پێچەوانەی مەبەستیان دێتە دیو پەنجەی پەشیمانی دەگەزن! ماڵی خۆیان لەپێناو شەیتان دا دەبەخشنو ماڵبەخشینەکەشیان سەرکەوتنیان بۆ وەدی ناهێنێ، بەڵکو بەپێچەوانەوە ﴿ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾ ئاکامی ماڵبەخشینەکەیان تێکشکانو ژێر کەوتنە، ئەمە سزای دونیایانە؛ ماڵ لەکیس چوونو تێشکان. ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا اِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ﴾ جا ئەوانەی لەسەر کوفرو بێدینی

دەمێننەوەو موسوڵمان نابن لەرۆژی قیامەت دا راکێشی دۆزەخ دەکرێنو فڕێ دەدرێنە ناو ئاگرەوە. بەلام ئەوانەی موسوڵمانن ئەگەر ماڵو دارایی خۆیان لەرێگەی خودادا ببەخشن ئەوە یان لەدونیادا سەرکەوتوو دەبن، یان لەقیامەت دا پاداشی باشیان دەست دەکەوێ، یان لەهەردوو دونیا بەهرەمەند دەبنو بەختەوەری دونیاو قیامەت بەدەست دێنن!

بێگومان ئەمە بڕیاری پەروەردگارە، سەرکەوتنی بۆ موسوڵمانان داناوەو تێشکانی بۆ کافران بڕیار داوە. وێڕای ماڵ لەکیس چوونیانو خەمو خەفەتبارییان، بۆ؟ ﴿لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعاً، فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ، أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾. بۆ ئەوەی کۆمەڵو تاقمی پیس لەکۆمەڵی پاک جیا بکاتەوە، کافرەکان لەخوداناسەکان هەڵهاوێرێ، گرۆی خۆشبەختو کامەران لەگرۆی بەدبەخت جیا بکاتەوە، ئەمجار پیسەکان هەموو یەک دەخاو دەیانخاتە سەریەکو لەدۆزەخیان دەخزێنێ، ئا ئەوانە خەسارەتمەندو ماڵوێرانی دونیاو قیامەتن، رەنج بەخەسارو مایە پووچن!!

بەڵێ: ئەم ماڵەی دەیبەخشن بەتاڵ کۆدەکاتەوەو بەهێزی دەکا دژی حەق، مۆڵەتیان دەدرێ بۆ دەستدرێژیو خراپەکاری، لەبەرامبەریشی دا حەق دەکەوێتە کارو هەوڵو تێکۆشان، بۆ ئەوەی هێزی بەتاڵ لەپەلوپۆ بخاو جوڵەی لێ ببڕێ، لەم بەرامبەریو بەگژیەکدا چوونە دا حەقو بەتاڵ لێک جیا دەبنەوە، تەنانەت ورەو توانای ئەوانەش دەردەکەوێ کە هەر لەسەرەتاوە لەژێر ئالای حەقو راستی دا پێش تاقیکردنەوەو بەگژدا چوونی بەتاڵ، خۆیان پۆلێن کردبوو، خۆڕاگرو جەربەزەو مەردو نەبەردییان دەردەکەوێ، دەردەکەوێ کێ شیاوی یارمەتی خودایی‌یەو بەکاری هەڵگرتنی ئەمانەت دێ! کێ پیاوی ئەو گۆڕەپانەنیە!

لێخۆشبوون بۆ کافرەکان ئەگەر موسوڵمان بن،
بەپێچەوانەوە شەڕکردن لەگەڵیان بۆ ئەوەی فیتنە بەرپا نەبێ

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِن يَنتَهُواْ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُواْ فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ ٱنتَهَوْاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْاْ فَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَىٰكُمْ ۚ نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

جا کە سیاقی ئایەتەکانی پێشوو گەییشتە ئەم ئاکامە یەکالا کەرەوەیە، ئاکامو سەرەنجامی کوفری هاریکارو سەرەنجامی پیسی کۆبوبووەوەی دیاری کرد، خیطاب ئاراستەی پێغەمبەر ﷺ دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يَغْفَرْ لَهُمْ مَاقَدْ سَلَفَ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! لەژێر رۆشنایی بڕیاری پەروەردگار: کە لەئایەتەکانی پێشوو دا راگەیاند، دەربارەی ماڵوێرانی کافرەکانو خەسارەتمەندیو خەفەتباریو بێهودەیی ماڵبەخشینیان، وێڕای ریسواییو تۆپەڵکردنی کارە پیسەکانیانو لەئاکاما فڕێ دانیان بۆ ناو دۆزەخ بەخۆیانو کردەوەیانەوە، لەژێر رۆشنایی ئەم بڕیارە دا بەو کافرو خودانەناسانە بڵێ: ئەگەر واز لەکوفرو بێدینی خۆیان بێنن، چی دی دژایەتی پێغەمبەر ﷺ نەکەنو بێنە ژێر ئالای ئیسلامو موسوڵمان ببنو گەردنکەچی خۆیان رابگەیەنن، ئەوە گوناهو تاوانی رابوردوویان رەش دەکرێنەوە، لەگوناهەکانیان خۆش دەبین. ئیسلام تاوانو گوناهی رابووردووی پاک دەکاتەوە وەکوو: ئەو رۆژەی کە لەدایک دەبێ ئاوا بێ تاوانە، بەلام ﴿وَاِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَةُ الْأَوَّلِينَ﴾ ئەگەر دوای ئەم رونکردنەوە بگەڕێنەوە بۆ سەر کوفرو بێدینی واتە: لەسەر کوفرو بەردەوام بن، ئەوە دابو نەرێتی خودا دەربارەی پێشینان بەمەوو پاشو پێشی نەکردوە، با ئەوانیش دڵنیا بن کە هەمان دابو نەرێتی خۆمانیان بەسەر دا جێبەجێ دەکەین، دوای

ئەم پێڕاگەیاندنو رونکردنەوەیە: بەدرۆ خەرەوەو سەرپێچیکاران لەناو دەبەینو دەیانفەوتێنین. ئەمە دابو نەرێتی خودایە، هیچ گۆڕانکاری بەسەردا نەهاتووەو نایە، دەی با ئەو کافرانە بۆخۆیان سەرپشک بنو کام رێبازە هەڵدەبژێرن با هەڵیبژێرن.

ئەمجار خیطاب ئاراستەی موسوڵمانان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! دژی دوژمنە موشریکو خودانەناسەکان بجەنگێن، بۆ ئەوەی بتپەرستیو شەریک بۆ خودا دانان نەمێنێ، جگە لەخودا هیچ شتێکی تر نەپەرسترێ، هیچ موسوڵمانێک تووشی فیتنە نەبێ، تەنها خودا بپەرسترێو بەس. ئاڵای (لا اله الا الله، محمد رسول الله) بەرز بکرێتەوە، هەموو شیعارو پەیڕەوو پرۆگرامی تر بپووچێنەوە، ئایینە بەتاڵو دەس لێدراوەکان نەمێنن: جگە لەئایینی ئیسلام هیچ ئایینێکی تر پەیڕەو نەکرێ. بەتایبەتی ئەمە لەکەعبەو دەورو بەری دا، لەنێوە دوورگەی عەرەب دەبێ ئەنجام بدرێ.

ئیمامی بەیهەقی لەمالیکەوە ئەویش لەزوهرییەوە فەرموودەیەکی پێغەمبەری ﷺ ریوایەت کردوە فەرموویەتی (لایجتمع دینان في جزيرة العرب) لەریوایەتێکی تردا (لا تبقين في جزيرة العرب دينين) هەر بۆ جێبەجێ کردنی ئەم فەرمانە حەزرەتی عومەر لەسەردەمی خەلافەتی خۆی دا جولەکەو مەسیحی‌یەکانی دەوروبەری مەدینەو شوێنەکانی تری دەوروبەری راگوێزان بۆ باشووری نێوەدورگەی عەرەب. لەدەرەوەی نێوەدورگەی عەرەبدا نیشتەجێی کردن.

ئیمامی رازی دەفەرموێ: ناگونجێ ئەم ئایەتە وا مانا بکەین هەموو جیهان بگرێتەوە، چونکە ئەگەر ئەوە مەبەست بوایە، دەبوو لەهیچ شوێنێک کوفر ئاسەواری نەمایە، بەتایبەتی پاش ئەنجام دانی ئەو جەنگەی خودا فەرمانی کرد بەئەنجامدانی.

کەوابێ مەبەست لەجەنگانو جیهادو تێکۆشان، دابین کردنی ئازادی خوداپەرستییە، واتە: کەس بەزۆر لەسەر ئایین لانابرێ، وەکوو لەشوێنێکی

تـــردا دەفـــەرموێ: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾البقرة/٢٥٦.

بێگومان ئایینی ئیسلام راگەیاندنێکی گشتی‌یە بۆ ئازادی ئادەمیزاد لەسەر زەوی لەبەندایەتیکردنی هەموو شتێک جگە لەبەندایەتیکردن بۆ خودا، ئەمەش لەرێگەی راگەیاندنی کورتهەڵهێنانی (ئولووهییەتو ربووبیەت) بۆ زاتی پەروەردگارو بەس، ئەم راگەیاندنەش بەم جۆرە شۆڕشێکی گشتی‌و هەمەلایەنە دژی فەرمانڕەوایی ئادەمیزاد بەهەموو جۆرەکانیەوە.

ئاشکراشە بۆ چەسپاندنو دەستەبەرکردنی ئەم ئامانجە گرنگە پێویستیمان بەدوو شتی بنەماو سەرەکی هەیە:

یەکەمیان راماڵینی ئەزیەتو فیتنەیی لەبەردەم ئەوانەی ئەم ئایینە قبووڵ دەکەن، ئازادی‌و سەرفرازی خۆیان لەئاستی حاکمیەتی ئادەمیزاد رادەگەیەنن. بەندایەتی خۆیان بۆ خودا رادەگەیەنن‌و بەهیچ شێوەیەک بەندایەتی غەیری خودا ناکەن. ئەمەش بەبێ بزوتنەوەیەکی ئیسلامی یەکگرتووی تێکۆشەر لەژێر فەرماندەی سەرکردایەتیەکی بڕوا پتەو بەو راگەیاندنە، دەستەبەر نابێ. دەبێ کۆمەڵێک بەواقیعی ئەو ئەرکە ئەنجام بدەن‌و کاری بۆ بکەن.

دووەمیان وردوخاش کردنی هەموو هێزێکی سەر زەوی کە لەسەر بناغەی بەندایەتیکردنی ئادەمیزاد بۆ ئادەمیزاد دامەزرا بێ بەهەموو جۆرەکانیەوە، ئەمەش بەمەبەستی زەمینە خۆشکردن‌و پارێزگاریکردنی ئامانجی یەکەم‌و راگەیاندنی ئوولووهیەت تەنها بۆ خوداو بەس! ئولووهیەتی موتلەق‌و بێ سنوور.

﴿فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ جا ئەگەر ئەو کافرانە وازیان لەکوفرو بێدینی خۆیان هێناو دژی موسوڵمانان نەجەنگان‌و گەردنکەچی خۆیان بۆ ئایین راگەیاند، ئەوە ئێوەش وازیان لێ بێنن‌و شەڕیان دژ مەکەن، لەنیەتو مەبەستیان مەکۆڵنەوە، پێویست ناکا بزانن چی لەدڵیان دایە، ئەوە حەواڵەی خودا بکەن، چونکە خودا ئاگادارو بیناو بیسەرە بەوەی لەدڵیان دایە، پڕاوپڕ سزاو پاداشیان لەسەر ئەوە دەداتەوە، هیچی لێ گوم نابێ‌و هیچی لێ تێک ناچێ.

﴿وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَوْلَاكُمْ. نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾

ئەگەر پشتیان هەڵکردو رویان وەرگێرا لەبیستنی بانگەوازی ئێوەو وازیان لەکوفرو بێدینی خۆیان نەهێنا، ئەوە بایەخیان پێ مەدەن، بزانن: کە خودا سەرپەرشتیاری ئێوەیەو یارمەتیدەرتانە، کەسێکیش خودا سەرپەرشتیارو یارمەتیدەری بێ، لەهیچ ناترسێ. بێگومان خودا باشترین سەرپەرشتیارو یارمەتیدەرو پشتیوانە. هەرکەسێک پشتی پێ ببەستێ رەنجەڕۆ نابێ، کەسێک خودا یارمەتیدەری بێ کەس بەسەریا زاڵ نابێ!

بەڵام یارمەتیدانی خودا پابەندە بەدوو شت:

١- ئامادەکردنی ئامێری ماددیو مەعنەوی بۆ بەرەنگار بوونەوەی کوفرو پەیڕەوانی، دەبێ بەگوێرەی تواناو رۆژگار پێداویستی جیهادو تێکۆشان دەستەبەر بکرێ، وەکوو پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَااسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ......﴾الأنفال/٦٠

٢- یارمەتیدانی ئایینی خوداو تێکۆشانو خۆبەختکردنو ماڵ بەختکردن لەپێناوی دا، هەوڵدان بۆ جێبەجێ کردنی شەریعەتی خودا حوکمو بڕیارەکانی وەکوو دەفەرموێ: ﴿یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ یَنْصُرْکُمْ وَیُثَبِّتْ أَقْدَامَکُمْ﴾محمد/٧

بەپشتیوانی خودا لێرەدا جزمی نۆیەم تەواو بوو..

دوا بەدوای ئەمە جزمی دەیەم دەست پێ دەکات

پێڕستی سەرەباسەکان